

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**NEO-MARKSİST KENT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE'DE SOYLULAŞTIRMA**

Çiğdem BUDAK

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf PUSTU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

ŞUBAT - 2020

**NEO-MARKSİST KENT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE
SOYLULAŞTIRMA**

Çiğdem BUDAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2020

KABUL VE ONAY

Çiğdem BUDAK tarafından hazırlanan “NEO-MARKSİST KENT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE SOYLULAŞTIRMA” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Amme İdaresi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

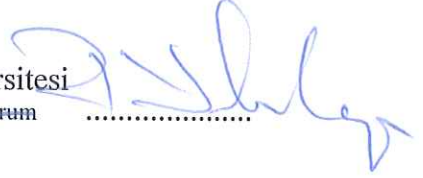
Danışman : Doç. Dr. Yusuf PUSTU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Dr. Öğr. Ü. Refik YASLIKAYA

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Dr. Öğr. Ü. İhsan KELEŞ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi : 12/02/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

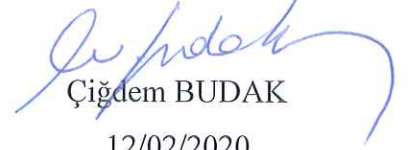
.....

Prof. Dr. Figen ZAFİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Çiğdem BUDAK

12/02/2020

NEO-MARKSİST KENT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE SOYLULAŞTIRMA

(Yüksek Lisans Tezi)

Çiğdem BUDAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Kentlerdeki mekânsal ayrışmayı tarihsel boyutuyla analiz ettiğimizde, ekonomik, kültürel ve politik birçok değişkenin etkisiyle şekillendiği görülmektedir. Bu anlamda, kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan soylulaştırma olgusu, ortaya çıktığı zaman itibariyle sanayi sonrası topluma özgü bir süreç ve kapitalist yeniden yapılanma doğrultusunda ele alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Soylulaştırma en genel anlamıyla, kent içinde bir çöküntü alanının varlığı, alanın fiziksel dokusunun yenilenmesi, bu alanda sınıfsal bir yer değiştirme hareketi ve devamında bu bölgelerde hem konut hem de arazi değerlerindeki artışla yeni rant alanlarının yaratılması olarak ifade edilmektedir. Bu tanımla soylulaştırma, eskimiş kent içi alanlarının hem fiziksel hem de sınıfsal bir değişim geçirmesinin bir örneğini sunmaktadır. Ancak soylulaştırma kavramının açıklamasının tarihsel olarak farklı anlamlar içerdiğini, bu nedenle soylulaştırma derken neyin kast edildiğinin tartışmalı olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Nitekim soylulaştırma kavramının içeriği, 1964 yılında Ruth Glass’ın işçi sınıfı mahallerdeki dönüşümden yola çıkarak yaptığı tanımdan bu yana, tarihsel olarak bir takım değişikliklere uğramış ve artık kapsamına sığmayarak orijinal tanımından epeyce uzaklaşmıştır. Soylulaştırmanın gelişen tanımlarına ve geçirdiği evrime baktığımızda mekânsal boyutunun dışında ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla da ele alınması gereken çok katmanlı bir süreci kapsadığı görülmektedir. Aynı zamanda soylulaştırılan bölgelerde salt bir konut iyileşmesinden de bahsedilemeyeceği, yenilenen alanlara taşınan eğlence ve alışveriş merkezleri, revaçta olan markaların bu alanlarda yer açması, popüler restoranların alana gelmesi, kültürel ve sanatsal yaşama göre bölgenin şekillendirilmesi gibi belirli bir kesimin tüketim kalıplarına yönelik bir dönüşümün de ifade edildiği söylenebilir. Diğer taraftan, Türkiye düzleminde hem soylulaştırma olgusunun kavramsallaştırılmasında hem de sürecin tanımlanmasında fikir birliğine varılmamış olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye’deki soylulaştırma çalışmaları incelendiğinde soylulaştırmanın aktörleri, soylulaştırılan alanın işlevsel niteliği ve soylulaştırılan alanın küreselleşme ve neo-liberal ekonomi ile ilişkisi ve son olarak kent kuramları ve soylulaştırma kuramları bağlamında dünya örnekleriyle gösterdiği uyum çerçevesinde bir eğilimin olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye düzleminde soylulaştırma olgusunu açıklama biçiminin sınıf tartışması, ekonomik ve toplumsal yapılanma, kültürel sermaye ve yerel farklılıklar temelinde kurulması ve anlam farklılaşmasına neden olan kırılma dönemlerinin belirlenmesi çalışmamız açısından önemli görülmektedir.

Bilim Kodu : 111613
Anahtar Kelimeler : Soylulaştırma, Mekânın Yeniden Üretimi, Yeni Orta Sınıf, Küreselleşme Kültürel Sermeye
Sayfa Adedi : 147
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yusuf PUSTU

GENTRIFICATION IN TURKEY WITHIN THE FRAMEWORK OF NEO-MARXIST URBAN
THEORIES

(M.Sc. Thesis)

Çiğdem BUDAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

February 2020

ABSTRACT

An analysis of urban spatial differentiation that takes the historical dimension into account reveals that it is shaped by many economic, cultural and political factors. In this sense, the phenomenon of gentrification can be considered a consequence of urbanization, and so should be viewed as a process that is unique to the post-industrial society in terms of time, and placed in the context of capitalist restructuring. In the most general of terms, gentrification refers to the presence of an area of inner-city decay, the physical structures of which have been renewed, followed by the replacement of its inhabitants by higher-income groups, and resulting in the creation of new rent as land and property values in the area increase. This definition places emphasis both on the physical change in inner-city decay areas and the change in the social class make-up of these neighborhoods. It should be kept in mind, however, that the concept of gentrification has been assigned different meanings in different historical periods, and what is meant by gentrification may still be a matter of debate. Indeed, the meaning of gentrification has undergone significant changes since Ruth Glass' 1964 definition underlining the transformation of working class neighborhoods, with current usage being much broader than implied by the original definition. Looking at the changing definitions and the evolution of the concept of gentrification, it would seem to have acquired a multi-layered meaning, referring to a process with economic and social dimensions as well as physical ones. The term is also used to refer to a transformation to fit certain consumption patterns, as the change in gentrified areas is not limited to the physical improvement of housing, involving also the relocation of malls, and popular brands and restaurants into the area, and a restructuring of the neighborhood in terms of cultural and artistic life. While there would appear to be a lack of consensus in Turkey regarding the conceptualization of the phenomenon and the definition of the process, the findings of studies of gentrification in Turkey have consistencies with those conducted elsewhere in terms of the actors of gentrification, the functional character of gentrified areas, the relationship of gentrification to globalization and neo-liberal economic policies, and the adopted theories of urbanization and gentrification. It is important, therefore, for the present study to base its explanations of the phenomenon of gentrification in Turkey on class dynamics, economic and social structures, cultural capital and local differences, and to identify the historical ruptures that brought about the shift in meanings.

Science Code : 111613

Key Words : Gentrification, Reproduction of Place, New Middle Class, Globalization
Cultural Capital

Page Number : 147

Supervisor : Doç. Dr. Yusuf PUSTU

TEŐEKKÖR

Çalıőmamın oluşum aşamasında bana fikir veren ve beni kent çalıőmalarıyla buluőturan değerli hocam Doç. Dr. Özgör SARI'ya, çalıőmam sürecinde beni yüreklandiren ve önerileriyle çalıőmamın tamamlanmasına katkıda bulunan değerli hocam ve danıőmanım Doç. Dr. Yusuf PUSTU'ya ve çalıőmamı titizlikle değerlendiren sevgili jüri üyelerine őükranlarımı sunmayı borç bilirim. Ayrıca, bu sürecin her aşamasında beni destekleyen aileme ve tez süreci boyunca yaptığı yorumlar ve önerileriyle tezin gelişmesine katkıda bulunan çok değerli dostum Mustafa DOĞRUOL'a özel bir teşekkür borçluyum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. SOYLULAŞTIRMA: KAVRAMLAR VE KURAMLAR.....	5
2.1. Kavramsal Çerçeve	5
2.1.1. Kent Kuramları.....	6
2.1.2. Soylulaştırma Kavramının Gelişimi.....	24
2.1.3. Soylulaştırma Sürecinde Kırılma Noktaları	31
2.2. Soylulaştırma Olgusunun Kuramsal Boyutları	36
2.2.1. Geleneksel Yaklaşım Perspektifinden Soylulaştırma	39
2.2.2. Eleştirel Yaklaşım Perspektifinden Soylulaştırma.....	41
2.2.3. Soylulaştırma Sürecinin Aktörleri: Öncüler ve Yeni Orta Sınıf	47
2.2.4. Kültürel Sermaye Bağlamında Soylulaştırma Tartışması	55
2.2.5. Küreselleşme Bağlamında Soylulaştırma Tartışması.....	59
3. SOYLULAŞTIRMA OLGUSUNUN SOMUT BOYUTLARI.....	63
3.1. Dünya’da Soylulaştırma Örnekleri	63
3.2. Türkiye’de Soylulaştırma Örnekleri	71
3.2.1. İstanbul’da Soylulaştırma Örnekleri	72
3.2.1.1. İstanbul’da ilk aşama soylulaştırma örnekleri: kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy.....	73
3.2.1.2. İstanbul’da ikinci aşama soylulaştırma örnekleri: Cihangir, Asmalımescit ve Galata	77

3.2.1.3. İstanbul'da üçüncü aşama soylulaştırma örnekleri: Balat-Fener ve Sulukule.....	89
3.2.2. Ankara'da Soylulaştırma Örnekleri: Hamamönü ve Kentsel Dönüşüm Projeleri	94
3.3. Türkiye'de Soylulaştırma Değerlendirmesi	101
3.3.1. Türkiye'de Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Soylulaştırma	105
3.3.2. Türkiye Perspektifinden Soylulaştırma Tanımlaması	114
3.3.3. Türkiye'de Yeni Orta Sınıfın Konumu	118
3.3.4. Türkiye'de Soylulaştırma Sürecinde Yerinden Edilme Sorunu.....	121
4. SONUÇ	125
KAYNAKLAR	133
ÖZGEÇMİŞ	147

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Dünya’da Soylulaştırma Örnekleri	64
Tablo 3.2. Cihangir’de Soylulaştırma Ölçütlerinin Değerlendirilmesi	81

1. GİRİŞ

Kentlerin, hem coğrafi olarak doğduğu çevrenin kültürü, ekonomik ve fiziki yapısı ile toplumsal koşullarının mekânsal izdüşümü hem de toplumsal dönüştiren iletken ve devingen bir sistem olduğu söylenebilir. Fordist üretim rejimi ve 1970'lerden itibaren onun yerini alan esnek üretim rejimi ile birlikte üretimde daha verimli bir aşamaya geçilmiş ve bu aşamadan sonra ortaya çıkan üretim fazlası ve bu fazlanın yönetimi boyutunda kentsel örgütlenme ile kentsel yeniden üretim iç içe gelişen olgular olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle sanayileşme ve sonrasında ortaya çıkan yeni iş kolları ile birlikte nüfus yerleşimlerinde de belirgin dönüşümlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Yani, her üretim tarzının kendi kentsel mekânını da ürettiği ve böylelikle kentsel mekânın analizi için üretim ilişkilerinin çelişkilerini de analiz etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim kent salt binalar siteminden oluşan bir yapı değildir, aynı zamanda toplumsal bir birimdir ve toplumsal yapıların inşasına denk düşmektedir. Dolayısıyla, kentleşme mekanizmasını çözümlenebilmek için hem mekânsal hem de toplumsal boyutların birlikteliğinden hareket etmek gerektiği düşünülmektedir.

Bu kapsamda tezde, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal ve mekânsal değişimleri açıklamaya çalışan yaklaşımlardan biri olan ve kapitalist kentleşmenin bir uzantısı ve kent olgusunun ürettiği yeni bir kategori olarak karşımıza çıkan soylulaştırma olgusunu ele almayı uygun gördük. Orta sınıf halkının işçi sınıfı mahallelere yerleştirilme hareketini tanımlamak için ilk olarak İngiliz sosyolog Ruth Glass (1964) tarafından kavramlaştırılan soylulaştırma olgusu, sadece bir mahallenin fiziksel görünümündeki bir değişiklik olarak kabul edilmemekte, aynı zamanda bir sosyal değişim süreci ve ekonomik yeniden yapılanma ile de ilişkilendirilmektedir. Olgunun yaygın ve geleneksel anlamı, çoğunlukla kent merkezinde yer alan, tarihi ve mimari konut stoğuna sahip bölgelerde fiziki ve sosyal değişimi ifade etmektedir. 1960'lı yıllarda İngiltere'de yerel bir süreç olarak görülen soylulaştırma, 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren Batı Avrupa, Amerika ile Mumbai'den Türkiye'ye kadar birçok farklı kentte yayılım göstermiştir. Bu anlamıyla soylulaştırma çalışmaları, küreselleşme, neoliberalizm ve devletin değişen rolü arasındaki ilişki ile ilgili tartışmalar açısından önemli görülmektedir. Aslında bu noktada, kentlerin tarihinde sürekli bir mekânsal dönüşüm ve yenilenme görülürken, soylulaştırma olgusunu önemli kılan nedir? sorusu sorulabilir. Bu soruyu cevaplandırmaya çalışırken temel

aldığımız husus, soylulaştırmanın ekonomik ve toplumsal farklılaşmanın görünür bir şekli olarak yansması olduğu düşüncesidir.

Bu noktada, soylulaştırma olgusunun tanımının tarihsel koşullara bağlı olarak farklılaşabildiği, kuramsal yaklaşımlara göre farklı algılanabildiği, bu nedenle de soylulaştırma derken kast edilenin ne olduğu konusunun tartışmalı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yani, olguya ekonomik ve mülkiyet temelli bakıldığında kavramın sermaye birikiminin bir boyutu olarak ve aynı zamanda üretim, yeniden üretim ve tüketim eksenini üzerinden anlamlandırıldığı; sosyo-ekonomik temelli bakılıyor ise sınıfların yer değiştirme hareketi üzerinden bir tanımlama getirildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra, süreci açıklarken tarihsel özgünlüklerin, coğrafi uzamın, yerelliklerin ve yapısal eğilimlerin yarattığı farklılıklar ya da benzerliklerin dikkate alınması gerektiğini de vurgulamak gerekmektedir. Nitekim soylulaştırmanın kent içi çöküntü alanlarındaki köhnemiş konutların fiziksel yenilenmesi, demografik ya da bazı bölgelerde ırksal ya da sınıfsal dönüşüm, yukarı yönlü bir sosyo-ekonomik değişim ve kiralamadan sahipliğe giden bir mülkiyet şekli olarak görülmesine rağmen analitik açıdan birbirlerinden farklılık gösteren bir süreç olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çalışmamız açısından, öncelikle soylulaştırma olgusunun Batı ve Amerika literatüründe kavramsallaştırılması, kavramın tarihsel olarak nasıl evrim geçirdiği ve bu farklı formları belirleyen düzeyin ortaya konulması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu amaçla, çalışmamız kapsamında tarihsel süreç içerisinde kentlerin gelişmesini, ekonomik, mekânsal ve toplumsal ilişkileri bağlamında ele alan kent kuramları; feodalizmden kapitalizme geçiş ile birlikte ortaya çıkan kuramlar, kentleri ekolojik bir perspektifle inceleyen Şikago Okulu'nun yaklaşımı ve 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan ve kentleri sermaye birikim süreçleri bağlamında inceleyen neo-Marksist kent kuramları olmak üzere, farklı dönemlerde yapılan değerlendirmeler kısaca ele alınmıştır. Eleştirel kent kuramları çerçevesinde, Castells, Lefebvre, Harvey ve Smith gibi teorisyenlerin ışığında bir soylulaştırma kavramsal çerçevesinin oluşturulması gerekli görülmektedir. Bu maksatla çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle zaman ve mekân düzleminde, kentsel mekânın algılanışında değişen anlam farklılaşması bağlamında soylulaştırma olgusunun kavramsallaştırılması, kuramların farklı coğrafyalardaki pratiklere göre nasıl şekillendiği, soylulaştırma olgusunun teorik arka planı ve soylulaştırmanın gerçekleşmesinde belirleyici olan etmenler ve aktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezde ele alınan bir başka olgu da soylulaştırma sürecinin etkin aktörü olarak gösterilen yeni orta sınıftır. Yeni orta sınıf, kendisini kültürel kimliği ve yaşam tarzı ile öne

çıkaran orta sınıfın kategorik bir katmanı olarak soylulaştırıcı olma konumundadır. Bu kesim sanayi sonrası toplumun yarattığı yeni meslek alanlarında yüksek ücret olanaklarına sahip, eğitilmiş, çocuksuz, kültürel tercihleriyle ön plana çıkan ve mimar, avukat, doktor akademisyen, danışman, yönetici gibi mesleklerde çalışan genç profesyoneller olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda tüketim göstergeleri kullanılarak sembolik bir boyut içerdiği düşünülen bu yeni sınıf kimliğinin soylulaştırma olgusunu anlamada anahtar önemi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, yukarı yönlü bir sosyo-ekonomik değişimi de ifade eden soylulaştırma kavramının analizinde kapitalizmle birlikte gelişen yeni sınıf konumlarının ekonomi politikaları ile ilişkiselliği bağlamında tartışılmasının gerekli olduğunu varsaymaktayız. Bununla birlikte, küreselleşen dünyada tüketim toplumu bağlamında kültürün yeri tartışması ile birlikte soylulaştırma tartışmalarının merkezinde duran yeni sınıfsal yapılanmanın sorunsallaştırılmasını gerekli görmekteyiz.

Tezin üçüncü bölümünde; soylulaştırma kuramlarının Batı ve Amerika tarihinin bir çözümlemesi olması dolayısıyla öncelikle dünya örneklerine yer verilmesi önemli görülmektedir. Bununla birlikte yine aynı bölüm altında tezin temel noktasını oluşturan Türkiye’de yaşanan soylulaştırma olgusunun çözümlenmesi noktasında, Türkiye’deki sürecin Batı kaynaklı kavramsallaştırmalar ve kuramlar çerçevesinde hangi noktalarda aynılaştığı hangi noktalarda farklılaştığının anlaşılması amacıyla, Türkiye’deki soylulaştırma örneklerine yer verilmesi uygun görülmüştür. 1980’li yıllardan itibaren İstanbul’da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy’ün bulunduğu Boğaz kıyısında, 1990’lı yıllarda Cihangir, Asmalımescit ve Galata’nın yer aldığı Beyoğlu bölgesinde, 1990’lı yılların sonunda ise Fener-Balat ve sonrasında Sulukule’de görülmeye başlanmıştır. Öte taraftan Türkiye’nin idari başkenti Ankara’da ise tarihi konut stoğuna sahip tarihi kent merkezi olan Hamamönü bölgesinin yerel yönetim tarafından iyileştirilme projesi de soylulaştırma tartışmaları içerisinde yerini almıştır. Dolayısıyla, Türkiye’de soylulaştırma ile birlikte yaşanan dönüşümün araştırılması için görgül zemini oluşturmada önemli olan İstanbul ve Ankara kentlerinin ele alınması uygun görülmüştür. İstanbul ve Ankara soylulaştırma çalışmalarına ilişkin soylulaştırmanın aktörleri, soylulaştırılan alanın işlevsel niteliği ile küreselleşme ve neo-liberal ekonomi politikaları ile ilişkisi ve soylulaştırma kuramları bağlamında dünya örnekleriyle gösterdiği uyum çerçevesinde bir eğilim olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu maksatla konuya ilişkin bir saha çalışması yapılmamakla birlikte, ikincil veri kaynakları ve uygulamalı tezler incelenmiş ve yapılan ampirik çalışmalar literatürle sentezlenerek tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Nitekim ele alınan sınırlılıklar içerisinde, Türkiye örnekleri üzerinden, soylulaştırılan alanların özellikleri, süreci önceleyen tarihsel koşullar, sürecin iç dinamikleri ve yeni orta sınıfın süreçteki rolü ortaya konulmalıdır. Ancak, bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir husus ise, İngilizce 'de Gentrification (soylulaştırma) olarak kavramsallaştırılan olgunun Türkçe karşılıkları konusunda bir kavram birliğine varılamamış olmasıdır. Bu nedenle, Türkiye'de kavramın nasıl algılandığına ve Türkçe literatürde nasıl yer edindiğine ilişkin bir değerlendirme yapmanın da önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ikinci bölümde ele aldığımız kavramsallaştırma ve kuramsal çözümleme temelinde, sürecin Türkiye bağlamında anlaşılması açısından, üçüncü bölüm ikinci başlık altında kavramın Türkçe literatürdeki yerine değinilmiş ve Türkiye örnekleri üzerinden süreç betimlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de kentleşmenin incelenmesi konusunda mekânsal dönüşüm sürecini ve toplumsal yapıda değişimler yaratan dinamikleri analiz edebilmek için başat rol oynadığı düşünülen ekonomi politikalarındaki değişimin izlerini takip etmek önemli görülmüştür. Buna göre Türkiye'de kentleşme sürecinin, 1923-1950 arası dönem, 1950-1980 arası dönem ile 1980 sonrası dönem olmak üzere yapılan dönemlendirmelerin izinden gidilmesi konunun daha iyi irdelenebilmesi açısından uygun gözükmektedir. Son olarak, yine aynı bölümde, ele almış olduğumuz örneklerle ilgili olarak, Türkiye'deki soylulaştırma deneyiminde sürecin özel ve genel unsurlarına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, tezin temel amacı tüm bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'de yaşanan soylulaştırma pratiğinin neo-Marksist kent kuramları çerçevesinde incelenerek ekonomi, politika ve ideoloji ile olan etkileşimini irdeleyebilmektir.

2. SOYLULAŞTIRMA: KAVRAMLAR VE KURAMLAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kentlerin ekonomik, kültürel ve politik birçok değişkenin etkisi ile hem mekânsal hem de toplumsal olarak şekillendiği düşünülmekte olup kentsel mekânın dönüşümü kapitalist yeniden yapılanma doğrultusunda ele alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel yapıdaki değişimlerin izini sürmek için bakmamız gereken tarihsel kırılma noktalarını üç aşamada açıklayabiliriz. Birinci önemli kırılma noktası 19. yüzyılda kapitalizm, sanayileşme ve göç olgularıyla birlikte değişen kentsel yapı ve yaşanan hızlı dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkar. Yaşanan bu değişimlerden hareketle araştırmacılar birçok model geliştirerek değişim sürecini açıklamaya çalışmışlardır. İkinci olarak ise İkinci Dünya Savaşı önemli bir kırılma noktasıdır ve savaş sonrasında Avrupa yeniden inşa sürecine girmiş, Amerika’da ise uygulanan refah devleti politikaları ile birlikte ortaya çıkan alt kentleşme ile orta sınıflara yeni yaşam olanakları sunulmuştur. 1970’li yıllarda ise kapitalizmin yaşadığı kriz ile birlikte yeni bir döneme girilmiş, üçüncü evre olan bu küreselleşme dönemi ile birlikte dünyada üretim yapısı ve mekânlar yeniden yapılandırılmıştır (Kurtuluş, 2005: 11-13; Sam, 2010: 134-135). Soylulaştırma kavramı da bu üçüncü evrede karşımıza çıkan bir süreçtir.

Kentleşme kuramlarının birçoğu özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında Amerikan kentlerinde yaşanan değişimin gözlemlenmesi ve kentlerin bir laboratuvar ortamı olarak ele alınması neticesinde ortaya çıkmıştır. Sam’a göre “küresel kent hiyerarşisi”nde küresel kent ağı içerisindeki konumuna bağlı olarak sınıflandırılan kentin dönüşümünü açıklayan küresel ile yerel süreçler arasındaki karşılıklı ilişkililerdir. Gelişmiş kapitalist toplumların yaşadığı dönüşüm ve küresel ekonomiye eklemlenmeler ile birlikte değişen üretim süreçlerinin kent mekânındaki izdüşümüne bağlı olarak gelişen kent merkezlerinde, yapısal ve işlevsel yeniden yapılanma sürecine koşut olarak sosyal yenilenme meydana gelmiştir. Soylulaştırma süreci de bu yeniden yapılandırma sürecinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Enlil, 2000: 46). Kapitalist yeniden yapılanma sürecinde ele aldığımız bir olgu olan soylulaştırmayı çözümlene noktasında; kapitalizmin krizleri, emeğin dağılımı, sanayisizleşme, kentsel fonksiyonlar, devletin rolü, politik yaklaşımlar olmak üzere coğrafi ve uluslararası düzeye dayalı çalışmalar önemli katkılar sunmaktadır.

Sürecin diğer bir boyutunu oluşturan ve kültürel stratejinin mekânsal temsilleri olarak karakterize edilen kültür ve sanat merkezleri, galeriler, kongre ve sergi sarayları,

eğlence sektörü, restoranlar, kafe ve barlar, butik oteller ile moda ve tasarıma yönelik mağazalar açılarak kent merkezlerinin önemi arttırılmaktadır. Bu kültürel değişimle birlikte tüketici kesimin beklentileri de artmakta ve eski kent merkezleri de yeni ekonomik, kültürel ve sosyal fonksiyonlar ile yeniden şekillendirilmektedir. Bu değişim konut ve arsa değerlerindeki artışı beraberinde getirmektedir. Nitekim kentsel mekânın yenilenmesinin bir boyutunu oluşturan soylulaştırma olgusunu doğru bir zeminde analiz edebilmek adına kavramın ilk ortaya çıkışı, yeniden tartışılması, değişen anlamları ile talep yönlü ve arz yönlü olmak üzere iki farklı anlayıştan doğan kuramsal yaklaşımlar bu bölüm altında irdelenmiştir.

2.1.1. Kent Kuramları

Feodalizmden kapitalizme geçiş ile birlikte, kuramcıların kapitalist sürecin çözümlenmesi bağlamında kenti ele aldıkları görülür. Ancak kuramcıların öncelikli amacı kapitalizmin çözümlenmesi olmuş olsa da kent, bu çözümlenme içerisinde belirli bir oranda yer almış (özellikle kırsal ve kent ayrımı ve kentin kırsal üzerindeki hâkimiyeti üzerinden bir değerlendirme yapılmış) ve sonraki dönemlerde yapılacak çalışmalara zemin oluşturmuştur. Bu bakımından o dönemdeki tartışmalar -özellikle Marx-Engels, Weber, Durkheim ve Pirenne tarafından geliştirilen teoriler- önemli bir yere sahiptir (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2013: 71-72). Weber ve Marx-Engels tarafından kent özelinde özellikli bir teori geliştirilmemiş, kent problemlerini modern kapitalist toplumda toplumsal ilişkiler üzerine geliştirdikleri teori altında analiz edilebilmiştir.

Erken sosyal teori sanayi toplumunun doğasını anlamaya yönelik olup bu dönemde kent sorunsalının ele alınış biçimi analiz edilmiştir. Kent olgusu, Karl Marx ve Frederick Engels'in geliştirdikleri "özel mülkiyet ilişkisi", Weber'in bahsettiği "meşru egemenlik yapısı" ve Emile Durkheim'in "işbölümü ve dayanışma" kavramları çerçevesinde ele alınmış ve bir toplumsal ilişkiler açısından ayrı olarak kendine özgü bir kategori olarak değerlendirilmemiştir (Pınarcıoğlu ve diğ., 2013: 73). Örneğin, Marx ve Engels kenti kapitalist üretim biçimi ve ilişkileri olarak görmekte ve kente içkin çıkar ve çelişkilerin sınıf yapısını beslediğini ileri sürmektedirler (Keleş, 2016: 133). Durkheim ise sanayileşmenin neden olduğu toplumsal değişimden hareketle çalışmalarını sürdürmüş ve temel değişikliği toplumsal işbölümü ile açıklamış (Kurtuluş, 2013: 178) ve kentsel teorilerle kentleşmenin işbölümünü arttıracığından bahisle ilişki kurmuştur. Aynı zamanda da kentlere toplumsal güçlerin gelişmesi için tarihi önem atfeder. Ancak bir takım

anormalliklerin de ortaya çıkmasına sebep olduğunu ve modern topluma içkin bazı patolojik bozukluklara da kentte rastlandığını ileri sürmüştür (Keleş, 2016: 132-133).

Görüldüğü üzere doğrudan kent olgusu odaklı çalışmalar ortaya konulmamışsa da kapitalist sürecin analizine bağlı olarak kent olgusu ele alınmıştır. Çalışmamız açısından soylulaştırmanın anlaşılması kent olgusuyla ilişkili olduğundan, kentleşme kuramları bağlamında bir zemin oluşturulması şart görülmektedir. Bu nedenle kapitalist süreci analiz eden ve kent olgusuna değinen bu yaklaşımların açıklanması önemli olabilir. Ancak konumuzun sınırlılıkları kapsamında, kapitalist süreci açıklayan ve kent olgusuyla ilişkili olduğunu düşündüğümüz belli başlı yaklaşımları ele alacağız. Bu yaklaşımlardan Marx, Engels, Weber ve Durkheim görüşlerine yer vereceğiz. Bu noktada sosyal ve mekânsal dönüşümleri anlamada Durkheim görüşlerinin Marx, Engels ve Weber görüşlerinden ayrıldığını belirtmek gerekir.

Öncelikle Marx ve Engels'in kapitalizmin analizine ilişkin yaptıkları çalışmalarında kent ve kır ayrımı, kent ve konut sorunları başlıkları altında kente yaklaşmışlar ve kenti kapitalist üretim biçiminin ve üretim ilişkilerinin gerçekleştirildiği bir mekân bağlamında değerlendirmişlerdir. Marx ve Engels'e göre kapitalizmle birlikte ortaya çıkan kentsel sorunların kaynağı özel mülkiyet ve artı-değer olarak görülmüştür. Karl Marx kentleşmeyi, hem üretici güçlerin gelişmesinin doğal bir sonucu olarak hem de bu gelişmeyi ayakta tutan bir güç olarak görmüştür. Marx toplumsal olguların birbirleriyle özsel olarak ilişkili olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla Marksist bir bakış açısıyla toplum ve kentler üzerinde düşünmenin bütünsel düşünmeyi gerektirdiği ve mikro ile makro, sermaye ile emek, değişim değeri ile kullanım değerinin birbirlerini karşılıklı olarak oluşturduğu söylenebilir. Marx, üretim araçlarının özel mülkiyeti ile üretici emeğin toplumsal karakteri arasındaki temel sınıf çelişkilerinin asli önem taşıdığını ve kapitalizmin gelişimi ile kentleşmenin gelişimi arasındaki ilişkinin "iş bölümüne" dayandığını ileri sürmüştür. Ayrıca, kır ve kentin ayrışmasını zihinsel emek ile fiziksel emeğin ayrışması ile ilişkilendirmiştir. Engels'in ise sermaye birikimi ile sınıf dinamikleri anlayışını kentsel gelişim çözümlemesine uygulaması ve sanayileşme yasalarını kentleşme yasaları ile ilişkilendirmesi kent Marksizminin doğmasını sağlamıştır. Engels, büyük kentlerin yerleşim düzenlerinin birbirine benzerlik gösterdiğini, hepsinin tipik bir örüntüye uygun gördüklerini ve bozuk bir doğal düzene sahip olduklarını ileri sürmüştür (Merrifield, 2019: 77-83).

Marx ve Engels tarafından 1845 yılında yazılan Alman İdeoloji kitabında kent ve kır ayrımının yanı sıra özel mülkiyet ve iş bölümü çerçevesinde kent şu şekilde karakterize edilmektedir (Marx ve Engels, 1987: 87):

“...en büyük maddi ve zihinsel işbölümü kent ve kırın ayrılmasıdır. Kent ile kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider...kentın varlığı, yönetimin, polisin, vergilerin vb. zorunluluğunu, kısacası, belediye örgütünün, bu nedenle de genel olarak siyasetin zorunluluğunu içerir. İşte nüfusun ilk kez olarak iki büyük sınıf halinde bölünmesi, doğrudan işbölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme, burada ortaya çıkmıştır. Zaten, kent nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, zevklerin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olayıdır, oysa kır tam tersi bir olayı, ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar.”

Görüldüğü üzere, Marx kent olgusunu kır ve kent ayrımı bağlamında üretim araçları ve üretim ilişkileri üzerinden değerlendirmiş tarihsel materyalist bir perspektifle gelişim süreci olarak görmüştür. Bununla birlikte Marx'ın görüşlerini temellendirdiği sınıf olgusunun da kentle birlikte belirginleştiği söylenebilir.

Engels ise benzer şekilde kentleri İngiltere’de kapitalizmle birlikte ortaya çıkan yoksulluk ve sefaletin mekânları olarak çalışan işçi sınıfların “cehennemi” görmüş ve 1844 yılında yayımlanan “İngiltere’de İşçi Sınıfın Durumu” adlı eserinde kentleri sanayi devriminden sonra işçi sınıfının yaşam koşulları bağlamında ele almış, İngiltere’de farklı mekânlara dağılan sınıfları yaşam şartları doğrultusunda analiz etmiştir ve kenti kapitalizm ve sanayileşmenin olumsuzlarını pekiştiren unsurlardan biri olarak görmüştür (Pınarcıoğlu vd., 2013: 76; Kurtuluş, 2013: 178-179; Şen, 2016: 19). Manchester kentinde yaptığı gözlemlerle kapitalizmin kent merkezinden çeperine doğru kaotik bir şekilde ilerlerken yoksulluğu da beraberinde getirdiğini tespit etmiştir (Kurtuluş, 2013: 178-179). Ayrıca kentın sınıflara göre nasıl ayrıştığını ve sınıfların birbirlerine temas etmeden yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini gözler önüne sermiştir (Kurtuluş, 2003: 77). Sounder’a göre Marx ve Engels’in kenti kapitalist toplumda oluşan süreçlerin “mikrokosmu” ve toplumda gelişen özel süreçlerin bir koşulu olmak üzere ele aldıklarını ileri sürmüştür (Sounders, 1986: 10). Marx çalışmalarında direk kentlere odaklanmasa da geliştirdiği ekonomi politik teori, mekân kuramlarına kaynaklık etmektedir.

Weber ise Avrupa merkezli bir yaklaşımla kapitalizmin gelişim sürecini Avrupa ve Hristiyanlık bağlamında açıklar ve kenti kapitalizm için gerekli koşulları sağlaması bakımından ele alır. Weber kenti “batının doğu dünyasından farklılığını ortaya koyduğu tarihsel ve sosyolojik bir dışavurum” olarak tanımlamış ve kente sadece batı küreye ait bir fenomen vasfı yüklemiştir (Turner, 1998: 4). Weberci yaklaşım toplumsal süreçlerin merkezine toplumsal çelişkilerden bağımsız olarak politika yapma gücü ile devleti

yerleştirmektedir. Marx ve Weber, toplumsal olgunun ekonomik, kültürel ve politik olarak tarihsel dönüşümü noktasında ortaklaşmaktadır. Weber Marx'tan farklı olarak, ekonomik ilişkiler yoluyla tanımlanan sınıf ve iktidar ilişkilerinin yanı sıra statüyü hesaba katan bir "tabakalaşma teorisi" ileri sürmüştür. Başka bir deyişle üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olmayan ancak bürokrasinin örgütlenmesine yardım eden, meslek ve piyasadaki konumuyla birlikte, üretimden ziyade tüketime de bağlı olan bir sınıfsal kategoriden söz etmiştir (Merrifield, 2019: 264). Yani Marx'ın ekonomik belirlenimciliği, Weber'in ise bireysel davranışların politik ve kültürel unsurlar tarafından belirlenimciliği noktalarında Marx ve Weber ayrılmaktadırlar (Kurtuluş, 2013: 179-180).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan hareketle, Marx ve Engels'in kente ilişkin görüşlerinin temelinde özel mülkiyet ve iş bölümü kavramlarının belirleyici olduğu, Marx'ın kentleşmeye ilişkin saptamasının ise sınıf olgusunun açıklanması bağlamında olduğu, benzer şekilde Engels'in de sınıf vurgusuna işaret ettiği görülür. Weber ise kent olgusunu kapitalist süreçle bağlantılı olarak Avrupa merkezli bir dışa vurum olarak görmekte ve Batı kültürüyle özdeşleştirmektedir. Bunun yanında Weber'e göre kent idari, ekonomik ve askeri hayat ile entegre edildiğinde etkin işlev görebilecek siyasal bir sistemdir. Durkheim ise sanayileşmenin neden olduğu toplumsal değişmeden hareketle işbölümü ve dayanışma kavramları üzerinden kent olgusunu açıklamıştır. Kent olgusuna yönelik ilk yaklaşımlar olarak da kabul edilen bu görüşlerin, kent sosyolojisi ile birlikte genel olarak kent kuramlarını etkilediği söylenebilir.

Aslında kent olgusu, kent sosyolojisi üzerine yapılan araştırmalarla birlikte 1915 ve 1940 yılları arası dönemde bir disiplin olarak ele alınmış ve kent sosyolojisinin kurucu okulu olan ve temelleri Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick McKenzie ve Louis Wirth tarafından atılan Şikago Okulu tarafından ilk kuramsal teori geliştirilmiştir ve çalışmaları 1925 yılında yayımlanan The City (Şehir) kitabında toplanmıştır (Duru ve Alkan, 2012: 11). Şikago Okulu'nun çalışmalarının görgül zeminini oluşturan Şikago kenti bir laboratuvar ortamı sunmuş ve Şikago kenti baz alınarak modeller geliştirilmiştir. Dolayısıyla, Şikago Okulu'nun aldığı eleştiri noktalarından biri de ortaya attıkları kuramın Şikago kentine özgünlüğü olmuştur (Aslanoğlu, 1998: 59; Kurtuluş, 2013: 181). Şikago Okulu bir taraftan Simmel'in kültürel yaklaşımının etkisinde kentleri "sosyal patalojiler" kapsamında bir taraftan da Darwin'in teorisinin etkisinde mekânda sosyal grupların rekabeti varsayımıyla yani "biyolojik analogi" yoluyla açıklamaya çalışmışlardır (Kurtuluş, 2013: 181-182). Bu görüşe göre doğal bir rekabet sonucunda ve herkesin kendi gücü

ölçüsünde elde ettikleri yerlere yerleşmeleri bir kazanım olarak kabul edilmektedir (Burgess, 1925: 47-62'den akt., Kurtuluş, 2003: 78). Şikago Okulu temel olarak iki yaklaşımdan hareket eder: “kentsel ekolojik kuram” ve “bir yaşam biçimi olarak kentleşme” kuramlaştırması. Bu iki yaklaşım kent sosyoloji alanında etkinliği olan Şikago Okulu'nun temel düşünce sitemini belirlemektedir (Duru ve Alkan, 2002: 8). Şikago Okulu'nun yaklaşımlarının çalışmalar üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir.

Şikago Okulu'nun temsilcilerinden Park, Burgess ve McKenzie, geliştirdikleri “kentsel ekolojik kuram”dan hareketle kenti, ilk kez sistemli olarak karşılaştırmalı bir biçimde incelemişlerdir; böylelikle modern sanayi kentlerinde, mekânsal ayrışma ile kentsel büyümenin nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmış ve kent nüfusunun çevreyle nasıl uyum içinde yaşadığı sorusuna yanıt aramışlardır (Aslanoğlu, 1998: 25-60). Bu kuramda başlıca analiz konuları ise, insan toplulukları ile birlikte kurumsal yapılanmalar ile kentlerde mekânsal dağılım ve örgütlenme modellerinin nasıl gerçekleştiğidir. Bununla birlikte genel çerçevesi Park tarafından oluşturulan kuramda; kentteki insanların yaşadıkları çevreye uyum sağlama şekilleri, biyoloji ve ekoloji kavramlarından hareketle, sosyolojik davranış modellerine yansıtılarak açıklanmaya çalışılmıştır (Giddens, 2005: 92). Bitki ve hayvanların çevrelerine adaptasyon şekilleri ve süreçleri ile toplum davranışları arasında benzerlik kurularak biyolojik indirgemeci bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir.

Kentsel ekolojik kuramla ilgili bir başka saptama da Sounders'dan gelir. Sounders'a göre, Robert E. Park'ın kentsel ekolojik kuramı, iki farklı kuramın bileşkesidir. Buna göre Park'ın kentsel ekolojik yaklaşımının kuramsal çatısını, Charles Darwin'den aldığı metodolojik çatısını ise -birey ve toplum ilişkisi bağlamında- Emile Durkheim'den aldığı görüşü hakimdir (Sounders, 1986: 53). Kuramsal çatısını sosyal Darwinci bir yaklaşımla oluşturan Park'ın yaklaşımının temelinde “yaşama ağı adı verilen bir süreç içinde bütün organizmaların kurduğu karşılıklı bağımlılık ilişkisi” yatmakta ve canlı organizmaların çevresel koşullara en uygun olanlarının hayatta kalma mücadelesi ile yer seçim davranışlarının insan toplulukları için de geçerli bir yasa olduğu savunulmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 27). Bununla birlikte Kentsel ekolojik yaklaşımda, kentleri oluşturan alanlar “her biri kentsel yaşam ve ekonominin bütünü içinde özel bir işleve sahip olan doğal alanlar”dır bu alanlar “kendine özgü kurumları, grupları ve kişilikleri” içerisinde barındırmaktadır (Alkan, 2005: 31). Dolayısıyla Park, kentin “uygar insanın doğal yaşam alanı” ve “fiziksel yapısında, ahlaki düzeninde yapılabilecek keyfi değişikliklerin bir sınırı olduğunu” savunmaktadır (Martindale, 2005: 49). Böylelikle Park, bireysellikten ziyade

fiziksel çevre ve toplumsal yapının unsurları tarafından insan davranışlarının belirlenmesi gerektiğini ve bireysel özgürlüklerin toplumsal sınırlandırmalarla kontrol altına alınması gerektiğini ileri sürmüştür (Pınarcıoğlu vd. 2013: 85).

McKenzie ise ekolojik birimler arasında merkezileşme, ayırım, yoğunlaşma, işgal/istila, ve yerini alma gibi kentsel gelişmeyi gerçekleştiren bir takım temel ekolojik süreçlerin varlığından bahsederek ekolojik kentsel kuramı geliştirmiş ve “ekolojik birimler” ve “ekolojik dağılım” gibi kavramları mekânsal süreçleri açıklamak için kullanmıştır (Friendrichs, 2008: 84’den akt., Pınarcıoğlu vd., 2013: 86). Burgess da kentsel büyümeyi “ortak özekli mekânsal çemberler” teorisi ile açıklayarak kuramın mekânsal boyutunu geliştirmiştir (Burgess, 1925:47-62’den akt., Pınarcıoğlu vd. 2013: 86). Buna göre kentlerin “ortak özekli çemberler” ile birbirlerinden ayrılan beş işlevsel bölgeden oluştuğu söylenmektedir. Çemberin çekirdeği iş ve ticaret bölgesinden, ikinci çember niteliksel olarak durumu iyi olmayanların oturduğu ve çöküntü alanları haline gelen yerleşim bölgesinden, üçüncü çember çöküntü alanlarından kaçan ve işyerlerine yakınlığı nedeniyle sanayi işçilerinin oturduğu ve geçiş bölgesinden, dördüncü çember müstakil konutların veya apartmanların yer aldığı ve üst gelir grupları tarafından tercih edilen yerleşim bölgelerinden, beşinci çember ise kent çeperinin dışında bulunan banliyölerden oluşmaktadır (Keleş, 2002: 121; Harris ve Ullman, 2002: 66; Aslanoğlu, 1998: 29). Bu varsayımınla, kentin merkezden hareketle çemberler oluşturulmuş ve her çember bölgesindeki dağılımın ve yerleşimin farklı olduğuna işaret edilmiştir. Nitekim kentsel ekolojik kuram için statik bir mekân analizi yapıldığı ve mekânın değişmezliği kabulü çerçevesinde toplumun mekânsal kategorilerle çözümlenmeye çalışıldığı, kültürel faktörlerin kapsam dışında bırakıldığı hususları temel eleştiri noktalarını oluşturmaktadır (Alkan, 2005: 31). Böylelikle ekolojik kuram ve kuramla ilişkili tanımlamalardaki bağıntılarının yetersizliği ve statikliği bağlamında kuramın zayıflığının yeni yaklaşımları gerekli kıldığı söylenebilir.

Aslında kent olgusuyla ilgili olarak, 20. yüzyılın başlarında kent sosyolojisini geliştiren Şikago Okulu’nun çalışmalarından da kısmen etkilenen Simmel, 1903 yılında kaleme aldığı “Metropol ve Zihinsel Yaşam” adlı çalışmasında modern kenti kültürel bağlamında ele almış ve analizlerini kentin insanın bilincinde yarattığı dönüşüm varsayımı üzerinden yapmıştır. Simmel tarafından Kentsel yaşamın tek tip bir karakter yarattığı üzerine vurgu yapılmıştır. Simmel kuramını modernite temeli üzerine inşa etmiştir. Kentteki sosyal ilişkiler, mekânın düzenlenişini, para ekonomisi ve gündelik yaşamın

zihinsel yapıda yarattığı dönüşümü araştırmış ve bireyin kentsel yaşama uyum sağlaması için insanın davranış kalıpları ile düşünce yapısını bu yeni düzene göre yeniden inşa etmesi gerektiğini savunmaktadır (Simmel, 1991: 16'den akt., Kurtuluş, 2013: 180-181). Ancak, Şikago Okulu'nun ve Simmel'in kent yaklaşımlarının yetersiz olduğu ve eleştirildiği görülür. Şikago Okulu'nun eleştirildiği nokta, ortaya koydukları kentsel teorilerinde ekonomik değişkenlerin yanı sıra küreselleşmeyi, kapitalizmin rolünü, devletin düzenleme mekanizmasını, kentsel kaynakların dağılımını ihmal ettikleri yönünde olmuştur (Kurtuluş, 2013: 182). Simmel'in kent yaklaşımını da, benzer şekilde eleştirmek mümkün olabilir.

Bu kapsamda, sanayileşmenin, kentlerin tarihsel olarak dönüşümünü değerlendirmede anahtar bir rolü bulunduğu söylenebilir. Sanayi öncesi kentlerin niteliklerini Asya ve Avrupa kentleri özelinde inceleyen Gideon Sjoberg ise kentlerin gelişiminde sanayi dışında farklı mekanizmalara odaklanmış, ekonomik, toplumsal ve ekolojik örgütlenmelere bakarak kentleri incelemiş ve değişken parametre olarak sanayileşme kabulünden hareketle kentleri sanayi öncesi, geçiş ve sanayi sonrası kentler olmak üzere dönemlere ayırmıştır (Sjoberg, 2002: 53). Bununla birlikte Sjoberg teknolojiyi toplumsal sistemler için ana belirleyici unsur olarak kabul etmiştir.

Louis Wirth -G. Simmel'den de etkilenerek- geliştirdiği "bir yaşam biçimi olarak kentleşme" düşüncesi doğrultusunda kenti bir kişilik ve zihniyet problemi yaklaşımı olarak ele almıştır. (Özyurt, 2007: 116). Kenti bir formdan, bir fiziksel çevre olmaktan ziyade bir yaşam tarzı olarak ele almıştır. Wirth kentlerdeki nüfusun yoğunluğu, büyüklüğü ve heterojenliğini vurgulamış ve kentlerdeki yaşama evrensellik atfetmiştir (Giddens, 2005: 93; Pınarcıoğlu vd., 2013: 88). Wirth nüfus büyüklüğünün sosyo-ekonomik durum, etnik köken, beğeniler gibi bireysel farklılaşmalara sebebiyet verdiğini ve bu farklılaşmanın ise bireysel ilişkileri zedelediğini, bireylerin parçalı rollere sahip olduğunu ve ilişkilerin çıkar üzerine kurulduğunu; nüfus yoğunluğunun ise ekolojik görüşü baz alarak farklılaşan bölgelerin ortaya çıkmasına ve insanlar arasındaki rekabetin ve sömürünün artmasına neden olduğunu; kentlerdeki kozmopolit yapı nedeniyle nüfustaki heterojenliğin de kentte ortaya çıkan farklı işlevleri gerçekleştirmek üzere niteliksel olarak değişik nüfusları kendisine çekerek ortaya çıktığını savunmaktadır (Wirth, 2002: 89-97). Ayrıca, endüstrileşme ve modern kapitalizm ile kentleşmeyi birbirine karıştırmanın tehlikeli olacağı yönünde uyarıda bulunmuş ve kenti toplumsal bir organizma olarak kavramsallaştırmıştır (Özdemir, 2012: 159).

Kentsel ekoloji kuramı dışında kentleri araştırma nesnesi olarak analiz eden bir diğer kuram ise kentlerde uygulama alanı bulan neo-klasik iktisat teorisinden ortaya çıkan “neo-klasik yerseçim” teorisidir. Bu teoriye göre kentsel sistemde yüksek yoğunluklu kent merkezinden çeperine gidildikçe azalan yoğunluk ve rant temeline dayanan bir denge olduğu varsayılmaktadır (Scott, 1980: 28). Teorinin esasını ise kentsel sistem içerisinde yer alan elemanların (tüketici ve üreticiler) seçtikleri mekân ile günlük yaptıkları minimum seyahat mesafesi arasındaki fayda ve kar maksimizasyonuna dayalı rasyonel davranış biçimine sahip oldukları fikri oluşturmaktadır. İç içe halkalar halinde biçimlendiği öngörülen kentlerde rasyonel davranış sergilediği düşünülen bireyler yerleşim yerlerine rant ile merkeze uzaklık arasındaki ters orantılı bağlantıda optimum noktayı hesaplayarak karar vermektedirler. Aktörlerin yer seçim davranışlarının neticesinde de sistemin dengeye geleceği fikrini öne süren teori bireylere belirleyicilik atfeder (Kurtuluş, 2013: 183). Bu kuramın iktisadi olarak fayda ve kar maksimizasyonunu ele alması ve kuramda kendiliğinden dengeye gelme durumuna vurgu yapılması iktisat kuramlarıyla ilişkili görülebilir.

Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında Keynezyen ekonomi politikaları 1970'lere kadar sürmüş ve bu süreçte mekânda yapılan büyük kamusal yatırımlar geniş ölçekli bir kentsel dönüşümü sağlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren bir yandan gelişmiş sanayi ülkelerinde bir yandan da kapitalistleşmesini geç tamamlayan ülkelerde kentsel alanlarda gerçekleştirilen kentsel projeler kapitalizmin girdiği krizden çıkışına yardımcı olmuştur. Kent çeperindeki arsaların imara açılması ile birlikte orta ve üst-orta sınıflar bu alanlara inşa edilen ayrıcalıklı konumdaki banliyölere doğru yani kentin merkezinden çeperine doğru bir akış sağlamışlardır. Fishman'ın büyük banliyöler çağı olarak ifade ettiği bu dönemde, kent çeperlerine yeni otoyol ağları döşenmiş, kentle banliyö arasına yeni altyapılar inşa edilmiş, kent merkezleri ise düşük gelirli sınıflara terk edilmiştir (Kurtuluş, 2013: 184-185). Savaş sonrası dönemde Amerika'da banliyö evleri ile birlikte altyapı yatırımları devam ederken Avrupa'da savaşın yarattığı tahribat kentsel yenileme projeleri ile onarılmaya çalışılmıştır. Kentler hem sermaye hem de insanları çekmenin bir aracı olarak görülmüş ve kent geçmişini ön plana çıkaracak şekilde kentlerin pazarlanması ve birbirleriyle yarışır hale getirilmesi için kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan ise ucuz emek maliyetlerine sahip üçüncü dünya ülkelerinde emek-yoğun sektörlerin yoğunlaşması ile bu kentler de hızla büyümeye başlamıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 13-14).

Bu anlamda neo-liberal politikaların kent olgusu üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir. 1970’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan neo-liberal ekonomi politikaları ile metropollerini dönüştürecek kentsel yatırımlar uygulamaya geçirilmiştir (Kurtuluş, 2013: 190). Lefebvre’in öngördüğü kentlerin kuralsız gelişimi varsayımı yeni kuramsal tartışmaları da doğurmuştur. Bu dönemde devlet hem üretim hem de sosyal hizmetler alanından çekilmiştir. Sermaye, hizmet ve malların küresel akışının hızlandırılmasının da kentlerin yeniden ölçeklendirilmesinin bir boyutunu oluşturduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan çevre ülkelerde de dönüşümler önemli boyutlarda yaşanmış ve kapitalizmin krizinin aşılmasında kentsel mekânlar başat rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında banliyölerin kentin çeperlerine inşası yani diğer bir ifadeyle alt-kentleşme olarak tabir edilen dönemde çöküntü alanı haline gelen kent merkezlerinin yeniden yapılandırılması kentsel dönüşümün farklı bir boyutunu oluşturmuştur.

Öte taraftan, siyasi merkezleşmenin de kent olgusu üzerinde belirleyici etkilerinin olduğu görülür. Bununla birlikte kapitalist üretim tarzındaki yeniden üretim biçimi hem merkezleşmeyi sağlamakta hem de üretim biçiminde yeni boyutları ortaya çıkarmaktadır. Ulus devletlerin sınırlarını aşan, sermaye ve ticaret akışkanlığını artıran, seri üretimden esnek üretime geçişi sağlayan, işbölümünün yeniden düzenlenmesini ortaya çıkartan, yerleşmiş yeni üretim biçimlerinin oluşmasına yol açan, mal ve hizmetlerin, bilginin, hammaddenin uluslararası paylaşım ve dolaşımını gerçekleştiren küreselleşme olgusu içerisinde, yerel birimlerin bir yandan kendi öznelliklerini koruma bir yandan da dünya sistemi içerisine dâhil olabilme çabalarıyla birlikte dünya sisteminde de giderek ağırlık kazanan “kent ve bölgelerin ana yerel birimler olduğu” söylemi hâkim olmaya başlamıştır. Batı’da sanayisizleşme ile birlikte kentlerin artık “üretim mekânları”ndan “tüketim mekânları”na doğru evrildikleri ve kentlerin önemli kazanç alanlarını hizmet sektörünün oluşturduğu mekânlara dönüştüğü söylenmektedir (Urry, 1999: 208-209). Sanayisizleşme dönemi ekonomik bir dönüşümün yanı sıra kültürel ve sosyal olarak da dönüşümlere gönderme yapan bir evreyi ifade etmektedir. Kentleşme sürecinde ise sosyal konut alanlarının bakımsızlaşması ile bazı semtlerin yoksulluk bölgeleri haline gelmesi, orta ve üst sınıfların kapalı ve güvenli yerleşim alanlarına yönelmesi ve kentin bu yönde büyümesine denk düşen bir evreden bahsedilmektedir.

Kentlerde küreselleşmenin getirdiği yeni üretim ve tüketim kalıplarına uygun yeni merkezi iş alanlarının oluşturulması, lüks konut yatırımları, turizm sektörünün

geliştirilmesi için yapılan yatırımlar kentleri sermaye için cazip bir hale getirmektedir. Diğer taraftan üretim biçiminde meydana gelen değişimler ile birlikte toplumsal katmanların birbirlerinden hem üretimdeki işlevleri hem de tüketim kalıpları açısından giderek ayrıştığı ve bu ayrışmanın kent mekânında adacıkların oluşması ile yansıma bulduğu söylenebilir (Işık, 1994: 18; Ocak, 1996: 40). Küresel ölçekte kentlerin aynışması ve benzer öğeleri barındırması dünya kenti kavramının en belirgin özelliklerindedir.

Tüm bu süreçlere bağlı olarak artık kentleşme olgunun başlı başına bir konu olarak ele alınması gerekliliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Böylelikle 1960'ların sonlarına kadar kentlerin analizinde kullanılan teorilerin, kentte ortaya çıkan sosyal problemler üzerine odaklandıkları görülür. Ancak 1970'li yıllarda kapitalizmin krizleriyle birlikte görünür olan toplumsal ve ekonomik sonuçlar 60'ların varsayımlarıyla tanımlanamaz duruma gelmiştir. Bunun sonucunda artık kentlere –özellikle modern kentlere- eleştirel bir gözle bakılarak kent çalışmaları, kentlerin yalnız yapıları bir çevreden ve konut stoğundan ibaret olmadığı fikrinin hâkim olduğu ve mekânın toplumsal içeriğinin dikkate alındığı bir yöne evrilmiştir. Bu yönde yapılan teorik tartışmalarda ekonomi politik bakış açısı hâkim olmuştur.

Eleştirel kuram 1960'lı ve 70'li yıllar sonrasında mekâna dair önemli tartışmaların yapıldığı ve yeni kuramların çalışıldığı bir döneme işaret eder. Bu dönemin aynı zamanda kapitalizmin krizlerinden çıkış yolunun arandığı bir zamana tekabül etmesi kuramların ortaya çıkış nedenlerinin anlaşılmasında önemli bir noktadır ve kapitalist gelişme ekseninde mekân sorunsalının ele alınması gerekliliğinden hareketle çalışmalara yön verilmiştir. Henri Lefebvre, Marksist teorinin mekân boyutunu ele alarak çalışmalarında mekân ile üretim biçimi arasındaki diyalektik ilişkiyi ele almıştır. Marksist bir gelenekten gelen H. Lefebvre ve D. Harvey'in kuramsallaştırmaları mekân ve kapitalist gelişme ilişkisine dayanmaktadır ve mekânın yeniden üretimi tartışmaları da genel olarak bu kuramlar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

1960'lı yılların sonlarından itibaren ise kapitalist birikim süreçleri çerçevesinde ekonomi politik yaklaşımla kentlerin yeniden kavramsallaştırıldığı, kentsel kuramlara metodolojik ve epistemolojik açılımlar getirildiği görülmektedir. Bu dönemde ortaya atılan yaklaşımlar hem mekânın toplumsal üretimi hem de toplumun mekânsal üretimi argümanından hareket etmektedirler (Kaygalak, 2007: 15). Kapitalist sistemin işleyişinde

mekânsal örgütlenmenin önemine vurgu yapan araştırmacılar kapitalizmin analizi için mekân analizini de ayrı bir boyutta ele almışlardır. Eleştirel kent kuramının öncülerinden Lefebvre, Harvey ve Castells kentsel gelişme biçimlerini kapital birikim süreçleri kapsamında kuramsallaştırmışlardır.

Nitekim, kentleşme olgusunu kavramak için oluşturulacak kuramsal çerçeve küresel ekonomik sistem içerisinde merkez-çevre farklılıklarının anlaşılmasına olanak vermeli, sürecin evrimsel yönünü anlaşılır kılmalı, kentleşmeyi politik kararlarla da ilişkilendirmeli ve hem toplumsal özelliklere hem de kentlerin fiziksel oluşumuna açıklık getirecek şekilde kurgulanmalıdır. Kentleşmenin kapital birikim süreçleri ile açıklanma imkânı ise hem konuyu evrimsel bir bakış açısı ile irdelemeyi hem de merkez-çevre ilişkileri açısından farklılaşmayı ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır (Tekeli, 1998: 166). Artı değerın bölüşümü ve farklı kesimlerce el konulan artı değerın tüketimi ve yeniden üretimi kentleşme ve kapital birikim süreçleri arasındaki ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Kapitalizm ile kent ilişkisinde kent ya artı değerın üretildiği bir üretim alanı anlamını taşıyabilir, ya hem toplumsal yapının hem de üretimin yeniden üretimi bakımından anlamlıdır, ya da kentın tüm alanlarıyla bütünsel bir şekilde kendisinin de kapital birikime sahip olması ve kentsel alanda yaratılan rantlarla elde edilen artı ürünün bölüşümünün gerçekleştiği yer olarak kapitalizm ile özdeşleştirilmektedir.

Bu anlamda Marksist çözümlemeye göre; kapitalist üretim biçiminde meta üretimi kullanım değerinden ziyade pazara yönelik değişim değeri¹ üzerinden belirlenmektedir ve kapitalizm sınıf ilişkilerinin somutlaşmasında da önemli bir etkidir. Yani üretim araçlarının mülkiyetine sahip bir burjuva sınıfı (sermaye sınıfı) ile üretim araçlarından yoksun bir işçi sınıfı olmak üzere toplum iki temel sınıf düzeyinde tanımlanmaktadır. Marksist yaklaşımda kapitalizm; üretim biçimi, üretim araçlarının mülkiyeti, üretim ilişkileri, ürünlerin dağıtımı, kapitalizme içkin olan sınıfsal analiz ve sınıfların konumları ile ilişki biçimleri üzerinden karakterize edilmektedir (Politzer, 1987: 307). Diğer bir deyişle, Marksist perspektiften kentleşme sürecine eleştirel bir bakış açısının merkezini de emeğin yeniden üretimi çerçevesinde kapitalist ilişkiler oluşturmaktadır. Böylelikle kapitalist mantıkla üretilen kentlerde topluma içkin kültürel öğelerin yeniden inşa edildiği

¹ Değişim değeri fiziksel çevreyi, hammaddeyi ve insan kaynaklarını ifade eden kullanım değerinden farklı olarak, kapitalist üretim şeklinin piyasa sunduğu mal ve hizmetlerin değerini ifade eden bir kavramdır (Keleş, 2016: 141).

söylenbilir. Kentsel mekânın üretimi, dönüşümü ve yeniden üretimi süreçlerinde sermaye birikim süreçleri, devletin rolü ve sınıfların konumları sacayaklarını oluşturmaktadır.

Bu anlamda üretim kentleşme olgusunun anlaşılmasında önemli görülebilir. Üretim kavramı denildiğinde anlamamız gereken nokta; endüstriyel anlamda ürünlerin üretimi yani değişim değerlerine refere eden dar anlamının ötesinde doğanın ve yapılı çevrenin üretimine de gönderme yapmaktadır (Lefebvre, 2003: 167'den akt., Ayşın ve Turhanoglu, 2014: 72). Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse yalnızca metanın mekânda üretiminden değil aynı zamanda mekânın da bir meta olarak üretiminden (Lefebvre, 1979: 285'den akt., Şengül, 2001: 15) de bahsedilmektedir. Bu noktada mekânın yeniden üretilmesi sürecinde sermaye birikim süreçlerini de işin içerisine katmak farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Kapitalist sistemde değişim değerine katkıda bulunduğu sürece anlamı bir hale geldiğini savunan Şengül'e göre mekân "birbirinden çok farklı tarihsellikleri olan iki mekân, kapitalizm açısından pazarda alınıp satılan soyut birer parsel ya da binadan başka bir şey değildir (Şengül, 2001: 15).

Marksist yaklaşımın kent analizinde, kentsel olan ile toplumsal olan arasındaki ilişkiselliğe dair bir tartışma yürütülmekte olup bu tartışmalardan birisi kentsel mekândaki ilişkilerin ekonomik belirlenimciliğine vurgu yapan "yapısalcı işlevselci yaklaşım"dır. Althusserci bir yaklaşım sergileyen Manuel Castells de üretim araçları ile işgücünü kapsayan ekonomik yapı ile ideoloji ve siyaset olmak üzere üç temel yapının oluşturduğu çelişkileri kentsel mekânda aramıştır (Gottdiener, 2001: 250-251). Bir diğer tartışma ise Lefebvre'in öncülüğünde, kent mekânını soyutlaştıran kapitalizmin mekânı da bir meta olarak ürettiği ve mekana değişim değeri üzerinden bir değer biçtiği üzerinedir (Şengül, 2001: 15). Lefebvre'in yaklaşımı mekânın kapitalist toplumda nasıl üretildiği ve üretim sürecinde meydana gelen çelişkiler üzerinden belirlemiştir. Marx'ın üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkisi teorisinin izlerinden giderek üretim ilişkilerinin kentsel mekândaki izdüşümü incelemiş ve kentlerin kıt kaynak olarak üretildiği bir sisteme evrildiğini ileri sürmüştür. Örneğin konut piyasasına yapılan doğrudan müdahalelerden ziyade vergi kolaylıkları gibi dolaylı müdahaleler daha yaygın bir uygulamadır ve sermaye için risk azaltılarak kar teminat altına alınmaktadır (Şen, 2016a: 36). Lefebvre'in ortaya attığı kapitalist sermaye birikiminin krizlerden mekânı kullanarak çıktığı savı Harvey'in de çalışmalarının temelini oluşturmuş ve "sermayenin ikinci döngüsü" kuramı ile kapitalist birikim sürecinde kentsel çevrenin rolünü açıklamıştır. Bu teorisinde sermayenin birinci döngüsünde aşırı rekabet sonucu biriken sermayenin talebin doygunluğa ulaşmasından

dolayı yatırma dönüştürülememesinin neticesinde yatırımların ikinci döngüye aktarılması ile bunun krizden çıkışın yolu olduğunu ileri sürmüştür. Kapitalizm girdiği krizleri atlatmanın yolunu bulmakta ve sistemin devamlılığını sağlamak için stratejiler geliştirmektedir. Yapılı çevre bir taraftan da emek gücünün üretilmesini içinde barındırmaktadır (Şengül, 2001: 12; Şen, 2016: 14). Harvey'in teorisinin Lefebvre'den ayrılan yönü onun teorisinde kentleşmeye sermaye ürünlerinin talebini arttırması üzerinden bir anlam biçmesidir.

Althusser'in epistemolojisini ve yapısalcı yaklaşımını temel alarak ve onun teorisinden beslenerek 1970'li yıllarda Manuel Castells tarafından geliştirilen kent kavramı temellerini kapitalist üretim tarzından almıştır ve Castells kenti kentsel mekânı üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerini içine alan ekonomi düzlemi ile ilişkilendirerek açıklamıştır (Castells, 1997: 17; Gottdiener, 2001: 251; Şengül, 2001: 14). Althusser teorisinde en üstte ideolojinin ortada politik sistemin ve en altta da ekonominin yer aldığı üç ana düzlemde oluşan bir yapıdan bahseder. Bu üç düzlemde kentsel mekân da karşılığını bulmuştur. Castells referans aldığı bu yapısalcı yaklaşıma göre kentleri karşılıklı etkileşimde bulunan ekonomik, ideolojik ve fiziksel düzlemlerde incelemiştir (Kurtuluş, 2013: 196-197). Castells işgücünün yeniden üretim birimi olarak kenti tanımlamakta ve “kentsel sistem” olarak kavramlaştırdığı durumu ise “kentsel sistemle, emek gücünün yeniden üretiminin mekânsal bir biriminin içerisinde, sosyal yapının parçalarını spesifik eklemlenmesini kastediyorum.” ifadesiyle açıklamaktadır (Castells, 1997: 237). Bununla birlikte artık kentlerin üretim mekânlarından tüketim mekânlarına doğru evrildiklerini ileri süren Castells'in kent teorisinde kentlerin artık kollektif tüketimin emeğin yeniden üretimi için gerekliliğine ve bunun kentsel mekân aracılığıyla gerçekleştirildiğine vurgu yapılmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 65). Castells “kentsel sistemin temel işlevi tüketimdir. Tüketim emeğin yeniden üretimi için gereklidir” ve “kent tarihin ürünüdür, toplumsal yapının yansımasıdır” demektedir ve sosyal ilişkiler ile mekân ilişkisini kapital birikim süreçleri ile açıklamaktadır (Bal, 2011: 219). Kapitalizmin gelişimi ile birlikte sermayenin de değişimi, üretim-tüketim mekanizmaları ile kentsel yapılarının temelinde toplumsal talepleri karşılamak için geliştirilen kollektif tüketim araçlarının gerekli kılındığı üzerinde durmaktadır (Castells, 1997: 212-213). Castells'in teorisinin eleştiri aldığı nokta ise toplumsal ilişkileri mekanik rollere indirgeyerek göz ardı ettiği yönündedir (Kurtuluş, 2013: 197). Castells kenti iş gücüne bağlı süreçlerle tanımlamakta ve ekonomiyi de tanımlama aracı olarak kullanmaktadır. Castells'in yaklaşımda sosyal ilişkilerin ve

bağlantıların mekanik rollere indirildiği söylenebilir.

Patrick Dunleavy kentsel politika olaylarını analiz etmek için en kapsamlı ve tutarlı yaklaşımın Castells tarafından ortaya konulduğunu ve toplu tüketim süreçlerinin analizine odaklanması gerektiğini ileri sürmüştür. Dunleavy, burada toplu tüketim alanlarından kastın ise öncelikle eğitim, sağlık, çevre hizmetleri, sosyal yardım hizmetleri, kültürel tesisler, otoyollar, toplu taşıma, toplu konut, arazi kullanım yöntemleri ve kentsel planlama gibi bir dizi kamu hizmetini kapsadığını ifade etmiştir. Son iki alan tüketimle ilgili olmamakla birlikte kentsel sistemin düzenlenmesi veya yönetimi ile ilgili olup birincil etkilerinin toplu tüketim süreçlerinin gelişimine etkili olmasından dolayı analiz kapsamına dahil edilmiştir. Nitekim toplu tüketim politikasına odaklanmak, tüketim örüntülerinin gelişimini belirleyen politik yapıyı ve süreçleri tanımlama girişimini gerektirecektir. Bu noktada Dunleavy, yerel siyasi kurumlar ile yerel olmayan kurumsal katılımların kent politikası üzerinde belirleyiciliğini karmaşık bir modele dayandırmaktadır. Bu nedenle kentsel siyasi alan çözümlemesinde hem devlet aygıtının hem özel sektör kuruluşlarının hem de ulusal, bölgesel ve yerel kurumların analizlerini gerekli görmektedir. Dunleavy, kent politikalarını kapitalist üretim biçiminin yapısal özelliklerinden çıkarmaya yönelik her türlü girişime şüpheli yaklaşmakta olup yapısal açıklamaların tek başına sosyal süreçler için nedensel olarak yeterli veya belirleyici ifadeler üretmesinin olası olmadığını savunmaktadır. Dolayısıyla, kentsel politika değişikliklerinde merkezi yönetimin yerel otoritenin karar verme üzerindeki etkisini, yerel otorite organizasyonlarının, özellikle konut ve planlamadaki hizmetlerini, konut geliştirmede yerel yönetimler ve özel şirketler arasındaki ilişkileri, yerel olmayan kentsel politika değişikliklerini, yerel seçimlerin ve kamuoyunun yerel politika yapıcılar üzerindeki etkilerini ve yerel siyasi kurumların analizini önemli görmüştür (Dunleavy, 1980).

Eleştirel kent sosyolojisinin öncüsü olan Lefebvre'in savı ise kapitalizmin geçirdiği krizlere rağmen ayakta kalmasını toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin sağladığı yönündedir (Gottdiener, 2001: 253). Mekânın yeniden üretimi ile kapitalizmin krizlerinin aşıldığı ve sermaye birikimi sağlandığı yönündedir ve “metaların mekândan üretiminden mekânın kendisinin meta olarak üretimine geçmiş bulunmaktadır” varsayımını sunmaktadır (Şengül, 2001: 15). Lefebvre hem ekolojik kent kuramının hem de neo-klasik yer seçim kuramının aksine kentin çevresine doğru genişlemesinin bir düzensizlik içerisinde gerçekleştiğini görmüş ve kurlsız kentleşme modelini öne sürmüştür (Kurtuluş, 2013: 187). Lefebvre'in kentsel devrim tabiri sanayi üretiminden kent kaynaklı kapitalist

üretim biçimine dönüşümünü kastetmektedir (Aslanoğlu, 2000: 68). Yeniden üretim biçimini ise “biyolojik yeniden üretim”, “toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi” ve “işgücünün yeniden üretimi” olmak üzere üç katmandan bahisle toplumsal mekânı bu katmanları bir arada tutan şey olarak belirtmektedir (Gottdiener, 2001: 253-254). Lefebvre’e göre her üretim tarzı kendi mekânını yaratmaktadır ve mekân bir çıktı, bir araç, bir ürün olarak farklı farklı kategorilerde tanımlanmaktadır. Lefebvre’i kendinden önce sunulan yaklaşımlardan ayıran devletin kentsel mekândaki ihmal edilmiş rolüdür ve Lefebvre devletin kentsel mekânı toplumu kontrol aracı olarak kullanımı yaklaşımını tartışmaya açmıştır. Planlama, yasal düzenlemeler, özel ya da kamusal yatırımlar, imar kararları alınarak soyut mekân olarak tasarlanan kente yapılan her türlü uygulama aynı zamanda içerisinde yaşayan sosyal sınıfların yaşam alanlarına doğrudan yapılan bir müdahaleyi de barındırmaktadır ve iki düzlem arasında yaşanan çatışmanın temelini de sınıf çatışması oluşturmaktadır (Kurtuluş, 2013: 187-188).

Lefebvre’in kapitalizmin iç çelişkilerini nasıl aştığı sorunsalı üzerinden geliştirdiği varsayıma göre “çevrim modeli” olarak adlandırdığı bu teoride; sermaye birikimi endüstriyel üretim sürecinin geçirdiği krizin üstesinden “mekânı işgal ederek ve mekânlar üreterek” gelmesini ve kendini bu yolla yeniden üretmesini birincil çevrim olarak adlandırmıştır (Lefebvre 1976: 21’den akt. Aşkın ve Turhanoglu, 2014: 72). Gayrimenkuller, arazi spekülasyonları ve finans gibi sermayenin aktarıldığı alanlar, artı değer üretilmesinde öncelikli kaynaklar haline gelirken finansal kuruluşlar, bankalar, şirketler ve gayrimenkul komisyoncularının öncülüğünde ikinci sektör oluşmuş ve birincil çevrim paralelinde gerçekleşen ikinci çevrimin araçlarını oluşturmuşlardır (Gottdiener, 1993: 132; Merrifield, 2005: 695).

Lefebvre (2014: 75) “toplumsal mekân toplumsal bir üründür” saptamasını açıklamak üzere bir varsayımda bulunur:

“Mekân üretimi ve mekânın üretimi süreci varsa, tarih de vardır (...) Üretici güçler (doğa, çalışma ve çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve elbette üretim ilişkileri, mekân üretiminde – belirlenmesi gereken- bir role sahiptirler. Bir üretim tarzından diğerine geçiş çok büyük önem taşır; çünkü bu, mekânı altüst ederek mekâna dâhil olabilen toplumsal üretim ilişkileri içindeki etkisidir. Her üretim tarzı –hipotez gereği- kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir.”

Böylelikle mekânın üretimi ile üretim tarzı arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu iddia edilmiş olur. Lefebvre’in mekânların çözümlenmesine yönelik olarak önerdiği “çevrim modeli”ni referans alan Harvey ise ikincil çevrimi “sermayenin kentleşmesi” bağlamında değerlendirmiştir. Harvey’in teorisine göre sermayenin ihtiyaçları

doğrultusunda fiziksel altyapıyı oluşturan kentler üretim, tüketim ve değişim rolü için üretilmektedir (Harvey, 1985: 14). Harvey de kentsel yapıyı kapitalist birikim süreçlerindeki rolü kapsamında değerlendirmektedir ve sınıf mücadelesi ile birikim ana temaları üzerinden teorisini inşa etmiştir (Şengül, 2001: 17; Kurtuluş, 2013: 197). Harvey'e göre sermayenin birinci döngüsünde kapitalist üretim sürecinde oluşan talep doygunluğu sebebiyle aşırı sermaye birikiminin yatırıma dönüştürülememesine çözüm olarak yatırımların ikincil döngüye aktarılması gerekmekte ve ikincil döngü de sermayenin kentsel yapıyı çevrenin yeniden üretimine yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi neticesinde ortaya çıkan krizleri aşmanın bir yolunun da sermayenin başka alanlara hareketi ile sağlanacağı öngörülmektedir. İkinci döngünün krize girmesi durumunda işgücünün yeniden üretiminin sağlanması için sosyal harcamalarla diğer taraftan ise bilim ve teknoloji alanına yapılan yatırımlarla üçüncül döngüye geçilmektedir (Şengül, 2001: 12). Harvey kente kapitalist birikim süreci içerisinde bir anlam atfetmektedir ve kentsel mekânın nasıl ve neden üretildiği sorusuna yanıt aramaktadır. Bir taraftan tüketim alanını oluşturan diğer taraftan ise artık değer için kaynak oluşturan kapitalist kente bu yönüyle yeni bir anlam yüklemektedir. Daha sonraki dönemlerde yaptığı çalışmalarında ise “sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı”nı ortaya atarak farklı bölgelere ayrılan yerleşim yerleri ile sınıfsal yapı arasındaki ilişkiselliği araştırmıştır (Kurtuluş, 2013: 197). Harvey sadece sermayenin kentleşmesine değil aynı zamanda bilincin de kentleşmesine vurgu yaparak birincil döngüye içkin olan sınıf çelişkisinin emek ve sermaye arasındaki çelişkiden doğduğunu düşünmektedir. Harvey için kapitalist toplum bilinci demek sınıf bilinci demektir (Şengül, 2001: 20).

Soylulaştırma süreci ile sermayenin yeniden üretimi ve düşük gelirli sınıfın kentin dış çeperlerine doğru yönlendirilmesi ile kentte sınıfsal yerleşimlerin keskinleştirilmesinin Harvey'in teorisinin somut bir görünümünü sunduğu söylenebilir. Harvey kapitalist sermaye birikiminin girdiği krizlerden kurtulma yolunu; kavramsallaştırdığı “zamansal-mekânsal sabiteler” vasıtasıyla yani coğrafi olarak yayılma, mekânın yeniden yaratılması ve mekânın içsel olarak boşaltılması ile bulmuştur. Sürekli çatışma halinde olan; kentsel mekânda hâkimiyet kuran kesim ile hâkimiyete direnenler devamlı yeniden inşa edilirler.

Harvey ve Castells'in teorik yaklaşımlarının çıkış noktası felsefi idealizme dayanan kentsel kuramların eleştirisi olmuştur. Bu eleştiri noktalarının temelini kentin idealize edilerek kente toplumsal ilişkileri belirleyici mekânsal bir güç atfedilmesi oluşturmaktadır. Bu eleştirilerin okları da özellikle kent ekolojistleri olan Şikago Okulu'na

yönlendirilmiştir.

Bir başka yaklaşım olarak Pahl'ın geliştirdiği kent teorisinde ise yapılı çevrenin rolünden ziyade kentsel kaynakların dağıtımında kent yöneticilerinin rolünün önemi üzerinde durulmuştur. Pahl, kıt kaynakların dağıtımında birincil aktör rolü verilen kent yöneticilerinin kentsel kaynakların dağıtımında kendi inisiyatiflerine göre hareket edeceklerini ve yöneticilerin aldıkları kararlar ve eylemleri ile kentsel eşitsizliğe neden olabileceklerini öne sürmektedir (Şengül, 2001: 20-23). Pahl devleti sermaye birikimin dışında tutarken kent sorunlarının ortaya çıkmasında da devlete önemli bir rol yüklemektedir.

Kentleşmenin birinci evresinde aşırı biriken sermayenin yeni alanlara ya da yapılı çevreye aktararak kar amaçlı yatırım olanakları yaratılmakta; Keynesçi rejimin hakim olduğu ikinci evrede ise yaratılan yeni yatırım alanları ile ilk evrede elde edilen üretim fazlasının tüketimi amaçlanmakta; üçüncü evrede ise sermayenin banliyölerde değerlendirilmesi, değersizleşen ve rant açığına neden olan kent merkezlerinde yatırımlar kar elde edecek şekilde yeniden yatırıma cazip hale gelmektedir. Bu anlamda soyut pazar yaratmada kapitalist üretim biçimi en etkili araçtır (Debord, 2012: 36).

Yeni yatırımlar için önemli hale gelen kentler arasında yaratılan rekabet sonucunda yatırımcıların ya da turistlerin bu alana çekilebilmesi için özel niteliklere haiz mahallelerin/yerlerin yaratılması, böylelikle kentlerin diğer bir örnek kentlerden ayırt edilebilecek niteliklere büründürülerek yeni imaj oluşturulması, geçmişin idealize edilmesi ile semte verilen nostalji havası, farklılık söylemi ile kentlere atfedilen değer ile kentler sermaye için üretim sürecinin bir nesnesi olarak önemli hale getirilmektedir. Kamusal medyada soylulaştırma kentsel dönüşüm ya da kentsel yenileme süreçlerinin seçkin bir sembolü olarak lanse edilmektedir ve sunulan bu sembolik değere arkasında yatan mekanizmalardan daha büyük bir anlam atfedilmekte ve dönüşümün gerçek sebepleri perdelenmektedir. Soylulaştırma sürecinde -özellikle Birleşik Devletler pratiklerinde- ekonomik, toplumsal ve siyasal güçler ile müteahhitler, yönetimler, emlak simsarları ve bankalar gibi elemanlardan ziyade soylulaştırmada etkin rol alan aktörlerin bireyciliğin bir göstergesi olarak gösterildiği ifade edilmektedir (Smith, 2015: 34). Soylulaştırma sürecini dar kapsamında izole bir süreç olarak değil kentsel mekânın yeniden yapılandırılması ve kentsel mekân ekonomisi kapsamında incelediğimiz zaman kentsel örüntü içerisine yerleştirilmiş olur. Kentler değişen üretim, tüketim, dolaşım örüntüleri değiştikçe yapılı

çevrenin de coğrafi olarak örüntülenişi paralelinde şekillenmektedir.

Bütün bu eleştirel kent sosyolojisi paralelinde Andy Merrifield, eleştirel olmayan bir kentleşme yaklaşımının sadece ölçülebilir ve niceliği belirlenebilir öğeleri takdir edecek şekilde tasarlandığını ve bu anlayışın işteğal alanının “somut/katı şehir” yani diğler bir ifadeyle modellenen veya haritalanabilen bir kent olduğunu savunmaktadır (2019: 23). Dolayısıyla bireysel davranışa odaklanan çalışmalarını, yapısal koşullara, bireysel eylemi şekillendirebilir ekonomik ve siyasi kurumlara duyarsız kalmakla eleştirmektedir. Merrifield hem kapitalist metropolün diyalektik doğası hem de kent Marksizmin diyalektik doğası üzerinde durmakla birlikte büyük kentlerin üretim güçlerinin yayılmasına ve toplumsallaşmasına yardımcı olurken aynı zamanda kollektif eylemliliğın lehine olan işçi sınıfının örgütlenmesine de yardımcı olduğunu belirtmektedir (2019: 27).

Buraya kadar yapılan değerlendirme ile kent olgusuna yönelik ilk yaklaşımlar olarak da kabul edilen görüşlerin, kent sosyolojisi ile birlikte genel olarak kent kuramlarını etkilediği söylenebilir. Marx ve Engels’in kente ilişkin görüşlerinin temelinde özel mülkiyet ve artı değer kavramının belirleyici olduğu, Marx’ın kentleşmeye ilişkin saptamasının ise sınıf olgusunun açıklanması bağlamında olduğu, benzer şekilde Engels’in de sınıf vurgusuna işaret ettiği görülür. Weber ise kent olgusunu kapitalist süreçle bağlantılı olarak Avrupa merkezli bir dışa vurum olarak görmekte ve Batı kültürüyle özdeşleştirmektedir. Bunun yanında Weber, politika ve devlet aygıtıyla ilişkili olarak, kent olgusunu açıklamaktadır. Durkheim ise sanayileşmenin neden olduğu toplumsal değişmeden hareketle işbölümü ve dayanışma kavramları üzerinden kent olgusunu açıklamıştır.

Kent sosyolojisi ile birlikte, özellikle Şikago okulu perspektifinde kentin ele alındığı görülür. Ancak ortaya konulan yaklaşımın yeni bir yaklaşım olmaktan öte çeşitli kuramların bileşkesi olduğu vurgulanır. Şikago okulunun ekolojik kuramında gözlemlenen Darwin ve Durkheim etkisi genel olarak kentin şekillenmesindeki süreçlerin açıklanmasına dayanak oluşturur. Ancak Şikago okulunun eleştirilmesine dayanak, ekonomik yapı, küreselleşme, kapitalizm, devlet mekanizmalarının etkisi ve kaynak dağılımının da kentleşme üzerinde etkili olduğu görülür. Bu anlamda geliştirilen yeni yaklaşımların özellikle neo-klasik kuramın daha çok kent açıklamasını ekonomik işleyişle paralel açıkladığı görülür. Böylelikle kent olgusuna yönelik ilk açıklamaların yeniden kuramların şekillenmesinde etkili olduğu görülür. Nitekim kapitalizmin yeniden üretim zorunluluğuna

bağlı olarak mekânın yeniden üretimi, bir anlamda toplumsal üretim ve toplumsal mekânın yeniden üretimi üzerinden yapılan sınıf tartışmalarının öne çıktığı söylenebilir. Mekânın yeniden üretimi bağlamında geliştirilen yaklaşımlarda özellikle Castells'in yapısal işlevsel bir kavrayışla kenti ele aldığı ve ekonomik yapı, ideoloji ve siyaset üzerinden kenti açıklamaya çalıştığı görülür. Son olarak Lefebvre'in çevrimsel modelinin bir aşamalandırma olarak kent olgusunun gelişimini açıklamaya yönelik olduğu görülür. Sonuçta kent olgusunun bir nesnel ölçüt olarak çeşitli kuramların açıklama aracına dönüştüğü, bu nedenle kent olgusunun tarihsel ve kuramsal farklılıklar bağlamında açıklandığı ve kapitalist üretim ilişkisi içinde ele alındığı görece söylenebilir.

2.1.2. Soylulaştırma Kavramının Gelişimi

Kent olgusuna yönelik yapılan Marksist kent kuramlarına bağlı olarak, kentleşme sürecinin birçok açıdan açıklanabildiğine işaret ettik. Ancak çalışmamız açısından soylulaştırmanın kent bağlamında nasıl ele alındığı olduğundan, bu başlıkta soylulaşmayı ele almayı zorunluluk olarak görmekteyiz. Elbette ki soylulaşmayı kentleşmenin bir sonucu ve kent olgusunun ürettiği yeni bir kategori olarak algılamaktayız. Ancak soylulaştırma kavramının açıklamasının tarihsel olarak farklı anlamlar içerdiğini, bu nedenle soylulaştırma derken neyin kast edildiğinin tartışmalı olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle bu başlıkta soylulaştırmanın tarihsel olarak değişen anlamlarını ve soylulaştırma sürecini oluşturan kriterleri açıklamaya çalışacağız.

Soylulaştırma tabiri ilk defa 1960'lı yıllarda Londra'da orta üst gelir grupları tarafından işçi mahallesindeki konutların satın alınması sonucunda alanda fiziksel bir yenilenme ile daha lüks konutlara dönüştürülmesi olayına atfen Ruth Glass tarafından geliştirilen “gentrification” (soylulaştırma) kavramı ile literatürde yerini almıştır. (Uzun, 2006a: 342). Ruth Glass tarafından bir çeşit ironi mahiyetinde kullanılmış ve kırsal aristokrasinin “taşrayı sahiplenme”sine ve sosyal statü kazanabilmek için giriştikleri oyuna göndermede bulunmuştur (İslam ve Behar, 2006: 2; Yavuz, 2006: 61). Glass bu süreci kentsel yenileme süreçlerinden ayırarak soylu sınıfa eklemlenmeye çalışan “yeni bir ara sınıf formu”nu göstermeye çalışarak bu “gentrification” terimini tercih etmiştir (Yavuz, 2006: 61). Glass'ın tanımı kentsel alan dışında bulunan toprak sahibi aristokratların işçi sınıfının yaşadığı kent merkezine dönüşlerini ve buradaki müstakil sıra evlerin gösterişli konutlara dönüştürülmesini ifade etmektedir. Glass'ın tanımladığı süreçte öncü olan orta sınıf tarihsel bağlamında yerini yeni orta sınıfa, sanatçılara ve genç profesyonellere

bırakmıştır. (Uzun, 2006b: 32). Londra’da görülen vaka 1970’li yıllara gelindiğinde New York, Şikago, Boston, Washington DC gibi Amerikan kentlerinde de yaşanmaya başlamıştır. Süreçte toprak sahibi aristokratların yerini üst orta sınıfın aldığı görülmüş ve Glass’ın tanımı geliştirilerek soylulaştırma kavramı “temelde üst orta sınıfın, çöküntü alanı haline gelmiş kent merkezlerine yerleşmeyi tercih ederek aldıkları konutu onarmaları ve yenilemeleri ve burada yaşamaları”nı ifade etmektedir (Uzun, 2006a: 343).

Ruth Glass Londra deneyiminden hareketle soylulaştırma olarak kavramsallaştırdığı süreci şöyle tariflemektedir:

“Teker teker Londra’nın birçok işçi sınıfı mahallesi orta sınıflar (üst-orta ve alt-orta) tarafından istila edildi. Eski püskü, sade (alt ve üst katlarda ikişer odası bulunan) küçük kulübemsi evler, kira sözleşmeleri sona erdiğinde ele geçirildi ve zarif ve pahalı konutlar haline geldi... Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kere başladı mı, orada yaşamakta olan işçi-sınıfı sakinlerin hepsi ya da büyük bir çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin tüm sosyal dokusu değişene kadar hızla devam eder” (Ruth Glass, 1963; akt. İslam, 2009: 5).

Görüldüğü üzere Glass’ın soylulaştırma açıklaması sınıfsal konumlanışa göre şekillenmekte olup olgu işçi sınıfının yerleşik olduğu alanların düzenlenmesi bağlamında anlamlandırılmaktadır.

Soylulaştırma sürecinin ortaya çıktığı ilk zamanlarda da uluslararası literatürde, soylulaştırma sürecinin kavramsallaştırılması aşamasında whitepainting, inner-city resurgence, brownstoning, upgrading, reinvestment, rejuvenation, renaissance, back to the city movement, resettlement gibi pek çok terim kullanılmış ancak sonrasında müşterek bir anlayış ortaya çıkmış ve gentrification terimi yerleşikleşmiştir (İslam, 2003: 7). Amerikan Heritage sözlüğünün 1982 yılında yayımlanan sürümünde “gentrification” terimi “özellikle işçi sınıfının yaşadığı mahalledeki köhnemiş kentsel konutların orta ve üst sınıflar tarafından yenilenmesi” olarak tanımlanırken; Oxford Amerikan sözlüğünde ise “orta sınıf ailelerin kentsel alanlara taşınması sonucunda konut değerlerinin yükselmesi ve bunun sonucunda daha düşük gelirli ailelerin kentsel alanlara taşınması sonucunda konut değerlerinin yükselmesi ve bunun sonucunda daha düşük gelirli ailelerin bu alanlardan sürülmesi” şeklinde ifade edilmektedir (Williams ve Smith, 2015: 11). Böylelikle soylulaştırma bir boyutuyla işçi ailelerinin yerleşim alanlarının yenilenmesi olarak anlam bulurken, diğer yönüyle kentleşmenin yaygınlaşmasıyla, kent alanının yeniden düzenlenmesi olarak anlam bulur.

Sosyoloji Sözlüğü’ne (Marshall, 2009: 265) göre soylulaştırma kavramının tanımı aşağıda belirtilmektedir:

“Dökülmekte olan ve normalde şehir içinde bulunan konutların, fiziksel bir yenilenmeyi, düşük statülü ev sakinlerinin yerlerinden edilip, onların yerini yüksek gelir gruplarındaki insanların almasını ve (sıklıkla) kiralık kullanımdan mülk sahiplerinin oturmasını kapsayacak şekilde iyileştirilmesi”.

Bu anlamda görüldüğü üzere Glass’ın yaptığı tanımlamanın önemini koruduğunu ve tanımlamanın kapsayıcılığını vurgulanmaktadır (Slater, 2009: 293). 1960’lı yıllarda Londra’da ortaya çıkan ve ilk dalga soylulaştırma olarak da ifade edilen klasik soylulaştırmanın özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yatırımsızlıktan eskimiş, köhnemiş alanlarda bulunan tarihi konut stokunun yenilenmesi,
- Kiracılıktan ve sahipliğine dönüşen mülkiyet örüntüleri,
- Konut ve arazi fiyatlarındaki artış,
- Mülkiyetin sınıfsal olarak el değiştirmesi ve alandaki işçi sınıfının orta sınıf tarafından yerinden edilmesi (Lees, Slater ve Wyly, 2008: 5).

Buraya kadar, yapılan çalışmalar ışığında soylulaştırmanın tarihsel olarak farklı anlamlar içerdiğine işaret etmiş olduk. Örneğin 1970’li yıllarda ortaya çıkan soylulaştırma kavramı zaman içerisinde ortaya çıktığı zamana kıyasla anlam ve içerik bakımından değişikliğe uğramıştır. Soylulaştırma, konut alanlarının rehabilitasyonu sonucunda ortaya çıkan nüfus değişimini anlatan bir sözcük olmaktan ziyade toplumsal dönüşümü de içine alan ya yeniden işlevlendirilerek ya da işlevini koruyarak alanın yeniden kazandırılmasını ifade eden daha kapsamlı bir sürece gönderme yapmaktadır (Smith, 1996: 39). Smith, soylulaştırmanın gerçekte taşıdığı anlama baskın gelen sembolik düzlemde bir anlam taşıdığını söyleyerek başka bir anlama vurgu yapmaktadır. Böylelikle bu sürecin sonuçta ekonomik bir girişim olduğu vurgulanmış olmaktadır.

Smith’in 1980’li yılların başında yaptığı ve Ruth Glass’ın tanımıyla paralellik gösteren soylulaştırma kavramı, dönemsel olarak da farklılaşmıştır. Tanımdaki farklılıklar üzerinden soylulaştırmanın dönemsel olarak geçirdiği evrimi izlemek mümkündür. Smith 1990’lı yıllarda sürecin kapsamını genişleterek “rehabilitasyon sürecini” tanımlamaya eklemiştir (Smith, 1996: 440). Glass’ın Londra üzerinden yaptığı tanıma Smith Amerikan örnekleri üzerinden yeni bir tanımlama getirmiş ve süreci kendi tarihsellikleri ve kültürel öznellikleri bağlantısını kurarak geliştirilmiştir. Soylulaştırmanın devingen yapısı ile sınır bozan bir gelişimi olduğundan sürekli anlam yenilenmesi ve sınırlarının genişletilmesinin gerekliliğinin aynı zamanda kavramın muğlak bir alanda kalmasına da sebep olduğu söylenebilir.

Soylulaştırma tanımına bağlı olarak soylulaştırmayı belirginleştiren bir takım özelliklerin ortaya çıktığı görülür. Clark'a göre bir olayın soylulaştırma olgusu içerisinde yer alması için üç koşul belirlemiştir: ilk olarak bölgede bir nüfus değişimi yaşanarak daha üst gelir seviyesine sahip kişiler ile mevcut sakinlerin yer değiştirmesi, ikinci olarak fiziksel bir değişimin yaşanması ve son olarak da yeniden yatırım olanaklarının artmasıdır (Clark, 2005: 258). Clark'ın aşamalandırmasına benzer olarak, Davidson ve Lees'de sermayenin kent merkezinde yeniden yatırımı, alandaki sosyo-ekonomik profilin yükselmesi, fiziksel değişim, doğrudan veya dolaylı yerinden edilme olmak üzere dört ana bileşenden bahsetmektedir (Davidson ve Lees, 2005: 1187). Bu yaklaşımlardan farklı olarak Smith ise soylulaştırmayı devletin değişen rolü, küresel finans hareketleri, coğrafi yayılım, politik muhalefetin düzeyleri ve sektörel yaygınlık olmak üzere beş temel unsura bağlamıştır (Smith, 2002: 429-430).

Görüldüğü üzere soylulaştırma kavramının içeriği tarihsel olarak bir takım değişikliklere uğramış artık kapsamına sığamayarak orijinal tanımından epeyce uzaklaşmıştır. Sadece işçi sınıfı mahallerindeki dönüşümden ziyade çerçeve epeyce genişletilmiş farklı bir hüviyete bürünmüştür. Bir tanımda “sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmakta olan alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında, sosyal yapının ıslah edilmesi” olarak tarif edilirken başka bir tanımda ise “köhnemiş olan eski kent içi alanlarının sokak veya mahalle ölçeğinde olmak üzere çeşitli girişimlerle eski işçi sınıfı veya yoksul alt sınıf kullanıcılarının yeni orta sınıf veya daha yüksek gelirli bir sınıf tarafından yerinden edilerek sınıfsal ve mülkiyet yapısı itibari ile değişime uğraması” olarak yer almaktadır (Sam, 2010: 140). Soylulaştırmanın tanımlanmasında ele alınan bu kriterlerden hareketle soylulaştırmanın ilk anlamından öte daha geniş bir anlam kazandığı görülmektedir. Örneğin soylulaştırmayı yüksek gelirli ile düşük gelirli yer değiştirmesi ve bu sınıfsal değişim ile de alanın yapısı ve karakterinin de değişimi olarak ele alan Kennedy ve Leonard süreç için belirledikleri dört temel özelliği şu şekilde sıralamaktadırlar (Ergün, 2016: 17):

“i. Soylulaştırma düşük gelir gruplarının yaşadıkları alandan taşınmasını gerekli kılmaktadır ve bu genellikle gönüllü olmayan bir yer değiştirmedir. Yerinde kalmak isteyen orijinal sakinler, hızla yükselen kiralar veya mülkiyet vergilerindeki artışlar nedeniyle ödeme gücünü çekerek taşınmak zorunda kalmaktadırlar.

ii. Soylulaştırmanın alandaki konut stokunu iyileştirme sonucunda başka, fiziksel ve sosyal bileşenleri de vardır.

iii. Soylulaştırma alanın karakterinde değişikliklere sonuçlanır. Bu, tanımın en subjektif özelliğidir fakat çok önemlidir. Soylulaştırma sadece yüksek gelirli alanı çekmekle kalmamakta, alandaki birçok sosyal dokuyu da değiştirmektedir.

iv. Soylulaştırma genellikle bir konut alanı bazında tanımlanırken, süreç ve etkileri tüm kent ve bölge düzeyinde görülmektedir.

Bir başka kriter belirlenmesinin ise benzer şekilde oluşturulduğu ve bazı ayrıntıların kriterlere eklendiği görülür. Örneğin Warde ve Savage ise dört süreçte tanımladığı soylulaştırmayı şöyle ifade etmektedir (Şen, 2016a: 38):

“ a. Yeniden yerleşim ve bu yerleşimlerdeki yoğunlaşma gibi nedenler yerleşik bir grubun daha yüksek bir toplumsal statüdeki başka grup tarafından yerinden edilmesine yol açar.

b. Yapılı çevredeki dönüşüm, mekândaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç yeni yerel hizmetlerin oluşumunu da gündeme getirmektedir.

c. Soylulaştırma kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getiren bir oluşumdur.

d. Mülkiyet değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlenmesi yapı endüstrisi için ticari fırsatlar yaratır. Yerel mülkiyetteki özel sahiplik ise bu sistemin kapsamını belirler.”

Kentin değişik içeriklerde ve ölçeklerde işaret eden ve kentsel dönüşüm, kentsel canlandırma, soylulaştırma, kentsel yenileme, kentsel koruma gibi kavramlarla ifade edilen süreçlerin bütünselliğine vurgu yapan Şen (2016b: 128) ise tüm bu kavramların toplumsal yaşamı dönüştürme etkisine de gönderme yaparak kavramları “kentsel yeniden yapılanma” çatısı altında birleştirmiştir.

Nitekim kentlerdeki mekânsal ve toplumsal değişimi belirleyen ekonomik, kültürel ve politik birçok değişken parametre vardır. Sanayileşme ile sanayi sonrası süreçler, kapitalist üretim ilişkilerinin yeni sermaye birikim alanlarını oluşturması, esnek üretim, değişen emek süreçlerinin bir ifadesi olan fordizm ve post-fordizm, enformelleşme ve küreselleşme süreçleri kentlerin yeniden yapılandırmanın boyutlarını belirlemektedir (Şen, 2016b: 127). Soylulaştırma –kentsel yeniden yapılanma sürecinin bir boyutu olarak-ise neden ve sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde iki sınıfın karşılaşması ve neticesinde düşük gelirli sınıfın yerinden edilmesi süreçlerini barındırmaktadır. Soylulaştırılan eski mahallelerde ise nostaljik bir hava yaratılarak mahallelere popüler hale getirilmekte ve tarihi konut dokusunun yeniden kazanılması noktasında, alanın yeni sahipleri kültürel mirasa sahip çıktıkları için oldukça saygın bir konuma yükselmektedirler (Şen, 2016b: 128). Görsel medya aracılığı ile sunulan ve geçmişe duyulan özlem temalı nostaljik mahalle dizileri ile yaratılan imge ile eski kentin replikası yeni bir pazarlama aracına dönüştürülmektedir.

Soylulaştırma sürecinin yavaş ilerlediği bölgelerde ise her aşama arasındaki geçişler ekonomik yapı, kriz dönemleri, mülkiyet yapısındaki problemler, yerel yönetimlerin politikaları ve yasal düzenlemeler gibi sürece etkisi olan birçok faktörle

karşılaşılabilmektedir. Sawage ve Warde'nin belirttiği faktörlere bağlı olarak meydana gelen soylulaştırma sürecini farklı zaman-mekân düzleminde gerçekleştirecek her deneyim için genelleştirmek zordur. Soylulaştırmanın gerçekleşmesine etkili olan aktörlerin ve mekanizmaların neler olduğu ya da soylulaştırıcıların kültürel ve sınıfsal kimlikleri gibi konularda kavramı “kaotik” bulan çalışmalar da yer almaktadır (Şen, 2016b: 130).

Soylulaştırma örnekleri 1960'lı yılların sonları ile 1970'li yıllarında Londra, Washington, Vancouver, Paris, Toronto, San Francisco gibi gelişmiş ülkelerde görülmeye başlanmış ve 1990'lı yıllardan sonra ise Güney Afrika, Ekvator, Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde görülmüştür (Sam, 2010: 140). Son dönem çalışmalarda soylulaştırmanın farklı bir biçimi olarak ortaya çıkan ve 2005 yılında Londra kentinde gerçekleştirilen dönüşüm projesinden yola çıkarak Loretta Lees ve Mark Davidson'un ortaya attığı “yeni inşa yoluyla soylulaştırma” kavramsallaştırması merkezi yönetim ile kentsel mekânların yeniden düzenlenmesi konusunda yerel yönetimlerin hem ulusal hem de uluslararası sermaye ile işbirliği çerçevesinde uyguladıkları projelerin soylulaştırma kapsamında değerlendirmesini ifade etmektedir. Kent merkezlerinde düşük gelirli nüfusun yaşadığı alanların veyahut gecekondu bölgelerinin tamamen yıkılarak bu alanlara gelir seviyesi daha yüksek varlıklı kesim için yeni konutlar inşa edilmesi, alanın eski sakinlerinin ise yerlerinden edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu sürecin ortaya çıkmasında başat rolü yerel yönetimler ile merkezi yönetim üstlenmektedirler. Kentlerin bir meta olarak pazarlanması, turizmin canlandırılarak ulusal ve uluslararası sermayeyi çekebilmek için bir kentsel strateji ve politika olarak ortaya çıkmaktadır. Merkezi ve yerel yönetimler; özel sektörün yatırımlarını teşvik edici yasal düzenlemeler ile, ya da toplu konut idaresinin konut politikaları ile, mega projelerin hayata geçirilmesi ile, altyapı düzenlemelerinin iyileştirilmesi ve büyük inşaat firmalarının bu bölgelerdeki konut stokunu yenilemeleri ile ortaya çıkan konut ve arazi fiyatlarının artışında neo-liberal politikaların kentsel alanlarda uygulanmasında etkin bir roledirler (Sönmez, 2014: 42). Soylulaştırmanın hem aktörleri bakımından hem de coğrafi açıdan evrim geçirdiği iddia edilmekte ve “yeni inşa yoluyla soylulaştırma” bu üçüncü soylulaştırma dönemi içerisinde tanımlanmaktadır (Lees ve Davidson, 2005: 1167). Burada işaret edilen devlet eliyle soylulaştırma, aktörleri bakımından farklılaşmakta ve merkezi ve yerel yönetimlerin doğrudan başlattıkları bir dönüşümü işaret etmektedir. Yerel yönetimlerin soylulaştırma potansiyeli olan mahallelerin duyurulmasında, rehabilitasyon için vergi indirimleri sağlamada, imar durumlarına müdahale etmede, mülk sahipleri için rehabilitasyon ya da mülklerini satma

yolunda zorlayıcı yasalar çıkartmada rol aldığı görülmektedir (Beuregard, 2015: 77-78).

Kent merkezlerinde azalan rantı ve vergi gelirlerini arttırmak amacıyla Belediyeler bir taraftan sermayeyi bir taraftan da merkeze orta ve üst gelir gruplarını getirmek için merkezdeki çöküntü alanlarını soylulaştırırken tarihi konut dokusunu da restore ettirip tarihi mekânlara yeni işlevler kazandırarak ya da atıl durumdaki sanayi bölgelerini turistler için cazip hale getirecek şekilde dönüştürerek potansiyeli olan kent parçalarını tüketime açmaktadır. Kentin bir bölgesinde iyileştirme yapılırken soylulaştırılan alanların eski sakinleri ise kent içinde ucuz konut bulma olanaklarına sahip olmadıklarından yoksul nüfus kentin dışında yeni yoksulluk bölgelerine doğru itilmektedir. Burada kentsel alanların ve konut dokusunun yenilenmesi sosyal bir proje olarak değil neo-liberal politikaların uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Beraberinde düşük gelirli sınıfların yerlerinden edilmeleri sonucunu doğurduğundan soylulaştırma süreçleri ile birlikte anılmaktadır ve “yerinden edilme” olgusu merkez alınmaktadır.

Yeniden yapılandırılan ya da başka bir tabirle iyileştirilen bölgede ekonomik ve sosyal anlamda bir dönüşüm yaşandığı ve alanın sakinleri açısından sınıfsal bir değişime uğradığı ve varlıklı kesimin bu alanlara çekilmesi ile emlak fiyatlarında artış yaşandığı söylenebilir ve bu yönüyle ekonomik bir anlamı vardır. Ekonomik anlamının diğer tarafında ise kültürün kentlerin yapılandırılmasında bir araç olarak ön plana çıkartılması kültür endüstrisinin oluşumunu yansıtır.

Soylulaştırmanın kavramsal olarak saptanmasındaki güçlük kadar, soylulaştırmanın nasıl çalışılacağı, soylulaştırmanın sonuçlarının ve etkilerinin ölçülmesinin de bir takım terimleri doğurduğu ve saptamayı güçleştirdiği görülür. Diğer taraftan soylulaştırmanın bir gereklilik olarak sunulduğu da görülür. Bu anlamda soylulaştırmayı ortaya çıkaran etkenlere işaret etmek gerekir. Örneğin Hamnett ve Williams’a göre soylulaştırmanın ortaya çıkmasında etkili olan nedenleri “i) Kentlerin giderek büyümesi ve değişimi ile mekânsal erişebilirlik temelindeki tercihlerin değişimi, ii) nüfusun demografik ve hane halkı yapısındaki değişim, iii) yaşam biçimi ve tercihlerindeki değişim, iv) enflasyon yatırımlara bağlı olarak konut fiyatlarındaki görece değişim, v) büyük kentlerdeki istihdam ve mesleki yapının değişimi” olarak sıralamaktadır (Hamnett ve Williams, 1980: 475).

Gonzales ise soylulaştırmayı öncüleyen unsurları “i) alandan gelir elde etmeye istekli girişimciler, arazi geliştiricileri, sigorta ve inşaat şirketlerinden oluşan bir soylulaştırma sanayisi, ii) çekici bir konumu ve tercihen bakımsız fakat çekici mimari olgunlukta konut

stoku olan bir mahalle, iii) bölgesini koruyabilmek için politik veya ekonomik gücü olmayan düşük gelirlilerden oluşan yöre sakinleri iv) alana taşınabilmek için harcayabilecek parası olan, konum ve hareket arayan genellikle genç çocuksuz profesyoneller” olarak sıralamıştır (Ergün, 2006: 18). Gonzales soylulaştırma süreci için gerekli koşulları belirledikten sonra süreci de soylulaştırılan semtin özgüllüğü dikkate alınmak koşuluyla üç aşamada sıralamaktadır: Birinci aşama bölgeye yeni gelenlerin bazı konutları satın alarak rehabilitasyonuna ve küçük yer değiştirmelere; İkinci aşama bölgedeki kira değeri ya da değer farkının duyularak çıkar çatışmaları ve yer değiştirme hareketinin başlamasına; üçüncü aşama ise konut ve arazi fiyatlarındaki yükselişle yer değiştirmenin zorla meydana gelmeye başlamasına tekabül eder (Ergün, 2006: 20).

Görüldüğü gibi soylulaştırma tüm süreçleriyle yaklaşıma göre belirlenmekte, kimi zaman zorunlu bir ihtiyaç olması bağlamında ekonomik olarak gerekçelendirilmekte, kimi zaman ise sosyal boyutları bağlamında ele alınabilmektedir. Bu noktada soylulaştırma koşullarını, kriterlerini ve özelliklerinin sorunlaştırılan olguya bağlı olarak belirlendiği ve bunun yaklaşımlar arasındaki farklılığında nedeni olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, soylulaştırma sözcüğü için yapılan birçok tanımın içeriğine ve tanımların zamansallıklarına bakıldığında sözcüğün ilk ortaya çıktığı 1960’lı yıllardan beri kavramın statik olmaktan ziyade daha çok dinamik bir yapıya sahip olduğu ve anlamının evrim geçirdiği görülmektedir. İşçi sınıflarının yerleşim yerlerinin yenilenmesi, toplumsal dönüşüm, rehabilitasyon veya kentsel yeniden yapılanma olarak da anlam bulan soylulaştırma, bir diğer boyutuyla yarattığı sosyal değişimlerle de önemli bir unsur haline gelmektedir. Sonuçları ve etkileri bağlamında soylulaştırmanın kentleşmenin bir sonucu olarak, kentsel mekânın yeniden inşasının anlaşılmasının bir kavramsallaştırması olarak görmek gerekir.

2.1.3. Soylulaştırma Sürecinde Kırılma Noktaları

Soylulaştırmanın kavramsal olarak anlamının tarihsel olarak değiştiğine ve yeni anlamlar kazandığına bir önceki başlıkta görece işaret etmeye çalıştık. Bu başlıkta ise soylulaştırma süreçlerinin kırılma noktalarına işaret edilmeye çalışılacaktır. Böylelikle soylulaştırma kavramının anlam değişikliklerinin tarihsel bağlamı ve bu bağlam içindeki kırılmalara işaret edilerek soylulaştırma sürecinin zemini kurulmak istenmektedir. Bununla birlikte soylulaştırma ile ilişkilendirilen bu kırılmaların soylulaştırma üzerindeki etkilerinin benzerlik gösterip göstermediği anlaşılacak istenmektedir.

Öncelikle soylulaştırma süreci 1973 yılı ve 1990'lı yılların başı olmak üzere geçirdiği iki kırılma noktası üzerinden üç döneme ayrılmıştır (Hackworth ve Smith, 2001: 466). Devletin sistemdeki konumu baz alınarak ve özellikle New York deneyiminden de faydalanılarak 1973 öncesi dönemden 50'li yıllara kadar olan zaman dilimi birinci dalga, 1980'li yıllar ikinci dalga ve 1990'lı yılların ortalarından itibaren de üçüncü dalga olarak dönemselleştirilmiştir. Birinci dalga soylulaştırma Batı Avrupa'nın birkaç mahallesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzey doğusundaki mahallelerde görülmüştür. 1973 krizinden dolayı kırılma noktası olarak kabul edilen ve ikinci dalga soylulaştırmanın miladından sonra soylulaştırma büyük bir hız kazanmış merkezi ülke kentlerinden çıkıp diğer kentlere de sirayet etmiştir. Bu dönemde diğer kentlerde ortaya çıkan sürecin New York ve Londra örneklerindeki motife benzer şekilde gerçekleştiği ve küresel ölçekte gelişen ekonomik ve kültürel sürece entegre olunan bir döneme denk geldiği söylenmektedir (Hackworth ve Smith, 2001: 818). Amerikan ekonomisinin 1980'li yılların sonlarına doğru girdiği krizden dolayı soylulaştırma sürecinde de 1993 yılına kadar bir duraklama yaşanmış ve Hackworth ve Smith bu süreci “geçiş dönemi” olarak adlandırmışlardır (Hackworth ve Smith, 2001: 839). Duraklama döneminin akabinde başlayan yeni soylulaştırma dalgası ise “duraklama sonrası”, “üçüncü dalga”, “kamu politikası eksenli”, “yeniden inşa yoluyla soylulaştırma”, “devlet eksenli” ya da “özel konut geliştiricisi tarafından inşa edilen devlet eksenli” soylulaştırma olmak üzere farklı yazarlar tarafından değişik kavramlarla süreç anlatılmaya çalışılmıştır (Hackworth, 2002: 829; Hackworth ve Smith, 2001: 839; Cameron and Coaffee, 2005: 39; Uitermark ve diğ. 2007: 125; Davidson ve Lees, 2005: 1167; İslam, 2009: 2). Hackworth bu sürecin büyük şirketler ve devlet ortaklığında görülmemiş bir oranda gerçekleştiğini ve süreçte soylulaştırmaya karşı görece daha az bir dirençle karşılaşıldığını ifade etmektedir (Hackworth, 2002: 839). Smith ise ilk aşamayı “dağınık soylulaştırma”, ikinci aşamayı Hackworth'un tariflediği şekilde “demir atma safhası” ve üçüncü aşamayı ise “yaygın soylulaştırma” olarak adlandırır ve sürecin her kentin özgünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Smith, 2006: 21).

İlk dalgada, devletin hem dönüşümü destekleyici rolünden hem de kira artışlarının dengelenmesi için yasa çıkartarak koruyucu yönünden söz edilmektedir. İkinci dalga, piyasa temelli ve sermayenin başat rol oynadığı bir dönemdir. Son dalgada ise sermayenin ölçeğinin artmasından ve devletin girişimci rolünden bahsedilmektedir. 1988 ile 1993 arası beş yıllık dönem ise geçiş dönemi olarak belirtilmektedir. Son dönem “devlet eliyle

soylulaştırma” sürecini ifade etmektedir. Ancak yapılan dönemselleştirmenin New York kenti referans alınarak yapılmasından dolayı tanımlamaların sınırlılıkları da göz önünde tutulmalıdır. Soylulaştırmanın ortaya çıktığı ilk dalgadan itibaren devletin az ya da çok müdahalesi sermaye için yatırım riskine bağlı olarak değişmiştir. 1960’lı ve 1970’li yıllarda Kuzey Amerika ve İngiltere deneyimlerinden görüldüğü gibi devletin sağladığı teşvikler, konutlar için iyileştirme fonları ya da vergi indirimleri sürecin ivmelenmesini sağlamıştır (İslam, 2009: 9). İkinci dalganın olduğu 1980’li yıllarda ise ağırlıklı piyasa aktörlerinin müdahil olduğu ve devletin geri çekildiği görülmüştür. 1980’ler sonrasında neo-liberal ekonomik politikalar ve küreselleşme ile yeniden yapılandırılan üretim biçimi ve sermaye-emek-devlet ilişkisinin mekânsal alanda da yansımaları olmuştur. Üçüncü dalganın olduğu 1990’lı yıllarda ise devlet tekrar soylulaştırma sahasında ağırlık kazanmıştır (İslam, 2009: 10). Böylelikle ekonomik üretim biçimindeki değişikliklerle soylulaştırmanın dönemselleştirilmesi arasında doğrudan bir bağlantının kurulduğu ve dönemlerin belirlenmesinde ekonomik yaklaşımın belirleyici olduğu söylenebilir. Örneğin ikinci Dünya Savaşı sonrasında benimsenen Keynesyen ekonomi politikaları ve ithal ikameci modelde devlet hem piyasa düzenleyici bir yapı hem de ekonomik bir aktör olarak görülmektedir (Ersoy, 2001: 39). Bununla birlikte devlet bir yandan özel sektör girişimlerini desteklerken bir yandan da sosyal devlet politikalarını benimsemiştir (Sönmez ve Geniş, 2013: 129). Sosyal güvenlik politikaları ile ücret politikalarına önem verilen 1950-1970 arası bu dönemde kentleşme de talep eksenli politikalar çerçevesinde daha çok ortak tüketim ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmiştir (Şen, 2016a: 20). Eğitim, konut, sağlık, ulaşım gibi konulara öncelik tanınmış ve yaşam koşulları iyileştirilerek emeğin yeniden üretimi sağlanmaya çalışılmıştır (Tekeli, 1988: 131). 1970’li yılların sonlarında ise refah devleti uygulamalarının gerilemesiyle işsizliğin ve yoksulluğun artması, kamu hizmetlerinin gerilemesi ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmeye başlaması ile semtlerin hem fiziksel hem de sosyal açıdan gerilemesi gibi birçok sorun ortaya çıkmaya başlamış ve 1980 sonrasında ise yeni kapitalist düzenlemeler ile neo-liberal politikalar devreye girmiştir. 1970’li yıllarda uygulanan sosyal refah devleti politikaları olarak gerçekleştirilen mekânsal düzenlemeler kapsamında kent dışına inşa edilen alt-kentler bir yeniden üretim stratejisi ve sermaye birikimi elde etme aracı olarak değerlendirilmiştir. Amerika ve Avrupa’da sanayileşmeye erken geçen ülkelerde sanayilerin kent dışlarında konumlandırılması, kent içinde geniş metropoliten alanlar oluşturulması, refah politikaları sayesinde yaşanan ücretlerde iyileşme ile kent dışında orta sınıflar için inşa edilen alt

kentlere doğru akış kendi tarihselliği içinde mekânsal dönüşümde farklı bir boyutu göstermektedir (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 12-13).

Bu açıdan, soylulaştırmanın gelişmişlik düzeyiyle de ilişkili olduğu ve gelişmişlik düzeyine göre farklı anlamlandırıldığı görülür. İkinci dalganın olduğu dönemde gelişmiş sanayi ülkelerinde metropoliten alanlar, alt-kentsel, fordist sanayiler ve her biri işlevlerine göre ayrılmış merkezi iş alanlar ile şekillenen kentleşme deneyimi, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde farklı şekillerde tezahür etmiştir. Eski tarım toplumlarının sanayileşme hızlarının göreceli olarak artması neticesinde çözülen tarımsal yapılarla birlikte özellikle sermayenin kutuplaştığı yörelere doğru göç hareketleri başlamıştır. Topraktan koparak kentlere yönelen ciddi bir nüfusun varlığı hem işgücü aşığı çıkmasına hem de kendine has, plansız ve spontane bir şekilde kontrolsüz bir kentleşmeye neden olmaktadır (Kurtuluş, 2013: 205-206). Türkiye gibi geç sanayileşen ülkelerde ise taşradan kentlere doğru yoğun bir göç akımının yaşanmasıyla kentlerde oluşan aşırı bir nüfus baskısı ile gecekondulaşma gibi farklı yerleşim şekilleri görülmüştür ve bu süreç 1950'lerden sonra "hızlı kentleşme" olarak ifade edilmiştir. Türkün ve Kurtuluş'un bu döneme ilişkin saptaması dikkat çekicidir: "topraktaki mülkiyet yapısının sağladığı olanaklarla, göçmenlerin barınma maliyetlerini kendilerine yükleyen gecekondular, bu dönemdeki mekânsal dönüşümde başrolü oynamaktadır" (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 13). Örneğin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak gecekondulaşma sürecinden başka Türkiye'nin kentleşmesinde etkisi olan bir başka unsur ise "çarpık kentleşme" olarak adlandırılan apartmanlaşma sürecidir (Kurtuluş, 2013: 208). Bu dönemde ortaya çıkan ampirik çalışmalarda ise ekonomik ve politik dönüşümlerden bağımsız yaratılan homojen bölgelerde yaşayan sakinlerin ortak kültürel özelliklerinden bahsedilmektedir. 1970'li yıllarda yaşanan bu kentleşme deneyimi hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkelere bazında değerlendirildiğinde farklı niteliklere haiz olsa da benzer olarak kentin çepere doğru genişlemesi ile sonuçlanan bir döneme denk düşmektedir.

İkinci dalganın olduğu bu dönemde soylulaştırmayı belirleyen bir diğer unsur ise kentlere yapılan göçler bağlamında kent nüfusunun artmasıdır. Böylelikle kentin çepere doğru genişlemesi birtakım sorunları da beraberinde getirmiş, kent merkezi ile kent çeperi arasında mekânsal bir ayrışma meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde orta sınıfın alt-kentlere yönelmesi ile boşalan kent içi alanlarda alt gelir grupları tarafından gettolar oluşturulurken gelişmekte olan ülkelerde kentlere göçen yoğun nüfusun oluşturduğu gecekonduların yanı sıra kent merkezlerine alt gelir grupları tarafından semtler

oluşturulmuştur. Bu süreçler sonucunda kent merkezlerinde oluşan çöküntü alanlarının yeniden yapılandırılmasının ise kapitalizmin yaşadığı krizleri aşmak için uygulanan stratejilerin bir ayağını oluşturduğu ve kapitalizmin gelişme aşamalarına göre değişen ekonomik politikaları ile kentsel değişimlerin paralel ilerlediği tezi savunulmaktadır (Sönmez ve Geniş, 2013: 129-130).

Diğer taraftan, soylulaştırma ekseninde yapılan saptamada ekonomik öncüllerin ortaya çıkardığı yeni sınıf çeşitliliğinin de önemli olduğu görülür. Theodore'a göre, 1970'lerin sonunda yaşanan krize karşı neoliberalizmin "devletin sanayinin düzenlenmesinden elini çekmesini, örgütlü emeğe karşı saldırıları, sermaye sahiplerinin vergi payının düşürülmesini, kamu hizmetleri ve mallarının özelleştirilmesini, sosyal yardım programlarının yürürlükten kaldırılmasını, uluslararası sermaye hareketliliğinin artırılmasını ve yerellikler arası rekabetin yoğunlaştırılmasını meşrulaştırmak üzere" harekete geçirildiğini söylemektedir (Theodore, 2012: 21-22). Neo-liberal politikalar uyarınca finansal sektörün yükseldiği, hizmet sektörünün payının artmaya başladığı ve kentsel mekânın yeniden yapılandırıldığı "sanayisizleşme" periyoduna geçildiği görülmüştür. Üretim mekânlarından tüketim mekânlarına dönüşen kentler hizmet sektörü için de kazanç elde edilebilecek bir alan olarak konumlandırılmıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 13). Kapitalizmin mekânda eşitsiz gelişimi beraberinde sosyo-kültürel ve sınıfsal ayrışmanın da keskinleşmesini getirmiştir. Sanayisizleşme süreciyle birlikte hizmet sektörü, yönetim ve finans kuruluşlarının yükselmesiyle ortaya çıkan yeni meslek gruplarından yeni orta sınıfı oluşturan profesyonel yöneticiler olarak tanımlanan kesimin yükselişiyle kent merkezleri de bu sınıfın tüketim kalıpları, eğlence ve alışveriş zevkleri, tüketim kültürü ve küresel pazarla entegre tüketim ve kültür endüstrisinin gelişimi çerçevesinde şekillenmiştir (Şen, 2011: 2-3; Geniş, 2011: 51). Dolayısıyla ekonomik işleyişte bir zorunluluk olan tüketim olgusunun aktörü olarak yeni bir sınıfsal kategorinin belirlendiği söylenebilir. Soylulaştırma noktasında baş aktör olarak bu yeni orta sınıf işaret edilmektedir.

Üçüncü soylulaştırma dalgasının diğer süreçlerden farkını ortaya koyan ve Hackworth ve Smith tarafından geliştirilen ve dönemin karakteristiğini yansıtan dört özelliğinden bahsedilmektedir (Hackworth ve Smith, 2001: 839). Bu özellikler özetle büyük şirketler, devlet aktörleri, zayıflayan soylulaştırma karşıtı hareketler ve merkezden uzak alanlara doğru yayılma eğilimidir. Davidson ve Lees 'de bu dört özelliğe coğrafyayla birlikte soylulaştırmanın gerçekleştiği mekânları (terk edilmiş ya da kent merkezinden

uzak bölgeler, ticari alanlar, eski sanayi bölgeleri vb.), sürecin tetikleyici aktörlerini (doğrudan devlet ya da sermaye, devlet-sermaye birlikteliği, bireyler vb.) ve diğer bir ifadeyle işleyiş biçiminin değişimini de eklemiştir (Davidson ve Lees, 2005: 1187). Bu çeşitlenmeler soylulaştırma türlerinin de devlet eksenli ya da sermaye eksenli gibi veya yeniden soylulaştırma, klasik soylulaştırma gibi farklı tanımlamaları da beraberinde getirmiştir ve soylulaştırmanın sınırları genişletilerek birçok soylulaştırma hali betimlenmiştir.

Kentsel dönüşüm süreçlerinin de soylulaştırma olup olmadığı yönünde yapılan tartışmalarda ise her iki olgunun da artık bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği ve kentsel dönüşüm politikasının soylulaştırma süreçlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan bir araç olarak işlev gördüğü fikri hâkimdir (Lees ve Ley, 2008: 2382; Smith, 2002: 437). Soylulaştırma sürecinin bazen başlangıç aşamasında bazen de ilerleyen aşamalarında kamu politikaları ve özel sektörün birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Üçüncü dalga döneminde diğer dönemlere nazaran gösterilen tepkilerin azalmasının nedenleri ise sert polis müdahaleleri, grupların geçmişte olduğu kadar örgütlenememesi ya da belli bir nüfus içerisinde bir zümrenin örgütlenecek kadar grup içerisinde temsil edilememesi ya da aktivist grupların devletle iyi ilişkiler kurarak devlet fonlarından yararlanmaları olarak gösterilmektedir (Hackworth, 2002: 829).

Bütün bu değerlendirmeler ışığında bu çalışma kapsamında soylulaştırma süreci, tarihselliği içinde -coğrafi konum, yerellik, toplumsal, ekonomik ve mekânsal dinamiklerin yarattığı aynılıklar ya da farklılıklar da gözardı edilmeden- üç dalga halinde gerçekleştiği öngörüsünden hareket edilmektedir.

2.2. Soylulaştırma Olgusunun Kuramsal Boyutları

Soylulaştırma sürecini açıklayan tek bir kuramdan söz edilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Soylulaştırma birbiriyle ilişkili birçok süreci içinde barındıran bir kavram olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla tez kapsamında sürecin hem tarihsel özgülüklerini hem coğrafi uzamını hem de yapısal eğilimleri kullanarak sermaye birikiminin bir boyutu olarak ve aynı zamanda üretim, yeniden üretim ve tüketim ekseninde kuramsal seviyede açıklamaya çalışmaktayız. Soylulaştırıcıların nasıl ortaya çıktığını ya da kentteki yer seçim davranışları, soylulaştırılabilir konutların nasıl üretildiği, öncesinde kent içi mahallelere yerinden edilenlerin taşınması ve sonrasında kentin başka bölgelerine itilmeleri gibi pek soruya farklı kuramlar çerçevesinde açıklamalar

getirilmiştir.

Bu anlamda soylulaştırmanın farklı yaklaşımlara bağlı olarak analiz edildiği ve açıklandığı görülmektedir. Örneğin bir yaklaşımda mekândan hareketle soylulaştırılan alanların göze çarpan kısmına ve mekânsal dönüşümün söylemsel açıklamalarına odaklanılırken, bir diğer yaklaşımda pozitivist bir metodolojiden hareketle yapılan ampirik çalışmaların neticesi yani sadece zamanla yapılı çevrede meydana gelen değişimler ele alınmaktadır. Beuregard'a göre bu aşamada göze çarpan özellikler; gelir seviyesi iyi profesyonellerden ve genellikle çocuksuz çiftlerden oluşan ve kendi sermayeleri ile zamanla bozulmuş tarihi bir mahalleye yerleşerek burada yatırım yapma riskini alan bir soylulaştırıcı profili; genellikle yaş ortalaması yüksek ve düşük gelirli kesimin oturduğu ve çöküntüye uğramış bir konut stoku, bu alanların ya merkezi iş alanlarına yakınlığı ya da tarihi mimari özellikli yapıları barındırdığı, bu alanda yapılan rehabilitasyon çalışması ile emlak değerlerindeki yükseliş olarak belirlenmiştir (Beuregard, 2015: 59). Bir diğer yaklaşımda ise soylulaştırma sürecinin yapısal erklerini analiz etmek için temelini Marksist tarihsel materyalizm kuramı üzerine kuran Neil Smith'in arazi piyasalarının eşitsiz gelişimi, toprak rantı teorisi ile kapitalizmin eşitsiz gelişimi teorisini bir açıklama aracı sunmaktadır.

Soylulaştırmaya dair kuramsal tartışmalar farklılaşsa da tartışmaların soylulaştırmayı yaşam biçimi ve tüketim talepleri (talep yönlü) perspektifinden açıklayan yaklaşım ile arzın belirleyiciliğinde olgunun ekonomi politiğini zemin kabul eden iki farklı eksenle ilerlediği söylenebilir (Carpenter ve Lees, 1995: 287). Bu teorilerin odak noktasının kabaca birey, sermaye ve devlet ekseninde kurulduğu, diğer bir ifadeyle soylulaştırma sürecinin ekonomik temelli ve sosyokültürel ve konut politikalarındaki değişim temelli olmak üzere iki temel kuram zemininde inşa edildiği söylenebilir (Şen, 2011: 5).

Bunlardan ilki soylulaştırma araştırmaları talep yönlü bir yaklaşımı benimseyen geleneksel yaklaşımdır. Geleneksel yaklaşım, soylulaştırıcıların yer seçim tercihleri, semte geliş nedenleri, kültürel tercihleri ile demografik yapılarını ele alarak sosyal değişimler çerçevesinde inceleyen neo-klasik yer seçim kuramlarını baz almaktadır. İkincisi ise arz yönlü yaklaşım yani soylulaştırma sürecinin neo-liberal ekonomi politikaların etkisinden hareketle ekonomik ve toplumsal yapılanmadan ayrı düşünülmemeyeceği ve olguyu kapitalist yeniden yapılanma ile ilişkisi çerçevesinde ele alan eleştirel yaklaşımdır. Eleştirel yaklaşım özetle arz yönlü, politik iktisat bakış açısıyla konuyu ele alan, sermaye

birikim süreci ile soylulaştırma ilişkisini kuran, konut piyasasındaki yeniden yatırım imkânlarının analizine ilişkin dinamikleri inceleyen bir yaklaşımdır (Smith, 2006: 20; Williams ve Smith, 2015: 271-279). Soylulaştırmanın ekonomik ve toplumsal süreçlerle bağlantısının kurulamaması ve yeniden yatırımın açıklama dışında bırakılması geleneksel yaklaşım kuramına ilişkin temel eleştiri noktalarını oluşturmaktadır (Sam, 2010: 133; Şen, 2016a: 28). Smith'in talep yönlü yaklaşıma ilişkin değerlendirmesinde ise bireyselliğin aşırılaştırıldığını ve yalnız tüketim tercihleri özelinde yapılan bir açıklamanın arazi piyasasındaki değişimleri açıklamada yetersiz kalacağı ifade edilmektedir (Hamnett, 2003:170'den, akt., Şen, 2016a: 28).

Bu bölümde soylulaştırma olgusu hem neo-klasik yer seçim kuramlarına dayanan geleneksel kent kuramları hem de H. Lefebvre, N. Smith, D. Harvey, N. Brenner, gibi teorisyenlerin ışığında eleştirel kent kuramları çerçevesinde bir araştırma nesnesi olarak ele alınmaktadır. Hem kuramsal hem de ampirik iki temel referans noktası esas alınarak yapılan açıklamalar değerlendirilmektedir. Soylulaştırma olgusunun kökenleri İngiltere'ye dayandığından İngiltere pratiğini temel referans noktası olarak kabul eden kuramlar tartışmanın bir boyutunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan ise 1980 sonrası neo-liberal politikalar dâhilinde gelişen ve eleştirel kuramların temelini oluşturan Neil Smith'in öncülüğünde gerçekleşen Amerikan yazını başka bir tartışma noktasını oluşturmaktadır.

İlk olarak, soylulaştırma sürecinde eski konut stokunun yenilenmesi ve alandaki değişimler bir sonuç olarak değerlendirildiğinde üzerinde durulması gereken konu bu olguyu gerçekleştiren güç kimdir? Sorusu önemli gözükmektedir. Sam'a göre soylulaştırma olgusunu her iki yaklaşımı da sentezleyerek analiz etmek gerekir çünkü kültürel tercihlerin ön planda tutarak soylulaştırıcıların yaşam stillerini mekâna yansıtarak başlattıkları süreci, konutlardaki emlak fiyatlarının artışı, alanın değerlendirilmesi ve yatırım için de cazip bir konum haline gelmesinin takip ettiğini düşünmektedir (Sam, 2010: 133).

Soylulaştırma çalışmalarının farklı temellendirmeler ve yaklaşımlar ekseninde çok anlamlı bir şekilde yapıldığı ve kriterlerin yaklaşıma göre belirlendiği söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'de yaşanan soylulaştırma sürecinin özgün, çok yönlü doğasını anlamak için toplumsal ve tarihsel bağlamına özgü örneklerden yola çıkarak ve eleştirel kent kuramının kavramsal ve yöntemsel çerçevesi yaklaşımında incelemeyi amaçlıyoruz. Burada süreci açıklayan, neo-klasik yer seçim kuramlarına dayanan geleneksel yaklaşım ile politik iktisat bakış açısına dayanan eleştirel yaklaşım olmak üzere,

iki temel yaklaşıma yer verilecektir. Böylelikle sermaye birikimi açısından emlak ve gayrimenkul piyasasının yükselişi, kent merkezlerinde yatırım olanaklarının artırılması ile soylulaştırma süreci arasındaki ilişkisellik bağı, politik iktisat temelli Henri Lefebvre, Manuel Castells, David Harvey ve Neil Smith gibi teorisyenlerin çerçevesinden ele alınacaktır.

2.2.1. Geleneksel Yaklaşım Perspektifinden Soylulaştırma

Soylulaştırma sürecine yönelik ilk dönem araştırmalarda, mekânla birlikte sosyal değişim sürecinin de inceleme nesnesi olarak ele alındığı görülür. Geleneksel yer seçim kuramları 1915-1925 yılları arasında kentleri inceleyen, mekânsal veri olarak sanayi kentlerini analiz eden ve kavramlarını ekoloji ve biyolojiden transfer eden Şikago Okulu tarafından yapılan ilk araştırmaların ürünüdür (Sam, 2010: 137; Şen, 2016b: 134). Şikago Okulu'nun ilk dönem çalışmalarında kentleşme bir taraftan Park tarafından oluşturulan “kentsel çevrebilim” disiplinin kavramsal çerçevesinde açıklanırken diğer taraftan ise neo-klasik teori baz alınarak yer seçimi ile kentsel fonksiyonların mekândaki dağılımı “ulaşım maliyeti minimizasyonu” ve “ulaşım maliyeti-konut maliyeti dengesi” kavramları etrafında ulaşım ve mekân seçimi arasındaki ilişki çözümlenmeye çalışılmıştır (Sam, 2010: 137). Ancak kentsel yeniden yapılanmayı kentsel fonksiyonların dağılımı ve arazi kullanımı üzerinden yapan açıklamalarda, ulaşım maliyeti temelli teorinin yetersiz kaldığı düşünülmektedir (Massey, Allen ve Pile, 1999: 53).

Soylulaştırmaya ilişkin yapılan ilk dönem araştırmalarda sosyal değişimler soylulaştırıcıların kültürel tercihleri ile demografik özellikleri üzerinden belirlenen ve sürecin nerede, nasıl meydana geldiği, soylulaştırıcıların kimliği gibi sorular çerçevesinde açıklanan olgunun sürecin nedenlerinden ziyade etkilerini dikkate aldığı görülmektedir. Soylulaştırmanın nedenlerini bulmaya yönelik araştırmaların gelişmesine neden olan olay ise İngiltere’de Londra’nın işçi semtlerinin yaşadığı yerin orta sınıf tarafından ele geçirilmesidir (Hamnett ve Williams, 1980: 475). İlk dönem çalışmalarında daha çok; sürecin nerede meydana geldiği, soylulaştırıcıların kimler olduğu, yayılımının nasıl olduğu gibi ampirik sorular üzerinde durulmuştur. Sürecin giriş ve gelişmesine dair bir analiz yapılırken yerinden edilenler üzerinde pek durulmadığı da görülmektedir.

Son dönem araştırmalarda ise talep yönlü yaklaşım çerçevesinde ele alınan geleneksel yaklaşımda tüketici tercihleri ön plana çıkmakta ve soylulaştırma küçük ölçekli ve geçici bir süreç olarak kentsel gelişim süreçlerinin doğal seyrinde gerçekleşebilecek bir

olgu, ya da doğal hareketlilik olarak ele alınmaktadır. Diğer taraftan talep yönlü yaklaşımın temelinde soylulaştırıcıların kim oldukları sorusu yatmaktadır. “Küresel kültür taşıyıcısı” olarak tanımlanan genç profesyoneller ya da yeni orta sınıfın yer seçim davranışları, tüketim kalıpları ve kültürel kimlikleri üzerinden yürütülen çalışmalarla birlikte çok kültürlü ve çok kimlikli kent içi alanların tercih edilmeye başlanıp başlanmadığı ve banliyölerden kent içinde doğru tersine bir hareketin mevcudiyeti araştırılmıştır (Kurtuluş, 2003: 77). Soylulaştırıcıların kimlikleri, demografik özellikleri ve kültürel tercihleri üzerinde duran David Ley’in ifadesiyle soylulaştırıcılar kültürel farklılıkları tercih ederek homojenlikten kaçınan bir kesim olarak tariflenmektedirler (Sam, 2010: 138). Ley soylulaştırmanın coğrafyasından bahsetmekte ve toplumsal değişimler ve kültürel farklılıklar üzerinden teorisini temellendirmektedir. Ley’in teorisindeki önemli unsurlar soylulaştırıcıların kültürel tercihleri ve demografik yapılarıdır ve özellikle yeni orta sınıf olarak tanımlanan kesimin içinde gösterilen ve özellikle yaşam kalitelerini yükseltmeye odaklanan sanat, medya, sosyal hizmetler gibi gruplar üzerine odaklanmıştır. Soylulaştırmanın ilk aşamasında yaşam biçimleri, kültürel yapıları ve semtin tarihi dokusundan dolayı oraya yerleşmek isteyen ve çoğunlukla sanatçılardan oluşan öncülerden bahsederken, ikinci aşamasında ise daha çok yatırım maksadıyla kent merkezlerine yerleşen yeni orta sınıftan bahsetmektedir (Uzun, 2006a: 342).

Talep yönlü yaklaşım sadece konut politikaları açısından analizini yürütmekte aynı zamanda demografik, kültürel ve mesleki özellikleri dikkate alınarak yeni orta sınıfın yer seçim davranışlarının da üzerinde durmaktadır (Uzun, 2006b: 34). Ley, Kanada özelinde yaptığı çalışmasından çıkan sonuçlara göre endüstri sonrası toplumlarda yer seçiminin salt ekonomik kıstaslarla açıklanamayacağını belirtmekte ve kentsel gelişimin bu aşamasında yeni orta sınıfa “banliyöye alternatif bir kentselliğin imaj yaratıcıları” olarak bir anlam atfetmekte ve yeni orta sınıfın kültürel sermayeleri ve tüketim kalıpları ile kenti şekillendirdiklerini öne sürmektedir (Ley ve Lees, 2008: 92).

Görüldüğü üzere soylulaştırma olgusu mekânın yeniden üretilmesi bağlamında birçok sosyal değişimi de beraberinde getirmektedir. Böylelikle soylulaştırma açısından mekânın ve sosyal alanın yeniden düzenlenmesi iki boyutlu bir konum edinmektedir. Mekânın yeniden düzenlenmesi boyutundan bakıldığında soylulaştırıcılar önemli hale gelirken, sosyal değişim açısından bakıldığında ise soylulaştırılan alanın ilk ve son sahipleri ve bunları hareketliliği bağlamında sosyal değişim önemli hale gelmektedir. Bu iki yönlü araştırmalar sorunsallaştırma biçimlerinin ve temellendirilecek kuramların

belirlenmesinde de etki olmaktadır. Nitekim soylulaştırıcılar bağlamında yapılan bir sorunsallaştırmada neo-kalsik yaklaşım çerçevesinde yer seçim kuramı işlevsel olmakta, fayda ve maliyet maksimizasyonu çerçevesinde konu ele alınmaktadır. Bununla birlikte talep yönlü bir yaklaşımla soylulaştırma süreci doğal bir döngü olarak betimlenmekte hatta soylulaştırıcı tanımında kültür taşıyıcıları yani yeni orta sınıf vurgusu öne çıkmaktadır.

2.2.2. Eleştirel Yaklaşım Perspektifinden Soylulaştırma

İkinci dünya savaşı sonrasında yaşanan yeniden yapılanma sürecinde kent içi alanlardan banliyölere doğru bir akış görölmüş ve Smith bu banliyöleşme sürecine ilişin “sermayenin banliyöleşmesi” kavramını geliştirmiş ve sermayenin yeni banliyölerin oluşumuna doğru yönelmesinden hareketle de bu sermaye hareketliliğini de “rant farkı” kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Yeniden yapılandırma sürecini açıklarken başvurduğu argümanlar ise “banliyöleşme ve rant farkının ortaya çıkışı, ileri kapitalist ölkelerdeki sanayisizleşme ve beyaz yakalı işgücünün artışı, mekânın merkezileşmesi ve aynı zamanda sermayenin merkezlesizleşmesi, kar oranlarının düşüşü ve sermayenin döngüsel hareketi, tüketim biçimlerindeki değişme ile demografik değişme”dir (Smith, 1996: 20-22; 2015: 38-39). Banliyöleşme sürecinde, sermayenin kentin çeperlerine taşınması ile arsa fiyatları yükselirken eş zamanlı olarak da kent merkezindeki fiyatlar düşerek iki yönlü bir değişiklik görölmektedir. Smith, kentsel yenileme süreci ile çöküntü bölgelerinde yaratılan yoksulluğun bir rant sağlama aracına nasıl dönüştüröldüğünü ve yeni orta sınıfların bu alanlara yerleşerek alt gelir grupları ile marjinal kesimi nasıl yerlerinden ettiklerini ve dışlandıklarını açıklayan bir teori geliştirmiştir ve bu teoriyi “rant farkı kuramı” olarak adlandırmıştır (Sam, 2010: 133). Rant farkı teorisine göre özel fonlar ya da kamusal ortaklıklar ile gerilemiş ve çöküntüye uğramış kent içi alanlarda konut stokunda yapılan iyileştirmeler ile başlayan yatırım süreci başlatılmaktadır. Konut piyasasındaki yapılanma zayıf kaldığı düşünölen bireysel yatırımlarla açıklanamadığı düşünöldüğünden rant farkı kuramı ile bu boşlukların doldurulduğu ve arazi ve konut piyasasındaki yeniden yatırım sürecinin açıklanabildiği, sermayenin yeniden değerlenen eski kent merkezine yönünü çevirmesi ile önceki süreçte banliyöleşme şeklindeki yapılaşmaya yönelmesi arasında nedensellik ilişkisi kurulduğu savunulmaktadır. Kent merkezindeki gerileme ve sermayenin banliyölere yönelmesi bu iki alan arasında değerlenme oranları bakımından rant farkını yarattığı yönünde bir görüş ortaya atılmıştır (şen, 2016b: 139-142). Rant farkı kavramı Smith’in tanımıyla “belli bir arsada ‘potansiyel’ ve ‘gerçek’ (kapitalize edilmiş) toprak rantı arasındaki fark”dır ve potansiyel rant “arsanın gelecekteki ‘en yüksek ve en

iyi' kullanımı ile oluşurken gerçek rant arsının yeniden değerlendirilmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır". Smith'in rant farkı teorisinde önemli olan unsurlardan birisi "orta sınıfa geçen mülkün oluşum sürecinin bir açıklaması" olması, ikincisi kuramın süreci "küresel, ulusal ve yerel düzeyde varlığını gösteren kapitalizme bağlaması", üçüncüsü ise "banliyöleşme" çerçevesinde bir açıklama sunmasıdır (Hammel, 1999: 119). Rant farkı teorisi, yatırımcıların davranışları temelinde sermayenin banliyöleşme tarzı ile eski kent merkezlerinin yeniden değerlendirilmesiyle sermayenin bu kez kent merkezlerine akışı arasında nedensellik ilişkisi kurmaktadır. Her ne kadar mikro düzeyde olsa da eski kent merkezlerinde konut stokunun yenilenmesi ve merkezlerin yeniden yapılandırılması yatırımcılar için ekonomik bir fırsat yaratmaktadır., kentin diğer alanlarında da ucuz arsa bulmak mümkün iken yeni orta sınıfın kent merkezine neden yöneldiği sorusunun rant farkı teorisinde tam olarak cevabını bulamadığı söylenebilir.

Eleştirel kuram çerçevesinde Smith'in ortaya attığı "rant farkı kuramı (rant gap theory)" soylulaştırma sürecinin analizinde ekonomik belirlenimli yeni bir bakış açısı sunması açısından önemlidir. Rant farkı kuramına göre; ilk aşamada banliyöleşme ile birlikte rant farkının ortaya çıkmasıyla kent merkezleri değer kaybetmeye başlamış, ardından 1980 sonrasında ortaya çıkan sanayisizleşme, hizmet sektörünün yükselmesi, beyaz yakalı istidamın artması ve uygulanan ekonomik politikalar ile merkezin tekrar değer kazanmasıyla buradaki konut ve arazi fiyatları da yükselişe geçmiştir (Şen, 2016b: 130; Uzun, 2006: 131-132). Smith, devletin gelir seviyesi düşük ve etnik olarak da azınlık olan kesime uygulanan "sıfır tolerans taktikleri" çerçevesinde günümüz şehircilik anlayışının "rövanşist" bir yapıda olduğundan ve işgalci karşıtı kampanyalar, evsizlerin yaşadığı alanlara düzenlenen polis saldırıları, sokaklarda yaşayan insanlara uygulanan baskı gibi rövanşizmden bahsederken yerel yönetimlerin süreçteki rolü üzerinde de değerlendirmeler yapmıştır (Smith, 2006: 22). Smith özellikle 1980 sonrasında neo-liberal politikaların hâkim olduğu döneme odaklanmış, kentsel mekânın yeniden yapılandırılmasını ekonomik bir girişim olarak görmüştür ve özellikle 21. yüzyıl kentlerinin ölçeğini mekânın yeniden üretimine bağlamıştır. Bu noktada ortaya çıkan tartışmalar sermaye birikim süreçleri ile mekânın küresel üretiminin odak noktası olması gerekliliği ekseninde yürütülmüştür. Bu rant farkı kuramına ilişkin getirilen eleştirel ise sermayenin ön planda tutularak kişisel tercihlerin, yaşam biçimlerinin, zevklerin göz ardı edildiği yönündedir (Sam, 2010: 139). Loretta Less ve David Ley soylulaştırma sürecinin günümüzde devlet öncülüğünde gerçekleştiği ve artık sürecin tasarlanmış bir oluşum yani

kamu politikalarıyla bütünleşik olarak analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Less ve Ley, 2008: 2379-2381).

Nitekim soylulaştırma olgusu sermaye birikim süreci ve konut piyasasındaki hareketlenme ile ilişkilendirilerek arz yönlü bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Eleştirel kuramda soylulaştırma sürecinin başlamasında ekonomik yeniden yapılanmanın etkileri ve sonucunda etkilenenlerin kimler olduğu üzerinden bir teori geliştirilmektedir ve kapitalizmin eşitsiz gelişimine koşut olarak mekânsal düzeyde de eşitsiz gelişime vurgu yapılmaktadır (Smith, 1996: 343).

Arz yönlü yaklaşım temelinde ele alınan devletin soylulaştırma sürecindeki rolü ise şu açılardan ele alınmaktadır; Williams'ın 1960 ve 70'li yıllarda Londra'da yaptığı analizde devletin düzenleyici ve üretici rolüne vurgu yapılmakta ve Williams'dan referansla yerel yönetimlerin planlama kararları ve alt yapı projeleri düzenleyici araçlar kapsamında değerlendirilmektedir (Williams, 1976: 77'den akt., Şen, 2016a: 15). Warde ise soylulaştırmanın sonuçları açısından devletin dolaylı etkisine vurgu yapmaktadır. Çöküntü alanlarının kente kazandırılması maksadıyla devlet tarafından verilen mali yardımlar ve teşvikler ile devlet denetleyici ve müdahaleci yönüyle süreçte etkin rol almaktadır. Ayrıca, neo-liberal politikalar kapsamında ise sermaye birikimi için kentlerin yatırıma açılmasında da devletin rolünden bahsedilebilir (Şen, 2016a: 16).

Öte taraftan, kentsel çelişki olarak yoksul mahallelerin, gettoların² varlığı kapitalist kentleşmenin bir uzantısı olarak farklı biçimlerde görülmüştür. Refah devleti döneminde bu çelişkiler azaltılmaya çalışılsa da yok edilememiştir. Dirk Shubert 1996: 59'e göre;

“Zenginlik içinde yoksulluk ve bunun kentlerdeki ifadesi olan sıhhileştirme operasyonlarının Batılı refah toplumlarında 19. Yüzyılın başına kadar uzanan bir geçmişi vardır. O zamanlar, geçen yüzyılda, “kenar mahallelerden” yayılacak hastalıklardan, salgınlardan, ayaklanmalardan ve hatta devrimlerden korkulurdu. Kentlerdeki yabancılaşma ve tecrit bir yüzyıl sonra, “kaderine terk edilmiş bölgelerdeki” yoksulluk, öfke ve hoyratlık şeklinde kendini gösteriyor.”

Schubert yaşanan sorunu ise zamansal farklılıklara rağmen geleneksel ile şimdikininki aynı düzleme taşınması ve kalıntıların tasfiyesi ile taleplere uygun hale getirilmesi olarak ifade etmektedir. Marx'ın sermayenin birikmesinin bir ön koşulu olarak ileri sürdüğü sermayenin ve toplumsal düzenin merkezileşmesi teorisinin izinden giderek sermayenin merkezileşmesinin yerelleşme ya da mekânın merkezileşmesi diyalektiğini getirdiğini

² “Sınırları katı bir şekilde çizilen, kendine özgü bir hayat tarzı olan, görece dışa kapalı, kendi içinde homojenleşmiş bir kültürü ve hayat tarzını” barındıran yerleşim bölgeleridir (Alver, 2013: 59).

savunmaktadır (Smith, 2015: 43). Kent metropolünün gelişimine de bu yaklaşım çerçevesinde bir açıklama getirmektedir.

Diğer taraftan, soylulaştırmanın ve sermayenin bu defa kent merkezine yöneliminin zamanlamasını açıklamak için nasıl bir araç kullanabiliriz sorusu karşımıza çıkmaktadır. Sermaye birikimin kriz dönemlerini takip ettiğimizde krizle baş etmek için sanayi alanından uzaklaşan sermayenin yapıları çevreye yönelmesi ve toprak rantının yeni yatırım fırsatları yarattığı tezi bize zamanlamaya dair bir açıklama aracı sunmaktadır (Smith, 2015: 48). Harvey kent mekânındaki eşitsiz gelişimin nedenini kapitalist güçler tarafından emek sürecinde ortaya çıkan artık değere el konulmasına bağlamakta ve bu eşitsizliğin de kentsel taşınmazlar üzerindeki spekülasyon aktiviteleriyle katmerlendiğini ve kent merkezlerinde oluşan çöküntü bölgelerinin de bu eşitsizliğin en çarpıcı örneği olduğunu savunmaktadır (Harvey, 2003: 143-179).

Smith ve Williams 2015:15’de çalışmalarını aşağıda yer alan konu başlıkları çerçevesinde ele almışlardır:

- a. Tüketim temelli yaklaşıma karşı üretim temelli yaklaşım..
- b. Sanayi sonrası kentin ortaya çıkışı.
- c. Soylulaştırma sürecinde bireysel aktörler karşısında toplumsal yapının önemi.
- d. Yeni bir orta sınıf mı ortaya çıktı ve rolü nedir?
- e. Soylulaştırmanın bugün ve gelecekteki etkileri neler?”

Smith ve Williams’ın yaptığı bu çalışmada, üretim ve tüketim temelli açıklamaların arz ve talep yönlü yaklaşıma denk düştüğü görülmektedir. Tüketime bağlı açıklamalar ampirist yaklaşımda yaşam biçimi, tercihleri ve demografik değişimler üzerinden kabul edilen bir teoridir. Kavramı açıklamaktaki düşünüş biçimimizi tüketim temeli üzerine inşa edersek emlak piyasalarının belirleyici olarak da tüketici tercihlerini varsayarız. Tüketiciden ziyade yönümüzü sermayenin yönü ve kurumsal aktörlerin rolü üzerine çevirirsek soylulaştırmayı bu defa özel ve kamu yatırımları ile karlı yeniden yatırım olanaklarının bir sonucu olarak görebiliriz. Kentsel değişim temellendirilirken, sanayi toplumu ya da sanayi sonrası toplumu olmak üzere iki temelden hareket edildiği ve açıklamaların bu kapsamda yapıldığına işaret edilir (Williams ve Smith, 2015: 17). Araştırmacılar, soylulaştırmaya sürecini de sanayi sonrası toplumun oluşmasına ve bu toplumun belirleyiciliğine bağlamaktadır (Şen, 2016b: 138-139). Endüstriyel üretimin azalması ve paralelinde istihdamda yaşanan düşüş, hizmet sektörünün yükselişi, sanayi kentinde bir arazinin üretim amaçlı kullanımı ağır basarken sanayi sonrası kentlerde ise

tüketim unsurunun ön planda tutulması bu değişen anlayışın değişken parametreleridir. “Bireysel aktörlere karşı toplumsal yapı” tartışması ise bir “yapı-aktör” tartışmasını içermekte ve toplumsal yapının değişiminde bireysel varoluşa bir gönderme yapılmaktadır. Soylulaştırma olgusu ile özdeşleştirilen yeni orta sınıfın varlığı ve rolü değişen sınıf yapısı temelinde ele alınmaktadır. Bu düzeydeki bir tartışma değişen sınıfların geleneksel sınıflardan farklılığı, değişen sınıf yapısının nitelikleri ve sınıfsal katmanlaşmalar ve ara sınıfların rolü temelinde yeni toplumsal sınıf anatomisini çıkarmaya dayanmaktadır.

Diğer taraftan, Hamnett de soylulaştırmaya farklı bir tartışma konusu getirmiş ve rant farkı teorisini Amerikan örneklerine dayalı oluşu nedeni ile eleştirmiştir. Buna karşılık, Avrupa kentlerine ilişkin örnekler üzerinden hareket ederek “değer farkı teorisini” ortaya atmıştır. Rant farkı bir mülkün yatırım döngüsü içerisindeki değişimini ifade ederken değer farkı “bir konutun boş hali ile kullanılmakta olan hali ve değeri arasındaki farkı” tanımlamak için kullanılmaktadır (Sam, 2010: 142). Beuregard ise rant farkı teorisinin soylulaştırma için gereken koşullardan sadece birini açıklamakta yeterli olduğunu ve eşitsiz gelişimin çözüm yolunun ise kuramın eksikliklerinden sadece birisi olduğunu göstermektedir. Soylulaştırma olgusunu açıklamak için eşitsiz kuramdan gitmek yerine kapitalizmin yapısal eğilimleriyle açıklamak gerekliliğinin üzerinde durmuştur. Diğer bir eksiklik olarak ise olgunun tek bir ideal tip olarak sunulması ve doğası gereği olabilecek diğer varyasyonlarından bahsedilmediğini düşünmektedir. Örneğin kentsel yenileme projesi dâhilinde Philadelphia’nın Society Hill’deki tarihi evlerin iyileştirilmesi, San Fransisco’da bulunan ve işçi sınıfının yaşadığı Viktoria tarzı evleri barındıran bölgenin eşcinsel bir grup tarafından dönüştürülmesi, Boston kıyısında yer alan depoların zengin kesim için konutlara dönüştürülmesi gibi birçok örnekte farklı soylulaştırıcı profili ve farklı sonuçlar gözlemlendiğini vurgulamaktadır. Beuregard’ın kurama getirdiği bir diğer eleştiri noktası ise üretim alanında başlayıp yine bu alanda sonlanan bu savların üretim ve tüketimin süreçteki rolünü es geçmesidir (Beuregard, 2015: 61-62).

Her ne kadar tüm bu tartışmaların temelinde liberal yaklaşım sergileyen neoklasik düşünce ile Marksist yaklaşım sergileyen eleştirel düşünce yer almış olsa da, farklı coğrafyalardaki deneyimler de dikkate alınarak, konunun zamansallığı, coğrafi dağılımının etkileri, sonuçlarının yarattığı etkiler, süreci etkileyen aktörler ve mekanizmalar temelinde yapılan tartışmaların da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim kuramların açıklamakta yetersiz kaldığı noktalarda yeni açıklama araçlarının geliştirildiği görülmektedir. Örneğin, soylulaştırma olgusunu farklılaşan sınıflarda kadınların üretim

sürecindeki konumları ve rolleri üzerinden tartışan ve kökenlerini arz yönlü yaklaşımdan alan feminist yaklaşımdan söz edilebilir. Bu yaklaşım ile işgücü piyasasında kadının yerinin artmasıyla birlikte sosyal, kültürel ve demografik gelişmelerinde değişime uğradığı, işyerine yakınlık ve yaşam alanı arasındaki mesafenin önemi nedeniyle kadınların daha çok kent merkezlerini tercih ettiği, kadının çalışmasıyla hane halkı gelirlerinin arttığı ve bütün bu gelişmelerinde yerleşim alanı tercihlerinde etkili olduğu varsayımıyla soylulaştırma olgusuna yönelik farklı bir açıklama aracı geliştirilmiştir (Şen, 2016b: 143-144). Bu anlamıyla feminist yaklaşımın, soylulaştırmanın gerçekleşme koşullarının anlaşılması noktasında, değişen emek gücünün konut ve arazi piyasasına etkilerini irdelediği söylenebilir.

Diğer taraftan, 1990'lı yıllarda soylulaştırma olgusunu açıklamakta kullanılan arz ve talep yönlü yaklaşımların bütüncül olarak değerlendirilebileceği teoriler de ortaya atılmaya başlamıştır. Örneğin Chris Hamnett “Kör Adam ve fil” başlıklı makalesinde bu iki yaklaşımın bir arada ele alınmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır (Hamnett, 1991: 185-186). Hamnett bu çalışmasında soylulaştırma kuramlarının sürecin bir tarafına vurgu yaparken diğer taraflarını es geçtiğine dair eleştirilerini belirtmiş ve soylulaştırma olgusunun üretim-tüketim, yapı-araç, kapital-kültür ikilikleri arasında hep bir tarafından çekiştirildiğini söylemiştir. Bu anlamda, çalışmaların bazılarında öncülerin geliş nedenleri ve nereden geldikleri sorgulanırken, diğer bir çalışmada ise soylulaştırıcıların neden belli semtleri seçtiği, bu semtleri çekici kılan unsurun ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Aynı şekilde, örneğin Smith emlak piyasası dahilinde rant farkı teorisi çerçevesinde konuyu ele alırken, Ley ise liberal bakış açısıyla bireylerin kültür ve tüketim tercihleri doğrultusunda sürecin şekillendiğini söylemektedir. Bazı çalışmalarda ise soylulaştırma kent merkezinin kurtarıcısı olarak yüceltilirken bazılarında ise tehdit olarak algılanabilmektedir. Hamnet, bu durumu Ezop fablında kör adamların her birinin feli farklı farklı tanımlamasıyla bağdaştırmış ve soylulaştırma olgusunun birçok açıdan betimlendiğine ve algıların değişebildiğine vurgu yapmıştır. Sürecin doğru bir çözümlenmesini yapabilmek için de her iki yaklaşımın birlikte ele alınması ve birbirini tamamlayıcı şekilde harmanlanması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Smith de çalışmalarının sonraki yıllarında üretimin başat rol oynaması ile birlikte “üretim ve tüketim arasında sembiyotik bir ilişkinin” varlığına da gönderme yapmıştır (Smith, 1996: 57). Bununla birlikte, son dönem çalışmalarda ise hem arz ve talep yönlü yaklaşımların hem de her ikisini bütünsel bir

şekilde ele alan yaklaşımların 1990 yılları sonrasında ortaya çıkan devlet eksenli soylulaştırma sürecini açıklamakta yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir (İslam, 2009: 133).

Tüm bu tartışmalar bağlamında yapılacak bir değerlendirme ile kapitalizmin yeniden üretim zorunluluğu ve biçim değişikliklerine bağlı olarak, kapitalist ülkelerin değişen rolü ile birlikte sermaye hareketliliğinin olduğu görülür. Böylelikle üretim mantığı çerçevesinde düzenlenen kentlerin yeni bir işlev doğrultusunda, yani tüketim mantığı çerçevesinde yeniden üretilmesi gerektiği görülür. Bu noktada sermayenin kentin çeperlerine yerleşmesiyle kentin merkezsizleştirildiği ve mülklerde iki yönlü bir fiyat dalgalanmasına neden olduğu görülür. Kent üretiminin, tüketim mantığı çerçevesinde yeniden oluşmasıyla, kapitalizmin üretim biçimine bağlı yeni ara sınıfların oluştuğu söylenir. Böylelikle soylulaştırmanın kapitalizmle olan ilişkisine yönelik açıklama ile hem kentin sanayisizleştirilmesindeki gerekçe, hemde beyaz yakalı iş gücünün yeni orta sınıfın unsuru olarak açıklanmasındaki gerekçe de açıklanmış olmaktadır. Diğer taraftan, soylulaştırma olgusunu kadınların üretimdeki konumlarını değişen konut ve arazi piyasasına bağlayarak açıklayan feminist yaklaşım ya da arz ve talep yönlü yaklaşımların birleştirilerek açıklanması gerektiğini savunan bütünsel yaklaşımlar gibi tartışmaya farklı kanallar açıldığını da görmekteyiz. Sonuç olarak soylulaştırmanın sermaye birikim süreci ve konut piyasasındaki hareketlenme ile ilişkisi bağlamında arz yönlü bir yaklaşımla açıklandığı görülmektedir. Ancak bu arz yönlü açıklamanın aktörlerinin genel olarak özel ve kamu ortaklığı bağlamında sermaye birikimi çerçevesinde ele alındığı ve devlete düzenleyici rol verilerek, soylulaştırma aynı zamanda bir sosyal düzenleme olarak da kavranmaktadır.

2.2.3. Soylulaştırma Sürecinin Aktörleri: Öncüler ve Yeni Orta Sınıf

Soylulaştırma sürecinin gerçekleşmesi için önemli bir rol biçilen, ancak bir taraftan da soylulaştırmanın aktörü olma konusunda tartışmalı hale gelen öncüler ile yeni orta sınıfın açıklanmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle de soylulaştırıcıların kimler olduğu sorusunun cevabını bulmak için yeniden üretim ve tüketim süreçlerinin aldığı biçimlere yönelmemiz gerekecektir. Nitekim, soylulaştırmayı öncüleyen koşullardan olan kent içindeki lüks konutlara olan talep ve kolayca yerinden edilebilecek düşük gelirli sınıfların varlığı yeni bir olgu olamamakla birlikte geleneksel orta sınıfın yeni bir görünümü ve ara bir tabaka olan sınıfı analiz edebilmek için de üretim alanının ötesinde tüketim örüntülerini ve kültürel yapılarını irdelemek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında kuramımızın bir parçası olan aktörlerin kimler olduğunu

çözümlemeye çalışacağız. Bu çözümlemeyi yapabilmek için de sınıfsal yapıların üretim ilişkilerindeki farklılıklara göre nasıl şekillendiğini ve öncüler ile yeni orta sınıfın hangi soylulaştırma kuramlarına işaret ettiğini irdelemeyi düşünmekteyiz.

Böylelikle, soylulaştırıcı aktörleri tanımlamak için ilk olarak talep yönlü bir yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmış olan ve genellikle ampirik çalışmaların da temelini oluşturan soylulaştırıcıların bireysel tercihleri, yer seçim davranışları ve kim oldukları sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabı soylulaştırıcıların kültürel tercihleri ve tüketim kalıplarının belirlenmesinde ön plana çıkan ayrıcalıklı bir kimliğe sahip kesime dair ipuçlarını barındırmaktadır. İlk olarak, soylulaştırma sürecinde “öncü” olarak karşımıza çıkan kesimin genellikle sanatçılar, marjinal hayat tarzı olanlar, mimarlar, tasarımcılar, şehir plancıları gibi tarihi ve kültürel konut stokuna sahip bir kent dokusu içinde yaşamayı tercih edenlerden olarak tariflendiği görülmektedir (Smith, 2015: 34; Ergün, 2006: 19). Bu gruplardan kişilerin kent içinde soylulaştırılmaya uygun mahalleleri seçip restore ettirdikleri bir konuta yerleştikleri ve bu öncülerin teşviki ile yakınları ya da meslektaşlarının da onların peşi sıra mahalleye yerleşerek süreci hızlandırdıkları söylenebilir. Dönüşüm sürecinin hızlanmasının yanı sıra öncülerin bölgeye kendi hayat tarzlarını da taşıyarak bölgenin de şekillenmesine etkili oldukları düşünülmektedir. Diğer taraftan soylulaştırıcıların yer seçimleri bağlamında bir değerlendirme yapıldığında ise konut seçim davranışları açısından soylulaştırmada önemli bir aktör olan ve gittikçe zenginleşen yeni orta sınıfın kültürel tercihlerine cevap verebilecek mekânların mevcudiyeti ile tarihi ve mimari açıdan estetik konut stoğunun varlığının soylulaştırılan alanların ortak özellikleri arasında sayıldığı da söylenebilir (Şen, 2011: 7).

Diğer taraftan, soylulaştırma olgusunu talep yönlü yaklaşıma dayandırarak soylulaştırıcıların tercihlerine bağlı olarak yapılan bir açıklamanın, arz yönlü yaklaşım tarafından eleştirildiği nokta ise kuramın tamamen liberal ve bireysel davranışlara dayandırılması ve öncülerin sınıfsal kökenleri dikkate alınmaksızın toplumdaki izole yaşadıkları kanısıdır. Öncülerin varlığı üzerinden yapılan bir tartışma konusu da öncülerin, organik bağ ile bağlı oldukları varsayılan yeni orta sınıf soylulaştırıcılar için köprü görevi yaptığıdır (Ergün, 2006: 18-19).

Soylulaştırmanın bir diğer aktörü olarak görülen yeni orta sınıf ise talep yönlü yaklaşımda tüketici tercihinin merkezinde konumlandırılırken, arz yönlü yaklaşımda ise toplumsal bir tabaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yeni orta sınıfın soylulaştırma

sürecinde bir dönüştürme kapasitesi olup olamadığı sorunsalı soylulaştırmaya ilişkin kuramların ana tartışma konularından birisidir. Bunun yanı sıra yeni orta sınıfın bir özne olarak edindiği konum da tartışmalı olarak görülmektedir.

Tüm bu tartışmalar ışığında sınıf temelli bir analizin önemli olabildiği söylenebilir. Nitekim yeni ekonominin ihtiyaçları gereğince ortaya çıkan hizmet sınıfındaki istihdam artışının, mavi yakadan beyaz yakaya doğru geçiş yaşanması ile yaşanan sınıf kompozisyonunun değişiminin kentteki yaşam ve yer seçim davranışlarına da yansımaları olmuştur (Şen, 2016b: 130; Uzun, 2006b: 34). Bu yaklaşımla soylulaştırmanın ortaya çıkmasında itici güç olarak, yeni sınıfsal yapılanmaya başrol verilmiştir. Buna karşılık olarak, Smith ise soylulaştırmanın tetikleyicisinin insan faktörü değil sermaye olduğunu ve bir sınıfa ya da bireylere atfedilen konumun ise konut arzı ve finansal meseleler dolayısıyla stratejik olarak belirlendiğini savunmaktadır (Smith, 1996: 440). Smith'in yeni orta sınıfı bir sınıf olarak görüp görmemeye dair şüpheleri, referans aldığı Marksist yaklaşımdan gelmekte ve sınıf kavramına üretim araçlarına sahip olma ya da üretimin kontrolü temelinde bir anlam yüklemektedir. Yeni orta sınıfın varlığı ve bu sınıfın tanımlanma şekli bu açılardan tartışmalı bir düzeyde yer almaktadır. Smith gelir dağılımı üzerinden bir değerlendirme yapılması gerektiğinin daha doğru bir metodoloji olduğunu savunurken, bu kesimin diğer sınıflara göre ortak yönlerinin ve sosyal bağlarının daha az olduğu ya da alt-orta sınıf ya da işçi sınıfının yukarı doğru hareketi ile oluşan bir geçiş sınıfı konumunda olduğu yönünde bir çok yaklaşım da geliştirilmektedir (Şen, 2016a: 35). Görüldüğü üzere, sınıf konumuna bağlı olarak yeni orta sınıfın tartışmalı niteliğine rağmen bir taraftan yeni orta sınıf aktör olarak belirleyici görülürken, diğer taraftan bu tartışmaya bağlı olarak sınıf konumu içinde gelir bağlamında bir kategoriye işaret edilmektedir. Böylelikle sınıfın ya da yeni orta sınıfın soylulaştırmadaki aktör niteliğinin tartışmalı olduğu görülmektedir. Ancak soylulaştırma kavramsallaştırmasının sağlanmasının bir gerekliliği olarak, yeni orta sınıfın açıklamalarda varsayımsal olarak ifade edildiği görülür.

Yeni orta sınıfın oluşumdaki tarihsel ve ekonomik faktörlere baktığımızda, ilk nüveleri merkez ülkelerde ortaya çıkan sanayisizleşme ile birlikte hizmet sektörüne doğru geçiş, uluslararası sermayenin yoğunlaşması, mal ve hizmet akışının artması gibi faktörlerle, kapitalizm ile birlikte küresel ekonominin getirdiği yeni işkolları ve farklılaşan çalışma ilişkileri yaratıldığı görülmektedir. Ekonomik küreselleşmenin yanı sıra sanatın, kültürün ve yönetim ilişkilerinin de küreselleşmesi ile birlikte ortaya çıkan ve “yuppie” (Genç Kentli Profesyoneller –Young Urban Professionals) olarak da adlandırılan yeni orta

sınıf -yeni düzene uyum sağlayan genç ve dinamik, yükseköğrenim mezunu, yabancı dil bilen- yeni kuşak çalışan alt sınıf ile üst sınıf arasında bir ara sınıf olarak konumlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra 1980’li yıllarda Amerika’da yüksek ücret ve primlerle çalışan ve kısa zamanda varsıllaşan beyaz yakalı genç sınıfı tanımlamak için de kullanılan bir terimdir (Bali, 2002: 41; Şen, 2016b: 131). Featherstone ise, yeni orta sınıfı 1945 ve sonraki yıllarda merkez ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen nüfus patlaması sırasında doğmuş ve 1970’lerin sonlarında da yeniden şekillenen kapitalist ilişkilerin getirdiği meslek piyasasında genç profesyoneller olarak yerlerini almış kişiler olarak tanımlamaktadır (Uysal, 2008: 45-46). Çevre ülkelerde ise 1990’ların başlarından itibaren ulusal ekonominin küresel ekonomiye eklemlenmesinden itibaren yeni orta sınıfın genişlediği düşünülmektedir. Yeni orta sınıfı kabaca yüksek eğitim düzeyine sahip, yüksek gelirlili, yabancı dil bilen ve genç bir profile sahip olarak tanımlayabiliriz. Bu yeni orta sınıfın “küçük burjuva bohem” mirasına konmasına rağmen onlardan farklı olarak liberal bir tavra sahip oldukları da söylenmektedir (Şen, 2011: 6). Düşük gelirlili sınıfların yerinden edilmeleri ile yeni orta sınıfın bu konutlara yerleşmeleri ile sürecin aktörü konumuna gelmeleri yönündeki düşünce, yeni orta sınıfın gelir ve konut ilişkisine dayalı bir tartışmayı gündeme getirmiştir (Şen, 2011: 7).

Nitekim yeni orta sınıfın, sağlık, iş güvencesi ve emeklilik gibi haklara sahip devlet memurları, öğretmenler, orta düzey yöneticiler, mühendisler, bilim insanları ya da çevre ülkelerde bu meslek gruplarına ilaveten esnaflar, mahalli tüccarlar ve çiftçiler gibi meslek gruplarını içeren geleneksel orta sınıftan ya da diğer bir deyişle küçük burjuvaziden farklı yaşam tarzlarına ve davranış tercihlerine sahip oldukları söylenmektedir (Ayata, 2007: 27). Fordist toplumun yarattığı üretim tipinde iş güvencesi, toplu sözleşmeler, emeklilik ve sağlık teminatı sunan refah harcamaları istihdamın ölçütleri olup, Fordist üretimin kitlesel üretime ve uzun vadeli planlara dayanmasının çalışan kesimin de davranışlarını bu doğrultuda uyumlaştırdığı söylenebilir. Fordist üretim tarzıyla uyumlu olan rutin ve öngörülebilir bir toplumsal yaşamda bu rutini destekleyen belirli çalışma saatleri, iş yeri ile ev arasındaki keskin ayırım gibi düzenlemelerin varlığı görülmektedir (Sennett, 2017: 53).

Bununla birlikte değişen ekonomik yapılanma ile kent merkezlerinin yeniden şekillenmesi ve yeni orta sınıfın mekân tercihleri bağlamında bir bağlantıya da dikkat çekmek gerekmektedir. 1970’li yıllarda uluslararası düzlemde üretimin desantralize olması ile gelişmiş ülkeler sanayisizleşme eğilimine girmişler ve metropollerde sanayi istihdamı açısından yaşanan önemli kayıplara karşılık uluslararasılaşan üretimin kontrolünün

gerekliliği ve finansal sermaye yapısında yaşanan değişimler hizmet sektörünün gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, imalat sanayinin yerini finans sektörü ve üretim faaliyetinin kontrolünü, koordinasyonunu ve yönetimini gerektiren üretici hizmetler almıştır ve kent merkezleri de bu doğrultuda yeniden şekillenmiştir (Enlil, 2000: 1). New York, Paris, Tokyo ve Londra'nın başı çektiği küresel kentler malların, sermayenin ve emeğin dolaşımını yöneten salt kontrol merkezleri değil, aynı zamanda modanın, sanatın, imajların ve buluşların da dolaştığı pazarın kilit noktaları olmuşlardır. Kentlerin merkezi iş alanları da gelişen finans ve hizmet sektörünün mekânsal taleplerine karşılık verebilmek için yeniden yapılandırılmışlar ve kent merkezinde yaratılan lüks konutlar, kongre binaları, eğlence ve alışveriş merkezleri ve otelleri ile hemen her yerde benzer mekânsal yansımalar görülmüştür (Enlil, 2000: 2).

Öte taraftan bu yeni ekonomik modelin getirdiği -mali işler, emlak işleri, bankacılık, sigortacılık, reklamcılık, danışmanlık, hakla ilişkiler, yayıncılık, hukuk ve muhasebe işleri gibi- farklı nitelikteki işgücü “yeni orta sınıfı” oluşturan çoğunluğu genç profesyonellerdir. Yeni orta sınıfın yaşam tarzları, kültürel tercihleri ve tüketim kalıpları kent merkezlerinde de yansımaları bulmuş ve yeni orta sınıfın tercihleri doğrultusunda kent merkezleri butiklerin, restoranların, barların, “trendy” mekânların, kültürel aktivitelerin yoğunlaştığı alanlara dönüşmüştür. Bu değişim yalnızca fiziksel bir değişimden ibaret değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir değişimi de barındırmaktadır. Smith bu değişimi kent merkezlerinin “Manhattanlaşması” ya da “burjuva oyun alanı” haline gelmesi olarak ifade etmektedir (Smith, 1996: 32). Örneğin, 1970'li yıllarda sanatçıların Manhattan'da boşalan eski sanayi merkezlerini ve imalathaneleri sanat atölyeleri olarak kullanmaya başlamasıyla birlikte buralarda “kültürel bölgeler” oluşmaya başlamış ve aynı zamanda yaşama alanı olarak da tercih edilmiştir (Şen, 2016a: 48). Manhattan'daki Soho bölgesinin bir sanatçı mahallesi olarak sunulması ve gayrimenkul reklamlarında da “sanatsal bir sembol” olarak pazarlanması soylulaştırma olgusunun sanatsal ifadesinin en canlı örneklerinden biridir (Smith, 2015: 50-51).

Diğer taraftan ekonomik istikrarsızlık yaşıyan ve geleneksel istihdam kaynaklarını kaybetmeye başlayan kentler küreselleşmenin etkisi ile uluslararası düzlemde giderek akışkanlaşan sermayeyi çekme yarışına girmişler, ekonomilerini dünya piyasasına eklemlendirmeye endekslemişler, çokuluslu şirketlerin finans ve yönetim merkezlerini kendilerine çekme stratejileri geliştirmişler ve bu doğrultuda kentin bir cazibe merkezi haline gelmesi amacıyla kenti yeni taleplere cevap verecek şekilde (turizm, eğlence,

konaklama, alışveriş, ofis mekânları vb.) kentsel yenileme/yeniden yapılandırma tasarısına odaklanmışlardır. Dünyanın bir çok kentinde –Sidney, Edinburg-Minneapolis, Baltimore gibi-benzer süreçler gelişmiş ve kentlerin yeniden yapılandırma süreci yalnız gelişmiş ülke kentleriyle sınırlı kalmamış aynı zamanda Sao Paulo, Bangkok, Buenos Aires, Mexico City, Taipei gibi küresel piyasalara eklemlenmiş gelişmekte olan ülke kentlerinde de yaşanmıştır (Sassen, 1995: 38’den akt., Enlil, 2000: 2). Sermaye hareketliliğinin, özellikle 1980’li ve 90’lı yıllarda sermayenin uluslararası ortamda hareketliliğinin artması ile kent ekonomisini canlandıracak faaliyetlere de ağırlık verilmiştir. Kentlerin tarihi ve kültürel farklılıklarını ortaya çıkartmaya ya da kullanılmayan endüstriyel alanların turizm açısından taşıdığı değerini ayırdına varılmaya başlanıp, tarihi yapılar rehabilite edilip kentler bir ürün gibi yeni bir çehreye büründürülüp turizm pazarına sunulmuştur. Artık kent imajını da belirleyen pazar kentinin metalaştığı ve kent sakinlerinin yaşadıkları yeri belirlemede geri planda kaldıkları da söylenmektedir. Kamu kaynaklarının tüm kentin altyapısının iyileştirilmesi ya da kentlilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi için harcanmaktan ziyade kentleri uluslararası piyasaya sunmak için harcandığı, turizmden gelen gelirin kent içinde dağılımında ise adaletli bir yaklaşım sergilenemediği ifade edilmektedir (Holcomb, 1999: 69’den akt., Enil, 2000: 2-3).

Bunun yanı sıra, kapitalizmin kendini yenilemesi ve post- fordist üretim biçimine geçilmesi ile birlikte, sanayinin küçülmesi, hizmet ve finans sektörünün gelişmesiyle paralel yeni meslek gruplarının ortaya çıkması, beyaz yakalı çalışanlarda artış görülmesi, uzun vadeli kitlesel üretiminin terki ile ekonomide küçük ve orta ölçekli işletmelerinin ağırlığının artması, esnek çalışma saatleri ve bireysel sözleşmelere dayanan yeni çalışma ilişkileri, iş güvencesinin kaldırılması takip etmiştir. Bunu ‘uzun vade yok’ sloganının desteklemesi, bireysel tercihler dikkate alınarak ürün çeşitliliğinin artırılması, moda ve reklamlarla bunun desteklenmesi ve toplumsal yaşamı belirlemede üstlendiği role bağlı olarak da yeni orta sınıfın tüketim kalıplarının farklılaştığı görülmektedir (Sennett, 2017: 21). Yani, uzun vade yok söyleminin yeni kapitalizmin getirdiği esnek ve kısa vadeli iş ilişkileri ile çalışma hayatının toplumsal hayatta da bir yansıması olduğu, toplumsal ilişkileri şekillendirdiği ve yeni davranış kalıpları oluşturarak iş dışı yaşamı da belirlediği söylenebilir. Böylelikle, giydiği elbiselerin markası, kullandıkları otomobiller, gittikleri yemek ve eğlence mekânları ile tanımlanan bireyler ortaya çıkmıştır (Featherstone, 2005: 177-178). Beuregard’a göre ise soylulaştırıcı kesimin “biyolojik üreme kararları” bu sınıfın ayırıcı bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Beuregard, 2015: 71). Diğer bir ifadeyle

söylemek gerekirse, yeni orta sınıfın çocuk sahibi olma yönündeki kararlarının da bu sınıfı belirlemede etken bir faktör olduğu yönünde görüşler mevcuttur.

Bu noktada yeni orta sınıfın mekâna yönelik tercihleri de soylulaştırma ile ilişkiselliği bakımından dikkate alınması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni orta sınıfın kullanımına sunulan ve tüketim merkezi olarak yaratılan mekânlar ile ortaya atılan söylemlerin bu sınıfın konut tercihlerinde etkili olduğu görülmektedir. Öncü'ye göre yeni orta sınıf, eski mahallelerin büyümesi ile çok kültürlülüğünü yansıtan anıtsal mimariyi keşfetmiştir (Öncü, 2005: 39). Böylelikle yeni orta sınıfın yer seçim davranışında sergilediği nostaljik vurguya da dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan, post-fordist çalışma biçiminde, bireysel beceriye ve bağımsız, kendine güvenen özerk bireylere yapılan vurgu, çalışmanın merkezsizliği ve bu merkezsizliğin de bireyi de şekillendirdiği söylenebilir. Bunun bir yansıması olarak da yalıtılmış birey tipinin geleneksel mahalle yaşam tarzına özlem duymasına ve bir “cemaat yaşamı”na gereksinim duymasına neden olduğu ve bunun yeni orta sınıfın mekân tercihlerine de tezahür ettiği savunulmaktadır (Sennett, 2017: 145). Buna göre, tarihsel dokusu bulunan bu mahalle ortamında cemaat yaşamının filizlenebilirliği yeni orta sınıfın mekân tercihleri açısından önemli bir kriterdir. Dolayısıyla, soylulaştırma sürecinin başlıca aktörü olarak tanımlanan yeni orta sınıf tartışmasında, soylulaştırma süreci ve yeni orta sınıf arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından bu sınıfın yer seçim davranışlarını, mekânsal tercihlerini anlamamanın önemli hale geldiği görülmektedir. Bu anlamda, yeni orta sınıfın kültürel kimliklerini ve yaşam biçimlerini ön planda tuttukları ve kendi sınıfsal pozisyonlarını güçlendirip ayrıcalıklı bir konuma yerleşme eğiliminde oldukları söylenebilir. Yaşadıkları konuta/semte bir mesken olmaktan ziyade simgesel bir anlam da atfetmektedirler. Yaşanılan yer ile yaşam biçimi arasında bir ilişkisellik kurulmakta ve “liberal cemaatçilik” tanımına denk bir yaşam biçimi görülmektedir (Şen, 2011: 13).

Bir diğer görüş de yeni orta sınıfın gösterişçi bir tüketim kalıbını benimsedikleri ve tarihi bir semtte yaşamamanın da onların “sembolik sermaye”sini oluşturdukları yönündedir (Jager, 1986: 81). Yeni orta sınıfın konut tercihleri de iş merkezlerine, yeni yönetim ve finans merkezlerine, tarihsel konut stoku olan bölgeler ile kültürel aktivitelere yakınlık yönünde olmaktadır ve tarihi bir semtte yaşamamanın estetik değere sahip çıkmak ve kimlikli çevrelerde yaşamak söylemleriyle birlikte “trend” haline gelmesi ile tarihi alanların yeniden yapılandırılması ve kent merkezinde bulunan bu alanların yeni orta sınıf tarafından ele geçirilmesini getirmiştir. Bu gözle kentleri okuduğumuzda New York'ta Park Slope,

Paris’te Le Marais ve Londra’da Barnsbury semtlerinde soylulaştırmanın en çarpıcı örnekleriyle karşılaşırız (Carpenter ve Lees, 1995: 288).

Kentleri ve kent içindeki dünyayı okumaya çabalarken bireyin kendini toplum içerisinde konumlandırması geçmişin sınıf sisteminden daha zor bir hal olarak ifade edilir (Sennett, 2017: 99). Modern kapitalizmde, mekânın değerini arttırarak bireylerin de bu mekân içinde kendini anlamlandırma ve konumlandırma çabası yer seçim davranışlarının da belirleyicisi haline gelebilmektedir. Yaşadığımız mekân bir kimlik unsuru ya da statü sembolü haline gelerek, bireyi tanımlamada bir referans noktasına dönüşmektedir. Kentlerin de toplumsal bir olgu olarak ele alınması noktasında Harvey (2003: 34) “‘sosyolojik muhayyile’ ile ‘coğrafi muhayyile’nin paralel düzlemde ilerlediğini ifade etmektedir. Mekânın ekonomi politiği üzerine vurgu yapan Lefebvre ise mekânın tekrar tekrar üretilen bir mit olduğunu ileri sürmektedir.

Dolayısıyla kentlerin devinimini tarihsel süreç içerisinde anlayabilmek için mekânsal örüntüler dikkatle incelenmelidir. Soylulaştırma olgusunu da değerlendirirken ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyolojik kodlarını da okumak gerekmektedir. Ancak burada Urry’nin ifade ettiği gibi “mekânsal yapının, toplumsal örgütlenme örüntülerinin belirleyici olarak görüldüğü başka bir tür fetişleştirmeden de kaçınmak gerekiyor” (Alver, 2013: 29). Diğer bir açıdan ise, kentleri salt toplumsal etkinliklerin gerçekleştiği fiziksel ortam olarak ele alan varsayımlardan da kaçınmak gerekmektedir. Kentlerin yeni edindiği bu anlamlar zaman, coğrafya ve üretim ilişkileriyle de bağıntılıdır. Böylelikle yeni orta sınıfın, kapitalizm, küreselleşme ve fordizm-post-fordizm üzerinden edindiği anlam ve değişen kent algısı üzerinden bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir.

Madolyonun öbür yüzünde ise yerinden edilen yoksul kesimden, göçmenlerden ve düşük gelirlilerden oluşan farklı bir tablo ile karşılaşırız. Soylulaştırma projesinin ardından yaratılan yeni kent yoksulları ise soylulaştırmanın başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Örneğin, New York’ta İş Geliştirme Bölgelerinde yapılan bir çalışmada alanın pis kokular, suç unsurları, uyuşturucu satıcıları gibi istenmeyen unsurlardan “temizlendiği” ve dezavantajlı kesim olan evsizler, sokak satıcıları ve işsizlere de alanın kapatıldığı, toplumda niteliksiz işgücüne olan ihtiyacın azalmasıyla bu kesimin formel emek piyasasının dışına itilmesine neden olduğu sonucuna varılmıştır (Molotch, 2000: 665; akt., Enlil, 2000: 3). Yani soylulaştırmaya bu çerçeveden baktığımız zaman Enlil’in ifade ettiği şekilde soylulaştırmayı “salt konut piyasasında gözlenen dar kapsamlı, romantik veya

nostaljik eğilimlerin bir sonucu olmaktan çok, daha geniş kapsamlı bir olgunun yani kent merkezlerinin sınıfsal anlamda yeniden yapılanmasının konuta ilişkin bir boyutu” olarak görebiliriz (Enlil, 2000: 3).

Tüm bu tartışmalar temelinde soylulaştırma olgusunun temel belirleyici aktörü olarak ifade edilen öncüler ve yeni orta sınıfın farklı kuramlarla aldıkları anlam ve kurulan bağlantının nitelikleri incelenerek yeni orta sınıf çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle talep yönlü yaklaşım ekseninde yeni orta sınıfın belirleyiciliğine vurgu yapan ve soylulaştırıcıların kim olduğu, bireysel tercihleri ile kentteki yer seçim davranışları arasındaki ilişkisi ele alınmıştır. Böylelikle, kentteki mekânsal ayrışmanın bireysel tercihler temelinde şekillendiği ileri sürülmektedir. Diğer taraftan soylulaştırmanın tetikleyicisi olarak insan faktörünü yerine sermayeyi gören ve yeni orta sınıfın sermaye birikim süreci ve konut piyasasındaki hareketlenme ile ilişkisi bağlamında arz yönlü bir yaklaşımla açıklandığı görülmektedir. Bu noktada, sınıf oluşumunun istihdam yapısındaki değişimler, ekonomi politikaları ile ilişkiseliliği kurularak açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Marksist kuramda üretim araçlarına sahiplik temelinde ele alınan sınıf olgusunun, kentin sanayisizleşmesi sonrası oluşan iş kollarının değişmesi, gelir dağılımı ve tüketim mantığı çerçevesinde yeniden şekillendiği görülmektedir. Bu noktada soylulaştırma olgusunun sınıfsal bir sorun olup olmadığı tartışmasıyla birlikte yeni sınıfsal yapılanmanın rolüne de vurgu yapılmaktadır.

2.2.4. Kültürel Sermaye Bağlamında Soylulaştırma Tartışması

Soylulaştırma sürecinin ana hatları, değişen sermaye yatırımı kalıpları bağlamında ele alınmış olmasına rağmen, soylulaştırma ile ilişkilendirilen manzaralar aynı zamanda kentlerde değişen tüketim kalıplarının da bir göstergesidir. Bu bağlamda soylulaştırmanın sınıf değişimi süreçlerini anlamada anahtar önemi olduğu ve yeni orta sınıf olarak adlandırılan sınıfın kimliklerinin tüketim göstergeleri kullanılarak sembolik bir boyut içerdiği düşünülmektedir. Özne kendi kültürel bağlamları içerisinde ayırt edici olma ve kendilerini diğerlerinden ayırmaya çalışmaktadır. Bunun için kullanılan sembollerin ise hem ulusal hem de uluslararası olarak okunup tanımlanabildiği ve belirli standartlar içerdiği de söylenebilir. Bu anlamda soylulaştırma kültürün küreselleşmesinin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda potansiyel soylulaştırıcı sınıfın oluşumu ve bu sınıfın kültürel gereksinimlerini ortaya çıkartan koşulların anlaşılabilmesi için 1980 yılı sonrasının

ekonomik, mekânsal, demografik ve kültürel yeniden yapılanma süreçlerini kültürel sermaye bağlamında ele almak farklı bir analiz aracı sunmaktadır. Hamnett'e (1991: 194) göre bu soylulaştırıcı sınıfın oluşması işgücünün değişen yapısı ve değişen işgücü ile birlikte ortaya çıkan idari ve profesyonel grubun içerisinde bir kesimin tüketim özellikleri ve kültürel sermayeleri ile alakalıdır. Yaşam tarzı yoluyla ifade edilen tüketim pratikleri aynı zamanda bir statü ve hiyerarşiye tekabül etmektedir ve belli bir zümreye aidiyet duygusu yaratmaktadır. Buradaki tartışma boyutu Marx'ın emek ve sermaye üzerinden tanımladığı sınıfsal yapılanmadan daha farklı ve karmaşık bir sınıf yapılanması söz konusu olduğu ve daha fazla sayıda ara sınıf barındırdığı üzerinde ilerlemektedir.

Soylulaştırıcıların kimliklerine dair yapılan açıklamalarda Bourdieu'nun geliştirdiği "ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye" kavramları da sınıfsal farklılıkların belirlenmesi noktasında önemli açıklamalar sunmaktadır (Şen, 2016a: 57). Bourdieu'nun ekonomik sermayesi bireyin geliri, mesleği ve boş zamanı değerlendirme biçimini ifade ederken, kültürel sermaye bireyin eğitim seviyesi ve entelektüel edinimlerini ifade etmekte, sosyal sermaye ise bireyin saygınlığı, itibarı ve toplumdaki sosyal ilişkilerini ifade etmektedir. Bu doğrultuda soylulaştırılan bölgelerin belirli bir sınıfın yaşam biçimine ve kültürel tercihlerine cevap verebilecek şekilde yapılandırıldığı ve ayırt edici etkinlikler ve kültürel aktivitelerin varlığının da belirli bir kesimin tanımlayıcı özelliklerini yansıttığı söylenebilmektedir.

Geleneksel orta sınıfın yer seçim tercihlerinden farklı olarak yeni orta sınıfın tarihi ve kültürel dokusuyla ön planda olan kent merkezlerine yöneldiği ve kültürel gereksinimlerinin ön planda olduğu ve kent merkezinin getirilerinden faydalanmaya eğilimli oldukları söylenebilir (Perouse, 2006: 84-85). Bu sınıf için bir ekonomik kazanımdan ziyade seçtikleri yaşam alanları ile de kimliklerini pekiştirmek istemektedirler. Bourdieu'nun ifadesiyle "beğeni (taste) biçimleri" bu sınıfın diğer sınıflar içindeki hiyerarşik konumunu da belirlemekte ve diğer sınıflardan ayırtmaktadır. Bu noktada Bourdieu'nun habitus kavramına işaret etmek gerekir. Bourdieu bireylerin yönelimlerini açıklamakta kullanıldığı "habitus fikri"nin farklı boyutlarını şu şekilde açıklamaktadır:

" Belirli tarzlarda davranmaya yönelik ampirik eğilimler olarak (yaşam tarzı); dürtüler, tercihler, beğeniler ve hisler olarak; somutlaşmış davranış olarak; aktörlerin sahip olduğu bir çeşit dünya görüşü ya da kozmoloji olarak; beceriler ve pratikler toplumsal yetenek olarak; yaşam fırsatlarına ve kariyer yollarına ilişkin büyük amaçlar ve beklentiler olarak" (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 108).

Bu nedenle soylulaştırma kavramını Bourdieu'nun "habitus" ve sınıfsal kökene işaret eden "kültürel sermaye" kavramları bağlamında açıklamayı denediğimizde aynı sınıfın

örn; kapitalist ya da burjuva sınıfının kuşaklarınca iletilerek sürdürülen bir “pedagojik bilgi”den söz edildiği söylenebilir (Fowler, 1997: 174’den akt., Yavuz, 2006: 59). Bourdieu’nun habitus kavramı, kültürel farklılıklara sahip toplumsal grupların eylemlerini kavramakta yardımcı bir araç olarak kullanılabilir, çünkü oluşturulan istikrarlı örüntünün izlerini takip etmek bir yöntem sağlamaktadır. Bu düşünüş yöntemi toplumsal olarak da yönlendirilen kültürel tüketim alanının çözümlemesinde farklı bir yaklaşım kanalı açmaktadır. Bourdieu habitus kavramına belirleyicilik atfetmiştir ve insanların belirli kültürel ayrışmalar içerisinde edindikleri bilgi stoğunu ve yaşadığı çevrenin etkisini davranışı içerisinde taşıyan bireyden bahsetmektedir. Toplumsal yapıların içselleştirilmesi pratiği de biçimlendirmekte ve kişiye bir kimlik, statü ya da aidiyet yüklemektedir (Palabıyık, 2011: 126-127). Kültürel tercihlerimizi ve beğenilerimizi, becerilerimizi, ayırım yapma yetimizi ve kültüre dair nesnel bilgilerimizi ifade eden kültürel sermaye ise toplumsal konumlarımızın göstergesi ve toplum tarafından belirlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirli grupların kendi bilgi ve becerileri doğrultusunda ve statülerini sağlamlaştırmaya yönelik olarak tanımladıkları kültürel sermayelerine göre neyin kabul edilebilir olduğunu belirlemektedirler ve toplumsal bölünmelerin de devamlılığına yardımcı konumundadırlar (Smith, 2005: 190). Toplumun bir kesiminin yöneldikleri mekân ile bir statü geliştirmeleri, yaşam tarzı, konut tercihleri ve beğenileri ile diğer kesimlerden ayrışma eğilimi göstermesi ve bir kentlilik kültürü geliştirmesi ile zevk ve imajı yansıtan bir ifade olarak karşımıza çıkan etmenlerin arkasında yatan gerekçeleri de görmek gereklidir. Soylulaştırma olgusu temelinde bu değişimleri uzamda izlemek olanaklı gözükmemektedir.

Soylulaştırma ile ilgili olarak Bourdieu’nun yaklaşımının bir anlamda Weber’in sosyal onur gereksinimi bağlamında açıklanması mümkün olabilir. Weber sosyal onuru, siyasal ve ekonomik gücün temeli olarak kavrar ve sosyal onurun hukuk tarafından güvence altına alındığını söyler. Bu anlamda sosyal düzen, sosyal onurun toplumdaki gruplar arasındaki dağılımı olarak ifade edilir, böylelikle sosyal düzenle, ekonomik düzen arasında etkileşim varsayılrsa da ikisi özdeş değildir. Sonuç olarak sınıflar, statü grupları ve partiler bir topluluk içindeki güç dağılımı ile ilgili gruplardır (Weber, 1996: 176-77). Bu anlamda Weber’e göre sınıflar, toplumsal eylemin mümkün muhtemel temelleri olarak görülür. Bu noktada yeni orta sınıfın varoluş koşullarına yönelik Weber’in açıklaması anlamlı görülebilir. Weber’e göre sınıf olgusu bir takım koşullara bağlı şekilde tanımlanır. Yaşam olanaklarının belirli bir nedensel ögesinin ortaklığı, bu ortaklığın ekonomik çıkar

olarak temsili, aynı zamanda bu çıkarın meta ve işgücü piyasasında temsili, sınıf olgusunun koşulları olarak sayılır, mülkiyet ise sınıf konumunu belirler ve çeşitlendirir, bir anlamda sınıf konumunu piyasa belirler (Weber, 1996: 177-78). Böylelikle soylulaştırma ve yeni orta sınıf ilişkisini Weber bağlamında açıklamak mümkün olabilir. Nitekim yeni orta sınıfın iş gücü piyasası açısından gelir özdeşliği ve mülkiyet alanlarındaki birliği yeni orta sınıfı tanımlamak açısından kriter olarak anlamlı olabilir.

Bununla birlikte tarihsel bir mekânda yaşama istemi ve tasarımına bağlı olarak, yeni bir kimlik arayışının şekillendiği görülmektedir. Nitekim tarihi geçmişe sahip bir alanda yaşama eylemi, eski dönemlerin tarihi dokusunun ve yapıların sağlamlığını hatırlatan restorasyonlar ve mekâna bağlı yaşam deneyim örneklerinin belirli sınıfların kimlik arayış süreçleri olarak ifade edildiği söylenebilir. Benzer biçimde soylulaştırıcıların tüketim öğelerine yakın yerlere taşınmasına bağlı olarak, yatırımcıların bu alanın potansiyel kapasitesinden faydalanmak için bu alanlara kümelenmeye başladıklarına işaret edilir (Beuregard, 2015: 71). Dolayısıyla soylulaştırılabilir alanda doğru bir okuma yapabilmek için dönüştürülen semtin özellikleri, kimin tarafından ve kim için dönüştürüldüğü, dönüşümün neyi temsil ettiği soruları, sürecin ya da rant paylaşımının anlaşılması açısından önem kazanmaktadır.

Diğer taraftan, bu sürece, kültür endüstrisinin kar güdüsünün dolaysız yoldan kültürel formlara iletilmesi olarak da farklı bir açıklama getirilebilir (Adorno, 2003: 77). Bu durum kentlerin fiziki değişiminin yanı sıra merkezi çevreleyen semtlerde de sosyal hayatın değişmesine neden olurken değişen sosyo-ekonomik gerekçelerle birlikte kentteki mekânsal örgütlenme yeniden kurgulanmıştır (Şen, 2011: 2). Adorno'nun kültür endüstrisi fikri kapitalizmin yeniden üretim mekanizmasını anlamaya da yardımcı olmaktadır. Kültür endüstrisinin ürünleri hem kolektif eylemi engellemede hem de verdiği mesajlarla tüketme, uyum sağlama, çok çalışma ve başarılı olma konusunda motivasyon sağlamaktadır (Smith, 2015: 72). Endüstrinin sergi mekânları bireylere kendi kültürlerinin bir modelini sunmaktadır ve kültür endüstrisinin her biçimi bir sistem oluşturmaktadır (Adorno ve Horkheimer, 2014: 162-163). Tarihi merkezlerin tekrar canlandırılarak üretilen nostaljik imgelem dünyası ve belli faaliyetler etrafında yeni bir anlam yüklenmesi kentleri kültür endüstrisinin bir ürünü haline dönüştürmektedir (Perouse, 2006: 84-85).

Sonuç olarak, kapitalist üretimin tamamlayıcısı olan tüketim olgusuna bağlı olarak yeni kimliklerin ortaya çıktığı kabul edilir. Tüketimle anlam bulan bireylerin, sosyal

statülerinin, tüketim olanaklarıyla ifade edilmesiyle birlikte, yaşam tarzı anlamlı olarak görülmektedir. Bu yaşam tarzı ayrışması, toplumsal uzamda aynı gelir grubuna dâhil bireylerin yaşama alanlarının belirlenmesinde, tercihlerinde piyasa tarafından pazarlama stratejisi şeklinde sunulmasında bir anlamıyla görülebilir. Bu noktada Bourdieu'nun kültürel sermayesi ve Weber'in sosyal onur tanımlaması yeni orta sınıfın tüketim alışkanlıklarını açıklamada anlamlı görülebilir. Ancak tüketim zorunluluğunun da eski tarihi alanların yeni gibi sunulmasında etkili olduğu, tercihlerin bir anlamda manipüle edildiği de söylenebilir. Aslında bireyin ve yapıların soylulaştırma olgusu üzerinde etkilerinin, belirleyicilikleri tartışma konusu olsa da, soylulaştırma sürecinin birçok değişkenle açıklanabilmesinin bir karmaşıklık oluşturduğu vurgulanabilir. Soylulaştırmanın, kavram olarak geçerliliği devam eden birçok argümana rağmen, sınıf değişim süreçlerini anlamada anahtar önemini koruduğunu düşünmekteyiz. Özellikle, soylulaştırma küresel süreçleri birbirine bağlayabilen ve belirli bölgelerdeki kimliklerin inşasıyla bağlantılı olması açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2.2.5. Küreselleşme Bağlamında Soylulaştırma Tartışması

Küreselleşme olgusu, başlı başına incelenmesi gereken bir konu olarak bu tez çalışmasının kapsamı dışında kalmakla birlikte, ortaya çıkardığı toplumsal ve mekânsal sonuçları nedeniyle, soylulaştırma sürecinin temellerini anlamak için değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Küreselleşme süreçlerinin dünya genelinde türdeşleşmeye yol açmakta olduğu tartışması küreselleşme bağlamında karşımıza çıkan en temel düşüncelerden biridir. Bu bağlamda kültürlerin dönüşümü olgusuna, yani kısaca "McDonaldslaştırma" terimine değinmekte yarar vardır. Söz konusu kavram, uluslararası davranış biçimlerinin, kültürel sembollerin, yaşam tarzlarının evrenselleşmesi ve giderek yaygınlaşması anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla küresel kültür endüstrisinin yaşam biçimleri ve kültürel sembolleri dönüştürücü etkisinden bahsedilmektedir (Ritzer, 2011: 281). Küreselleşme süreci bağımsız bir değişken olmaktan ziyade, kapitalizmin küresel bir nitelik kazanmasıyla ve sermayenin küresel çapta bir pazara gereksinim duyması ile ilişkili bir unsurdur. Bunun yanı sıra, dünya sistemi kuramcısı olan Immanuel Wallerstein'in kuramına göre, dünya sistemi merkez-çevre bağımlılığı çerçevesinde şekillendirilmiş ve modern dünya sistemi kapitalist ekonomik temele dayandırılmıştır (Wallerstein, 1998a; 1998b: 143-165). Wallerstein bir anlamda ekonomik, kültürel ve politik alanların birbirine bağlandığı tek bir topluma işaret etmektedir ve "kültürel küreselciliğin iktisadi küreselleşmenin sonucundan başka bir şey olmadığı"na dikkat çekmektedir (Marshall,

2009: 449). Böylelikle Wallerstein'ın kültürel analizini kapitalist üretim biçimine bağlı dünya sistemine dayandırdığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki kentsel sistemlerin dönüşümünde de kapitalist sistem belirleyici olmaktadır. Nitekim bu makro-bakışlı kentsel gelişmenin ekonomi politiği başka bir tartışma boyutunu oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, kapitalizmin geçirdiği yapısal değişikliklere değinmek sürecin getirileri hakkında fikir verecektir. Daha önceki bölümlerde de kapitalizmin geçirdiği evrimden bahsedilmiş olsa bile bu bölümde de konunun bütünlüğü açısından kısaca bahsetmekte fayda görülmektedir. Kapitalizmin ilk büyük küresel krizi olarak görülen, 1929 yılında yaşanan “büyük bunalım” sonucunda kapitalizmin girdiği krizin çözümü için uygulanan Keynesyen ekonomi politikası ile sermaye ve emek arasında devletin düzenleyici ve denetleyici rolünün üçüncü bir aktör olarak devreye girmesi ile merkez ülkelerde refah devleti politikalarının, az gelişmiş ülkelerde ise ithal ikameci büyüme modelinin uygulandığı görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupa ülkelerine sağladığı Marshall yardımı bahse konu ülke ekonomilerinin devlet eliyle kalkındırılmasında bir etken olmuştur. Marshall yardımlarıyla ülkeye çok sayıda karayolu yapım aracı ve traktör girmesi köylerdeki işsizliğin artmasına sebep olmuş ve kentlere akını kendiliğinden getirmiştir. Bu gelişmelere koşturarak konut ve yerleşme sorununun ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde, devletlerin stratejilerinin kapalı bir ulusal ekonomi benimsediği görülmektedir (Jessop, 2005). Refah devleti politikaları ile birlikte anılan Fordist toplumun ana unsurunu ise üretim sektöründe çalışan işçiler ve orta sınıf oluşturmaktaydı. 1970'li yıllarda ise devletin kamu harcamalarının fazlaştığı ve böylece rekabetçi piyasa ekonomisine zarar verildiği, fazlaştıran sosyal harcamaların yüksek enflasyona ve bütçe açıklarına neden olduğu gerekçeleriyle refah devleti politikaları sorgulanmaya başlamıştır. Böylelikle, yeni bir devlet modeli arayışı, kapitalizmde yapısal bir değişikliğe gidilmesiyle ve fordist üretim modelinin sorgulanmasıyla bağlantılı görülmektedir. Nitekim Jessop, kapitalist sistem açısından refah devleti çöküşünü şu şekilde ifade etmektedir: “Savaş sonrası dönemde ulusal ekonomi ve onunla ilintili olan ulusal devletin inşası, kapitalizmin yeniden üretimi-düzenlenmesi sürecinin genel haritalandırılması ve örgütlenmesindeki özgül bir tarihsel uğrak.” (Jessop, 2005: 305). Böylelikle, küreselleşme de kapitalizmin krizden çıkmak için ürettiği bir proje olarak okunmaktadır. Ayrıca, devletin rolünün, üretim biçimindeki değişikliklerden etkilendiği de görülmektedir. Kısaca değinmek gerekirse, fordizmin merkezî ve hiyerarşik kitlesel üretim modeli yerine esnek uzmanlaşma olarak adlandırılan post-fordist üretim modelinin

benimsenmeye başlandığı dönem kapitalist üretim ilişkilerinde yeni bir yapılanmaya denk düşmektedir (Kumar, 2004). Dolayısıyla, karlılık ve verimlilik üretim esaslarına dayanan, emek ve sermayenin dolaşımını kolaylaştıran post-fordizm ise üretimin küresel bir kimlik kazanmasıyla küreselleşme olgusunu gündeme getirmiştir.

Küreselleşme bütünsel bir dönüşüm olarak okunduğunda, üretim ilişkilerinin, yatırımların ve ticaretin uluslararasılaşmasının yanı sıra toplumsal ve kültürel bir küreselleşmeyi de beraberinde getirdiği söylenebilir. Küreselleşme, evrenselleşmenin yanı sıra yerelleşmenin, modernleşme ile birlikte gelenekselleşmenin, homojenleşme ile heterojenliğin iç içe geçtiği yani özünde çelişkileri barındıran bir dönem olarak da ifade edilebilir. Bookchin'e göre ise kentlerin bölgesel biçimlerinin yanı sıra, benzersizliklerini ve kültürel bütünlüklerini de kaybettiği bir dönem yaşanmaktadır (Bookchin, 1992: 283). Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, küresel ağın yerel durakları olarak da kentlerin, özellikle metropoliten alanların, küresel ölçekte genişleyen finansman ve hizmet sektörü, uluslararası şirketlerin yer seçim kriterleri ve küresel ekonominin yeniden organizasyonu noktasında ön planda olduğu görülmektedir. Nitekim 20. yüzyılın kent politikaları "yeni şehircilik" bağlamında Smith tarafından şöyle açıklanmaktadır:

"Üretim sistemleri küçülen bir elbise gibi çekmiş durumda. Üretimin bölgesel konumu, geniş alanlardan çok giderek büyüyen metropol merkezlerine kayıyor; metropol ölçeği bölgesel ölçeğe hükmediyor. Amerika'nın kuzeydoğusu ve orta batısı, İngiltere'nin iç kesimi ve Alman Ruhr bölgesi, deyim yerindeyse, modern endüstriyel kapitalizmin meyve veren klasik coğrafyası yerine, karşımıza Sao Paulo ve Bangkok, Mexico City, Mumbai ve Seul çıkıyor. Halbuki, geleneksel endüstriyel bölgeler, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın büyük bölümünde ulusal sermayelerin belkemiğini oluşturuyordu, bu yeni devasa kent ekonomileri, küresel üretimin artan oranda platformu haline dönüştü. Üretimin, metropol ölçeğine doğru yeniden ölçeklendirilmesi, yeni şehirciliğin kalbinde yatan küresel değişimin tarifidir" (Smith, 2002: 434).

Anlaşıldığı üzere, Smith tarafından, 20. yüzyıl neo-liberal politikaları ile kentlerin üretim sermayesinin küreselleşmesi dolayımına sokulduğu ifade edilmektedir. Böylelikle, ekonomik biçimlenmelerin yansımaları toplumsal ve mekânsal ayrışma noktasında açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Nitekim soylulaştırma da küresel bir fenomen olarak kabul görmekte ve dışavurumları dünya genelinde düzenli olarak rapor edilmektedir (Atkinson ve Bridge, 2005).

Bu noktada, yukarıdaki tartışmaların ilgili olduğu soylulaştırma olgusu, neoliberal kentleşme modeli ve kültürün dolayımına sokulması ile kentsel mekânın yeniden tasarımı ile ortaya çıkmış olmaktadır. Başlangıçta bazı merkezi şehirlerin konut pazarında yerel bir anormallik olarak ortaya çıkmış olan soylulaştırma sürecinin, 1990'lardan sonra kentsel bir strateji olarak kapsamlı bir şekilde yaygınlaştırıldığı ve dolayısıyla soylulaştırmanın

ardındaki itici gücün genelleştirildiği görülmektedir. Yani, sürecin küresel sermaye ve kültürel dolaşım ile yoğun bir şekilde bağlı olduğu ve gayrimenkul endüstrisinin sermaye birikimi aracı olarak harekete geçirildiği söylenebilir. Dolayısıyla, kültürel kapitalist çerçevede oluşan piyasa odaklı süreç sonucu kentler arası bir yarıştan söz edilebilir. Bu yarışta, sadece endüstriyel üretimi çekmek için değil, aynı zamanda şehirlerin yerleşim ve turistik yerler olarak pazarlanmasında da yaşanmaktadır. Bu süreçte, ekonomik gelişmelere paralel olarak kentlerin konumlanması, kentlerin kimliği ve marka kentler olgusunu da gündeme getirmektedir. Özellikle metropol kentlerde, küreselleşme ile birlikte yaşanan bu değişimlerin kent ekonomisinin bir sektör haline dönüşmesine, buna paralel olarak işgücü süreci ile mekânın örgütlenmesine ve sosyal yapıların yeniden üretimine neden olduğu ve metropollerin dünyanın ekonomi politikaları üzerinde kontrol sağlayan birçok örgütün ofisi tarafından tercih edildiği görülmektedir.

Soylulaştırma olgusunun, sanayileşme ya da küreselleşme gibi makro seviyedeki değişikliklerin mahalle boyutunda yani mikro seviyede tezahürleriyle ilişkilendirmemizi sağladığını söyleyebiliriz. Bu kavram “sistem entegrasyonu” seviyesinde gerçekleşen bir değişikliği “sosyal entegrasyon” ile ilişkilendirmemizi sağlamaktadır (Lockwood, 1964). Yani, soylulaştırma araştırmasını önemli görmemizin sebeplerinden biri, dış ekonomide meydana gelen değişikliklerin insanlar ve yaşam alanları arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğine ışık tutuyor olmasıdır diyebiliriz. Tüm bu çalışmalara göre soylulaştırma olgusunun ölçek ve bağlam meselesi olduğu da söylenebilir.

3. SOYLULAŞTIRMA OLGUSUNUN SOMUT BOYUTLARI

3.1. Dünya’da Soylulaştırma Örnekleri

Çalışmamız açısından ele alınan arz ve talep yönlü kuramları temellendiren zeminlerin nasıl kurulduğu ve değerlendirmedeki farklılıkların nasıl tezahür ettiğinin anlaşılması istendiğinden, buraya kadar yapılan açıklamalarda kuramlara ve kavramsallaştırmalara odaklanılmış ve kuramlarının farklı coğrafyalardaki pratiklere göre nasıl şekillendiğini görebilmek için tarihsel süreçleri ile kuramların gelişimi incelenmiştir. Bununla birlikte, soylulaştırmanın kent içi çöküntü alanlarındaki köhnemiş konutların fiziksel yenilenmesi, demografik ya da bazı bölgelerde ırksal ya da sınıfsal dönüşüm, yukarı yönlü bir sosyo-ekonomik değişim ve kiralamadan sahipliğe giden bir mülkiyet şekli olarak görülmesine rağmen analitik açıdan birbirlerinden farklılık gösterdiği söylenebilir. Soylulaştırma sürecin değişik zamanlarda değişik kentlerin bölgelerinde birbirinden ayrı işlediği görülmektedir. Soylulaştırma olgusuna dair ortaya çıkan kuramların Batı ve Amerika kökenli oluşu ve de kuramların deneysel alanlarının bu ülkeler olması nedeniyle, kuramların anlaşılması noktasında dünya örneklerinin açıklanmasının önemli olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca soylulaştırma kriterlerinin anlaşılması noktasında yapılan çalışmalarının değerlendirmeye alınması önemli görmekteyiz. Nitekim süreç hem zamansal açıdan hem yerelin özelliklerinden hem de süreçte başat rol oynayan aktörlerin durumları açısından değerlendirildiğinde ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği gibi aynı kentlerin farklı semtlerinde bile farklılaşabilmektedir. Ancak, bütün farklılıklara rağmen ülke örneklerinin de kuramsal olarak örtüştüğü de göz ardı edilmemelidir.

Bu doğrultuda, hem New Orleans’da, İskoçya’da Edinburg ve Glaskow’da, İngiltere’de Birmingham ve Newcastle’da, Avustralya’da, Canada’da Toronto ve Ottawa’da gibi gelişmiş ülkelerde gözlemlenen hem de Meksika, Ekvator ve Güney Afrika gibi gelişmekte olan ülkelerde de örneklerine rastlanan soylulaştırma olgusunun coğrafya ve tarihsel koşullar altında farklılaştığı görülür (Uzun, 2006; Slater, 2007). Kimi zaman yerleşim çevresinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde kilit rol oynayan unsur, sermaye yatırımlarının boyutları olarak vurgulanırken kimi zaman başka unsurlar önemli görülür (Hamnett ve Randolph, 2015: 168). Böylelikle, soylulaştırma olgusunun; “her zaman birlikte faaliyet göstermeyen ve başka biçimler alabilen ve bir dizi daha genel dönüşüm sürecinin tarihsel ve mekânsal açıdan spesifik bir tezahüründen başka bir şey olarak görülmemesi” gerektiği vurgulanır (Hamnett ve Randolph, 2015: 165). Ancak

soylulaştırma olgusunun ortaya çıkmasına neden olan koşulların ekonomik belirleyiciliğine vurgu yapılırken, zaman/mekân boyutunda farklı biçimlere bürünerek belirdiğine işaret edilmektedir. Örneğin, Londra'nın Battersea ve Dockland bölgeleri ile New York'un Pasific Rim bölgesinde işçi sınıfı konutlarının bloklar halinde satılarak yeniden geliştirdiği, Yuppie'ler olarak ifade edilen genç profesyoneller için yeni piyasa yaratıldığı gözlemlenirken; New York'un Soho semti "yeni kültür araçları" olan sanatçılar öncülüde sanat ve kültürün bir meta gibi pazarlandığı bir mekân haline dönüştürülmüştür (Featherstone, 2005). Her ne kadar bağlamda farklılıklar söz konusu olsa da uygulamalardaki nüanslar dışında birçok noktada da aynılaştığı söylenebilir.

Diğer taraftan soylulaştırma sürecinde etkin rol oynayan aktörleri açısından bir değerlendirme yaptığımızda ise, İngiltere özelinde süreçte devlet baskın rol oynarken, Budapeşte'de yerel yönetimin ağırlığı ile üst gelir gruplarının etkin rol oynadığı gözlenir; Güney Afrika'da Capetown'da ırkçılık ve ayrımcılık politikaları süreci şekillendirirken, Amerika Birleşik Devletlerinde ise bireylerin etkisi üzerinde durulmaktadır (Şen, 2016b; Thorns, 2004; Featherstone, 2005). Tablo 1'de karşılaştırmalı olarak verilen dünya örnekleri üzerinden, soylulaştırılan semtin konumu, süreçteki etkin aktörler, semtin yeni sakinleri ve tarihsel bağlamı üzerinden bir okuma yapılabilir. Bu noktada, soylulaştırmaya dair örüntülerin ülkeler arası benzerlik ve farklılıkları nelerdir? Soylulaştırma yalnızca belli dünya kentlerinde mi gerçekleşir? Ya da genel bir küresel örüntü var mıdır? Gözlemlenen bu olguların açıklanması ve anlaşılabilirliği nasıl yapılabilir? Şeklindeki soruların cevapları ampirik bulgular çerçevesinde değerlendirildiğinde, soylulaştırmanın genel haritası çıkartılabilir ve soylulaştırma kuramlarının nasıl şekillendiği hakkında da fikir verebilir.

		İngiltere	ABD	Kanada	Avustralya	Hollanda	Meksika	Güney Afrika	Macaristan	Finlandiya	Fransa	İspanya
KONU	M Kent Merkezine Yakın	√	√	√	√	√		√	√	√	√	√

Tablo 3.1. Dünya'da Soylulaştırma Örnekleri (Uzun, 2006a: 355)

	Tarihi Merkez					√	√					
ÖNCÜ AKTÖRLER	Bireyler	√	√	√	√	√		√			√	
	Yönetim	√				√	√	√	√	√	√	√
	Sivil Toplum Kuruluşları									√		
ZAMANLAMA	1960'lar				√							
	1970'ler	√	√	√		√					√	
	1980'ler						√		√	√		√
	1990'lar								√			
ALANIN YENİ SAKINLERİ	Yeni Orta Sınıf	√	√	√	√	√	√	√			√	
	Varlıklı Aileler		√						√	√		√
	Sanatçılar			√		√						
	Mevcut Sakinler							√				

Tablo 3.1. (devam) Dünya’da Soylulaştırma Örnekleri (Uzun, 2006a: 355)

Dünyadaki soylulaştırma örneklerine ilişkin tabloda yapılan genel inceleme ve değerlendirme ile soylulaştırma mekânlarının tercihinde konum olarak, genellikle kent merkezlerinin seçildiği; soylulaştırmanın öncü aktörlerinin, bireyler ve yönetim şeklinde genel dağılım gösterdiği; soylulaştırmanın zamansal olarak 1970 yıllarında yoğunlaştığı; soylulaştırma alanlarının yeni sakinlerinin yeni orta sınıf olarak tespit edildiği görülür.

Eski kent merkezleri ile tarihi özelliklere sahip kent içi alanların soylulaştırılmasında

bir çok örnekte görüldüğü üzere; dünya kentinde uygulanan modellerin benzer politikalarla hayata geçirildiği ve kent dokusunun turistik alanlara, müzelere, alışveriş ve eğlence merkezlerine, otellere, rekreasyon alanlarına dönüştürüldüğü gözlenmektedir (Şen, 2016a: 4). Bununla birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri üzerinden bir karşılaştırma yapıldığında ise, gelişmekte olan ülkelerin soylulaştırma deneyimlerinde, kültürel değişimlerin de ön planda olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin, Jones ve Varley'in Meksika'nın Puebla kentinde kent koruma programının ile aktörlerin sürece etkileri üzerine yaptığı araştırmada, burada yaşanan soylulaştırma kapsamında özellikle ırk ve sınıf vurgusu üzerinde durulduğunu ve kent merkezinin dönüştürülmesinde 'tarihi itibarını geri kazandırmak' üzerinden söylemler geliştirildiğini vurgulamıştır (Jones ve Varley, 1999'den akt. Şen, 2016b: 145-146). Burada kültürel mücadele ve biçimlenen kimliklerin yanı sıra kentin sembolik anlamının da soylulaştırmanın temel motivasyonu olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, küresel güney ülkelerinde ortaya çıkan soylulaştırmaya bağlı büyük boyutlarda yerinden edilmelerle karşılaşıldığı ve Şanghay ile Mumbai örneklerinde yaşanan soylulaştırma sürecinin ise Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya'dan daha büyük kitlesel ölçekte gerçekleştiği öne sürülmektedir (Smith, 2008: 196). Benzer şekilde, Londra ve Mumbai'de son dönemde yaşanan soylulaştırma süreçlerinin aynılıklarını ve farklılıkları üzerine yapılan karşılaştırmalı bir analizde, Mumbai'deki sürecin ciddi emlak spekülasyonlarına neden olduğu ve sosyo-mekânsal eşitsizliğin ciddi boyutlarda üretilmesine neden olduğu, merdiven altı tekstil imalathanelerinde çalışan işçi sınıfının alanı terk ederek kentin çeperlerine itildiği görülürken; Londra'da merkezi ve yerel yönetimin planlama kararları ile planlanan alana sosyal konutların da inşa edilmesi neticesinde eski sakinlerin alanı terk etmesinin görece daha az boyutta yaşandığı ancak yeni inşa edilen ve lüks konutlardan oluşan alana ise yeni orta sınıf ile profesyonellerin yerleştiği görülmüştür. Londra'da dolaylı bir yerinden edilme süreci yaşanırken Mumbai'de ise mülksüzleştirme ile birlikte doğrudan ve dolaylı yerinden edilme süreçleri yaşanmıştır.

Tüm bu örneklerden yola çıkılarak soylulaştırmanın ilişkisellik ve olumsuzluk üzerinden yeniden inşa edilen bir süreç olduğu, merkezi ve yerel yönetimlerin yapısının etkili olduğu, konut üretiminden sorumlu kamu kuruluşlarının planlama kararlarının etkili olabileceği, yalnız sınıf değil toplumsal tabakalaşma, cinsiyet, etnik kimlik, ırk gibi kompozisyonun farklılıklarına göre de coğrafi olarak şekillenebileceği, yerel dinamiklere ve

yönetim ilişkilerine de bağlı olarak uygulanış biçimleri arasında farklılıklar olabileceği, soylulaştırma sürecinin tartışmalı yönlerini açığa çıkarmaktadır.

Soylulaştırma kuramlarının ortaya çıktığı Amerika ve Avrupa örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise genellikle Amerika'nın pazara yönelik tutumu ve Avrupa'nın ise devlet tarafından kontrol edilen tutumu ortaya konulmaktadır. Soylulaştırma sürecinin benzerliklerini ve farklılıklarını ulus-aşırı düzeyde ortaya çıkartabilmek amacıyla yapılan bir çalışmada ise, arsa ve emlak mülkiyeti, iktisadi gelişim, siyasal ve sosyal ilişkiler, kentlerin yapısı ve devlet düzeni gibi farklılıklardan hareket edilmiş ve 1960'lı yıllardan itibaren temel ekonomik ve toplumsal yapılanma süreçleri irdelenmiştir (Williams, 2015). Amerika'daki süreç ırk çatışması ve yerel mali krizler üzerinden belirlenirken, İngiltere'de kapsamlı bir devlet kontrolü ve daha hiyerarşik bir toplumsal yapılanmanın ön plana çıktığı görülmektedir. Avustralya'da ise konut piyasası yapısındaki farklılıkların, yerel politikaların, devlet kontrolü ve müdahalesinin etken faktörler olduğu söylenebilir. Böylelikle, bu üç ülke arasında yapılan karşılaştırmada ırk ve sınıf ilişkilerine, konut piyasasının işleyişine, yönetim şekli ve yapısına ve yeniden yapılandırılmış ekonomilere göre soylulaştırma sürecinin de farklı boyutlarda yaşanmasına neden olduğu söylenebilir. Smith ise bu tartışmaya yeni bir boyut kazandırmak isteyerek bu "Avrupa'ya karşı Amerika" yaklaşımının sahte bir ikilik olduğunu ve soylulaştırmanın türden ziyade bir derece meselesi olduğunu ileri sürmüştür (Carpenter ve Lees, 1995: 286). Batı ve Amerika eksenli bu her iki tutum aslında kuramdaki farklılaşmanın da nedenlerini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, soylulaştırma olgusuna dayanak olarak gösterilen yer değiştirme sürecine ilişkin bir değerlendirme yapılması da önemli gözükmektedir. Bu konuda, Amerika'da 1970-1981 yılları arasında, soylulaştırıcıların ve soylulaştırılan mahallelerden taşınanların demografik profillerini elde etmeyi, yer değiştirme sürecinin işleyişini ve sürece özgü çatışmaları anlamak için yürütülen farklı çalışmalar, soylulaştırıcıların kimler olduğu ve bu yer seçim davranışlarının küresel ekonomideki değişimlerle nasıl bir ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Legates ve Hartman, 2015: 238-240). Dolayısıyla, aile yapısı, gelir, yaş, yapı, meslek, ırk, önceki yerleşim yerleri gibi benzer bilgilerin peşinden gidilerek yürütülen bu çalışmanın, bize değişen iş kollarına ve kültürel tercihlerine göre belirlenen yeni ara sınıf formunu açıklamada katkı sunacağı da düşünülmektedir. Bu araştırmaların sonuçlarından elde edilen örüntülerin, genel soylulaştırıcı profilini ortaya koyduğu görülmektedir. Tipik olarak, aynı kent içinden gelen, beyaz, evli veya tek veya

evli olmayan iki yetişkinden oluşan, çocukları olamayan, profesyonel ya da yönetici meslek gruplarına dahil, ortalamadan daha yüksek gelire sahip bir profil çıkartıldığı söylenebilir (Legates ve Hartman, 2015: 246). Ancak, soylulaştırılan mahallelerden taşınanları tespit etmenin bu mahalleye yerleşenlerden daha zor olduğu aşikârdır. Çünkü gidenlerin yerleşmesi gelenlerden karmaşıktır ve bu da takibini zorlaştıran bir unsurdur. Bu yüzden yapılan çalışmaların çok azında yerlerini terk edenlerin takip edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, soylulaştırılan mahallerden kimlerin uzaklaştırıldığı ve düşük gelirli olanların, ırksal azınlıkların, mavi yakalıların, ya da yaşlıların mı yerinden edilip edilmediği sorunsalı karşımıza çıkmaktadır. Giden nüfusun mahalleye yeni taşınan nüfusa göre daha heterojen bir yapıya sahip olmalarının da giden grubun tipik bir profilinin çıkartılmasını zorlaştırdığı söylenebilir (Legates ve Hartman, 2015: 253). Amerikan deneyiminden hareketle, soylulaştırma kaynaklı yer değiştirme ve entegrasyon arasındaki ilişkiyi çözümlemek için; optimist ve pesimist olmak üzere iki hakim görüş üzerinden yürütülen tartışmalara bakmak önemli görülmektedir. Optimist bir bakış açısı ile soylulaştırmanın çatışmaya yol açmayacağına ve farklı yaşam tarzlarına, sınıflara ve ırklara sahip kişilerin biraradalığından ortaya çıkan karmanın heyecan verici ve eşsiz bir fırsat olduğuna dair bir fikir sunulurken; pesimist bir bakış açısı ile de soylulaştırma neticesinde düşük gelir seviyesine sahip azınlıkların hem yaşam kalitesi düşürülerek hem de siyasi güçleri etkisizleştirilip, bu grupların dağıtılarak zorla kentin az beğenilen mahallelerine iteklendiği savunulmaktadır (Legates ve Hartman, 2015: 260-263). Bütün bu çalışmalar, soylulaştırılan bölgelerin mikro düzeyli ve zaman serili (boylamsal) çalışmalar ile analiz edilebileceğini göstermektedir. Amerika'da yapılan bu ampirik araştırmaların, soylulaştırmanın ve yer değiştirmenin boyutu, soylulaştırıcılar ve yerinden edilenlerin kim oldukları, yerinden edilenlerin akıbeti üzerine olduğu anlaşılmaktadır.

Soylulaştırma sürecinde etkin yerel dinamiklerin değerlendirilmesi noktasında ise, Philadelphia-Society Hill ve Vancouver-False Creek üzerinde yapılan iki vaka çalışması paralelinde bu alanlarda çıkar grupları ile kilit bireylerin etkileşimleri, emlak piyasasındaki değişim, seçmen tepkileri, tüketici talepleri, hükümetin farklı düzeylerde politika ve stratejileri gibi soylulaştırmanın ayırt edici özellikleri ve çakışan yönleri üzerinden bir inceleme yapılabilir. Bu iki mahallenin ortak özelliğinin ise her iki kentte de imalat ekonomisinden sanayi sonrası kentine özgü hizmet ekonomisine geçilmesi ve bu doğrultuda da bu mahallelerin yeniden biçimlendirilmesi olduğu söylenebilir. Her iki mahallenin de dönüşümden sonra klasik bir kent tasarımı örneği olarak sunulduğu

görülmektedir. Society Hill vakasında birkaç kent öncüsü ile başlayan dönüşümün, sonrasında özel sektör, devlet ve artan taleplerle genişlediği, Philadelphia'nın ticari elitleri ve hukuk şirketleri, bankacılar, demiryolu ile diğer ticari firmaların yöneticilerinden oluşan dernek ve komiteler tarafından da desteklendiği ve bu çıkar grupları tarafından yasaların ve belediye yönetiminin de şekillendirildiği görülmüştür. Yenileme programı kapsamında ilk olarak mahallede belirlenmiş bir alanda yapılı çevrenin dış cepheleri yenilenerek otantik mahalle atmosferi sağlanacak şekilde düzenlenmiştir. Alanda ünlü kent simgelerine yer verilen bu proje hem kamusal hem de özel sektör yatırımına dayanmaktadır. False Creek vakasında ise mahalle tasarım bir mahalle olarak tasarlanmış, endüstri alanı boyunca kirlenmiş metruk arazi geri kazanılmış, yapıların tamamı yıkılarak gelir gruplarının çeşitliliği sağlanıp, yüksek gelirli, orta gelirli ve düşük gelirli grupların her birine aynı oranda yer verilecek şekilde metropol alan gelirlerini yansıtması sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmalardan yaşanan dönüşümde organize olan çıkar gruplarının soylulaştırmada başat rol oynadığı sonucu çıkartılabilir. Ancak, soylulaştırmanın ortaya çıkmasında bireyselliğe yapılan vurgunun ötesinde ekonomik ve demografik yapılanmaların da dikkatle irdelenmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Soylulaştırmanın kent merkezinin değişen ekonomisinin yansıması olarak meydana gelmesini, soylulaştırmadan kaynaklanan yer değiştirmenin boyutlarını ve kent çapındaki kapsamını New York City'de yaşanan soylulaştırma süreci üzerinden okumak mümkün gözükmektedir. Bu kapsamda, Marcuse, soylulaştırmanın en iyi ve en güvenilir göstergesi olarak ifade ettiği eğitim düzeyindeki değişimlerden hareketle bir çalışma yürütmüştür (Marcuse, 2015: 224). Bu çalışmanın temelini oluşturan düşünce; işgücünde meydana gelen ihtiyaç fazlası, vasıfsızlaştırmaya ve otomasyona geçiş, işgücü kollarındaki değişimle birlikte profesyonellik artışı, teknik ve idari işlevlerin merkezileştirilmesi gibi etkenlerle birlikte iktisadi örüntülerin değişmesi ve buna koşut olarak da konut alanları ile işyeri alanlarının yeniden yapılandırılması ve kent merkezinde açılan iş merkezleri ve ticari aktivitenin artması ile birlikte hem merkezde hem de kentin çevresinde arsa kullanımının yeniden şekillendiğidir (Mercuse, 2015: 209). Bununla birlikte, soylulaştırmanın bir diğer göstergesi olduğu düşünülen gayrimenkul spekülasyonunun yani gayrimenkul piyasası ile spekülörlerin davranışlarının izlenmesinin değişimin yönü ile ilgili ipuçları sunacağı düşünülmektedir. Marcuse, soylulaştırmanın büyük oranda yaşandığı New York City'de doğrudan, dolaylı ya da zincirleme tepkilerle yaklaşık 25.000 kişi ile 100.000 kişinin yer değiştirdiğini, soylulaştırılan bölgelerin özellikle merkezi iş alanlarının yanındaki birinci

halka olarak tabir edilen ve yoksul halkın yaşadığı bölgelerde meydana geldiğini, bu iş alanlarının çevresinde yüksek gelirli kişilerin yaşadığı konutların oluşturulduğuna işaret etmiştir (Marcuse, 2015: 232-233). Bu çalışmada bir yer değiştirme hareketi olarak görülen soylulaştırma olgusunun, gelir dağılımı, iktisadi ve toplumsal kutuplaşma, ırk, eğitim seviyesi ve ekonomik yapılanmayla ilişkilendirildiği de söylenebilir. Bütün bu süreci tanımlamada, eğitim seviyesi göstergesinin temel alındığı ve ampirik çalışmalarında bu sorular üzerinden şekillendiği görülmektedir.

Bütün bu saha çalışmaları bağlamında, sürecin kentlerin değişik bölgelerinde nasıl farklı şekillendiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Süreç oraya çıktığı zaman ve mekân farklılıklarına göre değerlendirildiğinde, sürecin başlangıcından itibaren nasıl şekillendiğine yönelik bulguların izinden gidilerek olgunun anlamlandırıldığı görülmektedir. Örneğin İngiltere’de devletin baskın rolünden bahsedilirken, Amerika’da daha çok bireyler ve ırkçılık politikaları ön plana çıkmakta, Avustralya’da ise konut piyasalarının etkisi görülmektedir. Özellikle bu üç ülke arasında yapılan karşılaştırmada ırk ve sınıf ilişkilerinin, yerel politika kararlarının, devletin müdahaleci tutumunun ya da konut piyasasının işleyişinin ön planda olduğu söylenebilir. Kimi zaman ya genç profesyoneller için piyasa oluşturulduğu, kimi zaman ise kültür taşıyıcısı olan sanatçılar öncülüğünde sanat ve kültürün bir pazarlama aracına dönüştürüldüğü veyahut emlak spekülâtorleri ya da çıkar grupları tarafından emlak ve arazi piyasasının şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde, biçimlenen kimlikler ve ırkçılık politikaları üzerinden bir mücadele alanı yaratıldığı da ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, soylulaştırmaya dair küresel bir örüntü olup olmadığı, farklı deneyimler üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak çalışma alanlarından hareketle yapılan saptamalara bağlı olarak, soylulaştırmanın gerekçelendirilmesi, soylulaştırma alanın niteliği ve dönüşüm sonrası kullanım niteliği bir örüntü sunmasa da bir olgu olarak soylulaştırmanın konum seçimi olarak kent merkezlerine ortaya çıkması, öncü aktörlerin bireyler ve yöneticiler olması, soylulaştırma olgusuna bağlı olarak yeni bir sınıf kategorisinin tanımlanması ve zamansal açıdan, belirli bir zamanda yoğunluk göstermesi bakımından örüntü gösterdiği söylenebilir. Her ne kadar soylulaştırma örnekleri gerekçelendirilmesi noktasında farklılık ve çeşitlilik gösterse de tüm bu sürecin farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde belirtilen örüntüyü göstermesi bir anlamıyla ekonomik olabilir. Nitekim kentleşme ve soylulaştırma kuramlarının bir yönüyle, ekonomik üretim

biçimiyle temellendirildiği düşünüldüğünde, soylulaştırmanın gösterdiği örüntüde arz yönlü bir yaklaşımla ilişkili olabilir.

3.2. Türkiye’de Soylulaştırma Örnekleri

Soylulaştırma ile birlikte yaşanan dönüşümün araştırılması için görgül zemini oluşturmada İstanbul kenti önemli bir yere sahiptir. İstanbul’un kentsel yeniden üretiminin birçok değişkene bağlı olarak ele alınması mümkün olduğu gibi, kentin tarihsel, ulusal ve yerel potansiyelleri ile dünyadaki ekonomik ve toplumsal değişim dönemlerinin karşılaştırılarak analiz edilmesi de mümkün görülebilir. Bu bağlamda, İstanbul için mekânsal dönüşümde üç radikal evreden bahsedilebilir. Soylulaştırma olgusunun üç dalga halinde evrelere ayrılmasının Marksist teori temelinde üretim tarzlarına denk düşecek şekilde dönemselleştirildiği düşünülmektedir. Türkiye’de değişen üretim ilişkileri farklı dönemlerde ortaya çıkan mekanizmalar bağlamında ele alınmakta ve kentsel mekânın yeniden üretiminden hareketle soylulaştırma olgusu özelinde örnekler üzerinden bir okuma yapılmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda, süreci farklı boyutlarıyla ele alan çalışmaların bir araya getirilmesinin soylulaştırmayı çok boyutlu görmemize olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye’de soylulaştırmaya ilişkin çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların ağırlıklı toplumsal analiz üzerinden yapılan değerlendirmeleri içerdiği görülmektedir. Bu nedenle, çok yönlü bir analiz yapabilmek, değişen aktörleri, devreye giren farklı mekanizmaları görmek açısından uzun erimli görgül verilerden yola çıkarak zaman serilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

İstanbul’un tipik bir kentleşme örneği sunması ve dünyanın sayılı metropollerinden olması, İstanbul’daki kentleşme olgusunu ve soylulaştırma örneklerini önemli kılmaktadır. Türkiye’nin sosyal yapısının da mikro örneği olarak ifade edilen İstanbul, bu anlamda soylulaştırma çalışmalarının merkezi olarak görülmektedir. Nitekim Türkiye’deki soylulaştırma çalışmalarının birçoğunun İstanbul örneğinden hareketle yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada soylulaştırma örneklerini ele alınırken, İstanbul örneğinden hareketle yapılan çalışmaları önemli gördük. Bir diğer önemli kent olarak Ankara başkent olması nedeniyle soylulaştırma çalışmalarının en çok tartışıldığı ikinci alandır. Soylulaştırma olgusunun son dönem çalışmalarda farklılaşmasıyla birlikte ortaya çıkan devlet eksenli soylulaştırma sürecinin analizi için de Ankara örneklerini incelemekte fayda görmekteyiz. Çalışmamızda kısmen Türkiye genellemesi yapacağımızdan, ikinci çalışma alanı olarak da, Ankara soylulaştırma çalışmalarını ele almayı gerekli gördük.

Ancak İstanbul ve Ankara soylulaştırma örneklerinin tüm Türkiye'yi ifade edemeyeceği söylenebileceği gibi Türkiye'yi görece temsil edebileceği iddia edilebilir. Dolayısıyla bir sonraki başlıkta ve takip eden alt başlıklarda İstanbul ve Ankara'da yapılan soylulaştırma çalışma örnekleri, çalışmamızın sınırlılıkları kapsamında açıklamaya, yapılan çalışmalarını kentleşme ve soylulaştırma kuramları bağlamında ele almaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

3.2.1. İstanbul'da Soylulaştırma Örnekleri

Türkiye'de 1982-1988 yılları arasında ve 2003 yılından sonraki dönemlerde iktidarda olan siyasal gücün inşaat sektörünü teşviki ve yasal düzenlemeleri ile birlikte kentsel projeler, toplu konutlar, alışveriş merkezleri, kentsel yenileme projeleri gibi yapıları çevrenin üretimi sağlanarak sermayenin yeniden üretilmesinin planlandığı söylenebilir (İçli, 2013: 250). Nitekim İstanbul özelinde yapılan araştırmalarda, soylulaştırma sürecinin 1980'lerin başı, 1990'lar ve yakın dönem olmak üzere üç aşamaya bölünerek açıklandığı görülmektedir (İslam, 2006: 11). İlk aşamada Boğaz'da başlayan süreç Kuzguncuk, Ortaköy ve Arnavutköy semtlerinde ortaya çıkmış, ikinci aşamada Beyoğlu'nda Asmalımescit, Galata ve Cihangir'de, üçüncü aşamada ise Balat-Fener ve Sulukule'de görülmüştür. Bu soylulaştırılan alanların ortak özelliklerinden bazıları sanayi havzalarının çevresinde konumlanışları, mimari açıdan konutların önemi, ulaşım bakımından konumlarının cazibesi, kent merkezinin dinamiklerine hakim olmaları olarak sıralanabilir. Her aşamanın farklı etkilerle oluştuğunu belirten İslam, ilk dalga soylulaştırmanın gerçekleştiği Boğaz kıyılarındaki evlerin konumu ve iki üç katlı müstakil konut yapısının çekici gücü oluşturduğunu belirtmektedir. 1970'lerde Kuzguncuk'ta ünlü bir mimarın eski bir evi satın alıp restore etmesiyle süreç başlarken, Ortaköy'de yerel belediye tarafından başlatılan proje etkili olmuş ve Arnavutköy'de bilgi-yoğun hizmet sektörü çalışanlarınca başlatılan süreçte alanın iş merkezine olan yakınlığının cazibesi tetikleyici unsurdur (İslam, 2006: 52-53; Sönmez ve Geniş, 2013: 134; Uzun, 2006b: 39). İkinci evrede ise Cihangir'de sanatçı ve akademisyenlerin öncülüğünde başlayan süreç Cihangir Güzelleştirme Derneği ile örgütlü bir aşamada devam etmiş, Asmalımescit'te Ortaköy'e benzer şekilde süreç şekillenmiş, her ikisinde de bölge bir eğlence merkezi haline dönüştürülmüş ve ilk soylulaştırıcılar için yaşamının zor olduğu bir alan haline gelmiştir. Galata'da ise sanatçı ve mimarlardan oluşan öncü bir grupla çok yavaş ilerleyen bir süreç yaşanmıştır (Ergün, 2006: 23; Uzun, 2006a: 347-349). Fener ve Balat'ta yaşanan üçüncü soylulaştırma evresinde ise semt sakinlerinin toplumsal bütünleşmesini sağlamak amacıyla

UNESCO öncülüğünde başlatılan iyileştirme ve koruma projesi yerini kamu-özel işbirliği ile yürütülen çalışmalara bırakmıştır (Uzun, 2006b: 41). Bu üç soylulaştırma evresi içinde yer alamayan ancak Sulukule ve Tarlabası örneklerinde olduğu gibi devlet eliyle sürdürülen bir soylulaştırma süreci de yaşanmaktadır. Yatırım için riskli görülen alanlarda sermayenin çekincelerinin olması durumunda devletin alana müdahalesi ile alan yatırımcılar için güvenli hale getirilmektedir (Geniş, 2011: 53). Sulukule semtinde kültürün korunması, dünya mirasına sahip çıkılması, semt sakinlerinin kentsel bütünleşme sağlaması, tarihi dokunun korunması gibi söylemlerle meşrulaştırılan süreçte Belediye ve toplu konut idaresinin (TOKİ) ortaklığıyla gerçekleştirilen dönüşümün ardından zorunlu yerinden edilme yaşanmıştır (Güzey, 2009: 2).

Bütün bu örnekler doğrultusunda, İstanbul'da soylulaştırma deneyimini yaşamış semtlere ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapılması ve sürecin bu semtlerdeki yansımaları incelenerek, semtlerde işleyen sürecin benzerlikleri ve farklıları, süreçte etkili olan aktörlerin- başta orta sınıf olmak üzere- analiz edilmesi ve sonuçlarının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye özelinde belirlenen soylulaştırma kriterlerinin dünyadaki örnekleriyle eşleştiği ya da farklılaştığı noktaların değerlendirilmesi yapılırken; Türkiye'de yapılan ampirik çalışmalardan (Uzun, 2000; 2001; 2002; 2003, 2006; İslam, 2004, 2005, 2006, 2009; Ergün, 2004, 2006; Behar ve İslam, 2006; Yavuz, 2006; Erden, 2006; Perouise ve Behar, 2006; İnce, 2006; İlyasoğlu ve Soytemel, 2006; Enlil, 2006) ve yüksek lisans ile doktora tezlerinden (Şen, 2006; Sakızoğlu, 2007; Uslu; 2004; Altınışık, 2015; Uysal, 2008; Uslu, 2004; İslam, 2003) yararlanılmıştır. Bu çalışmalardan hareketle, Türkiye'de soylulaştırma sürecinin geçerliliğinin ne derecede olduğu konusunu açığa çıkartabilmek için öncelikle dönüşüme uğrayan semtlerin konumları, nitelikleri, eski ve yeni işlevleri, zamanlama, sürecin aşamaları ve süreçte etkili olan aktörlerin yakından tahlil edilmesi önemli görülmektedir.

3.2.1.1. İstanbul'da ilk aşama soylulaştırma örnekleri: kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy

İlk oluşumu 15. yüzyıla dayanan ve Anadolu yakasındaki ilk Yahudi yerleşkesi olarak bilinen Kuzguncuk, İstanbul Boğazına açılan vadilerden birinde yer alır. Osmanlı döneminde yapılmış ahşap evlerin bulunduğu Kuzguncuk'ta uzun yıllar Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıklar Müslümanlarla birlikte yaşamışlardır. 1950'li yılların başında gayrimüslim nüfusun kendi ülkelerine dönmeye başlaması neticesinde bu nüfus yerini

Anadolu'dan göç eden nüfusa bırakmış ve gayrimüslim nüfus yok denecek kadar azalmıştır. Yani, 20. yüzyılın başlarında toplumsal olarak kozmopolit bir yapıya sahip olan Kuzguncuk'ta Müslüman ile gayrimüslim nüfusun birlikte yaşamış, fakat bu gayrimüslim gruplar Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyetin farklı dönemlerinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlar ve 1960'larda Kuzguncuk'a yoğunlukla Karadeniz'den gelen göçmen nüfus yerleşmiştir (Uzun, 2006b: 38-39). Geçen zaman içerisinde bazı evler sahiplerinin bölgeyi terk etmesi nedeniyle bakımsız kalırken, bazı eski evler ise apartmana dönüştürülmüştür (Uzun, 2006a: 349).

Kuzguncuk'ta soylulaştırma süreci, 1979 yılında Mimar Cengiz Bektaş'ın bu mahallede bir evi satın alarak aldığı evi yenilemesi ve buraya yerleşmesiyle başlamıştır. Bu nedenle sürecin başlangıcı İstanbul'daki diğer örnekleriyle karşılaştırıldığında çok belirgindir ve Kuzguncuk pratiğine İstanbul'da ilk soylulaştırma örneği olarak yer verilmektedir. Cengiz Bektaş'ı arkadaşlarının izlemesi neticesinde semt mimarlar, yazarlar ve sanatçılar tarafından tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. On yıl içerisinde ise öncüler aracılığı ile mahallede sosyal ve kültürel etkileşimin canlandığı, tarihi ve kültürel değeri olan fiziksel çevrenin korunmasına yönelik bilinç düzeyinin arttığı söylenebilir (Uzun, 2006a: 350; Uzun, 2006b: 38-39).

Soylulaştırıcılar için Kuzguncuk'u çekici kılan faktörlerden birisi de kent merkezinde yer alan tarihi bir bölge olmasıdır. Bunun yanı sıra semti çekici kılan diğer bir etmen de bölgenin Üsküdar'a yakınlığı ile birlikte diğer yerlere ulaşılabilirliğinin kolaylığı olarak gösterilebilir (Uzun, 2006a: 350; Uzun, 2006b: 38-39). Kuzguncuk'ta çoğunlukla sahipleri tarafından terk edilmiş evlerin yenilenmesi ile sürecin başladığı ve sürecin ilk aşamasında ilk sahiplerin yerlerinden edilmesi durumu yaşanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Kuzguncuk'u içine alan bir alanda 1983 yılında çıkartılan "Boğaz Gelişme Yasası" ile yeni yapılaşmayı kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin olması da mahallenin özgün niteliğinin korunmasını sağlamıştır (Uzun, 2006a: 350; Uzun, 2006b: 38-39). Diğer taraftan ise kurul kararları, artan bürokrasi vs. nedeniyle iki aylık bir işin iki yıla uzaması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır (İslam, 2006b: 153). Bununla birlikte bu yasayla mülkiyetin iyileştirilmesi veya el değiştirmesi zorlaştırıldığından bazı evler kullanılamaz hale gelmiştir.

Tüm bu süreçlere bağlı olarak Kuzguncuk'un bir çöküntü alanına dönüştüğü veya dönüştürüldüğü söylenebilir. 1990'lara gelindiğinde yaşanan sosyal ve ekonomik bir

değişimin yanı sıra mekânsal yenileme de görülmüştür. Kuzguncuk'a artan taleple birlikte evlerin yenilenme yoğunluğu ile birlikte kira ve satış fiyatlarının da artması neticesinde düşük gelirli grupların hem ekonomik hem de sosyal olarak dışlanması söz konusu olmuştur. Alanda restore edilmiş evlerde yaşamaya başlayan yüksek gelirli bir grup ile apartmanlarda yaşayan düşük gelirli grupların birlikte yaşadığı bir süreçten söz edilebilir (Uzun, 2006a: 350; Uzun, 2006b: 38-39). Soylulaştırıcıların geliş hızının yavaş ve kitlesel olmadığı dikkate alındığında, Kuzguncuk'un genel yapısının dışında yirmi yılda anca yeni bir yerleşim ve yerleşimci tipi oluşmaya başladığı görülmüştür. İslam, Kuzguncuk'un sadece kültürel ve dinence gezisi anlamında kentin gezici nüfusuna gün içi saatlerde izin veren ve bu sayede mahalledeki gündelik hayatı da germeyen bir yapıya sahip olduğunu, bu sayede semtin yavaş bir değişim süreci geçirdiğini ve bunun da soylulaştırma sürecini farklılaştırdığını söylemektedir (İslam, 2006: 149-150).

Arnavutköy ise 19. yüzyılda Rum orta sınıfından oluşan, eski bir boğaz köyüdür ve bu semtte yaşayan azınlık nüfus diğer bölgelerden farklı olarak Cumhuriyet sonrasında azalmamıştır. Ancak 1950'lerde ve özellikle 1974 Kıbrıs harekâtının etkisiyle semtte yaşayan Rum nüfusunda azalma görülmüş ve 1998 yılına gelindiğinde sadece 15-20 Rum ailesinin yaşadığı, geri kalan nüfusu ise Karadeniz'den gelen göçmenlerin oluşturduğu bir yapıya dönüşmüştür (Keyder, 2006: 46). Görüldüğü gibi soylulaştırmanın bu alanda belirmesinde çeşitli sebeplere bağlı olarak meydana gelen nüfus göçü ilk neden olarak görülmektedir. Bu anlamda ilk yerleşimcilerin alanı terk etmesi ve ikinci yerleşimcilerin alana gelmesiyle birlikte alanın sosyal yapısının değiştiği söylenebilir. Bu durum aynı zamanda çöküntü alanın oluşmasının da başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Tarihi evlerin korunması amacıyla 1998 yılında yayımlanan mevzuatın evlerin dış cephesinin değiştirilmesini katı kurallara bağlaması neticesinde zorlu bir bürokratik süreç doğmuş ve evlerin restorasyonu da yüksek maliyetler gerektirmiştir. Yeni orta sınıf tarafından ele geçirilen bu evler semtin çevresini de önemli ölçüde etkilemiş ve civarında Boğaz manzaralı lüks yapılaşmayla birlikte soylulaştırma da ivme kazanmıştır. Ancak, eski semt merkezinde nüfusu demografik ve sınıfsal açıdan karma bir yapı gösteren Arnavutköy'de soylulaştırma sürecinin tamamlandığı söylenemez (Şen, 2016b: 155). Her ne kadar belirli alanlarda soylulaştırıcılar tarafından mülk edinildiği görülse de soylulaştırma sürecinin nihai olarak tamamlandığı söylenemez. Çünkü soylulaştırma sürecinin işlediği bu özgün alanların tam bir dönüşüm geçirmemesi söz konusudur. Ayrıca bu alanla ilgili yeterince çalışmanın olmadığını da belirtmek gerekir.

Ortaköy’de ise 1970’li yılların ortalarında tarihsel mirasın korunması için Ortaköy Meydanı “tarihi kentsel sit alanı” olarak ilan edilmiş ve sonrasında bu yasal adımları “turizmi teşvik kanunları” takip etmiştir. Ortaköy Meydanı ve çevresinin düzenlenmesi için 1989 yılında yerel Belediye tarafından proje başlatılmış ve 1992 yılında alan yeniden düzenlenmiştir. Meydanın çevresindeki konutlardan deniz manzarası ve tarihi değerli olanlar üst gelir grupları tarafından satın alınırken diğeri sanatçılar tarafından kullanılmıştır. Yenileme çalışmaları kapsamında şehir mobilyaları yenilenmiş, korumaya alınan binaların röleveleri çıkartılmış, kafeler ve fast-food gıda satıcıları yeniden düzenlenmiştir (Şen, 2016b: 153-154).

Meydan ve çevresinde yapılan düzenlemelerin neticesinde bar ve lokantalar, sanat atölyeleri, elişi, antika ve sanat pazarları ve kahveler ile alan canlandırılmıştır. Ancak sonraki bir iki yıl içerisinde bölgeye açılan diskotekler, barlar ve meyhaneler ile birlikte rant elde etmek isteyenler için cazip bir bölge haline gelmiştir. Bölgede yaratılan canlılık trafik ve otopark sorununu da beraberinde getirmiştir. Bahsedilen olumsuzluklar ve bölgede artan eğlence sektörü nedeniyle tarihi konutları restore edip oraya yerleşen soylulaştırıcıların konutlarını terk ettiği görülmüştür. Boşalan konutların yerini zamanla yeme-içme ve eğlence sektörü almış, bölgenin gittikçe ülke çapında popülerleşmesi ile birlikte de orta gelirli ailelerin yaşadığı ara sokaklara kadar eğlence sektörü girmiştir. Alanda yaşayan ailelerin bu durumdan rahatsız olmaya başlamasıyla da bölge semte yeni gelenlerle eski sakinleri arasında yaşanan çatışmalara sahne olmaya başlamıştır (Ergün, 2006: 23-25)

İki aşamalı soylulaştırma sürecini yaşayan Ortaköy ilk adımda konut mülkiyetinin üst gelir gruplarına geçmesi sonucu ilk soylulaştırma sürecini yaşamış, ikinci aşamada ise bunu konutların işletmeye dönüşmesi ile daha yavaş gerçekleşen ticari soylulaştırma süreci takip etmiştir. Günümüzde ise eğlence merkezinin diğer bölgelere kayması ve ekonomik nedenlerle, 1990’ların başında yaşadığı hareketli döneme kıyasla daha durgun bir süreç yaşamaktadır (Şen, 2016b: 153-154). Ortaköy’ün bugün İstanbul’un sembolik ve turistik bir alanı olduğu söylenebilir. Ortaköy’ün soylulaştırma sürecinde işlevsel bir farklılığının olduğunu, yani konut işlevinden farklı olarak dönüşümün ticari mekânlar yönünde olduğu görülür. Yine Ortaköy’de soylulaştırma sürecini açığa çıkaran çok fazla çalışmanın da olmadığını belirtmek gerekir.

Böylelikle Kuzguncuk, Ortaköy ve Arnavutköy’ün özelinde soylulaştırmanın,

tarihsel bir takım olgular bağlamında geniş bir zaman diliminde gerçekleştiği söylenebilir. Farklı etnik ve dini guruplarının bir arada yaşadığı bir mekândan, Anadolu'dan göç eden belirli bir hemşericiliğin ağırlık kazandığı bir alana dönüşmesi ile Kuzguncuk ve Arnavutköy'ün çöküntü süreçlerinin iç içe geçtiği görülür. Her üç semt özelinde çok fazla ampirik çalışma olmadığından, çok fazla açıklama yapılamasa da, soylulaştırma süreci açısından, kent merkezinde bulunması, tarihi konut stokuna sahip olması, sanatçı ve mimarlar gibi öncü bir grup tarafından sürecin başlaması, emlak ve konut fiyatlarının yükselmesi gibi soylulaştırmanın tipik özelliklerini gösterdiği söylenebilir.

3.2.1.2. İstanbul'da ikinci aşama soylulaştırma örnekleri: Cihangir, Asmalımescit ve Galata

İstanbul'daki ikinci aşama soylulaştırmanın Cihangir, Asmalımescit ve Galata örnekleri olduğu ifade edilir. Osmanlı'nın eski yerleşimlerinden biri olan Cihangir'in tarihi 15. yüzyıla dayanmakta olup 19. yüzyılın sonlarına doğru yoğun yerleşim alanı olmaya başlamıştır. Cihangir'de 20. yüzyılda nüfusun büyük bölümünü gayrimüslimler oluştururken, 1950'li yılların sonlarında çoğu gayrimüslimin İstanbul'u terk etmesi sonucunda boşalan konutlara Anadolu'dan göç eden düşük gelirli nüfus yerleşmiştir. Bu nüfus mübadelesinin neticesinde mahallede düşük ve yüksek gelirli gruplar birlikte yaşamaya başlamışlardır (Uzun, 2006a, 347-349). 1970'li yıllarda kent merkezinin Mecidiyeköy, Beşiktaş taraflarına kayması sonucu Cihangir'in de içinde bulunduğu bölge çöküntü alanı haline gelerek, Beyoğlu ve çevresindeki mahallelerin önemi azalmıştır (Uzun, 2006a, 347-349).

Cihangir'in hemen yanında yer alan Beyoğlu'nun 1980'lerin başından itibaren yaşadığı dönüşümün etkileri 1990'lı yıllarda Cihangir'de de görülmeye başlanmıştır. 1980'lerde İstanbul'da yaşanan değişim sürecine paralel olarak Beyoğlu'nun kültür, eğlence ve ticaret merkez olarak eski önemini yeniden kazanmasından Cihangir'de etkilenmiştir (Uzun, 2006a, 347-349). Cihangir'in konumu, ulaşım kolaylığı ve Cumhuriyet dönemi mimarisini yansıtan tarihi yapılarının çekiciliği mahalleye olan talebi artırmış ve 1990'lı yılların başında mahalledeki nüfus yapısı hızla değişmeye başlamıştır. Ancak Cihangir'de yaşanan soylulaştırmanın çok belirgin bir başlangıcı olmamıştır. Başlangıçta, birkaç akademisyenin ve sanatçının bu mahalleye yerleşmesi ile başlayan bir değişim olduğu söylenebilir, ancak bu değişimi sıradan bir yenilemeden ayırt etmenin de güç olduğu söylenebilir. 1993 yılında sanatçı olan Beril ve Oktay Anılanmert'in bir

apartmanı satın alarak restore etmesi gibi bireysel girişimlerin ardından 1995 yılında “Cihangir Güzelleştirme Derneği”nin kurulması ile yenileme çalışmaları örgütlü bir yapıya kavuşmuştur. Uzun’a göre sanatçı olan Beril ve Oktay Anılanmert tarafından başlatılan değişim süreci akabinde birkaç akademisyenin ve sanatçının mahalleye yerleşmesi ile devam etmiştir. Amacı semtteki tarihi yapıların korunması ve çevrenin kalitesinin yükseltilmesi olan Cihangir Güzelleştirme Derneği semtte yaşayan mahalle sakinleri ile birlikte yeni yaşamaya başlamış mimarlar, akademisyenler ve profesyonellerden oluşmaktadır (Uzun, 2006a: 347-349; Şen, 2016b: 153).

Uzun çalışmalarında 1960-1970 yılları arasında Cihangir’de düşük gelirli gruplar ile alt kültür gruplarının birlikte yaşadığını vurgularken, günümüzde orta-üst gelir grubu ile yeni orta sınıfın yaşamaya başladığını ve nüfus kompozisyonunun değişime uğradığını göstermektedir. Günümüzde genç kentli profesyoneller, mimarlar, sanatçılar, akademisyenler ve yazarlardan oluşan ve mahallenin konumu, evlerin mimari tarzı ve çevresel özelliklerinden dolayı burayı seçip eski dokuyu da koruyarak yenileyen bir grup ile düşük fiyatlara aldıkları evleri yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılardan oluşan bir diğer grup bulunmaktadır (Uzun, 2006a: 347-349; Ergün, 2006: 39-40). Bölgede yaşanan dönüşüm konut fiyatlarındaki artışı da beraberinde getirmiş ve alan yatırımcılar için cazip bir hale gelmiştir. Yatırımcılar alanın özgün niteliğinin kaybolmasına neden olurken alandaki fiyatların artmasına da yol açmışlardır (Uzun, 2006a: 347-349). Alanlar konut olarak kullanılmaya devam ederken, bununla birlikte mahallede restoranlar, kafeler, oteller ve antikacıların sayısının giderek artmaya başlaması da mahalleyi çekici kılmış ve emlak değerlerindeki artış ile yaşam standartlarının da yükselmesini beraberinde getirmiştir (Ergün, 2006: 23). Bu da sayıları görece az da olsa düşük gelir gruplarının bu mahalleden kendi istekleri dışında ayrılmalarına sebebiyet vermektedir (Uzun, 2006a: 347-349). Bunun yanı sıra 1990’lı yılların başında yaşanan toplumsal çatışma neticesinde mahallede ikamet eden alt-gruplar mahalleden ayrılmaya zorlanmışlardır (Uzun, 2006b: 39-40). Ayrıca Cihangir’de, İstanbul Bilgi Üniversitesi hazırlık okulunun varlığı ile diğer üniversitelere de ulaşımın kolaylığı nedeniyle de farklı bir konumda olduğu da söylenebilir (Ergün, 2006: 23). Cihangir’in İstiklal Caddesi’nin Boğaza bakan yamacında yer alması, tarihi ve mimari açıdan önemli bir tarihi konut stokuna sahip olması soylulaştırma için cazip parametrelerdir (Şen, 2016b: 153).

Ergün’e göre İstanbul’daki örnekleriyle karşılaştırıldığında Uluslararası literatürde tanımlanan soylulaştırma süreçlerine en fazla benzeyen Cihangir’in soylulaştırma

deneyimidir. Cihangir semtinde yeni orta sınıfın yerleşimi ile yerinden edilmenin çok belirgin olarak görüldüğü söylenmektedir (Ergün, 2006: 23; Şen, 2016b: 153). Şen'e göre soylulaştırma aşamaları açısından Cihangir; İstanbul'daki soylulaştırılan diğer semtlerle karşılaştırıldığında en ileri düzeyde olan semttir. Yükselmeye devam eden konut rantları ve yerinden edilenler ile yeni sakinlerin yer değişmekte olduğu, üst bir sınıfın yaşadığı ayrıcalıklı bir alan haline geldiği görülmektedir (Şen, 2016b: 153).

Bu anlamda sahada yapılan ampirik bir çalışmada Uysal, soylulaştırma sürecinin ortaya çıkış nedenlerini, sürecin gelişimini ile sonuçlarını kentsel dönüşüm, küreselleşme ve kentsel ayrışma ile yeni ekonomik sınıflar çerçevesinde açıklamak üzere temel arka plan olarak İstanbul'da Cihangir semtini seçmiş ve Cihangirlilerin sürece dair bakış açısını değerlendirmek üzere uyguladığı anket sonuçlarını değerlendirmiştir. İstanbul'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy'den sonra soylulaştırılan bu semtin bir laboratuvar olarak seçmesinin nedenleri öncelikle kendinden önce diğer soylulaştırılan semtlere kıyasla kendine has özellikleri barındırması, diğer taraftan semtin merkeze yakınlığı ve ulaşım kolaylığı, tarihi ve kültürel dokuya sahip olması, yeterli ve rehabilitasyona uygun konut stoğu barındırması, eğlence ve dinlenme yerleri açısından toplumun gereksinimlere karşılık verecek düzeyde olması ve soylulaştırmanın sonuçlarının iyi bir şekilde okunabildiği bir semt olması olarak belirtilmektedir (İslam, 2006; Ergün, 2006; Şen, 2016; Uzun, 2006). Uysal, Cihangir semtinde, sakinlerin demografik, ekonomik, mesleki ve kültürel göstergelerini ortaya koymak amacıyla semt sakinleri ile gerçekleştirdiği anket çalışması ile semtte ortaya çıkan soylulaştırmanın boyutlarını, etkilerini araştırarak sürecin tipik sonuçlarının bu semtte ne ölçüde ortaya çıktığını ölçmeye çalışmıştır. Çalışmada rastgele seçilen semt sakinlerine sorulan temel kişisel bilgiler (cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni hal, eğitim durumu, yabancı dil bilgisi), mesleki profil (meslek, çalışılan yer, işyerine ulaşım, gelir düzeyleri), semte ilişkin değerlendirme (ikamet süreleri, yerleşme nedenleri, mülkiyet durumu, yurtdışı seyahatleri, semtin avantajları ve dezavantajları), boş zaman aktiviteleri (takip edilen süreli yayınlar, sinema ve tiyatro alışkanlıkları, tatil tercihleri, semtte vakit geçirme sıklıkları, Beyoğlu'ndaki aktivitelere katılım), siyasi profil (oy kullanımı, STK'lara üyelik, Belediye Meclis toplantılarına katılım, AB üyeliğine yaklaşım, Cihangir Güzelleştirme Derneği Faaliyetleri, Beyoğlu Belediyesi faaliyetleri haberdar olma durumu) olmak üzere beş değişkenden oluşan soruları analiz etmiştir. Bu bağlamda, Cihangir semtinde yaşayanların profillerinin kuramsal olarak tanımlanan soylulaştırıcı profili ile ilişkisi, soylulaştırma sürecine etkileri, semt sakinlerinin kültürel

tercihlerinin soylulaştırıcıların kültürel tercihleri ile karşılaştırılması, mahalle kimliğinin korunmasına ilişkin yapılan çalışmalara katılımının değerlendirilmesi ve nihayetinde soylulaştırmanın mekânsal ve toplumsal sonuçlarının Cihangir semtinde ne derece görünür olduğu ve semtte gerçekteşen sürecin soylulaştırma olup olmadığının test edilmesi amaçlanmıştır (Uysal, 2008: 140-142).

Çalışmadan çıkan sonuçlara göre 1990'lı yılların ortasında soylulaştırma sürecinin başladığı varsayılan Cihangir semtinde tarihi konut stoku, kent merkezine yakınlığı, yenilenebilir konut dokusunun mevcudiyeti gibi mekânsal açıdan soylulaştırma kıstaslarının var olduğunu ve soylulaştırma neticesinde yenilenen konut yapısı, sokak düzenlemesi, park ve bahçeleri ile fiziksel çevresinin daha yüksek yaşam standartlarına kavuştuğunu, emlak ve kira değerlerinin hızla arttığını, semtin tüketim mekânı haline geldiği söylenmektedir. Ancak kiracılıktan mülk sahipliğine doğru bir geçişin Cihangirde sınırlı olması ve kiracıların oranının yüksekliği dikkat çeken diğer bir husustur ve bu durum semtteki bekâr ve genç nüfusun fazlalığına, yüksek emlak değerlerine ve bazı yatırımcılar ile yabancı uyrukluların çok sayıda konutu satın almalarına bağlanmaktadır. Çalışmanın sonuçlarını değerlendirirken ankete katılanların rastlantısallığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Soylulaştırmanın toplumsal sonuçları açısından bir değerlendirme yapıldığında ise semtte sosyal ve kültürel faaliyetlerdeki değişimle birlikte semt kimliğinin son 15 yılda değişime uğradığı, önemli bir bölümünün profesyonellerden oluştuğu, ekonomik, sosyal ve kültürel ölçütler çerçevesinde yapılan değerlendirmede sakinlerin yeni orta sınıf karakterini yansıttıkları ve soylulaştırmada başat rol oynadıkları, yaşayanların yaş profilini genç nüfusun oluşturduğu ve STK'lara üyelik gibi semtte örgütlülüğün artış gösterdiği izlenmiştir. Ayrıca semtin eski sakinlerinden hala orada yaşamlarını sürdüren nüfus ile yeni sakinleri arasında bir kültür çatışması yaşandığı da çalışmadan elde edilen sonuçlardandır. Yerel yönetimlerin Cihangir'de yaşanan soylulaştırma sürecine doğrudan müdahalesi olmamıştır. Bununla birlikte, çalışmada, semtte yaşanan değişimle birlikte pahalılık, trafik ve gürültü gibi sorunların ortaya çıktığı, güvenlik ve temizlik sorunlarının da tam olarak çözüme kavuşturulmadığından bahisle bir kentsel strateji olarak soylulaştırmanın denetlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Cihangirde yaşanan sürecin soylulaştırma kriterleri çerçevesinde bir değerlendirmesi Tablo 2'de özetlenmektedir.

Soylulaştırma Göstergeleri	Var	Kısmen	Yok
Mekânsal Yenilenme	+		
Emlak ve Kira Değerlerinde Artış	+		
Kiracılıktan Mülk Sahipliğine Geçiş		+	
Semtın Ekonomik, Demografik, Kültürel ve Toplumsal Kimliğinde Değişim	+		
Yeni Orta Sınıfın Süreçteki Baskınlığı	+		
STK'ların Faaliyetlerindeki Artış	+		
Semt Sakinlerinin STK Üyeliklerindeki Artış	+		
Yerinden Edilme ve Sosyal Dışlanma	+		
Yerel Yönetimin Sürece Doğrudan Müdahalesi			+
Yerel Yönetimin Karar Alma Süreçlerine Katılım			+

Tablo 3.2. Cihangir’de Soylulaştırma Ölçütlerinin Değerlendirilmesi (Uysal, 2008: 142-143)

Uzun’a göre soylulaştırma bölgenin hem fiziksel hem de sosyal özelliklerinin yanı sıra soylulaştırıcıların hedefleri, yasal düzenlemeler ve kentin gelişme eğilimlerine bağlı olarak değişiklik göstermektedirler. Benzer şekilde, İstanbul’daki soylulaştırmanın açıklanmasına dayanak olarak Cihangir ve Kuzguncuk’ta 1999 yılında C. Nil Uzun tarafından yapılan ampirik çalışmadan da faydalanılabilir. Uzun, çalışmasında Batı ülkeleri ile İstanbul’da gözlemlenen soylulaştırma sürecinin benzerlik ile farklılıklarını çıkartmak ve soylulaştırılan bahse konu semtlerin özelliklerini tespit etmek amacıyla söz konusu bölgelerle birlikte farklılıkları da daha iyi görebilmek için Cihangir ve Kuzguncuk’a komşu mahallelerde (Çukurcuma ve İcadiye) anket çalışması düzenlemiştir. Uzun’un çalışmasının sınırlılığı sadece 1999 yılını yansıtıyor olması ve bölgedeki değişimi gösterecek zamansal verilerin bulunmayışı olarak görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan anket çalışması kapsamında, soylulaştırılan mahallelere taşınanların demografik profillerini çıkarmaya çalışılmış, Cihangir ve Kuzguncuk’a taşınanların kim olduklarına ilişkin aile yapısı, eğitim durumları, gelirleri, meslekleri, doğum yerleri, yaş dağılımı ile

ilgili veriler toplanmıştır. Aynı zamanda çalışmaya paralel olarak komşu mahalleler olan Çukurcuma ve İcadiye’de yaşayanların profillerine ilişkin bilgiler de toplanmıştır. Uzun’un yaptığı alan çalışması neticesinde elde edilen bulgular çalışmanın yapıldığı yıl olan 1999’a ilişkin tipik bir soylulaştırıcı profili çıkarmayı mümkün kıldığı ve diğer görgül soylulaştırma çalışmalarına bakılarak örnek nüfusun varlığına ilişkin karşılaştırma imkânı sunduğu düşünülmektedir (Uzun, 2006a: 350).

Çalışma sonuçlarından; Cihangir ve Kuzguncuk’ta tek bir bireyden oluşan veya tek ebeveynli ya da çekirdek ailelerden oluşan hane boyutları olduğu, hanedeki çocuk sayısının diğer alanlara oranla düşük olduğu tespit edilmiştir. Yaşları açısından yapılan değerlendirmede ortalama yaşın 25-30 yaş aralığından daha büyük olduğu belirlenmiş ve bu yaş aralığı diğer soylulaştırma örnekleriyle karşılaştırıldığında yüksek bir yaş aralığı olduğundan henüz bu alanlarda yeni orta sınıfın baskın olmadığı görüşüne varılmıştır. Soylulaştırmanın niteliklerini yansıtan bir parametre olarak belirtilen doğum yerleri açısından bakıldığında, bu iki mahallede de yaşayanların çoğunluğunun -çevre mahallelerde saptanan oranlardan daha yüksek oranlarda- İstanbul’da ya da diğer kent merkezlerinde doğdukları tespit edilmiştir. Kuzguncuk ve Cihangir’de hane reislerinin sırasıyla % 45,2 ve % 32,1 oranında üniversite mezunu olduğu, diğer mahallelerde bu oranların oldukça düşük çıktığı, bu niteliksel farklılığın hane reislerinin eşlerinde de yinelenildiği görülmektedir. Çukurcuma ve İcadiye’de ise geniş aile yapısının varlığı ve İstanbul’a köy ve kasabalardan göçen ailelerin çoğunlukta olduğu görülür.

Çalışmada, Cihangir ve Kuzguncuk’ta lise mezunlarının oranlarının da üniversite mezunlarına benzer düzeyler gösterdiği, yabancı dil bilme düzeylerine bakıldığında ise Cihangir’de hane reisleri ile eşlerinin yarısından çoğunun bir yabancı dili iyi ve orta düzeyde bildiği ve Kuzguncuk’ta da hane reisi ve eşlerinin yarısının yabancı dil bildiği saptanmıştır. Diğer taraftan komşu mahallelerde bu oranların daha düşük seyretmesi soylulaştırıcıların niteliklerine ilişkin bir ipucu olarak görülmektedir. Soylulaştırma üzerine yapılan diğer görgül çalışmalar soylulaştırıcıların genelde profesyoneller ve üst düzey yönetici grubundan oluştuğu savından yola çıkmaktadır. Bu nedenle çalışma alanındaki nüfusun mesleki nitelikleri incelendiğinde, Cihangir ve Kuzguncuk’ta hane reisi ve eşlerinin çalışma durumu üzerinden % 60’lık bir çalışan nüfus bulunurken, bu oranın Çukurcuma’da % 50, İcadiye’de ise % 44 civarında seyrettiği gözlenmektedir. Bununla birlikte çalışan eşler açısından bir değerlendirme yapıldığında, öncelikle Cihangir ve Kuzguncuk’ta her iki eşin çalışma durumu diğerlerinden oldukça yüksek çıkmakta, %

20'sini çalışan eşlerin oluşturduğu Cihangir ve Kuzguncuk'un aksine Çukurcuma ve İcadiye'de bu oran sırasıyla %4 ve %10'lara düşmektedir. Cihangir ve Kuzguncuk'un soylulaştırılmasında önemli rol oynayan kişilerin çoğunun yönetici ya da kendi hesabına çalışan profesyoneller grubundan oluştuğu, profesyonel işler (ücretli veya işveren), sanat, memurluk, zanaat ve işçilik olmak üzere beş grupta değerlendirilen iş kolları üzerinden Cihangir ve Kuzguncuk'ta profesyonellerin ve sanatçı ağırlıklı grupların bulunduğu ve Çukurcuma ile İcadiye'de zanaatkârların baskın olduğu saptanmıştır (Uzun, 2006a: 350-356.).

Kuramsal çalışmalar açısından bakıldığında ise, soylulaştırıcıların kültürel tercihlerinin ve yaşam şekillerinin soylulaştırma sürecini tanımlamada önemli parametreler olduğunu vurgulanabilir. Bu maksatla, seyredilen televizyon programları (haber programları, sanat programları, Türk filmi ve dizileri, yabancı dizi ve filmleri, magazin, eğlence programları, belgeseller), gazete okuma alışkanlıkları, koleksiyonculuk (antikalar, ünlü ressamların tabloları, eski kitaplar gibi), sosyal ve kültürel etkinliklere katılım, kent merkezi kullanım oranları, sivil toplum kuruluşlarına (STK) üyelik gibi bu parametreleri yansıtan göstergeler üzerinde durulmuştur. Bu göstergelerin tespiti için yapılan anket sonuçları değerlendirildiğinde Cihangir ve Kuzguncuk'ta örneklem grubunun yarısından çoğunun haber programı izlediği, sanat programlarını her zaman izleyenler ile belgesel izleyenlerin oranlarının yüksek olduğu, her gün gazete okuma oranının yarıdan fazla olduğu, görece az da olsa koleksiyonculuk yapanların varlığı, kent merkezini kullanım ile sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumunun ise diğer mahallelerden daha yüksek oranlarda olması bu iki mahallede soylulaştırma sürecinin emareleri olarak sayılmaktadır. Soylulaştırılmamış olan Çukurcuma ve İcadiye mahallelerinde ise Türk filmi ve dizileri ile magazin ve eğlence programlarının izlenme oranları yüksek çıkarken diğer göstergelerin oranının ise düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Soylulaştırma sürecinin başlama şekli her iki mahallede farklılaşsa da, yapılan araştırma neticesinde mahallelerde sosyo-ekonomik profilin, kültürel yapının ve yaşam tarzlarının benzerliği saptanırken, soylulaştırma kuramları çerçevesinde bu iki örneğin açıklanabilirliği ve diğer soylulaştırma örnekleri ile karşılaştırıldıklarında temelde gelişmiş ülke örnekleriyle benzerlikler taşıdığı söylenmektedir. Tarihi bir konut stokuna sahip Kuzguncuk ile tarihi kent merkezi yanındaki Cihangir'de gerçekleşen süreçte özetle soylulaştırıcıların iyi eğitilmiş, orta yaşlı profesyoneller, sanatçılar ve üst düzey yöneticilerden oluşan çekirdek aileler olduğu, mahallelere gelen soylulaştırıcıların yeni

yaşam tarzlarının diğer sakinler üzerindeki yansımaları ortaya çıkartılmıştır. Cihangir ve Kuzguncuk özelinde soylulaştırmanın varlığını gösteren üç şarta bakıldığında, Cihangir’de düşük gelir grubunun yüksek gelir grubu tarafından yerinden edilmesi, kent merkezinde değer kaybetmiş konut stokunun yenilenecek değer kazandırılması ve konutlardaki mülkiyet durumunun kiracılıktan ev sahipliğine dönüştürülmesi söz konusu iken Kuzguncuk’ta bu üç koşuldan yalnızca yerinden edilme çarpıcı bir biçimde gözlenmemiş olup, diğer koşulların sağlandığı söylenebilir.

Galata semti ise soylulaştırma sürecini yaşamaya 1994-1995 yıllarından itibaren - Cihangir, Ortaköy ve Kuzguncuk semtlerinden sonra- başlar ve bu tarihten sonra burada görece yavaş da olsa toplumsal sınıflardaki değişimler ve mülkiyet piyasasında hareketlilik başlamıştır. Galata’nın kentin merkezi bir konumunda yer alması, tarihi konut dokusuna sahip olması, Karaköy, İstiklal Caddesi sınırında ve Haliç ve Boğaz manzaralı bir lokasyonda bulunması soylulaştırma potansiyeli taşıdığına bir göstergesidir (Şen, 2016a: 5). 1950 sonrasında Merkezi İş Alanının diğer merkezlere kayması, 1970’lerde ise Mecidiyeköy-Şişli aksının önemli hale gelmesiyle Galata bölgesinde ticaret zayıflamıştır. Eski kent merkezi olan Beyoğlu ve çevresinin (Galata-Pera) boşalması, boşalan konutların işlevlerinin değişmesi ile küçük imalathanelere, depolara ya da ticaret birimlerine dönüştürülmesi neticesinde bölgede yaşanan toplumsal nüfus yoğunluğunun büyük bir bölümünü göçmenlerin oluşturduğu Galata semti doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen göçmenlerin duraklarından birisi olmuş ve işlevsel değişimlere gidilerek bu semtlerde yoksullaşma yaşanmıştır. 1980’lerde yoksullaşmayla birlikte tarihi binaların mimari yapısında da bozulmalar başlamıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise semte göçle gelerek yerleşen yoksul nüfus beraberinde toplumsal sorunları da getirmiştir (Şen, 2016b: 152). 1980’li yılların ortalarından itibaren Galata’daki ticari hayatta ciddi değişimler gözlenmiştir (Ergün, 2006: 25-26). Soylulaştırmanın ilk alametlerinin 1980’lerin sonlarında görülmeye başlandığı Galata’da süreç sanatçıların ve mimarların, mimari açıdan özellikli, bakımsız, yüksek tavanlı ve stüdyo olarak kullanılmaya uygun binaları kiralaması ve satın alması ile başlamıştır. Medya çalışanları, avukatlar ve akademisyenler gibi meslek gruplarına mensup kişiler de alana yerleşmeye devam etmişlerdir (Şen, 2016a: 102). 1990’lı yıllarda Mimarlar Odasının yürüttüğü bir proje ile Galata semtinin tarihi ve kültürel dokusunun koruma altına alınması amaçlanmış, yayınevleri ve kitapçılar bu bölgeye taşınmaya başlamışlar, film festivali ve uluslararası organizasyonlar bu bölgeyi canlandırmış, tarihi pastane, otel ya da restoran gibi mekânlar restore edilmiştir. Ergün ise

Galata'nın soylulaştırma sürecinin henüz başında olduğunu, semtte bazı binaların dış görünüşlerinde yapılan değişikliklere rağmen sosyal açıdan çok fazla değişiklik yaşanmadığını, boş bina adedinin yüksek olduğunu, yaşanan otopark sorununun ise bazı binaların yıkarak çözülmeye çalışıldığını söylemektedir (Ergün, 2006: 25-26).

Galata bölgesi belirli bir dönemde cazibesini yitirmiş eski bir kent içi alan olarak 1990'lı yıllarda yeniden değerlendirilmeye başlamıştır. Galata'nın önemli merkezlere yakınlığı ve mimari açıdan değerli konut stokuna sahip olması, kozmopolit ve çok kültürlü yapısı onu soylulaştırılma potansiyeli olan alanlar kategorisine sokmaktadır. Yeni orta sınıfın alandaki etkinliği ve semtin İstanbul gibi küresel kent çabasında bir kentte bulunuyor olması hâkim kentsel politikaların merkezinde yer alıyor anlamına gelmektedir. Kentsel turizmin canlandırılması maksadıyla semt ve çevresinde uygulanan projeler de alanın soylulaştırılmasında etkili bir faktördür.

Şen'in 2005 yılında Galata'da yaptığı ampirik çalışmanın verilerine göre semtte yaşayanların mesleklerinin soylulaştırıcıların varlığını yansıttığı sonucuna varmıştır (Şen, 2011: 2-3). Çalışmada avukat, işletmeci, yazar, ressam, oyuncu, balerin vs. gibi meslek gruplarının varlığı ve ağırlığı soylulaştırıcıların varlığına işaret etmiştir ancak çalışmada anket uygulanan kesimin sınırlılıkları da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu dönemde gelişen süreçte mülk sahipliğine doğru bir geçişin arttığı da yapılan çalışma ile tespit edilmiştir. Eski mülk sahiplerinin ise düşük yaşam standartlarına sahip olmalarından ötürü yaşamlarını ikame ettirebilecekleri başka semtlere yönelmelerine sebep olmuş ve yerinden edilenlerin daha çok hemşerilik ilişkilerini sürdürebilecekleri semtleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Çalışmadan çıkan bir başka sonuç ise soylulaştırma alanındaki gayrimenkul piyasasının canlanmasının akışında olağan bir sonuç olmaktan ziyade planlı bir çalışmanın sonucu olduğu varsayımdır. Bu durum orta sınıftan bireysel yatırımcılar ile otel, rezidans sahibi gibi büyük yatırımcı grupların alandan satın aldıkları evleri bekleterek en yüksek payı alma peşinde olmaları ile açıklanmaktadır. Yaşamın giderek pahalılaştığı alanlarda ise ilk soylulaştırıcılar ile eski semt sakinlerinin de alandan elenmesi gibi sınıfsal bir değişim söz konusu olmaktadır.

Sorunlu ilan edilen alanlarda yaşayanlara yönelik; “kapı önüne ayakkabı çıkartanlar, eğitim seviyesi düşükler, işsiz güçsüzler, belalı kesim, yaşamayı bilmeyenler” vs. gibi dışlayıcı bir dil geliştirilmiştir. Bu söylem ile burada yaşayan nüfusun alandan uzaklaştırılması için soylulaştırmaya meşruiyet aranmaya çalışıldığı ve kentin güvenlik

politikası ile ilişkilendirildiği söylenebilir (Şen, 2011: 17). Smith, New York semtinde yaşanan soylulaştırma deneyiminden hareketle bu süreci “kenti temizleme” harekâtının bir yansıması olarak ifade etmektedir (Smith, 2006: 21).

Şen, doktora çalışması kapsamında ise soylulaştırma sürecini Galata örneğinden hareketle ele almış ve yaptığı alan araştırmasında hane halkı anketlerine, iş yeri ile yapılandırılmış görüşmelere, bazı kişi ve kurumlarla yaptığı derinlemesine mülakat ve semt gözlemlerine başvurmuştur (Şen, 2016a: 1-2). Şen, Galata örneği üzerinden soylulaştırma olgusunu eleştirel yaklaşım gözüyle incelemiş ve soylulaştırmanın ekonomi politliğini değerlendirmiştir. Çalışmada eleştirel teori zemininde mülkiyet piyasasını etkileyen aktörlerin gücü ve sınıf ilişkileri ile soylulaştırma arasındaki bağlar kurulmaya çalışılmıştır. Nitekim eleştirel gerçeklik teorisi bir olayı gerçeklik düzlemi (potansiyel olarak olanaklı olan), gerçekleşme düzlemi (olaylar) ve ampirik düzlem olmak üzere üç düzlemde inceleme imkanı sunmaktadır. (Türkün Erendil, 2000: 28). Şen, kullandığı eleştirel gerçeklik metodoloji ile soylulaştırmanın arkasındaki potansiyelleri analiz etmek ve ampirik olarak gözlenen olgunun arkasındaki yapıların neler olduğunu ve bu yapılara içkin güçlerin anlaşılmasını sağlamayı amaçlamıştır. Araştırma kapsamında şu soruların cevaplarını aramıştır: soylulaştırma kentsel gerilemeyi aşmada bir seçenek mi yoksa sermaye birikim kaynağı mıdır, soylulaştırıcılar kimlerdir, kentsel arazi fiyatlarının değişmesinde etkili olan faktörler nedir, mekânsal ve sınıfsal ayrışmalar nasıl gerçekleşmiştir, yerel yönetimlerin bu süreçteki rolü nedir? Bu sorulardan hareketle Galata semtindeki süreçte öncü ve dönüştürücülerin ve bölgedeki konut sahibi yeni orta sınıfın rolü, ekonomi politikaları ile yerel politikaların ilişkiselliği ele alınmıştır. Şen’e göre yerinden edilenler için düşük gelirli ve işçi sınıfı gibi keskin bir sınıf ayrımı yapılmaktadır. Semte yeni taşınanlar tarafından köylü olarak ifade ettikleri eski semt sakinlerinin semti terk etmesi ile semtin modern bir görünüme kavuşabileceği gibi dışlayıcı bir dil kullanıldığını göstermiştir. Ancak çalışmasında yerinden edilenlerin nasıl bir yaşam sürdürdükleri, hangi semtlere yerleştikleri gibi soruların cevapları yer almamaktadır.

Bu kapsamda, Galata’da soylulaştırma sürecinin ilk 1980’li yılların sonlarına doğru görülmeye başlanıldığı, bölgenin soylulaştırılmasını “Beyoğlu Projesi”, “Galata Kulesi ve Çevresi Bölge düzenleme Projesi (1987)” ve “Güzel Beyoğlu Projesi (2001)” girişimlerinin hızlandırdığı ve soylulaştırma sürecini günümüzde yeniden yapılanma ile bu alanların yeniden değerlendirilmesi olarak ifade edilebilirliği görülmüştür. Sanatçıların ve mimarların atölye olarak kullanmak maksadıyla tarihi ve mimari özelliği olan binaları

kiralayarak veya satın alarak yerleşmeleriyle başlayan sürece akademisyenler, medya çalışanları, avukat gibi meslekten diğer soylulaştırıcılar da eklenmeye, kule çevresinde ise bar, kafe tarzı işletmeleri de artmaya devam etmektedir. Soylulaştırma ile beraber Galata'da mülkiyet değerlerinin arttığı söylenebilir. Bu semti cazip kılan özelliklerden bir diğeri ise Galata'ya yakın bir konumda metro hattının bulunması ve semte erişim kolaylığıdır. Yerel yönetimlerin uyguladığı projeler de özellikle “Galata Dönüşüm Projesi” süreci belirleyen etkenlerdir. Bu proje “İstanbul Büyükşehir Belediyesi Emlak İstimlak Daire Başkanlığı'na bağlı Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü” bünyesinde faaliyet gösteren “İstanbul Şehircilik atölyesi (İŞAT)” ile “İstanbul Teknik Üniversitesi ve Çevre ve Uyg-Ar Merkezi” tarafından gerçekleştirilmiştir (Şen, 2016b: 152).

Son olarak Asmalımescit örneğini ele almak gerekirse, semt adını II. Beyazıt Döneminde (1481-1512) “Tersane-i Amire'nin Kalafatçıbaşı Yunus Ağa” tarafından cadde üstüne inşa ettirilen ve Asma Mescidi olarak bilinen bir mescitten almıştır. Galata ve Pera 19. yüzyılda İstanbul'un batı tarzında bir başkent yapılması dâhilinde özel bir yere sahiptir ve 1938 Ticaret Anlaşmasının imzalandığı zamanlarda Galata'da Ermeniler, Frenkler, Yahudiler ve Rumlar'dan oluşan bir nüfus yaşamaktadır. Pera ise Hristiyan azınlıkların yaşadığı bir mahalle idi. 1957 yılında Galata, Pera ve Tophane semtlerini içine alan ve kent reformunda pilot bölge olarak seçilen “Altıncı Daire'yi Belediye” kurulmuştur (Çelik, 1986). Altıncı Daire Asmalımescit'in alt sınırını belirlemektedir ve semt demografik yapısı, merkezi konumu itibarıyla batılılaşma süreci dâhilinde yürütülen kentsel reformlardan faydalanmıştır. 20. yüzyılın başlarında Asmalımescit Ruslar tarafından açılan eğlence yerleri ile lokantalarda çalışmaya gelen Avrupalılar ile artistlerin yaşadığı, 1930'lu yıllarda ise birçok yazara ev sahipliği yapan bir semttir. Fikret Adil “Asmalı Mescit 74” adlı eserinde Beyoğlu'ndaki bohem hayatı anlatırken Giovanni Scognamilo “Bir Levanten'in Anıları” adı eserinde yaşadığı 1930'lu yılları “biraz bohem, çok Levanten ve bir hayli Peralı” olarak anlatır. İlhan Berk ise anılarında iki yazarın çizdiği her iki fotoğrafın da doğruluğundan bahseder ve her iki hayatın beraber yaşadığını dile getirir. İnce'nin “ilk katman: ilk sahipler” olarak tarif ettiği kompozisyon yukarıda belirtildiği gibidir (İnce, 2006: 103-104).

Sonrasında, 6-7 Eylül olayları, İsrail Savaşı ve toplu terkler neticesinde Asmalımescit boşalmış, 1970'lere geldiğinde yaşlı Levantenlerin ölmesi ile birlikte birçok yapı sahipsiz kalmış, yasadışı yollarla başkalarına geçmiş veya işgalciler tarafından ele geçirilmiştir. Bunun neticesinde binaların harap hale gelmesine iç göçler de etkili

olmuştur. Bu durum ise “ikinci katman: izinsiz ve dolaylı sahipler ya da işgalciler” olarak ifade edilmiştir. Ardından, 1970’li yıllarda terk edilmiş evlerin işgal edildiği Asmalımescit’te 1980’lere gelindiğinde akşam saatleriyle birlikte sokaklarının tekinsizliğinden, binaların bakımsız hale gelmesinden bahsedilmektedir. 1987 yılında Asmalımescit’e yerleşen ressam Muzaffer Akyol 1995 yılında kiracısı olduğu evi satın alarak restore ettirmiştir. 1991 yılında ise ressam Yusuf Taktak’ın üç daire birden alarak Asmalımescit’e yerleşmesini takiben ressamlar ve sanatçılar da bölgeye yerleşmeye başlamıştır (İnce, 2006: 105-106). İlk soylulaştırıcıların oluşturduğu bu katman ise “üçüncü katman: yeni sahipler: sanatçılar ya da gentrification sürecinin öncüleri” olarak tanımlanmıştır. Dördüncü katman ise kültür aracıları olarak ifade edilmektedir. Bu katmanda “moda koyucu” ya da “beğeni yaratıcı”ların etkisinde alanın şekillendirildiği söylenebilir. 1994 yılında satın aldığı binayı atölyeye dönüştüren Selda Asal, yaşadığı sokağı “interdisipliner bir alışveriş sokağı” yaratmak amacıyla, üç yıl içerisinde, sokağın altı binasına arkadaşlarını yerleştirmiştir. Zamanla Asmalımescit kafeleri, bistroları, galerileri ve kulüpleri ile İstanbul’un gözde mekânlarından biri haline gelmiştir. (İnce, 2006: 107).

Asmalımescit’in vardığı noktada, mevcut konutları yaşam alanından çok hizmet sektörü ağırlıklı iş alanı olarak (özellikle eğlence ağırlıklı) kullanılan, binaların üst katlarında çoğunlukla ofis binaları ile sanatçı atölyeleri bulunan bir semt halini almıştır. Bu değişimden memnun olan bir kesimin yanı sıra semte ilk yerleşen soylulaştırıcılardan semtin salt eğlence mekânları ile dolması ve gürültünün sabahlara kadar sürmesinden rahatsız olan bir kesim de bulunmaktadır. Diğer taraftan, kökeni imalathane veya iş yeri olan bazı binaların dış sathı korunarak ve yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yapılandırılarak orijinalinden tamamen farklı kullanıldığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda beşinci katman, bir nevi kültür endüstrisi destekli kentsel yaşamın dönüşümü olarak tanımlanmıştır (İnce, 2006: 108-110).

Asmalımescit’te bireysel girişimlerin yanı sıra bazı iş çevrelerinin de binaları galeri ve sanat evi gibi kültürel aktiviteler için restore ettirdikleri görülmüştür. Açılan galeri ve sanat evlerinin çevrelerinde ise lüks kafe, restoran veya bar gibi mekânlar açılmış, mahalle giderek moda ve pahalı bir yer haline dönüşmüş, düşük kiralara taşınan kişilerin, depoların ve atölyelerin yerlerine yüksek kiralarla sanatçılar vs. taşınmaya başlamıştır (Ergün, 2006: 26). İnce’nin, Asmalımescit’in yaşadığı dönüşümü tarihsel perspektifle ele aldığı ve aynı zamanda her bir katmanda yaşanan toplumsal bir dönüşüme de işaret ettiği görülmektedir.

3.2.1.3. İstanbul'da üçüncü aşama soylulaştırma örnekleri: Balat-Fener ve Sulukule

İstanbul'da üçüncü aşama soylulaştırma örneklerinin Fener-Balat ve Sulukule olduğu ifade edilir. Bunlardan Balat ve Fener birlikte ele alınmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına kadar yoğun olarak azınlıkların yaşadığı hem zengin hem de ticari ve kültürel merkez konumunda bir bölge olan Balat ve Fener semtleri tarihi yarımadanın Haliç tarafında bulunmaktadır (Narlı, 2006: 113). Rumların ikamet ettiği Fener ile Musevilerin yaşadığı Balat, Bizans döneminde Venedikli, Cenevizli ve Avrupa'nın başka bölgelerinden gelen tüccarların uğrak yeriyken, İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesi ile demografik değişim geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikası neticesinde 15. yüzyılda Anadolu'dan getirilen gayrimüslimler Haliç kıyılarına yerleştirilirken Müslümanlar Haliç bölgesinin iç kesimlerine yerleştirilmişlerdir. 17. yüzyılda Musevi topluluğunun bir bölümünün yangınlarda evlerinin harap olması nedeniyle Balat'tan ayrıldığı, 1865 yılında kolera salgınında, 1874 yılında ise Balat yangınında çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Bu süreçten sonra, Fener ve Balat'ın varlıklı ailelerinin ise İstanbul'un başka semtlerine taşınmayı yeğledikleri görülmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ise yapılan nüfus mübadelesi sonucunda bölgede ve diğer semtlerde yaşayan Rum nüfusunun büyük bir çoğunluğu Yunanistan'a yerleştirilmişlerdir. Bununla birlikte 1942 yılında azınlıklara Varlık Vergisi uygulanmaya başlaması ile 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Museviler İstanbul'u terk etmeye başlamışlardır. Sonrasında 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül olayları ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Rumların ayrılmasına sebep olmuştur. Bölgeden ayrılan azınlıkların büyük bir bölümünün evlerini semte Karadeniz'den ve diğer bölgelerden göç edenlere satmaları sonucunda bölgenin sosyo-kültürel ve demografik yapısı değişmiştir (Narlı, 2006: 118-122). Narlı'nın 1997 yılının Eylül-Ekim aylarında yaptığı saha çalışması sırasında binaların %10'unun azınlık vakıflarının ya da azınlıkların mülkiyetinde olduğu ve aldığı yoğun göçler neticesinde marjinal bir bölge olmaya başladığı tespit edilmiştir. 1980'li yıllarda izlenen neo-liberal ekonomik politikalar ile İstanbul küresel ekonomiye eklenerek ticaret merkezi ve dünya kenti olma yolunda ilerlerken Fener ve Balat Bölgesi'nin kentsel çöküntü yaşamasına ve "tecrit" edilmiş bir adaya dönüşmesine sebep olan olaylar; 20. yüzyılda meydana gelen göç dalgaları, bölgenin sit alanı olarak ilan edilmesi sonucunda hiçbir yatırım ve inşaatın yapılamaması ve 1980'li yılların ortasında Haliç'te bulunan tersanenin Tuzla'ya taşınmasının yanı sıra küçük ve orta ölçekli sanayinin de buradan kaldırılması olarak açıklanmaktadır. Yeni bir yatırım yapılamaması ve yapı inşa

edilememesi nedeni ile de işyerleri kapanarak ticaret erbabı kişiler de başka bölgelere kaymışlardır. 1990 yılına gelindiğinde Balat ve Fener semti nüfusu 462.464 olan ve alt-orta gelir düzeyinde ailelerin yaşadığı ekonomik olarak da fazla gelişmemiş bir semte dönüşmüştür (Narlı, 2006: 113-114).

Bölgede yaşanan bu değişimin izlerini geriye dönük takip ettiğimizde, farklı tarihlerde gerçekleşen nüfus hareketleri, önce bölgede sanayinin kurulması ve buna koşut olarak taşıdığı iş potansiyeli nedeniyle göç alan bir konumda bulunması, sonrasında ise sanayinin desantralizasyonu ile bölgenin nüfusunda azalmalarla birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel değişime rastlarız. Artık bölge işsizlik yoğun olarak yaşanır, bazı küçük atölyeler ile esnafların varlığını sürdürmesi zorlaşır ve nüfusun çoğunluğunu yoksul aileler ve bireyler oluşturur duruma gelmiştir.

İstanbul'da 1996'da düzenlenen Habitat II toplantısından sonra UNESCO tarafından 1997 yılında Balat ve Fener semtleri için hem fiziki hem de sosyal restorasyonu hedefleyen bir proje başlatılmıştır (Ergün, 2006: 27). Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi³ bir kentsel koruma projesi olarak başlamış ve öncelikle bölgede yer alan tarihi değeri olan 200 adet evin restore edilmesini ve bölgede yaşayan düşük gelirli grupların da sosyal bütünleşmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçtan hareketle mahallede 1997 yılı sonrasında satın alınmış binalara maddi destek sağlanması kararlaştırılmıştır (Uzun, 2006b: 41). Projenin başlamasıyla birlikte de küçük boyutlu olsa da bölgeye soylulaştırıcılar gelmeye başlamıştır (Ergün, 2006: 27-28). Bölgeye gelen sanatçı, gazeteci gibi bu soylulaştırıcıların bölgede yaşayanlara örnek olduğu ve hep birlikte çevrelerini düzenlemeye çalıştıkları söylenmektedir. Ayrıca, Balat ve Fener semtlerinde yaşanan olgunun, Avrupa ve Amerika örneklerinde izlenen “rehabilitasyon çalışması yapılan alana rehabilitasyon sürecinin ortalarında soylulaştırıcıların yerleşmesi” örneği ile eşdeğer olduğu da söylenmektedir (Ergün, 2006: 28).

Balat ve Fener'de 1997 yılında Narlı tarafından yapılan çalışmada; bölgede yaşayan nüfusun profili çizilerek, burada yaşayan yerli nüfusun projeye yaklaşımları ve verdikleri

³ Program kapsamında yer değiştirmenin ve yerinden edilmenin önlenmesi için program dâhilindeki iyileştirilecek 200 adet bina üzerindeki 5 yıl alım satım yasağı ya da kira kontrolleri gibi uygulamalarla bir dizi önlem bulunmaktaydı. Bu önlemler, söz konusu 200 ev için yerinden edilmeleri geçici bir süre önleyebilse de program dâhilinde olmayan yüzlerce binanın durumu hakkında bir şey söylememektedir (İslam, 2006: 57).

tepkiler incenlemiştir. Çalışma kapsamında rastgele seçilen örneklem yöntemi ile 236 hane ile Eylül-Ekim aylarında anket çalışması yapan Narlı, ailelerin demografik, sosyo-ekonomik ve yaşam koşulları hakkında bilgi toplayarak bölge halkının profilini çizmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra burada yaşayan ailelerin problemleri ile kentsel yaşama entegre olabilmek için halkın taleplerini değerlendirmiştir (Narlı, 2006: 113-114). Saha çalışması sonucunda edinilen izlenimlere ve yapılan görüşmelere göre; ekonomik gerilemeyle birlikte, tarihi evlerin bakımı yapılamadığı için çürümesi, alt-yapının bozulması, esnaf ve dükkân sahiplerinin iş yapamaması gibi nedenlerle bölgenin çöküntü alanı haline geldiği söylenmektedir. Çalışmanın yapıldığı yıl bölgede yaşayan halk “Balat’ı Güzelleştirme Derneği” kurarak semti kalkındıracak projelere destek aramak için örgütlenmişlerdir. Orada yaşayan aileler üzerinde yapılan gözlemlere dayanarak halkın; muhafazakâr unsurları benimsediği ve Balat ve Fener’de yaşayan kadınların çoğu için “Yaz aylarında basma, kış mevsiminde pazenden yapılmış uzun büzgülü etek ve üstüne uzun bir bluz giyiyor. Çoğu yazma gibi geleneksel başörtüsü yakıyor, bazıları çarşaf giyiyor ve bir kısmı ise pardösü ve türbanı tercih ediyor.” betimlemesi yapıldığı görülmektedir. Ayrıca Narlı bölgede modern giyimli kadınlara iyi gözle bakılmadığını, halkın bazısının “İsmail Ağa Cemaati” diye –halkı kapalı bir yaşam sürmeye ve sofuluğa teşvik eden- bir cemaatin etkisi altında olduğunu gözlemlemiştir. Fakat tüm bu kapalı bir yaşam görüntüsünün aksine Narlı, Fener ve Balat’ta yaşayan insanların kent kültüründen yoksun olmadığını, saha çalışması sırasında medeni bir şekilde araştırmacıları evlerine davet ederek evlerinin durumunu gösteren ve soruları cevaplayan, sorunlarını açıkça konuşan halkın da evlerinin sıhhileştirilmesini ve kentsel donanımın sağlanabileceği bir proje istençleri olduğunu ifade etmektedir (Narlı, 2006: 118-122).

Fener ve Balat semtleri, diğer soylulaştırılan semtler ile karşılaştırıldıklarında onlara benzer tarihi ve mimari özellikleri taşıyan çok sayıda işyeri ve konuta sahip olduğu ancak, konut kalitesi ile mimari dokusu açısından daha zayıf bir nitelikte ve bozulma oranının daha yüksek olduğu, bu durumun da bölgenin rehabilitasyonu için daha yüksek maliyetler gerektirdiği söylenebilir. Yüksek maliyetler, artan rant sonucu yerel halkın semte sahip çıkmaları ve hala bu semtte yaşayabilme durumunda olmaları soylulaştırma sürecini yavaşlatan nedenler arasında gösterilebilir.

Diğer bir araştırma kapsamında da, İsyasoğlu ve Soytemel, dönüşüm ile ekonomik canlanma beklentisi temelinde Balat çarşısı esnafını kapsayan saha çalışması kapsamında imar durumlarının değişimi, semtin statüsü ve ekonomik canlanma hakkında esnafın

beklentisini, semtin eski sakinleri ile soylulaştırıcıların birbirlerini algılama biçimleri araştırmışlardır. Semtin diğer yaşam alanlarında ise ekonomik rasyonalitenin dışında yaşadıkları semte aidiyet duygusunun daha ağır bastığını göstermiştir. Balat'a yeni yerleşen soylulaştırıcılar medya ve reklam dünyası çalışanları, avukat vs. gibi profesyonel meslek sahipleri ve sanatçılardan oluşmakla birlikte UNESCO projesi olmasıyla da alakalı olarak yeni yerleşen kesimin profilini çizmek açısından net bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu bölgede de sınıfsal değişiklikleri izlemenin mümkün olduğu söylenmektedir. İsyasoğlu ve Soytemel çalışmaları içerisinde özellikle eski sakinler ve yeni sakinler açısından bölgenin ne anlam ifade ettiğine ve zihinlerinde semtin geçmişi-bugünü ve geleceği arasında kurulan bağlantıların izlerine önem vermişlerdir. Yerleşik sakinler için tarihi geçmişe sahip olan bir semtte yaşamak bir gurur duyma aracı iken yeni gelen sakinler "semti kurtarma" hareketi için öncülük yaptıkları gibi retorikler üzerinden kendi kimliklerini ön plana çıkartmaktadırlar (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006: 134). Balat örneğinde değişimin izlerini Castells'in izinden giderek aradığımızda; sanayinin kente dağılımı ve bunun sonucunda kentin değişen niteliklerini, değişen ekonomik koşulların semtte yansımaları ve değişen rant ölçeklerini izlemeyi mümkün kıldığı söylenebilir.

Son olarak Sulukule deneyiminin ele alınması uygun görülmüştür. Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerini kapsayan Sulukule bölgesi, tarihi yarımadanın sınırları olan tarihi kara sularının kıyısında konumlanmış, ağırlıklı 1 ya da 2 katlı müstakil konutlardan, ara ara da 4-5 katlı apartmanlardan oluşan eski bir yerleşim yeridir. Sulukule bölgesi, içerisinde özellikle Neslişah mahallesinde yaşayan Romanların işlettikleri eğlence mekânlarıyla anılan ve tüm ülkede birçok kesimin gözünde damgalanan ya da suç ile ilişkilendirilen bir yerleşim yeridir. Bölgedeki Romanların geçim kaynağını oluşturan eğlence evlerinin 1990'lı yıllarda kapatılmasıyla birlikte alan bozulma sürecine girmiş, uzun seneler yatırımsız bırakılmış, ucuz kira ve mülk değeri ile yoksul kesim için mecburi bir tercih alanı olmuştur. (İslam, 2009: 58).

Sulukule'de dönüşüm 5366 sayılı yasanın akabinde toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan protokol ile başlamış, bölge yenileme alanı ilan edilmiş ve özel bir planlama bürosu tarafından projeleri hazırlanmıştır. Proje kapsamında mevcut binaların tamamının yıkılarak yerlerine TOKİ tarafından konut, okul, otel ve kültürel tesislerden oluşan yerleşim alanı yapılması planlanmıştır. Bölgede mülk sahibi olanlar ya belediyenin belirlemiş olduğu koşullara uyum sağlayarak evlerin mevcut değerleri ile yeni konutların inşaat maliyetleri arasındaki fiyat farkını 15 yıllık aylık

ödemelerle ödenmesi koşuluyla yeni konutlarda mülk sahibi olma hakkına sahip olacaklar ya da sahip oldukları konutları belediyeye para ya da başka bölgeden konut karşılığında takas edeceklerdir. Belediyenin sunduğu iki seçeneğin de kabul edilmemesi durumunda kamulaştırma yetkisi kullanılacağı bildirilerek iki seçenektan birini seçmeyi zorunlu hale getirilmiştir. Bölgedeki kiracılara ise TOKİ tarafından başka bir bölgede inşa edilen, 15 yıl boyunca aylık 300-400 TL kiralarla kentin 40 km dışında kalan, yeni bir yerleşim alanı olan ve altyapı ile ulaşım sorunun yaşayan Taşoluk semtinde ev sahibi olma seçeneği sunmuşlardır. Ancak bu yerleşim yerlerinde yaşama masraflarını ödemekte zorlanan kişiler haklarını devretmişlerdir. Proje sonucunda bölgede yaşayan 3500 ailenin doğrudan etki alanında olduğu tespit edilmiştir. Sulukule’de yaşanan dönüşüm sürecinde büyük bir aktivist hareket gerçekleşerek örgütlenen kesim Sulukule Platformu adında bir dernek kurmuşlardır (İslam, 2009: 59-60).

Tolga İslam, doktora tezi kapsamında incelediği devlet eksenli soylulaştırma dalgasını, Sulukule pratiği üzerinden, bir alan araştırılmasına dayandırmaktadır. Çalışmada, 2005 yılında çıkartılan bir yasanın ardından mahallenin yaşadığı soylulaştırma sürecinin yaşadığı dönüşüm, bu dönüşümün yerel halk açısından anlamı ile etkileri ve politik söylem ile gerçeklik arasındaki açıklık incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında Sulukule’de 2007 yılının Eylül ayında düzenlenen ve Sulukule Platformu gibi kentli aktivistlerin aktivitelerinin bir parçası olarak gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen verilerden yola çıkılarak alandakilerin profilleri çizilmiş, mahalle hakkında görüşleri ve yerel halkın projeye destekleri ya da tepkisel eğilimleri, tepkilere neden olan faktörler belirlenmiş, 2009 yılının Ocak ve Şubat aylarında gerçekleştirilen derinlemesine mülakat yöntemi ile de halkın farkı kesimleri için soylulaştırma sürecini algılama biçimleri değerlendirilmiştir (İslam, 2009: 168). İslam’a göre projenin başında hedeflenen amaçlar ile projenin sonunda ortaya çıkan durum arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Alanda yaşayan eski sakinlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinden ziyade onların kent geneline dağıtıldığı ve eski sakinlere tek tip proje dayatıldığı, yerleşimcilerin proje kapsamında asimilasyona maruz kalmasının sürecin doğal bir sonucu olarak kabul edildiği ve semt sakinlerinin görüşlerinin alınmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, salt fiziksel bir yenileme ve mülk sahipliğini arttırıcı çalışmaların sosyal politikalar ile güçlendirilmedikçe bu tür sonuçların da kaçınılmaz olacağı söylenebilir. Benzer şekilde Shanghai’da gerçekleşen bir devlet eksenli soylulaştırma sürecinin sonuçları da şöyle açıklanmaktadır (He, 2007: 177-181’den akt., İslam, 2009: 168):

“ Her ne kadar kendilerine yeniden yerleşebilecekleri evler sunulmuş olsa da, sakinler kentin çeperlerine zorunlu bir şekilde göç ettirilmeleri sonucu ciddi anlamda az gelişmiş alt yapıdan ve donatılardan, artan ulaşım masraflarından ve azalan iş olanaklarından dolayı sıkıntı çekiyorlar... Birkaç yıl içinde artan ulaşım masraflarından ve yok olan sosyal ağlardan ötürü birçok kişi kronik işsiz haline geldi”.

Sulukule’de yaşanan dönüşümde düşük gelirli eski sakinlerin yerine daha yüksek gelirli bir kesimin yerleştiği, köhnemiş durumda olan konutların yeniden inşa edildiği, yenileme sonrasında mahalledeki konut ve arsa değerinde artış yaşandığı, mahallede kiracılıktan ev sahipliğine doğru geçiş yaşandığı ve çok sayıda eski sakinin yerinden edildiği ve dar gelirlilerin bölgede yaşama imkânının kısıtlandığı görülmüştür. Tüm bu açılardan Hamnett’in belirttiği klasik soylulaştırma süreçlerinin birçok özelliğini barındırdığını görmekteyiz (Hamnett, 1991: 175). Diğer taraftan ise bu yaşanan yeniden inşa sürecini soylulaştırma olarak değerlendirmeyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu iddialar; projenin rant için değil sosyal iyileştirme için yapıldığı ve yeni yapılan konutların da eski mülk sahiplerine tahsis edildiği, bölgedeki kiracılara da mülk sahibi olma hakkı tanındığı, eski tarihi konutun restorasyonu şeklinde bir dönüşüm yaşanmadığı ve bu haliyle Ruth Glass tarafından tanımlanan soylulaştırma süreci ile aralarında epeyce açıklık bulunduğu argümanlarını içermektedir (İslam, 2009: 65). Bu tür kentsel yenileme projelerinin çevre mahallerde yaratacağı değişim ise henüz bilinmemekte ve ölçülememektedir.

3.2.2. Ankara’da Soylulaştırma Örnekleri: Hamamönü ve Kentsel Dönüşüm Projeleri

Türkiye’nin idari başkenti Ankara’da İstanbul’dan farklı bir süreç yaşanmaktadır. Ankara’da potansiyel soylulaştırıcılar olan sanatçılar ve yeni orta sınıftan ziyade memur-bürokrat kimliğinin hâkim olması ve süreci ortaya çıkartan etmenlerin İstanbul örneklerinden farklılığı nedenleriyle Ankara örneklerinin incelenmesi de faydalı görülmektedir. Bu bağlamda bu başlık altında, Ankara kent merkezinde bulunan tarihi konut dokusuna sahip ve zaman içerisinde çöküntü bölgesi haline gelmiş Hamamönü bölgesinin yerel yönetim tarafından iyileştirilme projesinin soylulaştırma örnekleriyle ortaklaşan ya da ayrışan yönleri tartışılmak istenmiştir. Bu tartışma iki temel referans bağlamında yürütülmek istenmiş olup, soylulaştırma kavramı ile kentsel yenileme kavramı arasındaki ayrım Ankara Hamamönü örneği üzerinden alanın mekânsal ve sosyal referansları sorgulanarak ve süreci başlatan parametreler ile sürecin sonuçları açısından bir değerlendirme yapılarak anlaşılmasına çalışılacaktır.

Bu noktada, öncelikle Hamamönü'nde gerçekleştirilen kentsel politikanın soylulaştırma ile nasıl ilişkilendirildiğini açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Hamamönü örneği soylulaştırma olgusu üzerinden okunduğunda; zamanla çöküntü bölgesi haline gelen alanlardaki konut stokunun tarihi ve mimari özelliklerinin yenilenmesi, yenilenen konutların ve alanın sınıf kategorileri içerisinde hangi grubun tüketimine sunulacağı, yani konutlarla birlikte sosyal çevrenin de yeniden inşası hususları gündeme gelmektedir.

Diğer taraftan, İkinci Dünya Savaşı sonunda bir kentsel dönüşüm aracı olarak gündeme gelen ve sonraki dönemlerde ise farklı bağlamsal gereksinmelere göre şekillendiği görülen kentsel yenileme kavramını Pınar Özden (2008: 44) şöyle tanımlamaktadır:

“... kentsel yenilemeyi en geniş anlamıyla, “zaman süreci içerisinde eskien, köhneyen, yıpranan, sağlıksız/yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, alt yapısının sosyal ve ekonomik programlar oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyoekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi olarak tanımlamak mümkündür.”

Kentsel yenilemenin yukarıdaki tanımına bakıldığında, bahsedilen süreçlerin soylulaştırmaya temel oluşturabilecek özellikler gösterdiği de söylenebilir. Bu noktada, yerel yönetimin tarihi kent merkezini kente yeniden kazandırmak için uyguladığı kentsel yenileme stratejisinin sonucunda ulaşılan noktanın, soylulaştırma olup olmadığı tartışması gündeme gelmektedir.

Dolayısıyla öncelikle bölgenin geçirdiği dönüşümü ele almak gerekli görülmektedir. Tarihi ve kültürel açıdan oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ve Ankara'nın şehir merkezinde bulunan Hamamönü semti ismini, 1440 yılından kalan Karacabey Hamamı'ndan almıştır. Osmanlı kent yapısının bir mirası niteliğinde olan semt, içerisinde hamam, cami, kervansaray ve aşevleri bulunan Karacabey İmareti üzerinde yer alırken aynı zamanda Cumhuriyet dönemine ait yapıları da barındırmaktadır. Kurtuluş Mücadelesi yıllarında dönemin bürokratlarının, milletvekillerinin, sanatçıların ve askerlerinin yerleşim yeri olan mahalle 1950'li yıllara kadar geleneksel bir Türk mahallesi konumundadır. Ancak yoğun göç alan Ankara'da Hamamönü semti de sürecin dışarısında kalamamıştır. Zamanla bu semtin sakinlerinin yeni yerleşim birimleri olan Yenimahalle, Çankaya gibi semtlere taşınması ile birlikte semt de değişim geçirmeye başlamış ve güvenliksiz, sağlıksız bir yer haline gelmiştir (Ergenç, 1995: 50; Tiryaki, 2011: 50-51). Hamamönü'nü de kapsayan Ankara eski dokusu “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu”nun 1980 tarihli kararı ve “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Yüksek Kurulu'nun 1986 sayılı kararı ile kentsel sit alanı ilan edilmiştir. "Ankara Kalesi Koruma amaçlı İmar Planı", "Ulus Tarihi Kent Merkezini İyileştirme, Sağlıklaştırma, Koruma ve Yenileme Projesi", ve 2000 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca onaylanan "Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi" gibi planlamalar çerçevesinde kentteki eski tarihi konut dokusu ve çevresinin iyileştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Hamamönü semtinde bu kapsam dahilinde 2007 yılında "Dutlu ve İnci Sokak Sağlıklaştırma Projesi" ile birlikte restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Günümüzde Dutlu, İnci, İnanlı, Fırın, Mehmet Akif Ersoy, Sarıkadı ve Hamamönü sokaklarında ve Kale Bölgesinde bulunan Atpazarı, Koyunpazarı, Kurnaz, Filiz ve Can sokaklarında restorasyon çalışmaları tamamlanmış, Hamamarkası semtinde ise çalışmalar sürdürülmektedir. Hamamönü'nde bulunan Sanat sokağında ise Belediye aslına uygun 22 tarihi Ankara evi yapısında oluşan yapılarda geleneksel ve modern sanatlarla uğraşan farklı türde sanat atölyeleri oluşturulmuştur. Semt Karacabey Hamamı'nın yanı sıra Karacabey Camii, Sarıkadı Camii, Taceddin Dergahı, Mehmet Akif Ersoy'un evi, tarihi konaklar, Hacı Musa Camii olmak üzere 22 adet tescilli sivil mimarlık örneği ile 8 adet tescilli anıtsal yapıyı barındırmaktadır.

Nitekim bölgede yapılan iyileştirme çalışması sonucunda yaklaşık 250 binanın dış cephe restorasyonu tamamlanmıştır. Bölgede restore edilen konutlar mesken dışı amaçlarla kullanılmakta olup, çoğu restoran, kafe, hediyelik eşya dükkânı, kitap kafeler, sanat atölyeleri, vakıf ve dernek binaları, kadınlar için el ürünleri pazarı olarak kullanılmaktadır. Bölgede ramazan ayında ayrıca stantlar açılarak ramazan etkinlikleri düzenlenmektedir. Tescilli konutlar ya Belediye Başkanlığı'nın ya da Hacettepe Üniversitesi'nin kullanımında olup konut olarak kullanılmamaktadır. Çoğu konutun yalnızca dış cephe restorasyonu yapılmış olup iç kısımlar mülk sahiplerine bırakılmıştır. Alanda kiracı olanların bir bölümü ise Belediye'nin kiracılarıdır.

Harika Uçar Altınışık, 2015 yılında yaptığı doktora çalışması kapsamında Ankara Hamamönü örneği özelinde yaşanan soylulaştırma deneyimini Türkiye'de kentsel kimliğin dönüşümü bağlamında ele almıştır. Araştırma kapsamında Hamamönü semtinde Altındağ Belediyesi Başkanlığı tarafından yürütülen projenin soylulaştırma olup olmadığı, soylulaştırıcı aktörlerin kimler olduğu, özellikleri, eski sakinlerin yerlerinden edilip edilmediği, yaşanan dönüşümün bölgeye ziyarete gelenler için anlamı değerlendirmiş ve 2014 yılının Ekim ayında seçilen sokaklarda yaşayan eski sakinlere ve bölgeye gelen ziyaretçilere anket düzenlenmiş, ayrıca mahalle muhtarı ve bölge sakinleriyle

derinlemesine mülakat yapılmıştır (Altınışik, 2015: 150). Altınışik tarafından yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmaktadır :

- Burada dönüşümün öncü aktörü yerel yönetimdir. Belediye bölgenin tarihi ve dini dokusunu ön plana çıkartacak şekilde turizm için cazip hale getirmeye çalışmıştır. Bölgenin konut stokunda ciddi iyileştirmeler yapılmış, fiziksel doku yenilenmiştir. Tescilli olmayan binaların iç restorasyonu bölge sakinlerine bırakılmıştır. Bölgede özellikle işletme olarak kullanıma müsait olan yapıların mülkiyet değerlerinde ciddi bir artış olduğu görülmüştür.
- Sanat sokağının mülkiyet hakkı Hacettepe Üniversitesi'ne ait olmakla birlikte işletme hakkı Belediye'ye verilmiş olup, bu sokakta yer alan tüm sakinler de Belediye'nin kiracısı konumundadır. Eski bölge sakinleri de alanı büyük ölçüde terk etmemişler. Evlerini satan kişilerin zaten bölgede yaşamadığı, mülklerin ya terkedilmiş oldukları ya da düşük bir getiriyle kirada olduğu, mülkü boşaltması gereken kiracılardan bir kısmının da ya o bölgede ya da yakınlarda yeni bir konut bulmakta zorlanmadıkları ve alanda ev sahibi olanların çoğunu esnafların oluşturduğu tespit edilmiştir.
- Bölge sakinlerinin yaş aralıklarına bakıldığında 50 yaş üzeri sakinlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Hamamönü semtinin soylulaştırılması süreci klasik soylulaştırma faktörleri çerçevesinde yaş aralığı, eğitim durumu, mesleki konum, gelir, çocuk sahipliği, eğitim seviyesi, yabancı dil bilgisi, sosyo-ekonomik sınıf gibi parametreler bağlamında değerlendirilecek olursa burada soylulaştırmada rol alan aktörler arasında kenti profesyonellerin varlığından söz edilemeyeceği çıkarımı yapılmıştır.
- Dönüşümden sonra el ürünleri pazarı ve gıda pazarı olarak kullanılan alanlarda "Hanımlar Eğitim ve Kültür Merkezi"ne üye kadınların kurslarda ürettikleri ürünleri sattıkları stantlar yapıldığı, ancak bölgede yaşayan kadınlar için bir istihdam sağlanmadığı yani bu stantlarda bir bölge sakini çalışmadığı görülmüştür.
- Bölgedeki işletmelerin artışıyla yaşanan fiziksel dönüşüme koşut olarak sosyo-kültürel yapıda da bir değişim yaşandığı söylenmiştir. Hamamönü'ndeki sürecin bölgeki konutların kullanıcılarından ziyade işletmeler açısından gelişebileceği izlenimi olduğu ifade edilmiştir.
- Restorasyon sonucunda restore edilen konutların aslına uygun olarak yapılmasından ziyade tek tipleştirildiği ve birbirinin aynı renge boyandığı,

konutlardaki eksiklikleri gidermek ve yaşam koşullarını düzeltmekten ziyade makyajlama yapıldığı belirtilmiştir (Altınışık, 2015: 216-217).

Altınışık çalışmasında, soylulaştırma sürecinin varlığına ilişkin gerekli görülen kriterlerin birçoğunun Hamamönü'nde görüldüğünü ya da görülmeye başlandığını ve bu yönüyle sürecin henüz erken dönemlerinin yaşandığını belirtmiştir (Altınışık, 2015: 221).

Ancak, soylulaştırma sürecinin belirlenmesinde ana referans noktası olarak kabul edilen alt sınıfların yerinden edilme süreci (orta ve üst sınıfların lehine), bir dönüşüm stratejisi olarak değerlendirilirse; bu bakış açısının Hamamönü örneği özelinde bir kavram muğlaklığı yarattığı söylenebilir. Nitekim, Hamamönü'nde yaşanan süreç sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde, bölgede alt sınıfların yerinden edilmesi ve alana daha üst seviyede bir sınıfın yerleşimi sürecinin yaşandığı söylenemez. Dolayısıyla, bu yönüyle Hamamönü'nde gerçekleşen dönüşüm bir kentsel yenileme örneği olarak okunabilmektedir. Yaslıkaya'ya da, bu bölgede yaşanan sürecin hem kendiliğinden başlamaması hem de bölgede İstanbul'daki soylulaştırma örneklerine benzer sonuçların ortaya çıkmaması nedeniyle, Hamamönü örneğinin soylulaştırma olgusu içerisinde değerlendirilmesinin yanlış olduğunu savlamaktadır. Buna ilave olarak Yaslıkaya, kent içindeki çöküntü alanlarının, gerekçesi ne olursa olsun, yerel yönetim eliyle iyileştirilmesindeki temel itkinin bölgeyi kente kazandırmak olduğunu ifade etmektedir (2016: 235-243).

Diğer taraftan, kentsel mekânların yeniden düzenlenmesi konusunda merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin hem ulusal hem de uluslararası sermaye ile işbirliği içerisinde uyguladıkları projeler, son dönem çalışmalarda soylulaştırmanın farklı bir biçimi olarak gündeme gelen “yeniden inşa yoluyla soylulaştırma” kavramsallaştırılması kapsamında değerlendirilmektedir (Lees ve Davidson, 2005: 1167). Burada işaret edilen devlet eliyle soylulaştırma, aktörleri bakımından farklılaşmakta olup yerel yönetimlerin doğrudan başlattıkları bir dönüşüm olarak ifade edilmektedir. Yerel yönetimlerin soylulaştırma potansiyeli olan mahallelerin duyurulmasında, rehabilitasyon için vergi indirimleri sağlamada, imar durumlarına müdahale etmede ve mülk sahipleri için rehabilitasyon ya da mülklerini satma yolunda zorlayıcı yasalar çıkartmada etkin rol aldıkları görülmektedir (Beuregard, 2015: 77-78). Soylulaştırma olgusunun edindiği bu yeni anlam bağlamında Hamamönü örneği incelendiğinde; yoksul kesimin yerinden edilmesi ve yoksulluğun başka bir bölgeye transferi gibi temel soylulaştırma kriterleri

henüz gerçekleşmediği için, bölgede yaşanan sürecin sonuçları itibariyle soylulaştırma kapsamında tanımlanması tartışmalı görülmektedir. Nitekim bölgede uzun erimde yenileme projesinin alanda ve yakın çevresinde yol açacağı etkiler, yerleşik halkın alanı terk etmesi durumunu beraberinde getirebilir.

Bununla birlikte, tartışmalı bir konu olan, soylulaştırma-kentsel dönüşüm projeleri ve neoliberal politikalar arasındaki ilişkiye değinen Neil Smith aralarındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

“Kentsel dönüşüm’, soylulaştırmanın (planlı, finanse edilmiş ve daha önce görülmedik ölçekte) bir sonraki dalgasını temsil etmekle kalmıyor, bu dilin Avrupa’da soylulaştırmaya eleştirel anlayışları uyuşturma başarısı, kentteki neoliberal vizyonlar için inanılmaz bir ideolojik zafer anlamına geliyor” (Smith, 2002: 446).”

Bu anlamda, soylulaştırma olgusu ile kentsel dönüşüm süreçleri arasında keskin bir ayrıma girmenin doğru olmadığı savunulduğu ve eğilimin bu iki sürecin bir bütün olarak yorumlanması yönünde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Ankara’daki kentsel dönüşüm sürecini anlamamıza “devlet eksenli soylulaştırma” veya “yeniden inşa yoluyla soylulaştırma” olarak adlandırılan kavram ne ölçüde katkı sağlayabilir? ve Ankara’da yaşanan kentsel dönüşüm süreci bu süreçler kapsamında değerlendirilebilir mi? soruları gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda, kentsel dönüşüm uygulamalarında bölgenin fiziksel ve sosyal dokusunun iyileştirilmesi hedefiyle 1989 yılında uygulamaya geçirilen “ Dikmen Vadisi Konut ve Geliştirme Projesi” nde soylulaştırmanın izlerini aramaya yönelik olarak Selda Bal’ın 2017 yılında yaptığı “Türkiye’de Soylulaştırma: Ankara Dikmen Vadisi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinin değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Dikmen Vadisi pratiğinde, kentsel dönüşüm uygulamalarında yeni orta sınıfın rolü ve etkileri üzerine yapılan yüksek lisans tezi kapsamında yapılan alan araştırmasının sonuçlarına göre, projenin gecekondular sorununa bir çözüm olmadığı, semtin eski sakinleri açısından barınma sorununun çözülmediği, dönüşüm sonrasında dönüşüm alanında sosyo-kültürel yapının değişime uğradığı, projenin hak sahiplerinin barınma sorununu gidermekten ziyade lüks konutların yapımına yönelik olarak gerçekleştirildiği ve eski sakinler ile yeni gelenler arasındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın dikkat çekici boyutta olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Bal, 2017). Dikmen Vadisi örneğinde projenin başlangıcında hedeflenen amaçlar doğrultusunda ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde bölgenin sosyal amaçlarından saptığı, bölgenin lüks konutlarla donatıldığı, başlangıçta yeşil alan olarak tasarlanan bölgelerin plan değişikliği ile konut alanlarına dönüştürülerek rant alana

evrildiği belirtilmektedir. (Uzun, 2006: 50; Ergün ve Gül, 2010: 366). Bu kentsel dönüşüm örneğinde dönüşümün belirleyici ögesinin rantlar, arsa spekülörleri ve yoksul kesimin yerinden edilmesi ile yoksulluğun başka bir bölgeye transfer edilmesi olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, Ankara İl'inde kentsel dönüşüm projeleri üzerinde yapılan araştırmalara göre Dünder (2003: 68), alandaki nüfusun %50-90 oranında değiştiğini ve gelen nüfusun alanı terk edenlerden farklı bir sınıfa ait olduğunu söylemektedir. Araştırma sonuçları, bölgedeki gecekondulu nüfusunun çoğunluğunu okuma yazma bilmeyenler ya da ilkokul mezunlarının oluşturduğunu ve gecekonduda yaşayanların marjinal sektörlerde çalıştığını; diğer tarafta alana yerleşen yeni sakinler arasında ise lise ve üniversite mezunlarının oranının arttığını, meslek grubu olarak da genellikle yönetici ya da profesyonel grubuna dahil olduklarını göstermektedir. Gecekondulu sahiplerinin bölgede yapılan kentsel dönüşümün sonucunda kendi paylarına düşen daireleri satarak daha düşük maliyetli konut alanlarına yönelindikleri ifade edilmektedir. Gecekondulu sahiplerinin kentsel dönüşüm sonrasında mülkiyetleri karşılığında kendi paylarına düşen apartman dairelerini niçin terk ettikleri şu şekilde açıklanır: Gecekondulu sahiplerinin bir bölümü geri ödemelerini tamamlayamamaktadırlar; bir kısmı yeni dairelerine yerleştikten sonra apartman aidatlarını ödemekte zorlanmaktadırlar; diğer bir bölümü yeni yaşam biçimine, komşuluk ilişkilerine, apartman tarzına uyum problemi yaşamaktadırlar; başka bir kısım ise buradaki yüksek fiyatlı konutları kiraya vererek veya satarak değerlendirmektedir (Dünder, 2003).

Bununla birlikte, Aras ve Aklan'ın, Ankara kenti üzerinde kentsel dönüşüm projelerinin etkisine dair yaptıkları çalışmalarda "Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği Vadisi, Kalaba Vadisi, Geçak, Zafertepe, Eski Altındağ, Yatık Musluk" projelerini incelemişler ve bu projelerde belediye kooperatif ortaklığı, kamu-özel ortaklığı ve serbest piyasa aktörü olan yap-satçı gibi proje ortaklıkları olduğunu ve dönüştürülen alanların yüksek gelir gruplarına hitap etmesinin farklı sonuçlar doğurduğunu göstermişlerdir. Aras ve Aklan'a göre bu durumun dört farklı boyutu vardır ve bunlar: alanın eski sakinlerinin taşınması ile sosyo-kültürel yapının tamamen değişmesi, alanda kalan gecekondulu sahiplerinin yaşam kalitesinde bozulmalar yaşanması, mevcut yapı üzerinden gerçekleştirilen projelerde gecekondulu alanından uzaklaşmadığında sosyo-kültürel yapıda da önemli değişikliklerin olmaması ve halkın katılımına iyi örnekler bulunması olarak belirtmektedir. Ekonomik açıdan ise kentsel dönüşüm alanları ile çevreleri değer kazandıklarından ya gecekonduların yüksek katlı bloklara dönüşümü ya da konut dönüşümünün yanı sıra ticari ve sosyo-

kültürel alan yaratılması gibi nedenler ile rant elde edildiğini söylemektedirler (Aras ve Aklan, 2007).

Sonuç olarak Ankara’da yaşanan süreci açıklama girişiminde gerçekleşen dönüşümün soylulaştırmaya temel oluşturabilecek özellikler açısından mı yoksa yöntemin sonuçları açısından mı bir değerlendirmeye tabi tutulup tutulmayacağı hususunun tartışmalı olduğu görülmektedir. Sosyal ve mekânsal yapılar arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde soylulaştırma olgusunun zaman ve mekân düzlemlerinde değişen sosyo-ekonomik ve sınıfsal konumlara, yerel veya merkezi yönetimin rolüne ve tüketim örüntülerine bağlı olarak yeniden tanımlanması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan kentsel kamu hizmetlerini farklı bir perspektiften ele alan Dunleavy’nin belirttiği gibi, konut ihtiyacının karşılanması ve arazinin yeniden dağıtım noktasında yerel yönetimin rolü, büyük inşaat firmalarının karar vericiler üzerindeki etkilerinin ve merkezi-yerel ilişkilerin ampirik olarak belirlenmesi de soylulaştırma üzerinde yerel politik etkilerin kapsamının belirlenmesi noktasında önemli görülmektedir. Bu noktada siyasi süreçlerin sosyo-ekonomik süreçler karşısında ne kadar özerk olduğu ya da yerel yönetimlerin yerel olmayan süreçler karşısında ne kadar özerk olduğu soruları analiz edilebilir.

3.3. Türkiye’de Soylulaştırma Değerlendirmesi

Türkiye’de genel olarak bir soylulaştırma değerlendirme yapmanın yapılan çalışmalar bağlamında kısıtlı olacağını belirtmek gerekir. Bu kısıtlılık çalışmaların belirli süreler ve sınırlar çerçevesinde yapılmasından ve çalışılan alanların farklılıklarından kaynaklanır. Ayrıca çalışılan alanlardaki soylulaştırma örneklerinin de tek düzelik göstermemesi, gerekçelerin farklılığı, soylulaştırıcıların farklılığı ve soylulaştırılan alanın işlevsel değişikliği ve son olarak ilk yerleşimcilerin kente dağılımı ve sonraki süreçlerin izlenilebilir olmayışı, bu kısıtlılıkları ortaya çıkan belli başlı faktörler olarak sayılabilir. Bununla birlikte çalışmamızın sınırlılıkları kapsamında sadece İstanbul ve Ankara örnekleri kısmen ele alındığından, Türkiye’deki soylulaştırma tabirinin temsil niteliği taşıdığını belirtmek gerekir.

Türkiye’de genel olarak bir soylulaştırma değerlendirme yapma noktasında ortaya çıkan ikinci engelin ise soylulaştırma kavramının tanımlanması olduğu söylenebilir. Öncelikle “bağlam bağımlı” olarak yapılması gereken bu tanımın, uzlaşılan bir zeminde olmadığına değinmek gerekir. Yine literatürde Batı ve Amerika kökenli olarak kullanılan

kavramın tarihsel bağlamıyla kapitalist üretim ve birikim sürecinin bir sonucu olduğu ve dolayısıyla kapitalistlik ölçüsünün kavramın anlamının belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Türkiye'nin kapitalist süreçlerinin tamamını pratiklemediği ve hali hazırda gelişmekte ya da gelişmiş ülke olarak ifade edildiği bilinmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Türkiye'de soylulaşmadan bahsederken kavramın neye işaret ettiğinin tanımlanmasının ve özgün koşullar bağlamında kavramın kullanım alanının belirlenmesi bir zorunluluk olduğu görülmektedir. Biz bu çalışmada Türkçe yazında farklı terimler kullanılsa da genel anlamında soylulaştırma terimini kullanmayı tercih ettik. Bu tercihin soylulaştırma örneğine bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ve örnekler bağlamında kavranması gerektiğini bu anlamda işaret etmek gerekir.

Batı kaynaklı soylulaştırma kavramının kapitalist üretim sürecine bağlı olarak, toprak sahibi sınıf, burjuva ve son anlamıyla yeni orta sınıfı işaret ettiğini belirtmek gerekir. Bir diğer yönüyle soylulaştırmanın hem mekânın yeniden üretimine, hem de yerleşimcilere bağlı olarak sosyal alanın yeniden üretilmesi anlamlarını taşımak gibi iki anlamının olduğuna işaret etmek gerekir. Çalışmalarda bu iki anlamın birbirinden ayrı şekilde ele alındığı söylenemez. Soylulaştırma ile ortaya konan sınıf kavramının tartışmalı niteliği ve yeni orta sınıfın tanımlanma güçlüklerinin de araştırmalarda öne çıkan unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'deki çalışmalardan hareketle daha çok yeni orta sınıfın ya da soylulaştırıcıların ekonomik gelirleri bağlamında ya da sosyal statüleri bağlamında bir kategori olarak ifade edildiği, mekânsal yeniden üretimlerin ise görgül alanlarına odaklanılarak açıklamaların yapıldığı söylenebilir.

Türkiye'de soylulaştırma çalışmaları ile ortaya konan bir diğer olgunu ise, dünyadaki soylulaştırma örnekleri ve kuramları ile paralellik gösterip göstermediğidir. Çalışmalardaki saptamalardan hareketle araştırmacıların dönemsel bir örtüşme olduğunu vurguladığı görülür. Bu örtüşmenin daha çok ekonomik kırılmalara bağlı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bu noktada Türkiye soylulaştırma örneklerinin yerelde kentleşmenin örüntülerine bağlı olarak belirginleştiği, kentleşmenin bir sonucu olarak ya da zorunlu bir sonucu olarak soylulaştırmanın konut stok alanlarının yenilenmesi gibi kısıtlı bir örneğinin sunulduğu görülür. Diğer taraftan bu ekonomik yeniden üretimin ve tüketim alışkanlıkları üzerinden ayrışan sınıfsal kimliklerin tercihleri bağlamında kent alanının kültürel bir yaşam deneyimi pratiği ürettiği görülür.

Türkiye'de soylulaştırma örneklerinin ilk olarak 1980'lerde başladığı kabul edilir. Bu

örneklerin mekân ve yerleşimciler bağlamında ele alınması ile ayrışmanın dört kategorisine işaret edilir: Varoş, lüks konut siteleri, refah adacıkları ve soylulaştırıcı mekânlar. Bu dört kategorinin bugün kentin tanımlanmasında ve yerleşim alanlarının niteliğinin saptanmasında işlevsel olduğu iddia edilebilir. Aslında kentin yaşam pratiği olarak, farklı zamanlarda yeniden üretildiği ve bu üretimin bir anlamda zorunlu olduğu söylenebilir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta bu dönüşümlerin etki ve sonuçlarının sosyal açıdan neyi yeniden ürettiğidir. Hem mekânsal olarak, hem de yerleşimciler açısından bu yeniden üretimin etki ve sonuçlarının anlaşılması soylulaştırma ve sonuçlarının değerlendirilmesi açısından bir zorunluluktur. Türkiye'deki tüm çalışmalardan hareketle, hiçbir çalışmanın bu etki sonuçlar bağlamında ele alındığı söylenemez.

İstanbul ölçeğinde, soylulaştırma sürecini ifade eden, yerlerinden edilmeleri kolaylıkla sağlanabilecek eski sakinlerin varlığı ve yenilenebilir konut stokunun mevcudiyeti üzerinden bir değerlendirme yaptığımızda, soylulaştırılan alanlardaki konut stokunun 19. yüzyıla ve 20. yüzyılın başlarına dayandığı görülmektedir. Özellikle bu alanlarda orta ve üst-orta bir sınıfa mensup olan Ermeni, Yahudi ve Rumların oluşturduğu gayri-Müslim azınlıkların yoğun olarak yaşamış olduğu görülmektedir. 1940'lı yıllar ve onu takip eden 30 yıl zarfında da yaşanan göç dalgalarıyla azınlık nüfusun hem mahalleleri hem de ülkeyi terk ettiği bir süreç takip etmiştir. Hem 1950 yılında yaşanan sanayileşme süreci hem de azınlıklardan boşalan mahalleler ile gecekondu yerleşmelerine kırsal bölgelerden gelen düşük gelirli nüfusun yerleşmesi takip etmiştir. Zaman içerisinde fiziksel dokunun bozulması ve bu alanların değersizleşmesi ile soylulaştırılabilir konut oluşumu için potansiyel bir zemin haline gelmiştir. Yani görüldüğü üzere, Türkiye özelinde çöküntü alanlarının oluşumunun zemininin gayri-Müslim nüfusa ilişkin alınan politik kararlara bağlı olduğu görülmektedir.

İstanbul ve Ankara soylulaştırma çalışmalarına ilişkin yukarıda ele aldığımız şekliyle yapılacak bir değerlendirme ile soylulaştırmanın aktörleri, soylulaştırılan alanın işlevsel niteliği ve soylulaştırılan alanın küreselleşme ve neo-liberal ekonomi ile ilişkisi ve son olarak kent kuramları ve soylulaştırma kuramları bağlamında dünya örnekleriyle gösterdiği uyum çerçevesinde bir eğilimin olduğu görülür. Türkiye örnekleri olarak İstanbul ve Ankara soylulaştırma pratiklerinin bu açıdan değerlendirilmesinde, soylulaştırıcıların, soylulaştırıcı birey ya da yönetim olduğu, soylulaştırılan alanın işlevselliğinin değiştiği, örneğin konut stok alanının turizm ya da işyeri alanına dönüştüğü; soylulaştırma

dönemselleştirmesi ve kriterleri bağlamında dünya örnekleri ve kuramlarıyla bir anlamda uyum sağladığı söylenebilir. Tüm bunların yanında, soylulaştırma alanlarının kent merkezi içindeki alanlar olduğu, soylulaştırma sonucunda yerleşimciler bakımından sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın olduğu görülür. Soylulaştırma gerekçesi bakımından ise gerek dünya örnekleri gerekse Türkiye örnekleri incelendiğinde özgün bir durumun olduğu ve her soylulaştırma sürecinin başlamasının farklı gerekçelerle açıklandığı söylenebilir. Ancak bu noktada, Cihangir örneği uluslararası literatürde görülen soylulaştırma süreçlerine en yakın örnek olarak görülmekte, bu benzetme yeni orta sınıf ve yerinden edilmeler bağlamında belirginleştirilmektedir. Aslında tüm soylulaştırma süreçlerinde yerinden edilmelerin bir vaka olduğu söylenebilir. Yerinden edilenlerin takibinin zorluğu ve henüz Türkiye’de soylulaştırmanın olumsuz etkilerinin de görünür olmaması sebebiyle yerinden edilen nüfusa ilişkin bir değerlendirme yapılamamaktadır.

Soylulaştırma üzerine yapılan tüm yaklaşımlar değerlendirildiğinde, tartışmaların yeni orta sınıfın konumlandırılışı temelinde yapıldığı görülmüştür. Bunlardan ilkinde, bu sınıfın bireysel aktör olarak soylulaştırma sürecinin şekillenmesinde temel aktör olduğu yönündedir ve bu yaklaşımda yeni orta sınıfın kültürel tercihleri ön plana çıkartılmaktadır. Yani, bireyselliğe atıfta bulunan ve bireysel tercihlerle kentlerin doğal dengesini bulduğunu savunan liberal kökenli bir yaklaşımdan bahsedilebilir. Diğer yaklaşımda ise, yeni orta sınıfı ortaya çıkartan güçlere odaklanılmıştır ve bu sınıfa sermaye birikim sürecinde atfedilen rol bağlamında olgunun ele alındığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Marksist temelli bu yaklaşımda yeni orta sınıfı oluşturan kodların tarihsel, ideolojik, ekonomik ve politik olarak üretildiği vurgusu yapılır. Aslında yeni orta sınıf üzerine yapılan öngörülerin, her iki açıdan bir belirlenmişlik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla çalışmamız açısından bu iki öngörüye ilişkin temellerin nasıl kurulduğu ve yaklaşım farklılıklarının nasıl tezahür ettiği tartışılmak istenmektedir.

Diğer bir açıdan, farklı zaman ve coğrafya bağlamlarında meydana gelen soylulaştırma örnekleri arasındaki ilişkilerden yola çıkan genellemeler yerine, ampirik olarak gözlenen örneklerin arkasındaki yapıları ve bunlara içkin güçleri incelemeyi önemli görmekteyiz. Öncelikle, soylulaştırma olgusunun yalnızca ampirik gözlemden yola çıkarak anlaşılamayacağı, tarihsel oluşu, zaman ve mekandan arındırılmayacağı yani diğer bir ifadeyle “bağlam bağımlı” olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla zaman ve mekân bağlamında farklı anlamlara büründüğü ve kapsamının genişlediğine daha önceki bölümlerde işaret etmiştik. Diğer taraftan yapılan alan araştırmalarının, alana özgü yapıları

“içerden anlama” ile alanı tanımada sağladığı fayda göz ardı edilmemelidir. Soylulaştırılan alanda meydana gelen dönüşümlerle birlikte, aktörler arasındaki ilişkilerin nasıl dönüştüğü, kimlerin kaybedip kimlerin kazandığı açığa çıkartılabilir. Sınıf ilişkileri bağlamında yapılan bu analiz soylulaştırma olgusunu açıklayıcı bir unsur olarak görülebilir ve bazı yapılanmaların kapitalizmin farklı çıkar gruplarının yararına nasıl işlediği hususu mekânsal farklılıkların açıklayıcısı olabilir. Her ne kadar tartışmalı olsa bile, Dünya ve Türkiye deneyimlerinden aktarılan birçok soylulaştırma örneğinin böyle bir süreci betimlediği görülebilir. Diğer taraftan, mekânsal tartışmada, dünya ekonomisindeki değişim, yeniden yapılanma süreçleri ve küresel ekonomiye eklemlenme biçimleri temel tartışma eksenini oluşturmaktadır.

Dolayısıyla bu tartışma çerçevesinde hangi kabullerle yola çıktığımızı kısaca özetlemek gerekmektedir. Peki, soylulaştırma olgusu bize ne açıklamaya çalışıyor? Bu bölümde tartışmanın büyük bölümü bu sorunun cevabına odaklanmaktadır ve küresel bağlamda soylulaştırma anlayışımız için ortak bir zemin olarak görülebilecek olanı belirleme ihtiyacı içermektedir. Elbette ki bu konudaki tartışmaların çoğu olgunun fiziksel tezahürlerini ve anlamlarını belirleyen ekonomik ve kültürel yönlerine işaret etmektedir. Bu anlamda her iki yaklaşım açısından öne çıkan noktalardan birinin yeni orta sınıf tartışması olduğu düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, soylulaştırmanın, kendisini küresel süreçler, insanlar ve mekânlar arasındaki bağlantıyı anlamamızda bir sınıf teorisi sunduğu açıktır. Dolayısıyla, soylulaştırma tartışmalarının merkezinde duran bu yeni sınıfsal yapılanmanın sorunsallaştırılmasını gerekli görmekteyiz. Diğer taraftan, küreselleşen dünyada kültürün konumlanışı ve tüketime yönelik bir rol üstlendiği de görülmektedir. Nitekim Türkiye’de yaşanan soylulaştırma sürecini mekânsal ayrışma bağlamında değerlendirme noktasında da yeni orta sınıfın Türkiye’deki konumunun tartışılması da önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda, bu başlık altında çalışmamızda saptadığımız ana unsurlardan hareketle, öncelikle küreselleşme bağlamında tüketim toplumuna evrilen dünyada kültürün sermayeleştirilmesi tartışması, bu tartışmanın ortasında bulunan yeni orta sınıfın Türkiye’deki durumunun analizi, Türkiye’de yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri ile çalışmamız sonlandırılacaktır.

3.3.1. Türkiye’de Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Soylulaştırma

Türkiye’de kentsel mekânın dönüşümü ve soylulaştırma süreci ile ilişkilendirilen kırılma noktalarının Dünya’daki süreç ile benzerlik gösterip göstermedi anlaşılmak

istenmektedir. Bu açıdan, Dünya'nın pek çok metropoliten alanında olduğu gibi, Türkiye'de süregelen mekânsal dönüşüm sürecini ve toplumsal yapıda değişimler yaratan dinamikleri analiz edebilmek için, başat rol oynayan ekonomi politikalarındaki değişimin izlerini takip etmek önemli gözükmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de gözlenen mekânsal dönüşüm süreçlerinde ulusal kalkınma planları/stratejileri çerçevesinde üstlendiği rollere bağlı olduğu kadar, kentin tarihsel arka planı da göz önünde bulundurularak hem ulusal hem de uluslararası rolleri, kamusal ya da sivil aktörlerin dönemsel tercihleri de öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, kentlerin makro formunun ortaya çıkmasında bahsedilen dinamiklerin yanı sıra yerel ölçekte de var olan potansiyeli ya da yeni potansiyellerin yaratılmasının da etkisi olduğu söylenebilir (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 9-10).

Nitekim sanayi kapitalizminin ideolojik, toplumsal, yönetsel ve mekânsal belirtisi olarak türeyen modernite, ulus devletlerin oluşumu ile kentleşme süreçlerinin simultane ve birbirini besleyen öğeler olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mekânı hem sanayileşmenin yarattığı yeni toplumun yaşam ortamı olarak hem de üretim ve dağıtım ilişkilerini meşrulaştırılacak ideolojik bir araç olarak tasarlayan modernite sayesinde, sanayinin ihtiyaç duyduğu üretim alanları ile toplumsal düzeni sağlamanın yanı sıra mal ve hizmet akışının da kontrolü için kurulan fiziksel mekânın organizasyonunu ve toplumsal düzen içerisinde uyumlu bireylerin ortaya çıkacağı varsayılmıştır (Tekeli, 1987: 87). Kentlerin de büyüyen sanayi ile birlikte artan kent nüfusunu düzenleyebilmek için biçimlendirildiği görülmektedir. 19. yüzyılda hala tarımsal artığa bağlı olan ülkelerde sanayileşme düzeyi düşük olmasına karşın modernleşme, sanayileşme ve kentleşmenin etkileri görülmüştür. Bu da kentin dünya ticareti içerisinde bir ara liman kenti olmasıyla ilgilidir ve kentte bu sayede ticari sermaye birikimi sağlanmıştır. Bununla birlikte de modern kent planlama uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kentte hem modern yapıları çevrenin hem de geleneksel yapıların bir arada bulunduğu görülmektedir. 1920'lerde Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumun bilinç düzeyinde ulus devletinin siyasal bir nitelik taşıdığı fikri oluşturulurken, Batı'da ulus devlet kapitalist üretimin bir aracı niteliğindedir. Mekânsal düzenleme burada araçsal bir işlev göreyerek bir bilinç yaratılmaya çalışılmaktadır. Burada çevre değiştiğinde bireylerin de davranışlarının değişen mekâna göre biçimleneceğini varsayan deterministik bir kabul yapıldığını savlanmaktadır (Kasaba, 1997: 15). Modernleşme ile ortaya çıkan ve araçsal bir işlevi olduğu varsayılan bu kent modelinin diğer kentleri de etkileyerek dönüşümlerini hızlandıracak farz edilmektedir

(Tekeli, 1998: 24).

Türkiye’de modernleşme döneminin kökenleri her ne kadar daha eskiye götürülebilse de, modernleşme çabasının Cumhuriyet sonrası döneme tekabül ettiği söylenebilir. Ancak Cumhuriyet sonrası yaşanan politik ve ekonomik düşüş dönemiyle birlikte kentin ticari birikim olanakları da sekteye uğramıştır, mekânsal modernleşme hareketleri de bununla birlikte yavaşlamıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 11-12). Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul kentinin başkent olma işlevini ve ticaretteki rolünü kaybetmesi, küçülen nüfus, yabancı ve gayri-Müslim nüfustaki azalma ve ekonomik faaliyetlerin azalmasıyla durgunluk dönemi yaşanmış olduğundan bu dönemde mekânsal ayrışma dinamiklerinden çok fazla söz edilemez (Kurtuluş, 2003: 83). Kentlerin dönüşümü İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın yeniden inşa süreci ve Amerika’nın refah devleti politikaları sonucunda orta sınıfların yaşam alanı olarak oluşturulan alt kentleşme şeklinde gelişirken, Türkiye gibi geç sanayileşen ülkelerde ise mekânsal dönüşümde farklı mekanizmaların rol aldığı görülmektedir. İkinci dünya savaşından sonra eski tarım toplumlarında sanayileşme hızları ithal ikameci model ile göreceli olarak artmış, tarımsal yapıların çözülmesiyle birlikte de göç özellikle sermaye kutuplaşması olan kentlere doğru hızla akmıştır ve bunun sonucunda nüfusu hızla artan kentlerde kontrolsüz ve “kendine özgü” bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Bu ülkelerde mekânsal dönüşümde barınma maliyetleri kendilerine yüklenen gecekondular başrolü oynamaktadırlar.

Geç sanayileşen ülkelerin metropolleri aşırı nüfus baskısı, istihdamın yetersizliği ile kontrolsüz genişlerken sanayi ülkelerinde metropoliten alanlar fordist sanayinin gelişmesi, merkezi iş alanlarının işlevsel olarak ayrışması ve orta sınıf alt kentleri ile tanımlanmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 12). 19. yüzyılın ikinci evresinde İstanbul’un Batı Avrupa ile Doğu arasında ticaretin ara durağı olma işlevi mekânsal ve toplumsal yapıdaki değişimlere de yansımıştır. Dinsel ve etnik kökenden bağımsız sınıf kimliğinin ön planda olduğu bir yer seçim davranışına doğru evrilen bir süreç yaşanmıştır (Ortaylı, 1977: 86). İkinci dünya Savaşı sonrası ise yeni bir büyüme dönemine girilmiş ve Mübeccel Kıray tarafından “az gelişmiş ülke metropoliten kenti” olarak tanımlanan bu dönemin kentleşmesinde belirleyici unsur iç göç ve illegal kentleşme biçimidir. Bu sürecin başat fenomeni olan gecekondulaşma süreci ile yaşanan mekânsal ayrışma alt-yapı ve ulaşım yetersizliklerinden, yasal sınırlamalardan ve mülkiyet örüntülerinden kaynaklı olanaksızlıkların zorunlu kıldığı bir süreçtir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 119). Ulaşım olanaklarının sınırlı olduğu bu zamanlarda ise yerleşim yeri seçiminde iş yerine yakınlık da

önemli bir etkidir. Ayrıca iç içe geçmiş mekânlarda farklı sınıfların biraradalığının görüldüğü -örneğin gecekondular ile apartmanların iç içe olduğu- bir dönemdir.

Türkiye’de soylulaştırma bakımından kırılma noktalarından ilki olarak 1980 dönemi ise kentsel mekânın sermaye birikim sürecinin bir aracı olarak görüldüğü yeni bir evrenin ve kentleşme örüntüsünde radikal dönüşümlerin yaşandığı mekânsal ve sınıfsal olarak birbirinden uzaklaşmış formların görüldüğü bir zamandır. Kurtuluş, bu evredeki mekânsal ayrışma biçimlerini sınıf kimliğine bağlı olarak dört kategoride tanımlamıştır: kentin çeperinde alt sınıflar ile yoksulların yaşadığı “varoşlar”, orta ya da üst-orta sınıfın yaşadığı –genelde otomobil sahibi- “lüks konut siteleri (hijyenik alt kentler)”, daha da zenginleşen kesimin yaşadığı “refah adacıkları” ve “soylulaştırılan” mekânlardır (Kurtuluş, 2003: 86-87). Kurtuluş mekânsal ayrışma biçimlerini gelir düzeyindeki farklılaşmalara bağlarken Erder ise işleve bağlı olarak bir araya gelinmesi ile oluşan ayrışmalar yerine benzer nitelikteki grupların bir araya gelmesiyle oluşan mekânsal ayrışmalara değinmektedir (Kurtuluş, 2003: 75; Erder, 2006: 36).

Aslında 1980’li yılları bir önceki dönemde gerçekleşen ekonomik kriz zemininde düşünmek gerekir. 1970’li yıllardan itibaren kapitalizmin girdiği krizin neticesinde dünyada üretimin ve mekânın yeniden yapılandırıldığı ve ölçeklendirildiği küreselleşme döneminde ise neo-liberal ekonomi politikalarının yaygınlık kazanması için de mekânsal yapılarda bir dizi dönüşüm gerçekleştirilmiştir. “Modern kentin düşüşü” olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde alt kentleşmenin sebebiyle çöküntü haline gelmiş kent merkezlerinin yeniden yapılandırılması yaşanan bu kentsel değişimin bir boyutunu oluşturmaktadır (Jacobs, 1961 ve Storper, 2004’den akt. Kurtuluş, 2013: 190-191). Batıdaki sanayi kentlerinin çoğu ise sanayisizleşme sürecinin ardından üretim mekânlarından tüketim mekânlarına doğru evrilmekte ve kazanç alanının en önemli parçasını oluşturan hizmet sektöründen oluşan mekânlara dönüşmektedir (Urry, 1999: 97). Batı Kentlerinin diğer kentlerle yarışabilmesi için bölgeye sermaye ve insan çekmede kullanılan araçlardan bir tanesi de kent geçmişinin devreye sokularak pazarlanır duruma getirilmesidir (Sönmez, 2014: 43). Hizmet sektörü, yönetim, medya gibi kuruluşlarda çalışan yüksek ücretli işgücünün eski metropoliten merkezlere yönelmesi ile kentin merkezi alanlarında kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 13-14). Türkiye’de ise kentleşmenin belirginleşmesinde sanayisizleşmeden farklı olarak kırdan kente göçün ve sermayenin kentlerde yoğunlaşmasının etkili olduğu söylenebilir.

Nitekim 1970'lerden itibaren de izlenen neo-liberal ekonomi politikaları gelişmiş ülke kentlerinde olduğu kadar diğer ülke kentlerine de sirayet etmiş ve Türkiye'de de bir takım dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Türkiye'nin kentleşme deneyiminin de dönüm noktalarından birisi de neo-liberal politikaların yansıması olarak ortaya çıkan hakim kentleşme modelinin 1980'li yıllarda başlayan ve 1990'lı ve 2000'li yılları da kapsayan üç evrede ele alındığı söylenebilir. Üretimin yeniden ölçeklendirildiği bu evrelerde artık kentlere dolaylı olarak değil de doğrudan müdahale edilmesiyle sermaye birikim alanı haline getirilen kentlerin analiz edilebilmesi için sürecin çok belirleyenli yapısının analizi gerekmektedir. 1970'lerden sonra tektipleşmeye karşı yüceltilen bir değer olarak "farklılık"ın ortaya çıkması ile sınıf içi toplumsal katmanların bir taraftan üretimde yükledikleri işlevler bir taraftan da tüketim kalıpları bakımından ayrılmaya başlaması ve buna bağlı olarak da mekânların adalar olarak şekillenmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin "sanayisizleşme" dönüşümünü yaşamamış kentler için anlamı küresel tüketimin ve turizmin yarattığı sermaye birikimi ve kentlerde yeni tüketim ve yatırım olanakları yaratılmasıdır. Yeni tüketim kültürüne uygun alanların dünyanın farklı kentlerinde batı kalıplarına benzer biçimde üretilmesi, tüketiciler ve yatırımcılar için bu alanların çekici hale gelmesiyle, kent toprağında rantın artmasıyla ve yeniden paylaşılmasıyla sonuçlanmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 14).

Bütün bu dönüşüm süreçlerinin Türkiye'deki yansımalarına bakıldığında; 1950-1980 arası dönemde, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin metropoliten alanlarının yoğun göçler olarak merkezden çepere doğru genişlediği ve bu genişlemenin kamusal otorite yerine topraktaki tarihsel mülkiyet örüntülerinden gelen mekanizmalar tarafından belirlendiği görülmektedir. İthal ikameci ekonomi politikalarının yön verdiği metropolitenleşme yerini 1980'li yıllarla birlikte farklı kentleşme stratejilerine bırakmıştır. Neo-liberal politikaların ithal ikameci ekonomi politikalarının yerini almasıyla kent ve kentsel arazi de evrilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarıyla yaratılan sermaye birikimi ve rant elde etme olanakları tüketim kültürünün getirdiği talep ile beslenerek yatırımları teşvik etmektedir. Böylelikle, Türkiye'nin sanayileşmesi bir anlamda, İstanbul örneğinde olduğu gibi artık hem çevresel etkilerle kent içinde büyüyemez hale gelmiş hem de neo-liberal politikalarla sanayiden ziyade hizmet sektörüne odaklanması sonucunda büyümesinin sınırlarına ulaşmıştır. Kent merkezinden sanayi tesislerinin taşınması, boşalan alanların farklı fonksiyonlarda kullanılması, hizmet sektörüyle birlikte medya, iletişim, kültür endüstrisi, halkla ilişkiler, reklam, moda ve tasarım gibi birçok iş kolu yaratılması

ile kent merkezleri de bu yeni iş kollarının oluşturulması için yeniden kurgulanmıştır. Kentsel yatırımlar İstanbul'da kapalı lüks konut siteleri, çöküntü alanlarının rehabilite edilerek tarihi mekânları ön plana çıkartan projeler, eğlence mekânları, spor merkezleri olarak kendini gösterirken mekânsal dönüşümün bir diğer boyutunu geçeköndü mahallelerinin apartmanlaşması oluşturmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 15-16). Diğer taraftan, 1980'li yıllarda Afgan göçmenlerin İstanbul'a yerleşmesi ve 1990'lı yıllarda ise Afrika ve Kuzey Irak'tan gelen illegal göçler neticesinde göçmenlerin yer seçim davranışının kentin belirli noktalarında yoğunlaşması yeni gettolaşma örüntüleri ortaya çıkarmıştır. Vasıfsız iş gücü illegal yollardan küresel emek pazarına akarken Türkiye ve özellikle İstanbul aldığı illegal göçler neticesinde bu nüfusu bünyesinde barındırmaktadır (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 15-16).

Türkiye 1980'lerde neo-liberal politikalarla uluslararası piyasaya entegrasyonu İstanbul üzerinden sağlamıştır ve bu geçişten sonra İstanbul bir yandan gelişmekte olan ülke bir yandan da gelişmiş ülke metropolleriyile paralel değişimleri yaşamış, ekonomik tabanı imalattan hizmet ve finans sektörüne yavaş bir şekilde geçiş sağlamış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları desteklenmiştir (Aksoy, 1996: 11). Türkiye'de 1980-1998 arası periyotta yabancı sermaye yatırımının 35 milyon dolardan 11.234 milyona yükselerek %320 arttığını, yabancı sermaye yatırımları içerisinde imalat sanayi diliminin %91,5'den % 56, 8'e düştüğünü ve aynı dönemde hizmet sektörü oranının % 8,5'dan % 40,5'e yükseldiğini ve özellikle finans ve bankacılık sektöründeki yabancı yatırımcıların %95'inin, hizmet sektöründe ise %60'ının İstanbul'da toplandığını belirtilmektedir (Özdemir, 2000: 98). Bunun neticesinde değişen meslek profiline bağlı olarak İstanbul'da da yaşam tarzı, tüketim kalıpları ve gelir düzeyleri diğer kentlere eş yeni orta sınıfın ortaya çıktığı söylenebilir (Enlil, 2000: 4). Bununla birlikte yaşanan ekonomik dönüşümün mekânsal izdüşümü İstanbul'da Taksim-Şişli-Mecidiyeköy merkezi iş alanı ve uzantısı olan Büyükdere Caddesi boyunca iş merkezleri yerini almış ve Levent-Maslak hattı boyunca yerli ve yabancı finansal kuruluşlar ile bankalar, büyük şirketlerin/holdinglerin genel müdürlükleri ve üretici hizmetler konuşlanmıştır. Daha sonrasında 1982 senesinde getirilen "Turizmi Teşvik Yasası" ile imar izni sayesinde yüksek katlı iş ve alışveriş merkezlerinin plazaların bulunduğu bir iş merkezi haline dönüşen alan, turizm dışı alanlara da imar ayrıcalıklarının tanınması ile bir rant sağlama aracına dönüşmüştür (Ekinci, 1993: 18).

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde oluşan kent yazını incelendiğinde; kentsel gelişim, göç ve kentleşme, kentte ulaşım ve altyapı problemleri, gecekondu bölgelerinin dönüşümü, kentlileşme, konut, değişen sosyal yapılar, kentsel kalite ve bölgesel dengesizlikler gibi konuların içeriklerinin önceki dönemlerden farklılaşarak sürdürüldüğü, aynı zamanda bu çalışmalarla birlikte yeni araştırma konuları ile yeni yaklaşım biçimlerinin dünya gündemiyle de eşzamanlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Eraydın, 2003: 33).

Küreselleşme ve neo-liberal ekonomi politikalarının dünyadaki üretim mekanizmalarına ve emek örgütlenmelerine damgasını vurduğu, dünyada hiyerarşilerin ve coğrafi-mekânsal ölçeklerin tekrar yapılandırıldığı, kentlerin de bu yeni ölçekler ile iş bölümü bağlamında tekrar şekillendirildiği 1980’ler sonrası dönemde sürecin bir parçası haline gelen kentlerde, taşıdıkları potansiyeller ve içsel dinamikleri ile yeni problem alanları ve araştırma konuları ortaya çıkmıştır (Brenner, 2000: 361; Warner ve Gerbasi, 2004: 858). Bu noktada neo liberalizm kavramını bir yönüyle açıklamak gerekebilir. Neo-liberalizm kavramının çağrıştırdığı anlam yelpazesini şöyle ifade edilmektedir (Lees, Slater ve Wyly: 2008):

“Akademisyenler ve politika analistleri onu (neo-liberalizm) deregulasyon, ticarileşme, özelleştirme, işçi piyasası esnekliği, kamu-özel sektör ortaklığı ve fakirlere, ırksal ya da etnik azınlıklara ve piyasa mekanizmaları tarafından marjinalize edilmiş diğer gruplara yardım etmeye yönelik hükümet organlarının küçültülmesine yönelik hâkim olan eğilimleri özetlemek için tanımlayıcı bir kısaltılma olarak kullanılıyor”

Bir bakıma söz konusu kavramın refah devleti uygulamalarına yönelik yeniden düzenleme anlamı taşıdığı söylenebilir. Böylelikle neo-liberal politikalar tüm toplumsal alana etki eden bir nitelikte kavranmaktadır. Ekonominin kurallarının yeniden belirlenmesiyle birlikte devlet bir rol edinerek, kapitalist üretimdeki konumunu yeniden belirler. Böylece 1970’lerden itibaren kapitalizmin birikim bunalımı olarak da ifade edilen dönemden sonra, ekonominin kurallarının değiştiği bu yeni kuralların ve uygulamaların ise neo-liberalizm olarak ifade edildiği görülür. Yılmaz, (2005:124)’a göre;

Neo- liberalizm merkez kapitalist ülkelerin 1970’lerin başından itibaren girdikleri birikim bunalımına çare olarak tasarladıkları ve 1970’lerin sonu ile 1980’lerin başından itibaren İngiltere’de Thatcher, Amerika’da da Reagan öncülüğünde hayata geçirilen politikalara rehberlik eden politik ideolojidir. 1980’lerden itibaren tüm dünyada hem politik iktisat tartışmalarını hem de ulusal devletlerin izleyecekleri ekonomi politikalarını önemli ölçüde etkileyen bu yaklaşım kapitalizmin 1970’lerdeki krizinin temel nedeninin merkez kapitalist ülkelerde İkinci Dünya Savaşından sonra farklı tarzlarda da olsa ortaya çıkan ve esas olarak Keynesçi ekonomi politikaları öncülüğünde şekillenen refah devleti biçimi olduğunu düşünüyordu. Merkez kapitalizminin bunalımının nedeninin var olan devlet biçimi olduğu düşünülen bu politik vizyon krizden çıkış reçetesi olarak; refah devleti politikaları ve Keynesçi politikaların terk edilmesi, sosyal harcamaların kısılması, vergi oranının düşürülmesi, devletin küçültülmesi, özelleştirme ve deregulasyon politikalarının gerekliliğini hatta kaçınılmazlığını öngörüyordu. Kuşkusuz artık dünyada çok iyi bilinen bu ekonomi politikası ajandası ile Neo-liberalizm sermayenin karlılık

koşullarını yeniden onayarak ve yeni bir birikim biçimi inşa ederek kapitalizmin durgunluğunu ve bunalımını aşmayı hedefliyordu.

Dolayısıyla neo-liberal politikalarla birlikte, refah devleti ekonomik krizin sorumlusu görülür ve devletin yeni bir konumlanışla küçülmesi gerekliliği vurgulanır. Aynı zamanda bu politikalar bağlamında ekonomik bunalımın ve durgunluğun aşılma gerekliliğinin kent alanının yeniden üretilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Smith'e göre de soylulaştırma "neo-liberal kentleşmenin mükemmel bir ifadesi"dir (Smith, 2002: 437).

Bu dönemde meydana gelen sınırların öneminin azalması, böylece kaçınılmaz olarak kentlerin de diğer alanlarla girdiği sosyal ve ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve dış dinamiklerin etkisiyle evrilmesi yapılan en önemli kabullerdendir. Kentlerin geçirdiği dönüşümle birlikte yeni araştırma konuları da ortaya çıkmıştır. Kentler arası hiyerarşilerin dönüşümü, üretimin coğrafi ölçeği, dünya kenti/küresel kent kavramları, yeni sanayi merkezleri, yeni iş bölümü ve buna bağlı ortaya çıkan sınıfsal katmanlaşmalar, bu sınıfların mekânsal tercihleri ile birlikte belirlenen kentsel ayrışmalar, kentlerde rant alanları, mekânsal ve sosyal dönüşüm gibi konular gündemde yerini almıştır (Eraydın, 2003:41).

Batı toplumlarında soylulaştırma sanayisizleşmenin devamı olarak ortaya çıkan bir politika olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkarken İstanbul'da, 1980 sonrasında soylulaştırma kent merkezlerinde görülmeye başlanmış, kent toprağındaki değer farkından ötürü değeri artan topraklarda sınıfsal tahliyelerle sonuçlanan dönüşümlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir (Glass, 1964'den akt., Şen, 2016b: 131). Smith'in rant farkı teorisinde belirttiği gibi değer kaybeden mekânlar ile değerlenen mekânlar arasındaki değer farkının ortaya çıkmasıyla sadece gelişmiş ülke düzeyinde değil diğer ülkelerde de görülür olan soylulaştırma olgusu ile sınıfsal gerilimler yan yana anılan kavramlar olmuştur (Smith, 2002). Yerelin kendine özgü durumunun belirleyiciliği üzerinde durulursa sınıfsal gerilimlerin yerel düzeyde karşılaşılan direnişlerin ve örgütlenmeler düzeyinde ve yerelin özgünlüğü noktasında önem kazandığı söylenebilir.

Dünyanın pek çok kentinde öncesinde, üst gelir gruplarının yaşadığı ve sonrasında terk ettiği, merkezi alanların yerine kentin çeperinde çeşitli gelir gruplarına hitap edecek şekilde banliyöler ya da yeni konut adaları oluşturulmuştur. Terk edilen merkezi alanlar bozulmaya başlamış, bu alanlara dışlanan kesim ya da alt gelir grupları yerleşmeye başlamış ve merkezi alanlar özellikle geceleri tehlike arz eden yerler haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki duruma bakıldığında bu kentlerde merkezi alanların çöküntü bölgeleri

haline gelmesiyle birlikte elde edilen rantlar ve vergi gelirlerinde düşüş yaşanmaya başlandığı görülmektedir. Bu durumu tersine çevirmek için ise yerel yönetimler, orta ve üst gelir grupları ile yatırımcıları tekrar bu terkedilen alanlara çekmek için planlanan yenileme projeleri çerçevesinde tarihi mekânlar restore edilerek yeni işlevler kazandırmış, bölge soylulaştırılmış, atıl hale gelen sanayi alanları veya kıyı kullanımları ise turistik bölgelere dönüştürülmüştür (Smith, 1996, 2002; Warner ve Gerbasi, 2004). Çöküntü alanlarında yaşayan yoksul kesim için kentte ucuz konut edinme olanaklarını sınırlıyken yerinden edilmişler ve yoksulluk bölgeleri kentin çeperlerine doğru itilmiş ve yeni yoksulluk bölgeleri oluşturulmuştur. Bir yandan kentlerin var olan potansiyellerinin yeniden canlandırıldığı bir yandan da yerel yönetimlerin ön ayak olmasıyla fuar alanları, stadyumlar, tema parklar, güvenli alışveriş alanları ya da eğlence mekânları gibi alanların yaratıldığı görülmektedir (Boyer, 1992; Sorkin, 1992; Gottdiener, 1995'den akt., Türkün ve Kurtuluş, 2016: 192-193). Kent alanlarının geçirdiği bu dönüşümün bu aşamasında, neo-liberal politikalar çerçevesinde yeni tüketim ve yatırım alanlarının oluşturularak ekonomik krize çözüm bulunmakta ve kentsel rantlar pekiştirilmektedir (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 14-15).

Mekân sorunsalının analizinde önemli katkılar sunan Gottdiener'in ileri kapitalizmde mekânın rolünü değerlendirerek mekânın üretim sürecinde metropolitenleşmeyi⁴ çözümlendiği görülmektedir. Bununla birlikte Gottdiener alışveriş merkezleri, stadyumlar, fuar alanları, Disneyland vb. gibi tematik mekânların üretimini mekânın tüketim süreçleri çerçevesinde ele almıştır. Kentsel mekânın dönüştürülme süreci tarihsel bir düzlemde ele alındığında ise ekonomik ve siyasal krizler ile devlet politikaların etkisi de açıkça görülmektedir. Türkiye'de yapılan ilk dönem çalışmalarda devlet politikalarının etkili olduğu görülür. Türkiye'de yapılan son dönem çalışmalarda kentsel dönüşümle ilgili çıkartılan yasaların soylulaştırma üzerinde belirleyici olduğu vurgulanır, böylelikle Türkiye için 2005 sonrasının bir dönüm noktası olarak kabul edildiği söylenebilir. Bu anlamda Türkiye'de soylulaştırma çalışmalarında, devletin etkin rolünden ve yeni bir soylulaştırma dalgasının varlığından söz edilmektedir.

Bütün bu yaşanan süreci analiz edebilmek için ise, mekânsal farklılıkları zaman/mekân bağlamında açıklamayı ve bu doğrultuda bu alanlar üzerinde yapılan ampirik çalışmaları analiz etmeyi uygun görmekteyiz. Ancak bu noktada, belirtilen alanlar

⁴ Kentsel sermaye ile nüfusun mekânda yoğunlaşması (Aslanoğlu, 2000: 64).

üzerinde yapılan araştırmalarda kullanılan metodoloji ve açıklama biçimlerini, araştırmaların epistemolojik ve ontolojik kabulleri ile araştırmacıların bu kabuller doğrultusunda aldıkları konumun belirlediğini de söylememiz gerekmektedir. Bu doğrultuda, diğer toplumsal kuramlarla eklemlenme kapasitesi barındıran “Eleştirel Gerçeklik Kuramı”nın uygun bir araştırma zemini sunduğu söylenebilir (Tekeli, 1994: 192-193). Bir yapı analizi olanağı sunan Eleştirel Gerçeklik Kuramı gözlenen dünyanın arka perdesindeki yapılar ile bu yapılara içkin güçlerin kabulünden hareket etmektedir (Türkün, 2000: 93). Dolayısıyla, kentsel araştırmalarda kullanılan bu epistemolojik ve metodolojik çerçeve mekânsal dönüşüm süreçlerinin analizini olanaklı kıldığını söylenebilir. (Türkün ve Kurtuluş, 2016: 10-11). Böylelikle, soylulaştırma süreçlerinin ampirik araştırmalar temelinde incelenmesine ve mekânsal dönüşüme dışarıdan bakabilecek ve eleştirel bir değerlendirme sağlayabilecek biçimde konumlanmayı amaçlamaktayız.

Nitekim soylulaştırmanın yaşandığı her evrede bu dönüşüm sürecinin çözömlenmesi hem ekonomi politikaları ile sermaye birikim süreçlerini, hem de konut politikaları ve sosyo-költürel yaklaşımlar çerçevesinde mekân ilişkisinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Türkiye’de yaşanan soylulaştırma sürecine öncölük eden bireysel aktörlerin yanı sıra devlet ve sermaye arasındaki bağlantılar da analiz edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle devlet eliyle sağlanan, yapılaşmaya izin veren ya da yapılaşmayı kısıtlayıcı yasal düzenlemeleri yapan, özelleştirme yoluyla mali kaynak yaratımına, belli gruplara ayrıcalık tanınarak ruhsat alımlarında kolaylık sağlanması ve ticarileşen toplumsal hizmetlerin de Türkiye örneklerinde dikkatle incelenmesi gereken noktalar olduğu düşünölmektedir (Sönmez ve Geniş, 2013: 136-137).

3.3.2. Türkiye Perspektifinden Soylulaştırma Tanımlaması

Soylulaştırma olgusunun, hem kavramsallaştırılmasında hem de farklı kuramlar bağlamında nitelendirilmesinde, ele alınan dönem ve coğrafyanın farklılaşmasına göre nasıl evrildiğine işaret etmiştik. Yani, kent politikasının farklı düzlemlerde nasıl işlediğine bağlı olarak da soylulaştırmanın arkasında yatan nedenleri, ortaya çıkış tarihi itibariyle de etkili olan neo-liberal politikaların etkisi ve yeni orta sınıfın belirleyiciliği çerçevesinde ele alınan tartışmalara yer vermiştik. Süreci tarihsel bağlamında ele aldığımızda, sanayi sonrası topluma özgü bir süreç olarak ortaya çıkan soylulaştırma olgusunun, 1960’lı yıllarda İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ölkelerde, 1980’li yıllardan itibaren de

küreselleşme süreci ile birlikte çevre ülkelerin küresel ekonomiye eklemlenmesi ile gelişmekte olan ülkelerde de görülmeye başlandığı söylenebilir. Bu tarihsellik içerisinde soylulaştırmanın aldığı yeni biçimler farklı örnekler üzerinden okunabilir. Bu noktada, sürecin özgün yanlarının görünür kılınmasında, soylulaştırma örneklerinin küresel bir perspektifle incelenmesini önemli bulmaktayız. Dolayısıyla bu bölümde, Türkiye’deki soylulaştırma deneyiminde sürecin özel ve genel unsurlarının Batı kaynaklı kavramsallaştırmalar ve kuramlar çerçevesinde hangi noktalarda aynılaştığı hangi noktalarda farklılaştığının anlaşılması amaçlanmaktadır.

Soylulaştırma kuramlarının Türkiye perspektifinden tartışılabilmesi için öncelikle soylulaştırma olgusunun çalışma kapsamında kavramsallaştırılması gerekir. Çünkü olgu, kavramsallaştığı coğrafyaya göre değişik anlamlara bürünmektedir ve olgunun “bağlam bağımlı” olduğu söylenebilir. Ancak, süreci tanımlamada kullanılan temel varsayımlar üzerinden bir zemin oluşturulmaya çalışılacaktır.

Soylulaştırma olgusunun ortaya çıktığı dönem itibariyle, kapitalist topluma özgü bir süreç olması dolayısıyla üretim tarzına ve üretim ilişkilerine gönderme yapmadan da kavranamayacağı söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye düzleminde soylulaştırma olgusunu açıklama biçiminin sınıf tartışması, ekonomik ve toplumsal yapılanma, kültürel sermaye ve yerel farklılıklar temelinde kurulması ve anlam farklılaşmasına neden olan kırılma dönemlerinin belirlenmesi çalışmamız açısından önemlidir.

Soylulaştırma kavramının Batı literatüründeki kökenini ve zaman boyutuna bağlı olarak değişen anlamlarını incelemiştik. Bu başlık altında da Türkiye’de kavramın nasıl algılandığına ve Türkçe literatürde nasıl yer edindiğine ilişkin bir değerlendirme yapmaya çalışacağız. Ancak burada karşımıza çıkan güçlük, İngilizce’de Gentrification (soylulaştırma) olarak kavramsallaştırılan olgunun Türkçe karşılıkları konusunda bir kavram birliğine varılamamış olmasıdır. Dolayısıyla, Türkçe yazında kimi zaman gentrification terimi direk olarak kullanılırken, kimi zaman da soylulaştırma, seçkinleştirme, mutenalaştırma gibi birçok sözcükle ifade ediliyor olması nedeniyle, kavramın toplumsal bellekte yerleşikleşmesi ve oluşturulan çağrışımsal bağların farklılaşması, soylulaştırma kavramsallaştırılması noktasında karşılaşılan bir güçlük olarak ifade edilebilir.

Bu noktada, öncelikle Webster’s New Dictionary’de (1978) “gentry” kelimesinin “İngiltere’de soyluların bir alt kademesinde yer alan toprak sahibi prestijli sınıf” anlamına

geldiği ve terimin Türkçe'ye Gönül Tankut tarafından “soylulaştırma” olarak yerleştirildiği söylenebilir (Enlil, 2000: 7). Bununla yanı sıra, başka bir araştırmacı ise gentrification terimini “burjuvalaştırma” olarak kullanmaktadır (Ulusoy, 1995: 97). Bir diğer araştırmacı ise terimin çağdaş dünyadaki karşılığının soylu sınıfa denk düşmediği ve sürecin yeni orta sınıfların kent içi hareketliliğini kapsadığı, Türk toplumunun yapısında da böyle bir sınıf bulunmadığı ve “gecekondu alanlarının soylulaştırılması” şeklinde farklı anlamları çağrıştıracak düşüncesiyle soylulaştırma yerine “sosyal ve mekânsal yenilenme” tabirini tercih etmektedir (Uzun, 2000: 55; 2006a: 340-341). Ancak, ilk dönem çalışmalarında süreci açıklamak için sosyal ve mekânsal yenilenme tabirini tercih eden Uzun'un son dönem çalışmalarında ise “sosyal ve mekânsal yenileme” tabirinin bir terim olmaktan ziyade süreci tanımlamak için kullanıldığı ifade edilerek, bunun yerine seçkinleştirme kavramını tercih ettiği görülmektedir (Uzun, 2006b: 34). Enlil'e göre ise sosyal ve mekânsal yenilenme tabiri işlevsel yenilenmeyi dışarda bırakmakta ve düşük gelirli grupların süreç sonucunda her durumda yer değiştirmek zorunda kalmalarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Enlil, 2000: 7). Bununla birlikte bazı çalışmacıların mutenalaştırma⁵, seçkinleştirme, jantileştirme gibi terimleri kullandığı veya Glass'ın alaycı tavrına gönderme yaparak “kibarlaştırma” gibi farklı kavramların da tercih edildiği görülmektedir. Bütün bu kavram çeşitliliğine rağmen soylulaştırma teriminin ise yaygın olarak tercih edildiğini görmekteyiz (Enlil, 2000: 7; İslam, 2003: 7-8; Özden, 2001: 257). Ancak, diğer taraftan bu tabir de sürecin anlaşılması noktasında bazı noktalardan eleştirilmektedir. Örneğin, Bal'a (2011: 234) göre ekoloji kuramcıları tarafından “istila” olarak tanımlanan süreç yumuşak hale getirilerek kavrama soylulaştırma denilmektedir ve işin özünü kapitalist sistem içerisinde rant elde etmek için verilen mücadele oluşturmaktadır. Nitekim biz bu çalışmada gentrification sürecini açıklamak için Türkçe yazında daha yerleşik olarak kullanılan “soylulaştırma” terimi tercih ettik. Öncü aktörler için kullanılan “gentrifier” kelimesinin ifadesi için ise “soylulaştırıcı” terimi kullanmayı uygun gördük.

Bunun yanı sıra, soylulaştırma olgusunun sadece kavramsallaştırılmasında değil aynı zamanda sürecin tanımlanması noktasında da farklı açıklamalar getirildiğini görmekteyiz. Örneğin, Sam'a göre soylulaştırma, kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası olarak görülmektedir. Kent merkezinde hem fiziki hem de sosyal açıdan çöküntü haline gelmiş bölgelerde yapılan fiziksel iyileştirmelerin neticesinde hem mülkiyet yapısının değişimine

⁵ Mutena: 1. Özenilmiş, özenle yapılmış; 2. Seçkin, önemli (TDK Türkçe Sözlük, 2019).

hem de sosyal sınıf değişimine neden olan bu süreci “sosyo-ekonomik yenileme” olarak da ifade etmektedir. Yani, ilk etapta yoksul sınıf ile yeni orta sınıfın karşılaşmaları ile başlayan soylulaştırma sürecini yoksul sınıfın yerini terk etmek zorunda kalarak yerini yeni orta sınıfa bırakması ve devamında bu bölgelerde hem konut hem de arazi değerlerindeki artışla yeni rantasal alanların yaratılması anlamına geldiği söylenmektedir (Sam, 2010: 136). Soylulaştırma kavramını İslam ve Behar (2006: 2) da benzer argümanlarla açıklamaktadır. Dolayısıyla, nüfus kompozisyonunun yeni gelenlerin bölgenin eski sakinlerinden daha yüksek bir sosyo-ekonomik seviyede olması ve mahallenin fiziksel dokusunda yenileme çalışmaları görülmesinin sürecin temelini oluşturduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, soylulaştırma olgusunu ekonomi ve mülkiyet ekseninde inceleyen çalışmalara baktığımızda ise, kimi çalışmalarda terim “bazı alanlarda uzun bir yatırımsızlık ve yeniden yatırım süreci” olarak açıklanırken yeniden canlandırma ile soylulaştırmayı eşanlamlı olarak kullanan çalışmalarda ise terim “bir kentsel alandaki ekonomik faaliyetin veya konut stokunun yenilenmesi ve iyileştirilmesi” olarak tarif edilmektedir. Bunun yanı sıra soylulaştırmaya sosyo-ekonomik tarafından bakan açıklamalarda ise terim “alana yeni taşınanlar nedeniyle oluşan sınıfsal bir gerilim nedeni ile yer değiştirme hareketi” olarak belirtilmektedir (Ergün, 2006: 17). Özden ise soylulaştırma olgusunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi” (Özden, 2001: 258). Uzun ise soylulaştırma için, düşük gelir grubunun yüksek gelir grubu tarafından yerinden edilmesi, kent merkezinde bulunan ve değerini kaybetmiş bir konut stoku bulunması ve bu konut stokunun iyileştirilmesi ve kiracılıktan mülkiyete doğru bir geçiş yaşanması olarak üç koşul olduğunu ifade etmektedir (Uzun, 2006: 236). Soylulaştırma kavramı Sönmez ve Geniş için ise “orta ve üst-orta sınıfların, kentin içinde bulunan ve tarihsel süreçte çeşitli ekonomik, siyasal ve toplumsal koşullar sonucu çöküntü haline gelmiş alanlardaki eskimiş/bakımsızlaşmış tarihi konutların mevcut sahibi/kiracısı olan yoksul kesimle, gerek bireysel gerekse örgütlü bir restorasyon sonucu, bu konutlara yerleşerek yer değiştirmesi süreci” anlamına gelmektedir (Sönmez ve Geniş, 2013: 128).

Bununla birlikte, son dönem çalışmalarda karşımıza çıkan tabir olan yeniden inşa yoluyla soylulaştırma ise illegal konut stokunun yıkılarak yerlerine inşa edilecek konut alanları ile mülkiyet haklarına vurgu yapılarak dile getirilmektedir. Buna örnek olarak da İstanbul’da Sulukule örneğinde karşımıza çıkan deneyim verilebilir. Sulukule’de formel konut piyasasına geçişle birlikte, burada yaşayan halkın zorunlu yer değiştirdiği bir süreç

yaşandığı görülmüştür (Sönmez, 2014: 47).

Görüldüğü üzere, soylulaştırma olgusunun Türkiye'deki soylulaştırma çalışmalarındaki anlamları farklılık göstermektedir. Yani, hem soylulaştırma olgusunun kavramsallaştırılmasında hem de sürecin tanımlanmasında fikir birliğine varılmamış olduğu söylenebilir. Konuyu, hem fiziksel hem de sosyal yapının ıslahı temelinde ele alan yaklaşımlarla birlikte, ekonomi ve mülkiyet temelinde yeniden yatırım süreci olarak açıklayan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Ancak, sürece ilişkin yapılan açıklamalarda, soylulaştırma sürecinin yaşandığı kentsel alan özeline göre de yaklaşımların çeşitlenmesinin dışında, birtakım ortak kriterlerin olduğu görülmektedir. Tüm bu çalışmalar değerlendirildiğinde; kent içinde bir çöküntü alanının varlığı, alanın fiziksel dokusunun yenilenmesi, bu alanda sınıfsal bir yer değiştirme hareketi temelinde ele alındığı görülmekte birlikte süreci öncüleyen nedenlerde ayrıştıkları düşünülmektedir. Dolayısıyla, Batı kökenli kavramın yerel olarak kullanımının tamamen uygun olmadığı, bu nedenle çalışma alanının ekonomik, kültürel ve tarihsel gelişimine uygun yeni kavramsallaştırmanın yapılmasının bir zorunluluk olarak görüldüğü söylenebilir.

3.3.3. Türkiye'de Yeni Orta Sınıfın Konumu

Tüm bu tartışmalar çerçevesinde, tüketim kültürü temelinde ortaya çıktığı iddia edilen yeni sınıfsal ayrımların ve yeni yapılanmaların, ülkelerin kendi tarihlerinin özgüllükleri çerçevesinde kapitalist gelişmenin, nasıl şekillendiğini ve sınıf dengelerinin nasıl oluştuğunu anlamaya çalıştık. Bu noktada, Türkiye'de yaşanan soylulaştırma deneyimi üzerinden yeni orta sınıfın edindikleri konumun analizi önemli görülmektedir. Buradan hareketle, her dönemin yapısal çelişkileri ve dengeleri üzerinden 1980 dönemi, 1990'lar ve son dönem olmak üzere farkı zamanlarda ortaya çıkan süreci inceledik. Serbest piyasa koşullarının işlerlik kazandığı 1980 sonrası dönemde, kentlerde sınıflar arasındaki uçurumun derinleştiği, grupların içe kapanık cemaatlere dönüştüğü bir dönemden bahsedilebilir. Bütün bu örnekler doğrultusunda geldiğimiz noktada, ara bir sınıf konumunda olan yeni orta sınıfa ilişkin kavramsallaştırmaların yapılması bu süreçle alakalı görülmektedir. Ancak diğer taraftan da, Fordist sanayi üretimine göre şekillenmiş toplumsal modelin, üretim ve tüketim kültürünün farklılaştığı günümüz toplumları için geçerliliklerinin bir tartışma konusu olduğunu söylemek gereklidir. Diğer bir ifadeyle, esnek üretim modelinin fordizmin yerini almasıyla birlikte toplumsal yapının da köklü değişikliklere uğradığı söylenebilir. Gelir dağılımı ve üretim ilişkileri temelinde

tanımlanan sınıf katmanları artık tüketim tercihleri temelinde kategorilendirilmektedir.

Bütün Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de 1980’li yıllardan itibaren –özellikle hızlı değişimlerin yaşandığı son yirmi yılda- sınıfların konumlarında yaşanan ciddi farklılaşmaların olduğundan ve de hizmet kollarında, pazarlama, reklam, bilişim, finansman sektörlerinde uzman veya yönetici pozisyonunda çalışan bir kesimin varlığından söz edilmektedir. Bu anlamda dünya ekonomisinin değişen yapısı içinde yeni üretim ve tüketim mekanizmaları içerisinde bu kesimin geleneksel sınıf tanımlamalarından ayrıştığı görülmektedir. Dolayısıyla, küresel boyutta gerçekleşen bir olgu ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Bu farklılaşmaların temelinde ise sermayenin paylaşımı noktasında yaşanan kaymalar yattığı da ayrı bir tartışma konusudur. Artık sınıf konumu yekpare bir toplumsal tabakadan ziyade alt-orta, orta- üst orta gibi birçok ara katmana ayrıştırılan parçalanmış ara katmanlarla tanımlanır duruma gelmiştir. Orta sınıf katmanının hangi noktada başlayıp hangi noktada sonlandığı konusu netlik içermemekle birlikte yeni orta sınıfın bu katman içerisinde nereye denk düştüğü, hangi eksenlerde farklılaştığı sorgulanmaktadır. Orta sınıf katmanlarının nasıl farklılaştığına ilişkin çok geniş kapsamlı tartışmalar ve argümanlar literatürde yer almakla birlikte, üç temel argüman tespit edilebilir: Marksist ve Weberyan gelenekten gelen yapısal-ideolojik pozisyona dair tartışmalar, kültürel ve tüketim alanı ekseninde yapılan tartışmalar ve toplumsal hareketliliğin etkisine yapılan vurgu. Bütün bu sınıf tanımlamalarının güçlüğü ve yeni orta sınıfa soylulaştırmanın temel aktörü olarak yüklenen anlamların önemli tartışma noktalarını oluşturduğu düşünülmektedir. Nitekim modern kapitalizmde, emek ile sermaye arasında olagelen sınıf ilişkilerini anlamamanın zorluğunu da vurgulamak gereklidir.

Profesyonel yeni orta sınıfı diğer sınıflardan ayıran belirleyici özelliği, konumlarını eğitimlerinin belirlemesi ve çocuklarının sınıfsal konumlarını ailelerinden miras almamalarıdır diyebiliriz. Bakıldığında iyi bir üniversiteden mezun olmak, yabancı lisan bilmek, bankacılık, finansman, ihracat, halkla ilişkiler gibi alanlarda kariyer yapmak yeni orta sınıfın özellikleri arasında gösterilmektedir. Burada ayrıca orta sınıfların kentli yaşam tarzlarının yaygınlaşmasındaki rolü vurgulanmakta ve bu sınıf tüketim kültürü imgesi olarak görülmektedir (Şimşek, 2005: 35). Nitekim kapitalist-modern toplumların, toplumsallaşma sürecinde eğitimin yeni orta sınıfların en önemli karakteristiklerinden birini oluşturduğu ve eğitimin toplumsal konum eldesinin bir aracı olarak işlevselleştirildiği söylenebilir (Akbulut, 2003). Çevre kapitalist ülkelerde de benzer şekilde, eğitim yeni orta sınıfların karakteristiği temelinde yapılandırılmaya

çalışılmaktadır.

Türkiye’de ise yeni orta sınıfın konumu konusunda belli bir kültürel ve tüketim modelini taklit eden ve yukarı doğru hareket etmek isteyen bir sınıf varlığından söz edilebilir. Bununla birlikte yerel değerler ile küresel değerlerin birlikteliği ile karma bir kimlik yaratıldığı ve sosyal sermayenin tüketim kültürü ile kazanıldığı da söylenebilir. Küresel anlamda yaratılan bir tüketim toplumunun izdüşümünü görmek mümkün olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de bu yeni orta sınıfın sembolik sermayesini de eğitimin oluşturduğu ve üretim de aldığı konuma göre de şekillendiğini söylemek mümkündür. Nitekim yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere meslek, eğitim, gelir seviyesi, yaşanılan çevre ve konut tipi gibi birçok değişkenle bağlantılı olarak bir yeni orta sınıf tanımlaması yapıldığı görülmektedir. Sosyal sınıflar bu indeksler temelinde yapılan araştırmalarla incelenmiştir.

İstanbul’da soylulaştırıcı sınıfın ortaya çıkışını anlamak için ise ekonomik, iş gücü yapısı, demografik, kültürel, tüketim ve mekânsal değişimleri incelemek gerekmektedir. Türkiye’de yaşanan soylulaştırma sürecinin dönüm noktası olarak kabul edilen 1980 yılında uygulanan neo-liberal politikalarla birlikte yaşanan değişimin izlerinin sürülmesi gerekmektedir. İçe dönük bir kalkınma stratejisinden dünyadaki sermaye akışlarına açık ve yabancı sermaye yatırımları ile dış ticaret hacimlerinin artışı⁶ bu değişimin en açık belirtisidir. Endüstriyel işgücünün toplam işgücü içerisindeki payı azalırken Yabancı sermayenin akışı, finans ve bankacılık sektörünün gelişmesi ile birlikte istihdam yapısındaki değişmelerle hizmet sektörünün payının artması, patlayan medya ve reklamcılık sektörüyle birlikte de yaratılan yeni iş olanakları görece yavaş da olsa işgücünün yapısını değiştirmiştir. Bununla birlikte Batılı tarzı yeni tüketim kalıplarının ülkeye girmesi, kadının işgücünde payının artması ve eğitim seviyesinin yükselmesi, doğum oranının azalması gibi birçok faktör mesleki ve kültürel değişimde etkili olmuştur. Yeni iş merkezi alanlarının oluşturulması ve belirli mekânlarda yoğunlaşması, altyapı ve kentsel yenileme projelerindeki artış ve kültürel aktivitelerde mekânsal yoğunlaşmanın getirdiği çekicilik nüfusun belirli kesiminin de bu bölgelere akışını sağlamış ve talep oluşturmuştur. Tüm bu açıklamalara bağlı olarak, soylulaştırma sürecinin analizi açısından

⁶ 2001 yılı itibarıyla ihracatın % 46.6’sı ile ithalatın % 39.3’ü İstanbul üzerinden gerçekleştirilirken; 1997 yılında ülkeye giren yabancı sermayeli şirketler ile 1999 yılında yabancı sermaye odaklı finansal ve bankacılık hizmetlerinin çoğunluğu İstanbul’da konumlandırılmıştır (Özdemir, 2002; İslam, 2009).

Türkiye’de geleneksel orta sınıfın karakteristiklerinin yerine, yeni iş kollarına göre yeni katmanlar halinde tanımlanan yeni orta sınıf önemli olmaktadır. Yeni orta sınıfın konut tercihleri ise; ya soylulaştırılan tarihi kent içi alanları ya kent içinde yer alan korunaklı, güvenli rezidans tipli konutlar ya da kent merkezinde uzakta bahçeli, az katlı, denetimli konutların yer aldığı bölgeler olarak gösterilebilir. Sonuç itibarıyla, kapitalist toplumlarda soylulaştırmada öncü rol atfedilen yeni orta sınıfın gücünü ekonomik alım gücünden bağımsız düşünmenin yanlış olacağı söylenebilir.

Son olarak, Türkiye tarihi bağlamında sınıf yapılanmasının hangi bağlamda ortaya çıkacağını ve hangi kısıtlar içinde süreceğini dünya sisteminin belirlediğini söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, Dünya düzenindeki dönüm noktaları ile ülke içindeki güçlerin dengelerindeki değişimlerin birbiriyle çakıştığı söylenebilir. Ancak, Türkiye örneğinde özgül olan durum, ekonomik gelişmelere paralel olarak yeniden yapılanma sürecine içkin sınıf çatışmasının etnik ve dini farklarla da belirlenmesidir. Bunun yanı sıra, Türkiye’deki kentsel mekânın ayrışması sürecinde etkili olan bir diğer unsur olan hemşericilik gibi “ağ türü” ilişkilerin de metropoliten kentlere göç ile gelen bir olgu olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim soylulaştırma sürecine uğrayan semtlerin geçmişinde etkin bir unsur olduğu ve sanayileşme sonrasında bu “organik dayanışma” biçiminin etkinliği her ne kadar kırılmış olsa da, Türkiye’de hemşericilik ve yöresel dayanışma örüntülerinden bahsetmenin de önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim Türkiye coğrafyasına özgün bölünmelerin etnikliliğini, Türkiye demografisindeki, siyasal ve mesleki yapısındaki dönüşümleri de dikkate almak gerekmektedir.

3.3.4. Türkiye’de Soylulaştırma Sürecinde Yerinden Edilme Sorunu

Türkiye soylulaştırma tarihine bakıldığında; özetle sürecin belirgin olan üç özelliğinin konut krizleri ve kiralardaki artış, sınıf çatışması ve yer değiştirme olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, tüketim ve üretim arasındaki ilişkinin soylulaştırma olgusunu açıklamada önemli bir parametre olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda soylulaştırma olgusunu açıklayan analistlerden hem Neil Smith’in hem de David Ley’in sürecin ekonomik (üretim) ve kültürel (tüketim) açıklamalarının temsilcisi olduğu görülmektedir. Soylulaştırma tartışmasını bu kadar zor ve ilginç yapan unsurun ise bu iki farklı bakış açısının olguya farklı açılardan yaklaşılmasından ve bütüncül olmayan bir yaklaşımdan kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz.

Soylulaştırmanın yerinden edilme boyutu sosyal adalet kavramı ile ilişkilendirilerek tartışılmaktadır. Bu tartışma içerisinde piyasanın özel girişimcilerle belirlenmesi gerektiğini savunan liberal görüş devletin müdahalesinin minimum seviyede tutulmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Liberal görüş konut pazarının piyasa koşullarıyla uyumlu hareket etmesinin gerekliliğini, rekabet alanına dönüşen konut pazarının herkese ihtiyacı doğrultusunda konut üretecek şekilde bir dengeye oturacağını ve bunun neo-liberal söylem tarzı içinde meşrulaştırılarak soylulaştırmanın da bunun doğası gereği ortaya çıkabileceğini, soylulaştırma sonucu yerinden edilmelerin ise istatistiksel olarak belirlenmesinin zorluğunu ileri sürmektedir (Lees, Slater ve Wyly, 2010: 317). Bunun aksi görüşümü savunan yaklaşımda ise insanın en temel gereksinimi olan barınma ihtiyacının metalaştırılmasına karşı çıkılmakta ve bunların temel haklar olarak birikim ve kar odaklı kurgulanmasına karşı kamu yararı kavramı ekseninde itiraz edilmektedir.

Yerinden edilme sürecinin takip edilmesi ve yerinden edilenlerin izlenmesi uygulaması güç bir çalışmadır. Yerinden edilmenin etkilerini araştırmanın zorluğuna vurgu yapan Atkinson, “görünmez olanı ölçmek” olarak yaptığı kavramsallaştırmayla araştırmada kullanılacak olan yöntem sorununa dikkatleri çekmek istemiştir (Atkinson, 2000: 149). Yerinden edilenlere ilişkin ulusal düzeyde yapılan istatistiksel araştırmalar bakıldığında rastgele örneklem üzerinden veriler elde edilmeye çalışıldığı ve bunun da yer değiştirenlerin tespiti ve spesifik verilere ulaşım için uygun bir yöntem olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda yürütülen çalışmaların sürecin ilk başından itibaren takip edilerek zamansal verilerle bir sonuca ulaşılması, diğer taraftan yerinden edilen kesimin yerleştiği yeni alanlarda çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. Burada karşılaşılan zorluk yerinden edilenlerin belirli bir alana değil kentin değişik bölgelerine yerleşmiş olabilmeleridir. Devlet eliyle yapılan soylulaştırmada alanın eski sakinleri için toplu konut projeleri gerçekleştirildiği görüldüğü durumlarda eski sakinlerin belirli bir yerleşim bölgesine yönlendirildikleri durumda verilere ulaşmak daha kolay hale gelmektedir. Ancak bunun da kesinliği yoktur çünkü gösterilen konut alanlarına yerleşmeyen bir kesim de bulunmaktadır ve resmin bütünü çizmek yine zorlaşmaktadır. Diğer taraftan ise yer değiştirmelerin soylulaştırma kaynaklı mı yoksa başka sebeplerle mi gerçekleştirildiğini ayırt etmenin ve soylulaştırma kaynaklı yer değiştirenleri elemanın zorluğudur.

Yerinden edilmenin tek bir an olarak düşünülmesi de bir yöntem sorunudur. Marcuse'nin bahsettiği yerinden edilme şekilleri düşünüldüğünde yerinden edilmenin zamansal ve mekânsal düzlemde çok boyutlu olarak düşünülmesi gereken bir olgu olduğu

anlaşılmaktadır (Marcuse, 1985: 408). Marcuse'nin sözünü ettiği bu süreçler: “doğrudan ve son kullanıcıların yerinden edilmesi, doğrudan ama zincirleme yerinden edilme, dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı” olarak ayrıştırılmaktadır, ancak burada keskin ayrımlardan söz edilemez bazen iç içe geçmiş girift süreçler olarak da karşımıza çıkabilmektedir. “Doğrudan ve son kullanıcıların yerinden edilmesi” konut ya da mahallenin fiziksel bozulmaya uğradığı durumlarda ya da kira artışı nedeniyle ekonomik olarak ortaya çıkmakta; “doğrudan ama zincirleme yerinden edilme” önceki kullanıcılar ve son kullanıcıları kapsayan bir bir şekilde yerinden edilmeden bahsedilmekte; “dışlayıcı yerinden edilme” mahallenin eski sakinlerinin alanda yaşamın pahalılaşması nedeniyle artık yaşama maliyetlerini karşılama güclüğü nedeniyle alandan ayrılmak zorunda kalmaktalar ve dördüncü olarak “ yerinden edilme baskısı” düşük gelir seviyesine sahip kesimin mülksüzleştirilmesi anlamına gelmektedir (Sakızlıoğlu, 2014: 212).

Yerinden edilme derken yalnızca fiziksel bir yer değiştirmeden bahsedilmemekte, beraberinde getirildiği yabancılaşma ve ötekileştirilme duygusu, yaşadığı semtte geliştirdiği yaşama biçimi ve kültürel sermayesinin getirdiği yeni yerleşim yerlerine adaptasyon sorunu gibi mekân ötesi durumlara da içkin bir kavramdan bahsedilmektedir. Yerinden edilenlerin de sadece belirli bir gelir seviyesine sahip olarak sınıf kökenine indirmek eksik bir yaklaşım olacaktır ve yerinden edilenlerin etnik, marjinal, toplumsal cinsiyete dayalı, ırksal olmak üzere bir çok boyutu olabilmektedir.

Türkiye ölçeğinde soylulaştırma üzerine yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere hane halkının yerinden edilmesi sorunu başlı başına bu olgu ile ilişkilidir. Soylulaştırma olgusu, kentin daha fakir ve daha düşük getirisi olan alanlarına refah düzeyi yüksek kesimin göçü anlamında kullanıldığında; yer değiştirme sürecinin, soylulaştırmanın anlaşılması için ve de süreçle ilgili eleştirel bir bakış açısı sürdürmek anlamında önemli bir konu olduğu düşünülmektedir. Yer değiştirme olgusunun varlığı, herhangi bir hane halkının yaşadığı konuttan veya çevresinden etkilenen şartlar altında ikametinden taşınmaya zorlandığı durumlarda tanımlanmaktadır. Soylulaştırma ile bu alanların konut stoğuna yapılan yatırımların artması gibi görünmekle birlikte, düşük gelirli ve korunmasız sakinleri için kiralarının güvencesiz olması ya da kentin dışına yerleşmeye zorlanmaları gibi kalıcı riskler ortaya çıkmaktadır. Ancak, hane halkının yerinden edilme ölçeğine ilişkin ampirik ölçümlerin yetersiz kaldığı da görülmektedir. Bu noktada yer değiştirmenin nicel olarak ölçülmesine yönelik tekniklerin belirlenmesi ve soylulaştırma faaliyetinin sosyal, psikolojik ve ekonomik sonuçları hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması

gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, düşük ücretli ve düşük vasıflı işçiler arayan işletmeler açısından bakıldığında, metropol alanların dış çeperlerine itilen düşük gelirli kesim için de uzamsal olarak uyumsuzluk olduğu da söylenebilir. Türkiye’de son otuz yıl boyunca kapsamlı bir soylulaştırma yaşanmasına rağmen, yapılan araştırmalarda da yerinden edilmenin kapsamını ölçmek için çok az araştırma yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, yer değiştirmenin ölçülmesinin ve yerinden edilenlerin takip edebilecek metodolojilerin geliştirilmesinin zorluğu da ortadadır. Bu araştırma açığının en belirgin nedeni yer değiştirenleri izlemenin zorluğu ve ilişkili verilerin olmayışıdır.

Soylulaştırma araştırmalarında yeni orta sınıfa mensup kişileri bulmak, mülakat yapmak ve tartışmak çok daha kolay olmakla birlikte, yerinden edilen sakinler ve yerinden edilme tehlikesi yaşayanların izini sürmek, mülakat yapmak zordur. Diğer taraftan, politika yapıcılar tarafından mahallelerin iyileştirilmesi yoluyla soylulaştırmanın sosyal problemler üzerinde olumlu etkileri olduğuna dair kanıtlar da sunulabilir. Nitekim artık siyasi idarenin soylulaştırma terimini kullanmaktan kaçındığı, eleştiriyi etkili bir şekilde yön değiştiren “kentsel dönüşüm”, “kentsel sürdürülebilirlik”, “kentsel yenileme”, “sağlıklaştırma” gibi sınıf-nötr terimleri tercih ettikleri göz önüne alınmalıdır. Her bir sınıf değişimi doğrudan ve dolaylı olarak yer değiştirme olasılığını taşımaktadır ve bununla ilgili araştırmaların da önemli olduğu düşünölmektedir.

Dolayısıyla yapıların nasıl dönüştüğünün anlaşılması ve kesinleşen eşitsizlikleri engellemek ve daha eşitlikçi bir bölüşüm sağlamak için uzun vadeli bir politika üretmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kamu politikalarının yer değiştirmeyi en aza indirgeyici bir unsur olarak şekillendirilmesi önemli görölmektedir.

Kent, yapıların bir araya getirilmesiyle oluşan bir yaşam alanının ötesinde toplumsal bir anlam barındırıldığından salt fiziksel bir sorun olmamalıdır. Kentlerdeki çöküntü alanlarının oluşmasına neden olan etmenleri; fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ele almak ve her bir boyutunun derinlemesine tartışılması gerekmektedir. Soylulaştırma sürecine yönelik eleştirileri tek bir paydada toplamak gerekirse, tartışmaların odak noktasında bölgenin yerel halkının bulunduğu görölmektedir. Konut alanlarının yenilenmesinde kademeli bir dönüşümün gerçekleştirilmesine yönelik politikaların bölge sakinlerinin yerinde kalmasını sağlayabildikleri oranda destek bulacağı söylenebilir.

4. SONUÇ

Kentsel mekânın dönüşümü ve mekânsal ayrışmaların, sanayi devrimi ve kapitalist yeniden yapılanma süreçleri ile birlikte ele alınmaya başladığı söylenebilir. Yani kentler, nesnel bir gösterge olarak çeşitli kuramların açıklama nesnesine dönüşmektedir. Bu dönemde, kentlerin salt fiziksel bir yapılanmadan ibaret olmadığı, kentlerin ekonomik, politik ve kültürel birçok değişkenin etkisi altında hem mekânsal hem de toplumsal olarak şekillendiği üzerinde durulmaya başlandığı söylenebilir. Dolayısıyla 19. yüzyılda kentleşme kuramlarının bir disiplin olarak gelişme süreci, sanayileşme ve kapitalizm olgularıyla birlikte yaşanan hızlı dönüşüm ve değişen kentsel yapıya koşut olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, kentleşme ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiden hareketle özellikle toplumsal yapının da analizi bakımından, kapitalist üretim tarzının kent mekânı üzerindeki etkileri birçok disiplin için önemli bir araştırma konusu olmuştur. Kentin kapitalist süreçle olan ilişkisi ve kapitalizmi açıklayan kuramların; özel mülkiyet, artı değer, üretim biçimi, işgücü, üretim ilişkileri, üretim araçlarının mülkiyeti, sınıf ilişkileri, dayanışma biçimi ile kültürel ve ekolojik ilişkiler bağlamında bir işleyiş açıklamasına dönüştüğü görülmektedir. Nitekim 19. yüzyılda endüstriyel kapitalizm çağında, toplumsal sınıfların belirgin bir şekilde çizildiği de görülmektedir. Bu yapısal ayrımın ise, salt ekonomik olarak bir değer üretme ölçütüne göre belirlendiği söylenebilir. Bununla birlikte, kentleşme süreçlerinin incelenmesinde önemli bir kırılma noktasının ise İkinci Dünya Savaşı sonrası olduğu görülmektedir. Savaş sonrasında Avrupa'nın yeniden inşa sürecine girmesi, Amerika'da ise uygulanan refah devleti politikaları ile birlikte ortaya çıkan ve orta sınıflara yeni yaşam olanakları sunan alt kentleşme dönemidir. Diğer bir dönüm noktası olan küreselleşme döneminde ise dünyada üretim yapısının ve kentsel mekânların yeniden yapılandırıldığı görülmektedir. Bu dönemde, daha değişken ve sanal bir kapitalizmden söz edilebilir. Kapitalist ekonomi açısından soyut bir hale getirilen kentsel mekânın da piyasa ekonomisinin değişen koşullarına uyum sağlamak için dönüşüme uğradığı söylenebilir.

Marksist yaklaşımla yapısalcı ve işlevselci bağlamda kentin ele alınması ve açıklanma biçimi emeğin yeniden üretimi çerçevesinde oluşturulan kapitalist ilişkiler çerçevesinde yapılmaktadır. Bu bağlamda üretim süreçlerinin kent mekânındaki yansıması ve yeniden yapılanma sürecine koşut olarak da sosyal yapıya ilişkin dönüşümlere yönelik açıklamalar geliştirilmiştir. Böylelikle kapitalist mantıkla üretilen kentlerde topluma içkin kültürel öğelerin yeniden inşa edildiği söylenebilir. Bununla birlikte Althusser'in yapısalcı analizi bağlamında ekonomi, siyasal yapı ve ideoloji olmak üzere üç alt sistem tarafından

kentlerin yapılandırıldığı varsayımı ortaya atılarak, devletin düzenleyici ve dengeleyici rolü vurgusu yapılabilir. Böylelikle sermaye lehine sağlanan bir uyumdan kaynaklı dönüşümden bahsedilmiş olur. Kapitalist kent analizi yaklaşımından hareketle geliştirilen bir başka açıklama aracının ise üretilen mekânın bir metaya dönüştürülmesi savı üzerinden yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm, kentsel ayrışma ve sermaye birikim süreçleri arasındaki ilişkisellik açıklanmak istenmiştir. Nitekim kapitalizmin 1970’li yıllardan sonra girdiği krizle birlikte, üretim süreçlerinde sermayenin değer kaybetmesi sonucu, post-fordist yaklaşımla gelen birlikte meydana gelen yapısal dönüşüm, sermayenin bu sefer kentlere yönelerek kentsel mekânları dönüştürme süreci analiz edilmiştir. Bu anlamda, sermayenin karını maksimize etmeye yönelik bu davranışının, bir yandan yeni mekânlar üretilirken bir yandan da bazı kentsel mekânların gerileyerek kentlerde eşitsiz bir gelişim sürecinden söz edilebilir.

Soylulaştırma sürecinin de bu yeniden yapılandırma sürecinin önemli bir boyutunu oluşturduğu söylenebilir. Kent olgusu da soylulaştırma bağlamında yeni bir anlam kazanmıştır. Kapitalist yeniden yapılanma sürecinde ele aldığımız bir olgu olarak soylulaştırma süreci, kapitalizmin krizleri, emeğin dağılımı, sanayisizleşme, kentsel fonksiyonlar, devletin rolü ve politik yaklaşımlar bağlamında çözümlendiği görülmüştür. Bu anlamda soylulaştırma olgusunun, üretim ilişkileri, mülkiyet örüntüleri, sınıf ayrımları, tüketim biçimi, toplumsal cinsiyet ve yaşam tarzı gibi iç içe geçmiş konularla ilgili bir mesele olduğu söylenebilir. Bu açıklamaların, mekânsal ayrışmanın yeni bir boyutu olan soylulaştırma olgusunu, Marksist yaklaşım bağlamında konuyu ele alan M. Castells, H. Lefebvre ve D. Harvey’in görüşleri temelinde şekillendiğini görürüz. Ancak bununla birlikte, soylulaştırma olgusunun açıklanmasına ilişkin yapılan tartışmalar da üretim yapısındaki küresel değişimlerle, sosyal ve mekânsal işbölümü, demografik yapı, yeni orta sınıf ya da hizmet sınıfı olarak ifade edilen sınıf formunun belirli bölgelerde yoğunlaşması ile kültürel tüketime ilişkin yönelimler gibi birçok açıklama biçiminin de olduğunu da söylemek gereklidir.

Örneğin, Lefebvre’e göre özetle mekân artık kapitalizmin bekasının ve büyümesinin temel bir unsurudur ve Lefebvre, güçlü sınıf çıkarlarının mekânı sömürgeleştirdiğini ve metalaştırdığını hatta gündelik hayatın bile meta ve onun ihtiyaçları tarafından kuşatıldığını savunmaktadır. Lefebvre, artı değer artık gayrimenkul yatırımı ve altyapı inşaatları yoluyla yani “ikincil sermaye çevrimi” yoluyla üretildiğini ve çoğu zaman bu sürecin devlet tarafından farklı düzeylerde kolaylaştırıldığını ve koordine edildiğini

savunmaktadır. Diğer taraftan Castells, Lefebvre’i kentsel mekânı fetişleştirdiği yönünde eleştirmiş ve onun yerine kenti kamu mallarının ve hizmetlerinin kollektif tüketiminin alanı olarak kavramıştır. Castells’in anlatısında dar anlamda üretimin yerini yeniden üretim alanı almıştır. Kuramsal düzlemde Louis Althusser’in sunduğu Marx okumasından yararlanan Castells Marksist kavramların kent sahasına uyarlanmasını önermiştir. Castells kent sorununun iki temel dayanağını ideoloji sorunu ve yeniden üretim süreci olarak görmektedir. Ona göre kentsel ilişkiler toplumsal ilişkilerin kaynağı olmaktan ziyade bir ifadesiydi. Castells’e göre kent merkezinin eski mahallelerinin muhafaza ve ıslah edilmesi devlet aygıtı tarafından mekâna yöneltilen çok büyük bir müdahaleydi ve bu müdahale ile amaçlananın, daha ileri düzeydeki kentsel sistemin yeniden üretimi olduğunu ve mekânın işlevlerinin ve toplumsal yapısının değiştirilmesiyle seçmen yapısının da değiştirildiğini ileri sürmektedir (Merrifield, 2019: 251-259). Castells, Marksist kuramın kavramsal konuşulmasından öte kentin tarihsel dönüşümüne odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, Harvey’in “Sosyal Adelet” metninin Marx’ı kentleşme eksenine yerleştirdiği söylenebilir. Harvey’in kentsel sistemi, coğrafi ve tarihsel olarak koşullu görelî ranta ve mülkiyet değerlerine bağlıdır ve kent anlatısını sermaye birikimi etrafında inşa etmiştir. Bununla birlikte kentsel arazi kullanımını dengelemeyi hedefleyen politikaları mevcut eşitsizliği kabul etmekle eleştirmektedir.

Nitekim bu tez çalışması kapsamında soylulaştırmanın tarihsel süreçte bir kentsel planlama stratejisi olarak nasıl işlev gördüğünü ortaya koymaya çalıştık. Bütün bu farklı açıklama araçlarıyla birlikte aslında, soylulaştırmada temel kuramsal tartışmaların talep yönlü ve arz yönlü olmak üzere iki temel düzeyde sürdürüldüğü görülmektedir. Talep yönlü yaklaşım liberal düşünce yapısına göre şekillenirken, arz yönlü yaklaşım ise Marksist fikirlerin nüvelerini taşımaktadır. Talep yönlü açıklamalar, Marksizm’de üretim araçlarının mülkiyeti temelinde yapılan klasik sınıf ayrımından farklı bir ara sınıf olarak tanımlanan ve özellikle kültürel yönüne vurgu yapılan yeni orta sınıfın bireysel tercihleri ve yaşam tarzlarının mekâna yansıtılması olarak soylulaştırma sürecinin ortaya çıktığı savunması üzerinden şekillenmiştir. Diğer taraftan arz yönlü açıklamalar ise neo-Marksist gelenekten beslenerek ortaya çıkmış ve soylulaştırmanın merkezine sermaye ve yatırım tercihleri konulmuştur. Dolayısıyla, soylulaştırma sürecinin tetikleyicisi olarak gösterilen bireysel aktörler pasifize edilmiştir. Bu bağlamda, Neil Smith’in rant farkı teorisinin arz yönlü yaklaşımın temelini oluşturduğu söylenebilir. Rant farkı teorisi ile bir bölgenin ile çevresi arasındaki emlak değerlerinin de farkın maksimumuna ulaştığı noktada soylulaştırma

sürecinin başladığını iddia edilerek, sürecin ekonomik belirlenimli bir süreç olduğunun savlandığı görülmektedir. Bütün bu açıklamalar temelinde bu yaklaşımlar; kenti kullanım değeri üzerinden çözümleyerek kentin somut yaşam biçimine vurgu yapan yaklaşım ile, kenti soyut bir mekân olarak değişim değeri üzerinden ele alan yaklaşım olarak kategorize edilebilir. Bu doğrultuda, soylulaştırmaya ilişkin yapılan tüm araştırmaların kentsel mekânın çok yönlü ve belirlenimli yapısına vurgu yaptığı söylenebilir. Dolayısıyla soylulaştırma olgusunu açıklamak için, çöküntü alanlarının oluşumunu, konut ve soylulaştırıcıların üretimini, spesifik tüketim ve yeniden üretim kalıplarını içeren entegre açıklamalar gerekmektedir. Bunun içinde ilk önce soylulaştırmanın tanımlanması ve kapsamlı bir açıklama için çeşitli teorilerin değerlendirilebileceği kriterler oluşturulması gerekli görülmektedir.

Nitekim soylulaştırma olgusunun kapsamlı bir tahlilinin yapılması noktasında diyalektik bize olguyu başka güçlere ve mekanizmalara bağlamak gerekliliğini, olgunun kökenlerine inmeyi ve iç çelişkilerini kavramamız gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, yaşanan bu dönüşümün sadece ampirik ve fiziksel boyutlarıyla okunabilecek bir konu olmadığını, bu konunun ekonomik, sosyal, ideolojik ve politik tüm unsurlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekliliği doğmaktadır. Nitekim tarihsel bağlamında soylulaştırma kavramının, tanımlanmasının farklılaştığı ve kuramsal yaklaşımların da konuya hangi tarafından bakıldığına göre değiştiği söylenebilir. Örneğin, Amerikan deneyimi dikkate alınarak yapılan açıklamalarda bireylerin süreçteki etkisine odaklanılırken, İngiltere deneyiminde ise belirleyici olanın devlet müdahalesi olduğu ve devletin buradaki üretici, düzenleyici ve denetleyici rolü üzerinde durulduğu görülmektedir. Yani, kuramların doğduğu coğrafyadaki kentsel gelişim süreçleri temelinde ortaya çıktığı, dönemin dinamiklerine göre şekillendiği ve kuramların deneysel alanlarına göre de farklılaştığı söylenebilir. Konuyu kentsel mekândaki değişim ve uluslararası sermayenin küreselleşmesi ile sermaye birikimi elde etmek amacıyla yeni mekânlar üretilmesi ya da mekânları dönüştürmesinin yanı sıra son dönemde devletin ve yerel yönetimlerin de kamusal alanın düzenlenmesi noktasında üretilen politikaları da incelemek önemli görülmektedir. Bu noktada soylulaştırma örnekleri üzerinden yapılan araştırmalarda, sürecin ne zaman ve nerede gerçekleştiği soruları da önem kazanmaktadır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise, tüketimin yaygınlaşarak bir ideoloji halinde sunulması ve tüketimin de sistemi besleyen bir unsur haline gelmesidir. Aynı zamanda oluşturulan bu ideolojilerin de noe-liberal politikalarından yalıtık olarak

düşünülemeyeceği söylenebilir. Bu noktada, tüketim mekanizmasının incelenmesi de yöntembilimsel bir gereklilik haline gelmektedir. Bu noktada tüketim ile sınıfsal yapı arasındaki ilişkiselliği sorguladığımızda, kültürel kodlar bağlamında edinilen yeni kimliklerin sınıfsal konumlara belirli bir etkisinden söz edildiği görülmektedir. Dolayısıyla sınıf tanımlamalarının, ekonomik temelli bir ayrışmadan, tüketim temelli bir anlayışa doğru evrildiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, tüketimin bir etkinlikten ziyade kimlik vasfı edindiği de vurgulanabilir. Yani, soylulaştırma yalnız aktörlerin sahip oldukları ekonomik koşullara değil aynı zamanda sosyal ve kültürel sermaye hacimlerine bağlı olarak toplumsal statü içerisindeki konumlarını belirginleştirme ve farklılaştırma güdülerine de gönderme yapmaktadır. Soylulaştırıcı aktörlerin ifade ettikleri sosyal içeriğe başvurmadan bu aktörlerin tanımlanması sorunlu gözükmemektedir.

Böylelikle, Amerika ve Batı toplumunun özgün tarihi içinde soylulaştırma olgusunun nasıl geliştiğini vurgulamış olduk. Ancak, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi geç olan ülkelerde farklı kentleşme dinamikleri karşımıza çıkmaktadır. Soylulaştırmanın farklı ülkelerde gözlenmesi, aynı kentin farklı bölgelerinde ortaya çıkmasının soylulaştırma olgusuna yerel boyutlar kazandırdığı ve kuramsal tartışmaların da kapsamının genişlediği söylenebilir. Dolayısıyla, soylulaştırma olgusu ile 1980’li yıllarda yani gelişmiş ülke örneklerinden yaklaşık yirmi yıl sonra karşılaşılan Türkiye’deki durumun analizi için de farklı kavramlaştırmaların zorunlu hale geldiği görülmektedir. Bu noktada, soylulaştırma olgusunun ortaya çıktığı dönem içinde meydana gelen ekonomik dönüşümlerden ve farklı mekanizmalardan etkilendiği dikkate alındığında olgunun Türkiye’deki formunu anlayabilmek için de yeni alana özgü kriterlerin belirlenmesi zorunlu hale gelmektedir. Türkiye’de ele alınan soylulaştırma örneklerinin hepsi kendi içinde değerlendirildiğinde; dönüştürülebilir çöküntü alanlarının varlığı, tarihi ve mimari değeri olan konut stoğu, soylulaştırılabilir semtlerin kendine özgü sosyal ve kültürel özellikleri ve kent içi ulaşım olanakları gibi soylulaştırmanın mekânsal kıstaslarını sağladıkları görülmektedir. Bununla birlikte, toplumsal kıstaslar olarak; yeni orta sınıf, öncüler, yatırımcılar ve sermaye, yerel yönetimler, STK’lar medya olmak üzere soylulaştırma sürecinde doğrudan veya dolaylı etkisi olan potansiyel aktörlerin varlığı da sorgulanmıştır. Nitekim İstanbul örneklerinde soylulaştırmanın mekânsal ve toplumsal kıstaslarının karşılandığı görülmektedir. İstanbul’da soylulaştırılan alanların özellikle eskiden azınlıkların oturduğu semtler olması dikkat çekse de, soylulaştırılan semtler arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, Cihangir’de yeni orta sınıf süreçte baskın rol oynamış, Fener-Balat örneğinde

sürecin başlarında uluslararası kuruluşlar, yönetim ve STK'lar ön plana çıkarken sonrasında proje bir yenileme çalışmasına dönüşerek sürecin aktörleri devlet-özel sektör ortaklığı bünyesinde değişmiş, Kuzguncuk ve Arnavutköy'de yerinden edilme ve sosyal dışlanma tam olarak gerçekleşmemiş, Ortaköy'de birden fazla soylulaştırma süreci yaşanmış, Cihangir, Asmalımescit ve Ortaköy gibi örneklerde kültür, sanat ve eğlence merkezlerinin arttığı görülmüştür. Ankara İli, Hamamönü örneğinde ise, dönüşümün yerel yönetim eliyle başlatıldığı ve özellikle yerinden edilme boyutunda, soylulaştırmanın sonuçlarını tam olarak gerçekleşmediği yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Özellikle 2005 yılı sonrasında kentsel yenileme projeleri ile gözlenir olan dönüşüm sürecinin literatürde “üçüncü dalga soylulaştırma” veya “devlet eksenli soylulaştırma” olarak adlandırılan süreçlerle arasındaki benzerlik ya da farklılıklar Hamamönü ve Sulukule örnekleri ile sorgulanmak istenmiştir. Bütün bu örnekler gösteriyor ki Türkiye’de yaşanan soylulaştırma sürecinin anlaşılması noktasında devlet, sermaye ve sınıfsal tabakalaşma arasındaki ilişkilerin derinlemesine analizi gerekmektedir. Bununla birlikte soylulaştırma sürecinin değişen aktörler çerçevesinde uzun erimli bir şekilde ele alınması gereği de ortaya çıkmaktadır.

Ancak, Türkiye’de sürecin etkilerinin henüz tam olarak ortaya çıkmaması da tanımlamanın sınırlılıklarını göstermektedir. Diğer taraftan, Türkiye’deki soylulaştırma örneklerinin uluslararası örnekleriyle birçok noktada da benzerlik gösterdiğini belirtmek gereklidir. Özellikle, soylulaştırıcıların kültürel yapıları ile meslekleri, alana müdahale biçimleri ve ortaya çıktığı kent içi alanların benzerliği noktalarında aynılaştığı da göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra, yakın dönemde Türkiye’de devlet eliyle ayrıcalık şeklinde bir soylulaştırma olduğu vurgulanabilir. Bunu da Türkiye’nin ekonomik anlamda sermaye birikimi ile ilişkisi olduğu, bu bağlamda neo-liberal politikalarla da uyumluluk gösterdiği söylenebilir.

Sonuç olarak, soylulaştırma kuramsallaştırması ekseninde yapılan tartışmaların bir anlamıyla birey ve sermaye karşılaştırması şeklinde geliştiği söylenebilir. Bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde ise soylulaştırma dinamiklerinin şekillenmesinde üretim etkinliğinin belirleyiciliği ve tüketim toplumuna dönüşüm ile birlikte sermayenin bu doğrultuda yeni yatırım olanakları yaratması söz konusudur. Bununla birlikte, küreselleşen dünyada kültürün tüketime göre konumlandırılması noktasında Türkiye’de de benzer eğilimler saptanmaktadır. Sonuçta, yeni orta sınıfın tüketim örüntülerini de ekonomik alım

gücünden bağımsız düşünmenin de yanlış olacağı görülmekle birlikte, ülkelerin iç dinamikleri de göz ardı edilmemelidir.

Bununla birlikte, Neo-Marksist teorinin belirttiği ekonomik, politik ve ideolojik etkilerin analizi, kentsel politikaların gelişimini şekillendiren makro etkileri ve yerel olmayan kurumsal baskıları incelememizi sağlamaktadır. Diğer taraftan, her yerelin kendine özgü koşullarının belirleyici olduğunu varsayarsak; kentsel politika değişikliklerinde yerel yönetim politikalarının rolünün, konut ve arazi kullanımı noktasında merkezi otoritenin yerel yönetimin karar verme mekanizması üzerindeki etkisi, konut geliştirmede merkezi yönetim-yerel yönetim-özel şirketler arasındaki ilişkilerin boyutu ve kamuoyunun ve yerel seçimlerin politika yapıcılar üzerindeki etkilerinin kapsamının ampirik olarak belirlenmesi soylulaştırma çalışmaları açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte, kentleşme stratejileri demokratik ve katılımcı bir biçimde kentlilerin tamamının gereksinimlerini ve ortak çıkarlarını kapsayacak şekilde olmalıdır. Burada son olarak vurgulayacağımız nokta, soylulaştırmanın yaşandığı her bir süreçte sermaye birikim süreçleri, konut politikaları, sosyo-kültürel süreçler, devlet, sermaye ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler ve toplumun tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak tercihlerinin bir arada analizinin gerekliliğidir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Dnrken. *Cogito*(36), 76-83.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar. (N. Ülner, & E. ztarhan Karadoğan, D.)
- Akbulut, . (2013, 31 Ağustos)). Bir Orta Sınıf Fetiizmi Olarak Eğitimin retilmesi, Milliyet Gazetesi, Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>
- Aksoy, A. (1996). *Küreselleşme ve İstanbul'da İstihdam*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet*. Ankara: Dipnot.
- Alver, K. (2012). Kent İmgesi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 9-31). Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, K. (2013). *Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayırma ve Güvenlikli Siteler* (3. Baskı b.). Ankara: Hece Yayınları.
- Arlı, A. (2012). Şehir Sosyolojisi: 1970 ncesi Tartışmalar Hakkında Bir Yeniden Değerlendirme. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 107-149). Ankara: Hece Yayınları.
- Altınıık, H. U. (2015). Türkiye'de Kentsel Kimliğin Dnm ve Soylulaştırma: Ankara Hamamönü rneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi *Doktora Tezi*, Ankara.
- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Aslanoğlu, R. (2000). Kent Sosyolojisinde Yöntem Sorunu. R. Aslanoğlu içinde, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme* (2. Baskı b., s. 55-74). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dnm. *Praksis*(2), 53-96.
- Atkinson, R. (2000). Measuring Gentrification and Displacement in Greater London. *Urban Studies*(37), s. 149-166.
- Atkinson, R. ve Bridge, G. (2005). *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism*. London: Routledge
- Ayata, A. (2007). Küreselleşen hrin Geleneksel Mahallesi Reddiye. A. Mengi içinde, *Ruen Keleş'e Armağan: Kent ve Politika, Antik Kentten Dünya Kentine*. Ankara: İmge.
- Ayata, S. (2003). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. D. Kandiyoti içinde, *Kültür Fragmanları*. İstanbul: Metis.

- Aydemir, M. A. (2012). Süper Kent: Hipergerçekliğin Kent Mitosu. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 577-590). Ankara: Hece Yayınları.
- Ayşin, F., & Turhanoglu, K. (2014). Kentsel Mekanın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras. *Folklor/Edebiyat*, 20(78), 71-82.
- Bailey, N. (2005). Konuta Yönelik Dönüşüm: Glaskow Deneyimi. D. Özdemir, P. P. Özden, & S. Turgut (Dü.), *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. içinde İstanbul.
- Bailey, N., & Robertson, D. (1997, Nisan 01). Housing Renewal, Urban Policy and Gentrification. *Urban Studies*.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi* (5. b.). Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Bali, R. (2002). *Tarzı Hayattan Life Style'a*. İstanbul: İletişim.
- Baudrillard, J. (1998). *Amerika*. (Y. Avunç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (1998). *Postmodern Etik*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Beauregard, R. (1986). The Chaos and Complexity of Gentrification. N. Smith, & P. Williams içinde, *Gentrification of the City*. London: Unwin Hyman.
- Beauregard, R. (2015). Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 56-82). İstanbul: Yordam Kitap.
- Behar, D. (2006). Üçüncü Bölüm'e Giriş. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bookchin, M. (1992). *Kentsiz Kentleşme*. (Çev. B. Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, K. (2000). İktisat Tarihi (1981-1994). S. Akşin (Dü.) içinde, *Bugünkü Türkiye 1980-1995* (s. 161-213). İstanbul: Cem.
- Bourassa, S. C. (1993). The Rent Gap Debunked. *Urban Studies*(30), s. 1731-1744.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2016). Düşümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, (8. b), (Çev. N. Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Brenner, N. (2000). "The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale", *International Journal of Urban and Regional Research*,24,2, s. 361-378.
- Cameron ve Coaffee (2005) Art, Gentrification and Regeneration – from artist as pioneer to Public arts, *European Journal of Housing Studies*, 5 (1), s. 39-58.

- Canatan, K. (2012). Batı Kenti. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 91-105). Ankara: Hece Yayınları.
- Carpenter, J., & Lees, L. (1995). Gentrification in New York, London and Paris: An International Comparison. *International Journal of Urban and Regional Research*, s. 286-303.
- Castells, M. (1977). *The Urban Question*. Londra: Edward Arnold.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*. (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Clark, E., (2005) "The Order and Simplicity of Gentrification—A Political Challenge", in *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism* Eds R Atkinson, G Bridge (Routledge, London) s. 256 – 264.
- Cybriwsky, R., Ley, D., & Western, J. (2015). Yeniden Canlandırılmış Mahallelerin Siyasal ve Toplumsal İnşası: Society Hill, Philadelphia ve False Creek, Vancouver. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 128-164). İstanbul: Yordam Kitap.
- Çelik, Z., (1986). İstanbul'un Değişen Yüzü. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Debord, G. (2012). *Gösteri toplumu*. (A. Ekmekçi, & O. Taşkent, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Demiral, S. (2017). Çok-İşlevli Yapı Komplekslerinde Yaşayan Üst-Orta Sınıfların Tüketim Örüntüleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 108-151.
- Dunleavy, P., (1980). *Urban Political Analysis: The Politics of Collective Consumption*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Durakbaşı, A. (2003). Sosyolojide Temel Kuramlar. İ. Sezal içinde, *Sosyolojiye Giriş* (2. Baskı b., s. 11-44). Ankara: Tuğra Yayıncılık.
- Duru, B., & Alkan, A. (2002). *Yirminci Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge.
- Dündar, Ö., (2003). Kentsel Dönüşüm Politikaları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11-13 Haziran 2003, (s.159-172), İstanbul:YTÜ Yayınları
- Ekinci, O., (1993). Turizmi Teşvik Yasası ve Yağmalanan İstanbul. *İstanbul*(6), 18-23.
- Enlil, Z. M. (2000, Aralık). Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma: Bir Sınıfsal Proje Olarak Eski Kent Merkezlerinin ve Tarihi Konut Dokusunun Yeniden Ele Geçirilmesi. *Domus m*(8), 46-49.
- Enlil, Z. M., & Dinçer, İ. (1996). Eski Kent Mekanlarının Yeni Sahipleri: Göçmenler ve Eski Kent Mekanlarının Yeniden Üretimi. E. Komut (Dü.), *Diğerlerinin Konut Sorunları, Habitat II Ön Konferansı* içinde (s. 273-279). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

- Eraydın, A. (2003). Kentleşme, Kalkınma ve Nüfus, Türkiye'nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel Bir Değerlendirme, TUBA Raporları, 33-41 ve 151-180.
- Ercan, F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği. S. Savran, & N. Balkan içinde, *Neoliberalizmin Tahribatı* (s. 9-43). İstanbul: Metis.
- Erden, D. (2006). Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 75-79). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erder, S. (2006). Refah Toplumunda Getto, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erendil Türkün, A. (2000). Mit ve Gerçeklik Olarak Denizli Üretim ve İşgücünün Değişen Yapısı: Eleştirel Kuram Açısından Bir Değerlendirme. *Toplum ve Bilim*(86), 91-117.
- Ergenç, Ö. (1995) XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkısı, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, Ankara, s.50.
- Ergur, A. (2014). Hermetik Yaşam Döngüsünün Kuruluşu: Sanayi-Sonrası Yaşam Biçimleri, Tüketim Örüntüleri ve Kentle Steril Temas Yordamları. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(Özel Sayı: 2), 11-67.
- Ergün, N. (2006). Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği. T. İslam, & D. Behar içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ergun, C. & Gül, H. (2010). Barınma Hakkının İhlal Edilme Sürecinde Kentsel Dönüşüm Projeleri, Pamukkale Üniversitesi II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu-SHUSS-II 2010 (4-6 Kasım 2010, Denizli), İstanbul: Petrol-İş Yayını, s.359-378.
- Erkan, N. E. (2013). Türkiye Şehir Çalışmaları Alanındaki Kavramlar. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (2. Baskı b., s. 139-176). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme Süreci ve Kentler. *Praksis*(2), 32-52.
- Ersoy, M. (2016). Planlama Kuramına Giriş. M. Ersoy içinde, *Kentsel Planlama Kuramları* (3. Baskı b., s. 9-34). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, Kent ve Kültür. *İdeal Kent*(3), 48-61.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. (H. Beşirli, Çev.) Ankara: Phoenix.
- Gottdiener, M. (2001, Bahar). Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. (Ç. H. Kesinok, Dü.) *Praksis*(2), 248-269.
- Gottdiener, M. (1993). A Marx for our time: Henri Lefebvre and the Production of Space. *Sociological Theory*(11(1)), s. 129-134.

- Gökgür, P. (2006). Rezidanslar ve Gentrified Konutlar. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 143-146). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Güzey, Ö. (2009). Sulukule'de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma. *Mimarlık Dergisi*.
- Hackworth, J. (2002). Postrecession Gentrification in New York City. *Urban Affairs Review*(37 (6)), s. 815-843.
- Hackworth ve Smith. (2001) 'The Changing State of Gentrification', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92(4), s. 464-77.
- Hammel, D. J. (1999). Gentrification and Land Rent: A Historical View of the Rent Gap in Minneapolis. *Urban Geography*(20 (2)), s. 116-145.
- Hamnett, C. (1984). Gentrification and Residential Location Theory: A Review and Assesment. *Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications*. (D. Herbert, & R. J. Johnston, Dü.) New York: Wiley and Sons.
- Hamnett, C. (1991, January 2). The Blind Men and the Elephant: The Explanation of Gentrification. *Transactions of the Institute of British Geographers*(New Series, Vol.16, No.2), s. 173-189.
- Hamnett, C., & Randolph, B. (2015). Londra'da Mülkiyet Dönüşümü ve Daire Tesfiyesi: Britanya'da Kat Mülkiyeti Deneyimi. N. Smith , & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 165-206). İstanbul: Yordam Kitap.
- Hamnett, C., & Williams, P. (1980). Social Change in London: A Study of Gentrification. *Urban Affairs Quarterly*(15), s. 469-487.
- Harris, A. (2008). From London to Mumbai and Back Again: Gentrification and Public Policy in Comparative. *Urban Studies*(45), s. 2407-2428.
- Harris, C., & Ullman, E. (2002). Kentin Doğası. B. Duru, & A. Alkan içinde, *Yirminci Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge.
- Harvey, D. (1985). *The Urbanisation of Capital*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Moralı, Çev.) İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekanları*. (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel değişimin Kökenleri* (7. Basım). (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- İçli, G. (2013). Kentsel Yapılı Çevrenin Üretimi ve Yeni Mekansal Dinamikler-Kentsel Dönüşüm Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 247-257.

- İlyasoğlu, A., & Soytemel, E. (2006). Balat Semtinde Yerel Değişim ve Yenileşme Süreci İçinde Balatlılar: "Bizim Mahalle"ye Yeni Gelenler ve Farklı Stratejiler. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 127-142). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İnce, A. (2006). Asmalımescit'te Kültür Endüstrisi Destekli "Yer Değişim". D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 99-110). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İslam, T. (2003). Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*. İstanbul: YTÜ Basım Yayın Merkezi.
- İslam, T. (2006). Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 43-58). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İslam, T. (2009). Devlet Eksenli Soylulaştırma ve Yerel Halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Örneği. *Doktora Tezi*. İstanbul.
- İslam, T., & Behar, D. (2006). *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- İşık , O. (1994, Kış). Değişen Toplum, Mekan Kavrayışları: Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekanlaşması. *Toplum ve Bilim*(64-65), 7-36.
- İşık , O. (1994-1995, Aralık-Ocak). Globalleşme Süreci ve Kentliliğin Değişen Anlamları. *Birikim*, 98-106.
- İşık, O. & Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Jager, M. (1986). Class Definition and the Esthetics of Gentrification. N. Smith, & P. Williams içinde, *Gentrification of the City*. Boston: Unwin Hyman.
- Jager, M. (2015). Sınıfın Tanımlanması ve Mutenalaştırmanın Estetiği: Melbourne'da Viktoryacılık. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 111-127). İstanbul: Yordam Kitap.
- Jones, G. A., & Varley, A. (1999). The Reconquest of the Historic Centre: Urban Conservation and Gentrification in Puebla, Mexico. *Environment and Planning A: Economy and Space*(31), s. 1547-1566.
- Jessop, B. (2005). Hegemony, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Devlet. B. Yarar & A. Özkazanç (ed). İstanbul: İletişim Yayınları
- Kalaycıoğlu, S., Duduhacıoğlu, B., Karaçalı, H., & Beyaz, D. (2012). Mekanda Değişimin Algılanması: Ankara Dikmen Vadisi Dönüşümü. *VI Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı* (s. 892-910). Ankara: Sosyoloji Derneği.

- Karaman, A. (2006). Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski kentin Yeni Sahipleri* (s. 71-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kasaba, R., (1997) “*Certainties and Modern Ambiguties*”, *Rethinking modernity and the National Identity in Turkey* içinde S. Bozdoğan ve R. Kasaba (der.), (s. 15-36). Seattle, London: University of Wahington Press.
- Katznelson, I. (2003). Önsöz. D. Harvey içinde, *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis.
- Kaygalak, S. (2007, Kış). Kır, Kent ve Kapitalizme Geçiş: Bursa Örneği. *Praksis*(17), 15-32.
- Keat, R., & Urry, J. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*. (N. Çelebi, Çev.) İstanbul: İmge.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikaları* (15. Baskı b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kennedy, M., & Leonard, P. (2001). *Dealing With Neighborhood Change: A Primer On Gentrification and Policy Choices*. Washington DC: Brookings Institution Center on Urban and Metropolitan Policy.
- Keyder, Ç. (2006). Soylulaştırma, Kapitalizmin Kentsel Mekân Düzeyinde Yansımasıdır. (Ayşen Ciravoğlu –Tolga İslam, Söyleşi) *Mimarist*, (21), s. 46-52.
- Kıray, M. (1982). Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri. *Toplumbilim Yazıları*.
- Koçak Turhanoglu, F. A. (2014). Kentsel Mekanın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras. *Folklor/Edebiyat*, 20(78), 71-82.
- Kumar, K. (2004). *Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Ankara: Dost Kitapevi
- Kurtuluş, H. (2003). Mekanda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekansal Ayrışmanın Bazı Boyutları. *Doğu Batı*(23), 75-96.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da Kentsel Ayrışma, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama Dergisi*(2), 7-11.
- Kurtuluş, H. (2013). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (2. Baskı b., s. 177-225). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Kurtuluş, H. (2016a). Bir "Ütopya" Olarak Bahçeşehir. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (İkinci Basım b., s. 77-126). İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Kurtuluş, H. (2016b). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler Beykoz Konakları Örneği. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (İkinci Basım b., s. 161-186). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lees, L. (1994). Gentrification in London and New York: An Atlantic Gap. *Housing Studies*(9.2), s. 199-217.
- Lees, L., & Davidson, M. (2005). New Build Gentrification and London's Riverside Renaissance. *Environment and Planning A*(37), s. 1165-1190.
- Lees, L., & Ley, D. (2008). Introduction to Special Issue on Gentrification and Public Policy. *Urban Studies*(45 (12)), 2379-2384.
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. (2008). The Birth of Gentrification. L. Lees, T. Slater, & E. Wyly içinde, *Gentrification*. New York: Routledge.
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. (2010). Gentrification and Displacement: Introduction to Part Four. L. Lees, T. Slater, & E. Wyly içinde, *The Gentrification Reader*. London: Routledge.
- Lefebvre, H. (1999). *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel.
- Legates, R., & Hartman, C. (2015). Birleşik Devletler'de Yer Değiştirmenin Anatomisi. N. Smith, & P. Williams. içinde İstanbul: Yordam Kitap.
- Ley, D. (1980). Liberal Ideology and the Postindustrial City. *Annals of the Association of American Geographer*(70), s. 238-258.
- Ley, D. (1994). Gentrification and the Politics of New Middle Class. *Environment and Planning: Society and Space*, 12.
- Ley, D. (1996). *The New Middle Class and The Remarking of the Central City*. Oxford: Oxford University.
- Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration. G.K. Zollschan & W. Hirsch (ed). *Explorations in Social Change*. London: Routledge
- Marcuse, P. (1985). Gentrification, Abandonment and Displacement: Connections, Causes and Policy Responses in New York. *Journal of Urban and Contemporary Law*(28), s. 195-240.
- Marcuse, P. (2015). Terk Etme, Mutenalaştırma ve Yerinden Etme: New York City'deki Mekanizmalar. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 207-237). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marshal, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.

- Martindale, D. (2005). Şehir Kuramı. A. Aydoğan içinde, *Şehir ve Cemiyet*. İstanbul: İz.
- Massey, D. (1984). *Spatial Division of Labour: Social Structures and the Geography of Production*. London: MacMillan Education.
- Massey, D., Allen, J., & Pile, S. (1999). *City Worlds*. New York: Routledge.
- Marx, K., ve Engels, F., (1987). *Alman İdeolojisi*, (S. Belli, Çev.), 2.b., Ankara: Sol Yayınları
- Merrifield, A. (2005). Metropolitan Birth Pangs: Reflections on Lefebvre the Urban Revolution. *International Journal of Urban and Regional Research*(29(3)), s. 693-702.
- Merrifield, A. (2019). *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi*,(B. Ersöz, Çev.), 2.b, Ankara: Phoenix Yayınevi
- Mills, A. (2006). İlya'nın Bostanını Korumak: Kuzguncuk'ta bir Mahalle 'Landscape'i Özlemine Gerçekleştirmek. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 87-98). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Narlı, N. (2006). Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı:Balat-Fener Vaka Çalışması. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 113-125). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, E. (1996, Haziran-Temmuz). Kentin Değişen anlamı. *Birikim*, 32-40.
- Ortaylı, İ. (1977). İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 2, Ankara
- Öktem, B. (2016). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (s. 25-76). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Öncü, A., & Weyland, P. (2005). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri. A. Öncü, & P. Weyland içinde, *Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (L. Şimşek, & N. Uygun, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Özdemir, D. A. (2000). Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası. *İstanbul*(35).
- Özdemir, E. (2012). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 151-177).
- Özden, P. P. (2001). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(23-24), 255-270.
- Özden, P. P. (2008). *Kentsel Yenileme: Yasal-Yönetimsel Boyut, Planlama ve Uygulama*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Özden, P. P. (2013). Kentsel Yenilemenin Unutulan Ögesi: Toplumsal Yenilenme. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (2. Baskı b., s. 267-308). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Özüğurlu, M. (2005). Sınıf Çözümlemesinin Temel Sorunsalları. M. Özüğurlu içinde, *Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu: Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi* (s. 21-37). İstanbul: Halkevleri.
- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *BAÜ SBE Dergisi*(10 (18)), 111-126.
- Palabıyık, A. (2011, Kış-Bahar). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce*(61-62), 121-141.
- Perouse, J. F. (2006). İkinci Bölüm'e Giriş. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A., & Şiriner, M. (2013). Kent Kuramları. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (2. Baskı b., s. 71-102). İstanbul: Örgün.
- Politzer, G. (1987). *Felsefenin Temel İlkeleri*. (A. Görsev, Çev.) Ankara: Hazar Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. (Çev. M. Pakdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rose, D. (1984). Rethinking Gentrification: Beyond the Uneven Development of Marxist Urban Theory. *Society and Space*(2), s. 47-74.
- Sakızlıoğlu, B. (2014). Inserting Temporality into the Analysis of Displacement: Living Under the Threat of Displacement. *Journal of Economic and Social Geography*(105:2), s. 206-220.
- Sakızoğlu, B. (2007). Impacts of Urban Renewal Policies: The Case of Tarlabası-İstanbul. *ODTÜ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Sam, N. (2010). Soylulaştırma Süreçlerine Ekonomik Bir Yaklaşım: Rant Farkı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXIX(II), 133-151.
- Schubert, D. (1996). Yenileme ya da Onarma: Kentleri Modernleştirmede Madalyonun İki Yüzü. *Defter*(26), 59-83.
- Scott, J., (1980). *The Urban Land Nexus and the State*, London: Pion
- Scott, J. (2002). Social Class and Statification in Late Modernity. *Acta Sociologica*(45), 24-35.
- Sennett, R. (2017). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* (11. Baskı b.). (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sjoberg, G. (2002). Sanayi Öncesi Kenti. B. Duru, & A. Alkan içinde, *Yirminci Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge.

- Slater, T. (2007). The Eviction of Critical Perspectives from Gentrification Research. *International Journal of Urban and Regional Research*(30).
- Slater, T. (2009). Missing Marcuse: On Gentrification and Displacement. *City*(13), s. 292-311.
- Smith, N. (1979). Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital Not People. *Journal of the American Planning Association*(45), s. 538-548.
- Smith N. (1986). *Gentrification the Frontier and the Restructuring of Urban Space*, Gentrification of the City içinde, Smith N., Williams, P., (yay.haz) Allen & Unwin: London
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London and New York: Routledge.
- Smith, N. (2002). New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strateg. Antipode, Blackwell Publishers, Oxford.
- Smith, N. (2006). Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma. (İ. Urkun, & İ. Gündoğdu, Dü) *Planlama Dergisi*(2), 13-27.
- Smith, N. (2008). On the Eviction of Critical Perspectives. *International Journal of Urban and Regional Research*(32).
- Smith, N. (2015). Mutenalaştırma, Sınır ve Kentsel Mekanın Yeniden Yapılandırılması. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 29-55). İstanbul: Yordam.
- Smith, N., & Williams, P. (2015). Ortodoks Yaklaşımın Alternatifleri: Tartışmaya Davet. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 11-26). İstanbul: Yordam Kitap.
- Sounders, P., (1986). *Social Theory and the Urban Question*, 2nd Edition, London: Unwin Hyman
- Sönmez, N. Ö. (2006). Düzensiz Konut alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Planlama Dergisi*, Sayı:2006/2, s.121-128.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden Edilmeyi Yeniden Düşünmek. *Planlama*(24 (1)), 42-53.
- Sönmez, F., & Geniş, Ş. (2013). Türkiye'de Soylulaştırma Yazınının Eleştirel Bir Değerlendirmesi. T. Muammer (Dü.), *Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı I-Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar* içinde (s. 127-140). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Şatıroğlu, A. (2012). Türkiye'de Kent Araştırmalarının Değişimi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 205-219). Ankara: Hece Yayınları.

- Şen, B. (2011, Mart). Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Dergisi*(44), 1-21.
- Şen, B. (2016a, Kasım). Kentsel Gerilemeyi Aşmada Çelişkili Bir süreç Olarak Soylulaştırma: Galata Örneği. *Mimarlar Güzel Sanatlar Üniversitesi Doktora Tezi*.
- Şen, B. (2016b). Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (s. 127-160). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şengül, T. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. *Praksis*(2), 9-31.
- Şentürk, M. (2012). Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 349-363). Ankara: Hece Yayınları.
- Şimşek, A. (2005). *Yeni Orta Sınıf*, İstanbul: L&M Yayınları
- Tarhan, A. D. (2003). Sosyolojide Temel Kuramlar. İ. Sezal içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 11-44). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Tatlıdil, E. (2012). Kentleşme ve Göç. İ. Sezal içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 329-360). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1987) "Kent toprağında mülkiyet dağılımı ve el değiştirme süreçleri", Ankara: 1985'den 2000'e içinde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 87-104.
- Tekeli, İ. (1988, Haziran-Eylül). Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları. *Defter*(5), 166-175.
- Tekeli, İ. (1994). The Development of Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning, IULA-EMME, İstanbul.
- Theodore, N., Peck, J., & Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği. (Ş. Geniş, Dü.) *İdeal Kent*(7), 21-37.
- Thorns D. C. (2004). Kentlerin Dönüşümü: Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, Çev. Esra Nal, Hasan Nal, , CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- Tiryaki, V. (2011). Ankara'da kültür turizmi ve Altındağ, Açık Hava Müzesi Türkiye:2011 Kültür Turizmi Zirvesi Bildirgesi, Ankara, 50-51.
- Turner, B. (1998). *Social Theories of the City*. New York: Routledge.
- Türkün, A. (2014). *Mülk, Mahal, İnsan : İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkün, A., & Kurtuluş, H. (2016). Giriş. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (s. 9-24). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Uğurlu, Ö. (2013). Kentlerin Tarihsel Gelişimi. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (2. Baskı b., s. 25-69). İstanbul: Örgün Yayınevi.

- Uitermark, Duyvendak ve Kleinhans (2007) "Gentrification as a governmental strategy: social control and social cohesion in Hoogvliet, Rotterdam" *Environment and Planning A* 39, s. 125-141.
- Ulusoy, Z. (1995). Kentsel Korumanın Fiziksel ve Sosyal Boyutları. 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu* (s. 95-99). İstanbul: MSÜ Matbaası.
- Ulusoy, A. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Ankara'da Toplu Konut Uygulamaları, *Mülkiye Dergisi*, Cilt:32, Sayı:261, s.151-160.
- Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı.
- Uslu, G. (2004). Bir Dönüşüm Aracı Olarak Soylulaştırma Kavramı, Prag (Londoynska) ve İstanbul (Kuzguncuk) Örneklerinin Karşılaştırılması. *MSGGSÜ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Uysal, E. U. (2008). Küreselleşme ve Kentsel Dönüşüm Bağlamında Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Uzun, C. N. (2000). Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekansal Yenileme. *İstanbul*(35), 54-61.
- Uzun, C. N. (2002). Kentte Yeni Bir Dönüşüm Süreci ve Yasal Düzenlemeler. *Planlama*(1), 37-44.
- Uzun, C. N. (2006a). Kentsel Dönüşümde Yeni Bir Kavram: Seçkinleştirme. A. Eraydın içinde, *Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003* (s. 340-360). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Uzun, N. (2000). Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekansal Yenilenme. *İstanbul*(35), 55-61.
- Uzun, N. (2006b). İstanbul'da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 31-42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wallerstein, I. (1998a). *Liberalizmden Sonra*. (E. Öz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları
- Wallerstein, I. (1998b). *Jeopolitik ve Jeokültür*. (M. Özel, Çev.) İstanbul: İz Yayınları
- Warde, A. (1991). Gentrification as Consumption: Issues of Class and Gender. *Environment and Planning D: Society and Space*(9), s. 223-232.
- Warner, M. & Gerbasi, J. (2004). "Rescaling and Reforming the State under NAFTA: Implications for Subnational Authority" *International Journal of Urban and Regional Research*, 28, 4, s. 858-873
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim Yatınları.

- Williams, P. (2015). Mekansal Yeniden İnşa ile Sınıf Oluşumu. Avustalya, Britanya ve Birleşik Devletler'deki Mutenalaştırmaya İlişkin Bir Yeniden Değerlendirme. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 83-110). İstanbul: Yordam Kitap.
- Williams, P., & Smith, N. (2015). "Rönesans"tan Yeniden Yapılandırmaya: Çağdaş Kentsel Gelişimin Dinamikleri. N. Smith, & P. Williams içinde, *kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev., s. 271-297). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme. B. Duru, & A. Alkan içinde, *Yirminci Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge.
- Yaslıkaya, R., (2016). Kentsel Yenileme mi? Soylulaştırma mı? 4. *Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi*, (s.242-250). İstanbul
- Yavuz, N. (2006). Gentrification Kavramını Türkçeleştirmekte Neden Zorlanıyoruz? D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"-Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 59-69). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, M. Z., & Zümrüt, M. S. (2012). Toplu Konut İdaresi (Toki)'Nin Kentsel Dönüşüme Etkisi Ve Konut Üretim Faaliyetlerine Eleştirel Bir Bakış (Diyarbakır Kenti Örneği). K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 395-434). Ankara: Hece Yayınları.
- Yılmaz, A. (2005). Neo-Liberal Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Devlet Toplum İlişkileri, Toplumsal Sınıf Merkezli Bir Yaklaşım. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Cilt: XX, Sayı: 1*, 107-140.
- Zukin, S. (1987). Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*(13), s. 129-147.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BUDAK Çiğdem
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 20.07.1984 / Ankara
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 0536 346 08 76
e-mail : cgdmdbk@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	-	-
Lisans	Uludağ Üni./Çevre Müh. Bölümü	2009
Lise	Kayabayazıtöğlu Lisesi (YDA)	2002

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Uzmanı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

Hobiler

